

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aslı ÇALIŞKAN

VAN İLİ ERCİŞ İLÇESİ AĞZI SÖZ VARLIĞI

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aslı ÇALIŞKAN

VAN İLİ ERCİŞ İLÇESİ AĞZI SÖZ VARLIĞI

Danışman

Doç. Dr. Emine ATMACA

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Aslı ÇALIŞKAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Suat ÜNLÜ (İmza)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Emine ATMACA (İmza)

Üye : Prof. Dr. Serdar BULUT (İmza)

Tez Başlığı: Van İli Erciş İlçesi Ağzı Söz Varlığı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : / / 202...

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Van İli Erciş İlçesi Ağzı Söz Varlığı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Ash ÇALIŞKAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

08/07/2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Aslı ÇALIŞKAN
Öğrenci Numarası	202052042016
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Emine ATMACA
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Van İli Erciş İlçesi Ağzı Söz Varlığı
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2413848846
Rapor Tarihi	08.07.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %13 Alıntılar dahil: %18
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 213 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: ☒ (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ☐ () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Emine ATMACA İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI (~TRANSCRIPTION) İŞARETLERİ	vii
ÖZ	viii
ABSTRACT	x
TEŞEKKÜR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ERCİŞ'İN TARİHÇESİ

1.1. Erciş Adının Kökeni	7
1.2. Erciş Tarihi'ne Genel Bakış	7
1.2.1. İlk Çağda Erciş.....	9
1.2.2. Erciş'te Osmanlı Öncesi Türk Hâkimiyeti	10
1.2.3. Osmanlı Dönemi'nde Erciş	12
1.2.4. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Erciş.....	14
1.3. Erciş İlçesi'nin Fiziki ve Beşerî Coğrafyası.....	18
1.3.1. Erciş'in Coğrafi Durumu	18
1.3.2. Yerleşme Tipleri.....	18
1.3.3. İklim	19
1.3.4. Nüfus	20
1.3.5. Eğitim	21
1.3.6. Ekonomi.....	21
1.3.7. Sanat.....	22
1.4. Erciş'in Etnik Yapısı	23

İKİNCİ BÖLÜM SÖZ VARLIĞI

2.1. Ağız Sözlüğü	26
2.2. Erciş Ağızında Yer Alan Alet-Eşya Adları.....	30
2.2.1. Evle İlgili Alet-Eşya Adları.....	30
2.2.2. Hayvanlarla İlgili Alet-Eşya Adları.....	32

2.2.3. İnşaatla İlgili Alet-Eşya Adları	33
2.2.4. Mutfakla İlgili Alet-Eşya Adları	33
2.2.5. Tarımla İlgili Alet-Eşya Adları	35
2.3. Hayvanlarla İlgili Adlar	36
2.3.1. Hayvan Adları ve Sıfatlar	36
2.3.2. Böcek Adları	37
2.3.3. Hayvan Hastalık Adları	38
2.3.4. Köpek Türlerine Verilen Adlar	38
2.3.5. Hayvan Organ isimleri	38
2.4. Hayvanlarla İlgili Eylemler	39
2.5. Toprak Çeşitleri	39
2.6. Bitki Adları	40
2.6.1. Yenilen Bitki Adları	40
2.6.2. Yenilmeyen Bitki Adları	41
2.6.3. Tahılların Yöresel Adları	42
2.7. Kişi İsimleri	42
2.8. Kaynak Kişilere Yöneltilen Sorular	45
2.9. Sözlük Hakkında	48
2.10. Erciş Ağzından Derlenen Fakat Derleme Sözlüğünde Anlamı Farklı Olan Kelimeler	50
2.11. Erciş Ağzından Derlenen Fakat Derleme Sözlüğünde Bulunmayan Kelimeler	50
2.13. Erciş Ağzından Derlenen Derleme Sözlüğünde Bulunan Kelimeler	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERCİŞ AĞZI SÖZ VARLIĞI

3.1. Erciş Ağız Söz Varlığı	60
3.2. Erciş Ağızda Kullanılan Kalıplaşmış Sözler	134
3.2.1. Atasözleri	134
3.2.2. Deyimler	153
3.3. Kalıp Sözler	164
3.3.1. Dualar (Alkışlar)	164
3.3.2. Beddualar (Kargışlar)	167
3.3.3. Yeminler	172
3.3.4. Akrabalar İçin Söylenen Sözler	173
3.3.5. Kadınlar İçin Söylenen Sözler	174
3.3.6. İyi Bir Kıza Söylenen Güzel Sözler	176
3.3.7. Sevilmeyen Kızlar İçin Yerme Sözleri	177
3.3.8. Herhangi Bir Gruba Dahil Edilemeyen Kalıp Sözler	178
3.4. Kaynak Kişiler	181

SONUÇ	187
KAYNAKÇA	190
EK 1- HARİTALAR	194
ÖZGEÇMİŞ	196

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. 1965-2015 Yılları Arası Erciş İlçe Nüfusu.....20

Tablo 1.2. Erciş İlçesi Net Göç Hızı.....20

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası.....17

Harita 1.2. Erciş İlçesi Haritası.....17

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
DLT	: Divanu Lugati't-Türk
DS	: Derleme Sözlüğü
Hzl.	: Hazırlayan
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
S	: Sayı
STT	: Standart Türkiye Türkçesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI (~TRANSCRIPTION) İŞARETLERİ

[á]: /a/ ile /e/ arası ünlü.

[ā]: uzun olan /a/ ile /e/ arası ünlü.

[ā]: uzun /a/

[‘a]: ayınlı /a/

[ä]: açık /e/ ünlüsü

[‘e]: ayınlı e

[è]: /e/ ile /i/ arası ünlü (~kapalı /e/)

[í]: /ı/ ile /i/ arası ünlü

[ĩ]: Kısa ı

[ú]: /u/ ile /ü/ arası ünlü

[ġ]: arka damak /g/’si

[ğ]: kalın ünlü sözcüklerde kullanılan daha baskılı söylenen boğaz ünsüzü

[ħ]: sızıcı /h/ (~hırıltılı /h/)

[h]: nefesli /h/

[ħ]: ön damak /h/ ünsüzü (/yh/ arası ses)

[k]: arka damak /k/’si.

[Ç]: /ç/ ile /c/ arası ünsüz.

[K]: /k/ ile /g/ arası ünsüz.

[P]: /p/ ile /b/ arası ünsüz.

[V]: çift dudak /v/ ünsüzü.

[K̡]: /k/ ile /ğ/ arası ünsüz.

[—]: ulama işareti

(<): Gelişmenin yönü

(<<): Gelişmenin yönüne göre birden fazla değişim ile başka bir şekle geçiş

(~): Birbirinin yerine geçen (alternanslı) şekilleri gösterir.

ÖZ

Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişimine bağlı olarak sosyal yaşamdaki değişiklik ve iş imkanlarındaki artış bölgeler arası iç ve dış göçlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Kendi memleketinden uzaklaşan kaynak kişiler ağız özelliklerini zamanla yitirmektedirler. Teknolojik aletler ve kitle iletişim araçları da ağızları olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşanan bu göçler ve teknolojik gelişmeler sözlü kültürün hızla yok olmasına neden olmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızları da bu olumsuzluklara maruz kalmaktadır. Günümüzde yapılan ağız ve ağız sözlüğü çalışmaları Türkçenin zenginliğini ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Bu çalışmalar ile sorunlar bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Halk ağzında yer alan kaybolmaya yüz tutmuş söz varlığının derlenmesi amacıyla yaptığımız bu çalışma Erciş merkez ve köylerinden yapılan derlemeler ve soruşturmalar sonucunda elde edilen sözcük ve kalıp ifadeleri ortaya koymaktadır.

“Van İli Erciş İlçesi Ağız Söz Varlığı” adlı bu çalışma 2020-2024 yılları arasında yapılan ağız araştırmaları ile Erciş ilçesi ağzının söz varlığını gün yüzüne çıkaran bir ağız sözlüğü çalışmasıdır. İlçenin söz varlığının tespiti şu şekilde yapılmıştır: Öncelikle kaynak kişilere sorular sorulmuş ve sorulara verdikleri cevaplar ses kayıt cihazları ile kayıt altına alınmıştır. Bölgede yaşayan insanların günlük hayatları ile ilgili gözlemler yapılmıştır. Sosyal medyada yer alan video ve yazılı kaynaklardan kelimeler derlenmiştir. Erciş ilçesini bulunduğu bölge ve yakın çevresi ile ilgili daha önce yapılmış bilimsel ağız çalışmaları taranmıştır. Ayrıca Ercişli amatör araştırmacılar tarafından hazırlanmış yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Çalışma için yalnızca Türklerin yaşadığı Van ili Erciş ilçesinin merkez ve çevresindeki yakın köy ve mahallelerinden derleme yapılmıştır. Erciş ağzından derlenen sözcükler söylenişlerine göre öncelikle transkripsiyonlu bir şekilde yazılmıştır. Ardından Standart Türkiye Türkçesindeki şekli dikkate alınarak sözcüklerin anlamları verilmiştir. Ağız sözlüğü olması sebebi ile metin derlemesi bulunmamaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde bölge ağızları üzerine yapılan bilimsel çalışmalardan bahsedilmiştir. Birinci bölümünde Erciş ilçesinin tarihi, coğrafi ve kültürel özellikleri ile etnik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde derlenen sözcükler kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümde ise Erciş ilçesi ağzının söz varlığı verilmiştir.

Bu çalışma, bölge halkının ağzında kullanılan sözcüklerin ve kalıp ifadelerin derlenip kayıt altına alındığı bir söz varlığı çalışmasıdır. Çalışmaya Standart Türkiye Türkçesinde yer almayan ya da Standart Türkiye Türkçesinde yer alıp bölge ağzında farklı anlamlar taşıyan fonetik özellikler içeren sözcükler alınmıştır.

Bu alışma ile ağızlar da kullanılan birçok sözcüğü güncel tutarak unutulmasını önlemek, Derleme Sözlüğü' ne katkı sağlamak ve Türkiye Türkçesinin zengin söz varlığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Dili, Erciş ağzı, söz varlığı, derleme

ABSTRACT

VOCABULARY OF THE DIALECT OF ERCİŞ DISTRICT IN VAN PROVINCE

In recent years, the rapid development of technology has led to changes in social life and an increase in job opportunities, resulting in internal and external migration between regions. People who move away from their homeland gradually lose their dialectal features. Technological tools and mass media also negatively impact dialects. These migrations and technological developments cause the rapid disappearance of oral culture. The dialects of Turkish are also subjected to these negative influences. Contemporary studies on dialects and dialect dictionaries are extremely important in revealing the richness of the Turkish language. These studies aim to address the issues arising from this situation.

This study, which aims to compile the endangered vocabulary found in the local dialect, presents the words and expressions obtained from compilations and inquiries conducted in the center and villages of Erciş. The study titled "Vocabulary of the Dialect of Erciş District in Van Province" is a dialect dictionary work that brings to light the vocabulary of the Erciş district dialect through dialect research conducted between 2020 and 2024. The determination of the district's vocabulary was carried out as follows:

First, questions were asked to informants, and their answers were recorded using audio recording devices. Observations were made regarding the daily lives of people living in the region. Words were compiled from videos and written sources on social media. Scientific dialect studies previously conducted on the region and its surroundings were reviewed. Additionally, written sources prepared by amateur researchers from Erciş were utilized.

The compilation for this study was made only from the center and nearby villages and neighborhoods of Erciş district in Van province, where only Turks live. The words compiled from the Erciş dialect were first written in transcription according to their pronunciation. Then, the meanings of the words were given considering their form in Standard Turkish. As it is a dialect dictionary, there is no text compilation.

In the introduction of our study, scientific studies on regional dialects are discussed. In the first section, information about the historical, geographical, cultural features, and ethnic structure of the Erciş district is provided. In the second section, the compiled words are classified according to their conceptual fields. In the third section, the vocabulary of the Erciş district dialect is presented.

This study is a vocabulary work that compiles and records the words and expressions used in the local dialect. Words that are not present in Standard Turkish or that have different meanings in the local dialect but are present in Standard Turkish have been included in this study.

The aim of this study is to keep many words used in dialects up to date to prevent their forgetting, contribute to the Compilation Dictionary, and reveal the rich vocabulary of Turkish.

Keywords: Turkish Language, Erciş dialect, vocabulary, compilation

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yardımını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübesi ile yoluma ışık tutan değerli danışman hocam Doç. Dr. Emine Atmaca'ya, hayatımın her aşamasında olduğu gibi Yüksek Lisans eğitimim ve tez hazırlama sürecimde her konuda bana destek olan hayatımı kolaylaştıran kıymetli babam Cahit Çalışkan'a ve annem Şükran Çalışkan'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu tez Türk Dil Kurumu bursu desteği ile hazırlanmıştır. Katkılarından dolayı Türk Dil Kurumu'na teşekkür ederim.

Ata yurdum olan Erciş'te yaptığım derleme çalışmalarına katkı sağlayan tüm Ercişli hemşerilerime ve akrabalarımın teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Dil, ait olduğu toplumun adeta hafızasıdır. Var oldukları günden bu yana tarihi süreç içerisinde yaşadıkları olaylar, farklı toplumlarla olan ilişkileri, içinde bulundukları coğrafya, sosyal ve kültürel yaşantıları hakkında birçok bilgi konuştukları dilde saklıdır.

Türkiye Türkçesi için “standart dil veya ölçünlü dil” adı verilen, ortak bir sistem olan ve İstanbul Türkçesini işaret eden Standart Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır. Ayrıca Latin alfabesi ile oluşturulmuş ortak bir yazı sistemi vardır.

Berke Vardar *ölçünlü dil (standart dil)* için Dilbilim Terimler Sözlüğünde “Çeşitli yerel ya da toplumsal değişkenliklerin dışında kalan ve dilsel bir topluluğun ortak paydası olarak görülen dil” (Vardar, 2007: 153) tanımını yapmaktadır. Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğünde ise “Yönetimde, hukukta, eğitimde, ticaretle, basın yayın alanlarında gerek sözlü gerekse yazılı olarak kullanılan, ortak kurallara dayanan, sosyal sınıf ve yerel iz taşımayan dil türü; standart dil¹” tanımı yapılmaktadır.

İnsanların konuştuğu dile bakıldığında ise bölgelere, şehirlere, köylere, hatta mahallelere göre çeşitlilik gösterdiği fark edilmektedir. İşte tüm bu farklılıklar ağızları oluşturmaktadır. Ahmet Buran ağızlar için şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Ağızlar, yazı dilinin bozulmuş bir şekli değil, onun yanında, fakat ondan bağımsız olarak yaşayan ve nesiller boyu devam ettirilen dil değerleridir. Ağız çalışmaları ise yüzyıllar boyu halkın ağzından nesilden nesile devredilen bu dil değerlerini ilmi usullerle tespit etme ve değerlendirme işidir.” (Buran, 1989: 3). Vardar ise “ağız” tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri. Yerel kullanım anlamında ağız, lehçeye karşıt olarak, çok dar bir alanda yer alır” (Vardar, 2007: 14).

Ağız araştırmaları dil bilimin önemli bir alt dalıdır. Ülkemizde ağız çalışmaları çok geç başlamış olsa da şimdiye kadar birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Özellikle son dönemde artan çalışmalar bu alana önem verildiğini göstermektedir. Yine de çoğu bölgenin ağızları henüz incelenmemiştir. Erciş ilçesi ağızı da incelenmeyi bekleyen bölgelerden biridir. Yapmış olduğumuz araştırmalara göre Serpil Çelebioğlu’nun “Erciş Ağızı” adlı yüksek lisans tezi Erciş ilçesi ağızı ile ilgili yapılmış tek çalışmadır.

Bölge yoğun bir şekilde dışarıya göç vermektedir. Yakın çevresindeki kırsal bölgelerden, köylerden göçler almakta etnik yapısı değişmektedir. Özellikle Kürt vatandaşların

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 29.12.2023, 04: 39).

yoğun olarak yerleşmesi sebebi ile Erciş ağzını konuşan insanların sayısı günden güne azalmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının artması, okullaşma oranının yükselmesi gibi faktörler de eklenince bu azalma oranı daha da hızlanmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı bölge için ağız çalışmalarının vakit kaybedilmeden yoğunlaştırılması gerekmektedir. Biz de bu duyarlılıkla çalışmamızın yönünü bir Türkmen yurdu olan Erciş ilçesi ağzına çevirdik. Söz varlığına yoğunlaşarak henüz kaybolmadan ulaşabildiğimiz kadar ürünü kayıt altına almayı amaçladık.

1. Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada standart Türkiye Türkçesi'nde olmayan fakat Van ili Erciş ilçesi ve yöresi ağzında bugüne kadar var olmuş eskicil (~arakaik) söz varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ağızlarda çok fazla alıntı ya da ödünçleme sözcük bulunmaktadır. Erciş ağzı söz varlığında bulunan sözcükler köken bakımından ayırt etmeksizin derlenmiştir.

Bu çalışmada Erciş ağzı söz varlığının ortaya konulabilmesi için ses kayıt cihazları kullanılarak kelime derlemeleri yapılmıştır. Elde edilen kayıtlar birçok defa dinlenerek eksik yerler ve hatalar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen kelimelerin bir kısmı Derleme Sözlüğünde yer alan, bir kısmı Derleme Sözlüğünde olmayıp Erciş ağzında kullanılan, bir kısmı Derleme Sözlüğünde olup Erciş ağzında anlamı farklı olan kelimelerdir.

2. Çalışmanın Önemi

Van ili Erciş ilçesi ağzının söz varlığı ile ilgili bugüne kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Türkiye genelinde yapılan lisans üstü çalışmalarda Erciş ilçesinin ağzı ile ilgili yapılmış bir tane yüksek lisans tezi vardır. Serpil Çelebioğlu'nun hazırlamış olduğu *Erciş Ağzı* yüksek lisans tezidir. Erciş ağzının söz varlığını ortaya koyması bakımından değerlendirildiğinde Çelebioğlu'nun yapmış olduğu çalışmanın geniş ve kapsamlı bir çalışma olmadığı görülmektedir. Yapmış olduğumuz bu çalışma Erciş ilçesi ile alakalı yapılan ilk kapsamlı söz varlığı çalışması olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bu çalışma ağız çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Erciş ağzı ile ilgili yapılan lisans üstü tez şöyledir:

Serpil Çelebioğlu (2019), *Erciş Ağzı*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van.

Bu çalışmada Erciş ağzından derlemeler yapılmıştır. Masal, anı, hikâye gibi sözlü türlerden oluşan 35 tane metin transkripsiyon harfleri kullanılarak yazıya aktarılarak ses ve şekil

özellikleri bakımından incelenmiştir. Derlenen metinlerde geçen kelimelerden oluşan kısa bir sözlük bölümü vardır.

Erciş İlçesinin bağlı olduğu Van ili ile ilgili yapılan ağız çalışmalarından bazıları şöyledir:

1. Ahmet Caferoğlu (1951), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.

Bu çalışma Caferoğlu tarafından Anadolu'nun, bazı şehirlerinden derlemeler yapılarak hazırlanmıştır. Kitap derlenen metin örnekleri ve sözlük bölümünden oluşmaktadır. İllere göre bölümlere ayrılmış ve her bölümde o ile ait metinler verilmiştir. Kaynak kişilerden alınmış hikâye metinleri, türküler, şiirler, maniler ve bilmece örnekleri bulunmaktadır. Van'dan derlenen metinler içerisinde Erciş'ten derlenen birkaç türkü, bir manzum destan ve Ercişli Emrah'a ait birkaç şiir de bulunmaktadır. Metinler transkripsiyon işaretleri kullanılarak yazılmıştır. Sözlük bölümü ise derlenen metinlerde geçen kelimelerden oluşmaktadır.

Ahmet Caferoğlu Türkiye Türkçesi ağızları araştırmaları konusunda öncü bir isimdir. Yaklaşık yirmi yıllık bir sürede Batı Anadolu'dan başlayıp Doğu Anadolu'nun sınır boyuna kadar uzanan Kuzey ve Güney Anadolu bölgelerini de kapsayan dokuz ciltlik bir metin külliyatı hazırlamıştır. Her bir cildi ayrı bir adla yayınlanmıştır. Bu çalışma ile Caferoğlu Anadolu'nun ağız malzemesini toplu bir şekilde bilim dünyasına kazandıran ilk araştırmacı olmuştur. (Korkmaz, 1976: 147).

2. Engin Gökçur (2006), *Van ve Merkez Köyleri Ağızları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

3. Ayşenur Kırgız (2009), *Van Ulupamir Kırgız Ağzı Üzerine Derleme Çalışması (İnceleme Metin-Sözlük)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Bu çalışma kendisi de bir Kırgız Türkü olan araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Van ilinin Erciş ilçesine bağlı Ulupamir Köyü'nde yaşayan Kırgız Türklerinden metin derlemeleri yapılarak ağız özellikleri incelenmiştir.

4. Engin Gökçur (2012), *Van Gölü Havzası Ağızları*, Fırat üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elâzığ.

Bu çalışmada Van ve Bitlis illeri ile bu illerin bazı ilçe ve köylerinden derlemeler yapılmıştır. Derleme yapılan ilçeler arasında Erciş ilçesi de vardır. Toplanan dil ürünlerinin dil bilgisi bakımından incelemesi yapılmış ve sözlüğü oluşturulmuştur. Çalışmada Van Gölü havzası ağızlarının genel özellikleri verilirken beş ağız bölgesine ayrılmış ve üçüncü ağız

bölgesi olarak Erciş ağızı belirlenmiştir. “Erciş Ağızı” alt başlığında Erciş ağızının genel özellikleri anlatılmıştır.

5. Şahap Bulak (2015), *Van Küresin Ağızı*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bu çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarında İran’dan göçle Van’a gelen ve kendilerini “Küresinli” olarak adlandıran Azerilerin ağızları incelenmiştir. Van merkez köylerinden, il merkezinden ve Edremit ilçesinden derlemeler yapılmış ve transkripsiyon alfabesi ile yazıya aktarılmıştır. Ayrıca ses ve şekil unsurları incelenmiştir

Van bölgesi ağızı ile ilgili yazılmış bazı makaleler:

1. Bedri Sarıca (2014), “Van Ağızının Oluşumu ve Bazı Özellikleri”, *İlmî Araştırmalar* 15, s. 71-90.

Bu makalede Van ağızı ses ve yapı bilgisi bakımından incelenmiştir. Azeri Türkçesi ile benzerliklere dikkat çekilmiştir.

Sarıca, elde ettiği veriler ışığında Van’ın dil açısından Bayat Avşar Salur boylarının izlerini taşıdığına soy açısından da Oğuz ve Kıpçak topluluklarının özelliklerini taşıdığı sonucuna varmıştır (Sarıca, 2014: 90).

2. Bedri Sarıca (2006), “Van Gölü Çevresi Ağızlarıyla Divan-ü Lügat-it-Türk’ün Sözcükleri Arasındaki Ortaklıklar”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, s. 5-24.

Sarıca, DLT’ te geçen ve Van Gölü çevresi ağızlarından benzer ortak 131 kelime tespit etmiştir. Bu makalede tespit ettiği kelimeleri tablolar halinde karşılaştırmalar yaparak ortaya koymuştur. Benzerlikler ilgi çekicidir. İçlerinde Erciş ağızından derlenen kelimeler de bulunmaktadır.

3. Funda Kara (2009), “İki Masalda Van Ağızının Genel Ses Özellikleri-I”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 54, S. 2006/2, s. 109 – 126.

4. Servet Ertekinoglu (2014), “Van Gölü Çevresi Ağızlarındaki -gınan Eki Üzerine” *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 4, 2014, s. 85- 94.

5. Engin Gökçür (2016), “Van Gölü Havzası Ağızlarında Kullanılan Eski Türkçe ve Orta Türkçe Menşeli Sözcükler Üzerine”, *Diyalektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2012, s. 35 – 45.

Bu makale Van Gölü Havzası dil varlığı üzerine yapılmış olan çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Eski Türkçe ve Orta Türkçe menşeli sözcükler tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda Van Gölü Havzası ağızlarında Azerbaycan Türkçesinin etkili olduğu ortaya konulmuştur.

6. Şahap Bulak (2016), “Van Küresin Ağzında Deyimler”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 56, 2016, s. 837 – 857.
7. Bedri Sarıca (2017), “Van Gölü Çevresinde Kuşlarla İlgili Sözcükler”, Kuş Kitabı, Kitabevi Yay., İstanbul, s. 315-330.
8. Şahap Bulak (2017), “Van Küresin Ağzında Atasözleri”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 5, S. 8, s. 51 – 78.
9. Veysi Sevinçli (2018), “Dede Korkut Hikayelerinde Van Gölü Havzası Söz Varlığı” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 21, S. 40, 2018, s. 91 – 106.
10. Gamze Özok (2022), “Van Ağzında Görülen Yansıma Sözcükler Üzerine Bir İnceleme” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 2, 2022, s. 1735 – 1754
11. Hami Akman (2023), “Van Küresin Ağzında Organ İsimleriyle Kurulan Deyimler”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S. 1, 2023, s. 150-169.
12. Züleyha Ak (2023), “Van Küresin Ağzında Kullanılan Bazı Hastalık Adları”, Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 11, 2023, s. 350 – 35.

3. Çalışmanın Amacı

Toplumların ağızlarında yaşayan söz varlığı o yöre insanının kültürünü, tarihi geçmişini, sosyal yapısını gösteren en önemli unsurdur. Ağız çalışmalarının ülkemizde yetersiz olduğu görülmektedir. Son yıllarda ağız çalışmalarına verilen önemin artması ve çalışmaların yoğunluk kazanmasına rağmen henüz ağız çalışması yapılmayan birçok yer vardır. Son yıllarda hızla gelişen teknoloji, yaşanan yoğun göçler ile bölgelerin değişen demografik yapısı ve okur yazarlık oranının artması ağızların günden güne konuşurlarının azalmasına sebep olmaktadır. Ağızlardaki söz varlığının kaybolmadan kayıt altına alınması gerekmektedir.

Ağızlarla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde sözlük bölümlerinin diğer gramer ve metin bölümlerine nazaran geri planda kaldığı görülmektedir. Müstakil ağız sözlüğü çalışmaları yetersizdir.

Daha önce Van ili Erciş İlçesi ile ilgili akademik bir ağız çalışması Serpil Çelebioğlu tarafından yapılmıştır. Fakat Erciş ağzının söz varlığı ile ilgili yapılmış bir bilimsel çalışma yoktur. Yöreyi seven araştırmacılar tarafından yapılmış amatör çalışmalar da bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmaların ilmi yönü yoktur. Çünkü bu çalışmaları yapanlar, Türkolog değildir. Tüm bu eksiklikleri gidermek adına bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı yöre ağzında var olan kelimelerin, kalıp ifadelerin derlenerek Derleme Sözlüğü 'ne katkıda bulunmak ve Türkiye Türkçesi Ağızlarının söz varlığının ne kadar zengin olduğunu ortaya koymaktır.

4. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışma, 2020-2024 yıllarında Erciş ilçesinin merkeze bağlı Türk kökenli vatandaşların yaşadığı mahalle ve köyleri içerisinde barındıran bir söz varlığı çalışmasıdır. Derleme yapılan kaynak kişiler genellikle bölge dışına pek çıkmamış, konuşma organlarında eksiklik olmayan, hiç okula gitmemiş veya kısa süreli eğitim görmüş, orta yaş ve üstü kadın ve erkeklerden yöre ağzını iyi yansıttığı düşünülen Türk kökenli kişilerden seçilmiştir.

Derleme sırasında kaynak kişilere soruşturma yöntemi ile “tarım aletleri, mutfak araç gereçleri, bölgede yetişen bitki adları, kendi yetiştirdikleri bitkiler, yemek isimleri, tedavi yöntemleri ve şifalı bitkiler, köy adlarının halk etimolojisi, zanaat isimleri, doğum, evlenme ve ölüm geçiş dönemlerinde yaptıkları, lakaplar, kullandıkları araç ve gereçler” vb. çeşitli kavramlar üzerine sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazları ile kayıt altına alınmıştır. Derlenen sözcükler transkript harfleri kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Ses kayıtları defalarca dinlenerek hata payı en aza indirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca soruşturma yöntemi ile, yazılı yerel kaynaklar, bilimsel kaynaklar ve sosyal medya taranarak sözcükler toplanmıştır. Elde edilen söz varlığı ürünleri Türk Dil Kurumunun veri tabanından Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü kullanılarak taranmıştır.

Bu çalışma, “Giriş, Erciş’in Tarihçesi, Söz Varlığı, Erciş Ağzında Kullanılan Kalıp İfadeler, Sonuç ve Kaynakça” bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Erciş’in Tarihçesi bölümünde, Erciş adının kökeni, Erciş’in tarihi, fiziki ve coğrafi yapısı, eğitim durumu, ekonomisi ve etnik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Erciş İlçesi Söz Varlığı ve Erciş Ağzında Kullanılan Kalıp İfadeler bölümünde Standart Türkçede olmayan fonetik ve morfolojik değişikliklere uğramış kelimeler yer almaktadır. Kelimelerin anlamları Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan şekli ile verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise bu çalışma neticesinde elde edilen veriler ışığında tespit edilen bilgiler, varılan sonuçlar açıklanmıştır.

Kaynakça bölümünde ise çalışma boyunca kullanılan kaynakların künyesi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERCİŞ'İN TARİHÇESİ

1.1. Erciş Adının Kökeni

Erciş tarihi geçmişinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir yerdir. Zaman içerisinde de değişik isimlerle anılmıştır. Bazı araştırmacılar Erciş Şehri'ni Zirnakol Tepe'de inşa ettiren Urartu kralı II. Argişti'nin adından geldiğini düşünmektedir (Elmastaş ve Polat, 2007: 386).

Bir diğer görüş Bilge Umar'ın görüşüdür. Umar, Erciş adının Luwi² dilinden geldiğini savunmaktadır. Bizanslılar göle Arsissa adını vermişlerdir. Bu adın Erciş'in asıl adı olduğunu düşünmektedir. Arsissa adının Luwi dilinde Ars(a)-Issa, Akarsu-Kenti anlamına gelen ögelerden türetildiğini belirtmektedir. Gerçekte de Erciş, Van Gölü'ne dökülen bir derenin kenarındadır. Urartu kralı Argişti' nin adından geldiğini savunan araştırmacıların fikrine karşı çıkmaktadır (Umar, 1993: 118).

“Erciş” ismi ile ilgili ilk bilgilere Asur kaynaklarında rastlanılmaktadır. Asur kaynaklarında Arzuşkan olarak geçmektedir. Ermeniler döneminde ise Arceş ismi kullanılmıştır (Ergül, 2022: 3). Arap kaynaklarında Arciş adı geçmektedir. Ayrıca bazı eserlerde Erciş'in adının göl için kullanıldığı görülmektedir. Van Gölü için Hamdallah Mustavfi, Arciş Gölü, Kâtip Çelebi Buhayra-i Arciş, Marco Polo Erciş Gölü, Cholet ise eserinde Van Gölü'nün kuzeydoğusu için Arjish adını kullanmıştır (Elmastaş ve Polat, 2007: 386).

1.2. Erciş Tarihi'ne Genel Bakış

² Luviler, günümüz Türkiye sınırları içerisinde bulunan Anadolu'nun kuzeybatısından, Ege ve Akdeniz kıyıları dahil olmak üzere, Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar geniş bir bölgede yaşamış olduğu düşünülen varlıkları Hitit kaynakları ve bazı Luvice hiyeroglif yazıtlarla ispatlanmış kadim bir halktır. Vassal krallıklar şeklinde yönetildiği düşünülen bu halkın yaşadığı coğrafya hakkında fikir birliğine varılamamıştır. Bu halkın Anadolu topraklarına nereden geldiği ya da “Anadolu'nun en eski sakinleri mi?” olduğu konusunda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kökenleri hakkında çalışma yapan araştırmacılar da fikir birliğine varamamıştır (Uslu, 2022). Ayrıntılı bilgi için bk. Nurcan Uslu (2022). *Tunç Çağında Batı Anadolu'daki Luvi Toplulukları*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Erciş, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Bugünkü yerleşim yerinin 10 km. batısındaki Çelebibağı Mahallesi'nin 1,5 km. kadar güneydoğusunda yer alan, Erciş Kalesi ve çevresinde Urartular tarafından kurulmuştur (Çetin ve Bingöl, 2020a: 222).

Erciş, geniş bir tarım havzasının merkezi olmasının yanında ulaşım bakımından da merkezi bir konumdadır. Selçuklular, Eyyubiler, Moğollar, Kara-Koyunlular, Ak-Koyunlular, Safeviler ve Osmanlılar döneminde Tebriz'den Erzurum'a giden Bend-i Mahi yolunun üzerinde bulunmaktaydı. Bu yol Tebriz-Hoy-Erciş-Malazgirt-Hınıs yolu ile Erzurum'a ulaşıyordu. Tebriz'den Akdeniz liman ve şehirlerine ulaşan başka iki yoldan biri Tebriz-Hoy-Erciş-Ahlat-Bitlis-Silvan-Diyarbakır güzergâhı, diğeri ise bu bölgedeki Ermeniler' den dolayı güvenli olmayan Tebriz-Hoy-Van-Vestân-Hizan-Siirt-Hasankeyf-Mardin-Urfa güzergâhıydı. Bu yollar günümüzde de işlek bir transit yolu olarak kullanılmaktadır (Taşçı, 2013: 55).

Ayrıca tarihi dönemlerde Van Gölü'nde deniz taşımacılığı da yoğun bir şekilde yapılmıştır. Orta ve yeni çağda tersaneler kurulmuş gemiler inşa edilmiştir. Ahlat, Van ve Tatvan' da büyük limanlar; Erciş ve Adilcevaz' da ise küçük limanlar bulunmaktadır. Karadan gölün çevresini dolaşmanın zor olması ve uzun zaman alması; ayrıca kış aylarında ağır iklim koşullarının işleri daha da zorlaştırmasına karşılık çok daha kolay olması sebebi ile gemilerle taşımacılık yapılmaktaydı. 10. yüzyılda Van Gölü merkezli üç büyük ulaşım yolu bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi güneybatı yolu Tatvan-Bitlis-Silvan ve Amid yoluydu. Bu yolun devamı Çukurova ve Basra körfezine kadar ulaşılabilirdi. İkincisi Van-Godor-Her-Tebriz doğu yolu Hindistan'a, üçüncüsü ise Ahlat-Hınıs-Ermenistan/Gürcistan/Trabzon kuzey yoludur devamı ise kuzeydoğuya Ermenistan ve oradan Gürcistan'a, kuzeybatıya ayrılan kısmı ise Trabzon üzerinden Karadeniz'e çıkıyordu (Kılıç, 2019: 1,11).

Erciş, tarih boyunca üç değişik yerde kurulmuştur. Birincisi Urartular tarafından kurulan ilk Erciş bugünkü şehrin kuzeyinde bulunan Zernaki Tepesi'nin üzerindedir. Bu bölge Anadolu yerleşim tarihinin en eski yerleşim yerlerindendir. Erciş'in ikinci yerleşim yeri Van Gölü'nün kıyısında bir bölgedir. Bu kısım ise bugünkü Erciş'in batısında Çelebibağı mevkiinde yer almaktadır. Günümüzde göl sularının altında kalmıştır. Bu şehir ve kalenin XI. asırda Selçuklu Türkleri tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Bu bölgedeki Erciş Kalesi, Moğol istilası döneminde birçok defa tahrip edildikten sonra İlhanlı veziri Tâceddîn Ali Şâh tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. 1841 yılında ise Van Gölü sularının yükselmesi ile Erciş Kalesinin göl sularına gömülmesi sonucu şehir yine yer değiştirdi. Çelebibağı' ndan 5 km. uzaklıkta dağ tarafında yer alan bugünkü yerleşim yerine taşındı. Bu son taşınma şehrin üçüncü yer değiştirmesi olmuştur (Taşçı, 2013: 56).

Van bölgesinde tarihi dönemlere ait çeşitli kültür izleri görülmektedir. Bu tarihi izler göz önünde bulundurularak bölgenin tarihi dört evre şeklinde incelenmektedir. Birinci evre, bölgede derin izler bırakmış olan Urartu Krallığı dönemidir. İkinci evre, 10. yüzyıldan itibaren Ermeni Vaspuragan Prensiğinin Hristiyanlık mirasına ait önemli izlerin kaldığı dönemdir. Üçüncü evre, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait izlerin kaldığı evredir. Dördüncü evre ise çeşitli eğitim ve sanayi yapıların mevcut olduğu Cumhuriyet dönemidir (Ergül, 2022: 5).

1.2.1. İlk Çağda Erciş

Van Gölü ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bölgede güçlü kültürlerin izlerine rastlanmıştır. Bunlardan biri de Asya kökenli olan Hurriler'dir. Van Gölü çevresi MÖ IV- II bin yılları arasında bölgeye hâkim olan Hurriler'in merkezi olmuştur (Gökçür, 2012: 1).

M.Ö. 12. yy.'ın başlarında Deniz Kavimleri Göçü ve Ege Göçleri adıyla anılan bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu göçler, deniz kavimlerinin ani ve kısa süren, birdenbire gerçekleşmiş bir göç hareketi şeklinde değildi. Yavaş yavaş gerçekleşen istilalar şeklinde oluşmuştur. Bu göçler sonucunda Balkan yarımadasından gelen bazı Trak kabileleri boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerek, Hitit devletinin yıkılmasına neden olmuşlardır (Eroğlu, 2014: 43, 55).

Hitit devletinin yıkılmasından sonra Orta Anadolu'da Frigler, Anadolu'nun doğusunda ve güneydoğusunda ise Geç Hitit Şehir Devletleri ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun doğusunda Van gölü çevresinde bulunan yüksek yaylalarda ise daha sonra devletleşecek olan Urartular ortaya çıkmıştır. Urartular, Ege Göçlerinden sonra Doğu Anadolu'da beylikler halinde ortaya çıkmıştır. MÖ. 9. Yüzyılda ise devlet haline gelmiştir (Okur, 2017: 314, 315).

Coğrafya olarak bakıldığında Urartu Krallığı, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Güneydoğu Kafkaslarda ve Kuzeybatı İran bölgesinde hâkimiyet kurmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi hem Urartu nüfusunun en yoğun olduğu bölgeydi hem de Urartu'nun merkezi bölgesiydi. Bölgenin yüksek ve dağlık olması Urartu Krallığını Asur saldırılarına karşı korumaktaydı. Yüksek yerler kış aylarında yerleşime elverişli değildi fakat yaz aylarında yaylacılıkta kullanılmaktaydı. Urartu'nun güney bölgesinde Asur, batısında Melid, Tabal ve Kummuh gibi Geç Hitit Krallıkları, Kuzeybatısında ise Mana Krallığı bulunmaktaydı. Kontrol altında tutmanın oldukça zor olduğu bu coğrafyada Urartuların iki yüz yıla yakın bir süre boyunca hüküm sürmüş olması oldukça ilgi çekicidir (Tiryaki, 2015: 106).

Erciş'te Urartulardan kalma çeşitli tarihi eserler bulunmaktadır. Bu eserler şunlardır:

Deliçay Kalesi, Erciş ilçesinin yaklaşık 10 km. doğusunda, Deliçay Deresi'nin Van Gölü'ne döküldüğü yerde doğal bir tepede inşa edilmiştir. Kale yoğun bir tahribata uğramış olsa da kalenin kuzey kesiminde ve göl kenarında bazı Urartu duvar kalıntıları

görülebilmektedir. Kalenin batısı ile Deliçay Deresi'nin göle ulaştığı bölge doğal liman görünümündedir. Bir diğer Urartu donemi yerleşim yeri de ilçenin 10 km. güneybatısındaki *Çelebibağı Höyüğü (Mezarlığı)* ile Höyüğün yaklaşık 1,5 km batısındaki *Madavank* alanıdır (Çavuşoğlu vd., 2019: 34).

Urartu Yazıtları, Erciş'te Urartulardan kalma çivi yazısıyla işlenmiş kitabeler bulunmaktadır. Birincisi Van-Erciş karayolu üzerinde, Erciş Karataşlar mevkiinde blok kayalar üzerindedir. Yaklaşık olarak 1-1.5 x 1m ölçülerinde çerçeve içine alınmıştır. Kitabede Urartu Kralı Sarduri (MÖ 764-735)'nin bölgede üzüm bahçeleri diktirdiğinden bahsedilmektedir. Bu eser Erciş Üzümlü 'nün yaklaşık 3 bin yıllık bir geçmişinin olduğunu belgelemektedir. Diğer iki adet yazıt Salmanağa Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu yazıtlarda da Urartu Kralı Menua (MÖ 810-786)'nın bu bölgede sulama kanalı ve koruma kalesi yaptırdığından bahsedilmektedir. Çelebibağı Mahallesi'nde bulunan bir yazıtta ise Urartu Kralı 2. Argişti (MÖ 714-685)'nin bölgede Taktumnia (Titumnia) şehrini kurduğundan söz edilmektedir. Ayrıca sulama kanalı ve barajlar yaptırarak tarımı geliştirdiği anlatılmaktadır³.

Erciş, Urartulardan sonra sırasıyla Med, Pers, Roma ve Bizans egemenliğine girmiştir. 640 yılında ise Hz. Ömer'in komutanlarından İyaz bin Ganem tarafından İslam topraklarına katılmıştır (Çetin ve Bingöl, 2020a: 222).

Erciş 10. yüzyılda Vaspurangan Ermeni Prenslğine katılmıştır. Diyarbakır merkezli kurulan Mervani Beyliği de bir dönem Erciş'e egemen olmuştur. Mervani Beyliği'nin başında bulunan Bad'ın, Ermeniye Valisi Bardas Skleros'un 976-980 yıllarında başlattığı isyanı fırsat bilerek Erciş'i ele geçirmiş ve böylece Erciş bir süre Mervani Hanedanlığının egemenliği altına girmiştir (Ergül, 2022: 6, 7).

Van ve yöresi 1021'de Bizanslıların eline geçmiştir. Bunun sonucunda 40 bin Ermeni ailesi Sivas ve Kayseri'ye göç etmişlerdir. 11. Yüzyılda Bizanslılar Van ve çevresine tam olarak hâkim olmuştur. Dolayısıyla Ermeni ve Gürcü prensliklerinin siyasi vasallık özelliği de kalmamıştır. Bizans hâkimiyeti fazla sürmemiş ve 1018'de Çağrı Bey Anadolu'ya akınlar yapmıştır. Böylece bu bölgede Türk hâkimiyetinin ilk işaretleri görülmeye başlamıştır (Kılıç, 2021: 21).

1.2.2. Erciş'te Osmanlı Öncesi Türk Hâkimiyeti

Çağrı Bey'in bölgeye ilk akınlarından sonra, 1042-1043 yıllarında *Ebulheyca Hezbânî* yönetiminde olan ve *Urmîye*'de bulunan Türkmenlerin Van Gölü havzasına akınlar yaparak Bizans generali *Haçık* kumandasındaki kuvvetleri mağlup etmiş ve Haçık'ın de bu çarpışmalar

³ <http://www.ercis.gov.tr/urartu-yazitlari> (Erişim tarihi: 24.10.2023, 00:39).

sırasında hayatını kaybetmiştir. Sultan Tuğrul'un önce bölgedeki komutanların sonra da kendisinin katıldığı seferleri sonucunda 1054 yılında Bargiri (Muradiye) ve Erciş fethedilmiştir. Van Kalesi ise 1064 yılında Sultan Alparslan'ın oğlu Melikşah tarafından etrafındaki birçok kale ve şehirlerle birlikte fethedilmiştir. Alınan yerlerin yönetimi Sultan Alparslan tarafından sefere katılan mahalli vasal emirlere verilmiştir. Van Gölü ve çevresi Nahcivan emiri Sakaroğlu Ebû Dülef'in idaresine verilmiştir. 1071 Malazgirt zaferinden sonra ise Türklerin Anadolu'daki ve bölgedeki hâkimiyetleri tam olarak sağlanmıştır (Kılıç, 2021: 21, 22).

Anadolu Selçukluları döneminde Moğollar; Anadolu topraklarını istila etmişlerdi. Moğol istilasından sonra, çok sayıda Türk-Moğol göçmenin Anadolu'ya gelmesine sebep olmuştur. Moğolların askeri kanadında yer alan Moğol-Türk kitleleri, Anadolu'nun doğu bölgelerine güvenlik amaçlı yerleştirilmişti. Anadolu coğrafyası yaylak-kışlak hayat tarzını sürdüren bu aşiretler için uygun özelliklere sahipti. Bu kabilelerden Uyrat oymakları, 14. yüzyılın ortalarından itibaren Erciş merkez olmak üzere, Van Gölü Havzası'ndan etkin hale gelmeye başlayan Kara Koyunlu Türkmen federasyonunun da içerisinde yer alarak, bölgedeki hâkimiyet mücadelelerine devam etmişlerdir. Moğollar; 1243 Köse Dağı yenilgisinden sonra Anadolu'ya gelerek, Bitlis ve Erciş halkını katletmişlerdir (Ergül, 2022: 7, 8).

Moğollar Anadolu topraklarını terk edince bunu fırsat bilen Karakoyunlu Türkmenleri, 14. yüzyılda Bayram Hoca liderliğinde Anadolu'nun doğusuna Van ve Erciş'te beyliklerini kurmuşlardı. Bayram Hoca, Musul, Sincar, Erciş taraflarını, ardından da Nahcivan, Hoy, Sürmeli ve Alakilse gibi bölgeleri ele geçirerek topraklarını genişletmiştir. Merkezi Erciş olan Karakoyunlu Beyliği, 14. yüzyılda Van Gölü Havzası'na yayılmış ve bir devlet olmuştur (Ergül, 2022: 8).

Karakoyunlular, çeşitli Oğuz boylarından oluşmuş büyük bir Türkmen federasyonudur. Van bölgesindeki hâkimiyetleri; kümbetleri, mezar taşları ve diğer kültür abideleri ile tescil edilmiştir. Karakoyunlu siyasi teşkilatı *Karakoyunlu kabilesi*, *Sa'dlu kabilesi*, *Duharlu kabilesi*, *Karamanlu kabilesi*, *Çakırlu/Çekirli kabilesi*, *Hacılı kabilesi*, *Döğer kabilesi*, *Avşar kabilesi*, *Bayramlı kabilesi* ve *Süleymanî, Zırkî, Mahmûdî* v.b. gibi Türkmen boylarından oluşmuştur (Kılıç, 2021: 25). Daha sonra İlhanlılar'ın hâkimiyeti altına giren Erciş bu dönemde de büyük ön kazanmıştır. Tebriz'den Erzurum'a giden ticaret yollarının buradan geçmesi önemini artırıyordu. Karakoyunlulardan sonra Erciş, el değiştirerek bir süre Akkoyunlu hâkimiyetinde kalmıştır (Ergül, 2022: 9). Akkoyunlular da tıpkı Karakoyunlular gibi bir Türkmen konfederasyonuydu. *Bayındır boyu*, *Pürnek (Pornak) kabilesi*, *Musullu kabilesi*, *Hamza Hacılı*, *Kara Hacılı*, *İzzeddin Hacılı kabileleri*, *Halep Türkmenleri*, *Afşarlar*, *Bayatlar*, *Çepniler*, *Ağaçeri*, *Kaçar* ve *Döğer* Türkmen topluluklarından oluşmaktadır (Kılıç, 2021: 25,

26). Erciş 1503 de Şah İsmail'in Akkoyunlu devletini yıkması ile de Safevilerin egemenliğine geçmiştir (Ergül, 2022: 9).

1.2.3. Osmanlı Dönemi'nde Erciş

Safevilerden sonra 1514 Çaldıran Savaşı sonrasında Osmanlı egemenliğine giren Erciş ve çevresi, Osmanlıların geri çekilmesi ile tekrar Safevilerin eline geçmiştir. Erciş, 1534 yılında Kanuni'nin Irak'ın Seferi ile tekrar Osmanlı toprağına dâhil olmuştur (Ergül, 2022: 9).

1632'de Erciş, Osmanlı Ümerası tarafından yönetilmektedir. 1653 yılında Van Beylerbeyliğine bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. 1840' ta bir deprem yaşanmış ve 1841 de göl sularının yükselmesi ile halk kaleyi terk etmiştir. Erciş; Örene, Çelebibağı, Kasımbağı, Gölağzı ve Yukarı Çınarlı gibi yerleşim yerlerine taşınarak burada yeni yerleşim birimi oluşturulmuştur. 1899 tarihli Van Vilayet salnamesi kayıtlarına göre Erciş'te 500 hane, çok sayıda iş yeri, iki han, iki camii bir ortaokul ve hükümet konağı vardır. Osmanlı devletinde 1864'te Meclis-i Vala'dan çıkarılan Vilayet nizamnâmesi taşra örgütlenmesi yeni baştan düzenlemiş ve Erciş 1910 yılında kaza (ilçe) olmuştur⁴.

Anadolu; Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan stratejik bir noktada yer almaktadır. Kuzeyde Kafkasya koridoru, güneyde Orta Doğu petrol ve doğalgaz rezervlerinin keşiştiği noktada yer alması, batılı devletlerin bu bölge için mücadele vermesine ortam hazırlamıştır. Bu durum hiçbir zaman değişmemiştir. Osmanlı'nın Anadolu topraklarına sahip olması ayrıca Arap coğrafyası ve Kuzey Afrika'da da topraklarının olması, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklara sahip olması sebebi ile sömürgeci güçlerin hedefi olmuştur. Avrupa devletleri, Osmanlı himayesinde yaşayan özellikle Hristiyan halkı Osmanlı'ya karşı kışkırtıp iç isyanların çıkmasına sebep olmuştur. Amaçları Osmanlı'yı içten çökertmekti (Ergül, 2022: 155, 156).

Osmanlı ve Rusya arasında 16. yüzyılda ilk mücadeleler başlamıştır. 18. yüzyılın başlarında bu mücadele yoğunlaşarak devam etmiştir. Özellikle 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için zor bir dönem olmuştur. O dönemde yaşanan toprak kayıplarının en önemli sebebi yayılan milliyetçilik akımı olmuştur. Sınırları içerisinde yer alan Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Rusya ile yapılan 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856 ve 1877-1878 savaşları devlete ağır toprak kayıplarının yanı sıra maddi ve manevi olarak da bir çöküş yaşatmıştır. 19. yüzyıl süresince aralıksız savaşların yapılmıştır. Rusya, 1828-1829 savaşından itibaren Osmanlı ile mücadelelerinde Ermenileri kendi müttefiki olarak görmüştür. Onları kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Ermenilerin Rusya'ya olan

⁴ <http://www.ercis.gov.tr/ercisin-tarihi> (Erişim tarihi: 29.11.2023, 20:10)

yakınlıklarının sebebi ise onlarla olan dinsel bağlarıydı. Ermeniler Anadolu'nun doğusunda "Büyük Ermeni Devleti" kurulmasını hayal ediyorlardı. Bu projelerini Ruslar sayesinde gerçekleşeceğine inanıyorlardı. Bu sebeple 19. yüzyıl boyunca Ruslarla beraber Osmanlı'ya karşı savaşmıştır. Bu dönemde Ruslar; zayıf bir halk olan Ermenilere bazı vaatlerde bulunarak ve bağımsızlık sözü vererek Osmanlı'ya karşı kullanmışlardır. 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra Ermeni milliyetçileri Van ve dolaylarında yangınlar çıkararak anarşist eylemler icra etmişlerdir. Propaganda maksatlı yangınlar çıkararak devleti siyasi bir kaos içerisine sokmaya çalışmıştır (Ergül, 2022: 116, 117).

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'nın Kafkasya cephesinden geri çekilmesiyle Ruslar; Erzurum, Kars, Ağrı, Van ve Bitlis vilayetlerini işgal etmişti. Şark vilayetleri bir süre Rus işgalcilerinin elinde kaldı. Bu bölgelerde yaşayan Türk halkı Rus işgalci güçleri tarafından türlü işkencelere ve katliamlara maruz kalmıştır. Özellikle Van ve çevresine Ermeni örgütlerinin destekleri ile kısa sürede üstünlük sağlamışlardır. Ruslar, Adır, Çarpanak ve Akdamar adalarında bulunan yolcu gemilerini savaş gemisine dönüştürmüş ve bu adalara asker ve savaş malzemesi depolamıştır. Ruslar ve Ermeniler, Erciş halkını etkisiz hale getirerek, bölgenin zenginliklerini gasp etmiştir (Ergül, 2022: 156).

1914 Yılı Müslüman ve Gayrimüslim Nüfusu kayıtlarına göre Erciş'te Müslüman Türk-Kürt nüfusu ve azımsanmayacak miktarda Ermeniler yaşamaktadır. Erciş'te yaşayan Müslümanların sayısı 27.323, Ermeni nüfusun sayısı ise 8.083'tü. Erciş'te Müslüman nüfus Ermeni nüfusuna nazaran yoğunlukta olduğu görülmektedir. Rusya Erciş'te yaşayan Ermenilere her türlü desteği sağlamıştır. Kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmıştır. 1915 yılında Van-Erciş ve çevresini ele geçirmiştir. Rus güçleri, Ermenileri öne sürerek birçok yerde katliamlar yapmıştır. Erciş'te de Çavuşoğlu Samanlığında birçok Müslümanı katletmiştir (Ergül, 2022: 156, 157).

Ermeni mezalimi sırasında, Erciş ve çevresinde yaşayan yerli halk göç etmek zorunda kalmıştır. Göç sırasında yoksul, zayıf ve hasta olan çok sayıda insan yolda ölmüş, göç edemeyen hasta ve yaşlılar da Ermeniler tarafından katledilmiştir. 1917 yıllarında Rusya'da Bolşevik İhtilali'nin başlaması sebebi ile işgalci Rus güçleri bölgeyi Ermenilere terk etmek zorunda kalmışlardır. Ruslar geri çekilirken silahlarını Ermeni çetelere teslim etmişler ve Van'da bulunan Rus, İngiliz ve Fransız konsolosluklarını birer karargâha dönüştürmüşlerdir. Gazzo ve Nişan adlı Ermeniler Erciş'te Hınçak- Taşnak komitelerini kurup "Fakir Severler Cemiyeti" dâhilinde gerekli silah ve mühimmat sevkiyatını Erciş'e yapmışlardır. Erciş'te görev paylaşımı yapılmış ve her bir komitacı köylere gidip Ermeniler arasına karışmıştır. Erciş'te bulunan kilise ve okullar birer karargâh olarak kullanılmıştır. Bu olaylar gerçekleşirken 4.

Kolordu'ya bağlı Ali İhsan Sabis emrindeki Türk askeri birlikleri 1 Nisan 1918 tarihinde Erciş ve çevresini Ermeni işgalinden kurtarılmıştır. Daha önce göç eden yerli halk Erciş'e geri dönmüştür (Ergül, 2022: 158, 159, 160).

1.2.4. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Erciş

Seyit Ali Kahraman'ın *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* adlı çalışmasında Erciş şöyle geçmektedir:

Gazi askerler yurdu, eski şehir Erceyş [Erciş] Kalesi

İsimlenmesinin sebebi odur ki bu diyar Ermen elinde iken bir harabe mahsulsüz bir zemin idi. Bir gün bir Ermeni kabilesi bu mahalden geçerlerken görseler ki büyük bir alay asker çadır ve ağırlıklarıyla konaklamışlar. Bu Ermeni taifesi bunların aralarına girip bazı çadırlarla konaklarlar. Görseler ki bir alay yüzü nurlu adamlar, ama kimisinin bonundan, kiminin kolundan ve başka yerlerinden kanlar akar. Bütün bindikleri atlan eyerli ve yularlı arslan, kaplan, panter, leopar, yaban camızı, yaban atı, sığın, ejderha ve evren, bu gibi hayvanları bu Ermeni kabilesi gördüklerinde içlerinden biri sorar: "Sultanım siz kimlersiz" der. O askerlerden biri:

"Biz ricâ-lullahdan (Allah'ın erleri) nüceba (soyu soppa temiz, nesli pak olan kimseler), rukebâ (rakipler), bûdelâ (sufiler arasında seçkin bir zümre), ümenâ (emin kimseler), evtâd (Ricalullah zümrelerinden birine verilen ad), nukeba (nakibler, denetleyenler), Melâmîyyûn (Melamî tarikatından olanlar) (—) (—) (—) (—) ve ricâlü'l-gayb (gayp erenleri, üçler, yediler, kırklar) kavmi askerleriyiz ki Muş Sahrası cengine gideriz." derler.

Hemen bu Ermeniler hepsi parmak getirip İslâm ile şereflenip ricâl-ı gaybın fermanlarıyla bu İslâm ile şereflenen adamlar ricâl-ı gaybın çadırlarıyla bu Erciş zemininde kalıp imanına sebep olurlar, Erceyş'den bozma Erciş derler. İsimlenmesinin sebebi odur.

Sonra bu mahal onların şerefliyetiyle imar olarak 521 [1127] tarihinde Azerbaycan şahlarından Kılıç Arslan Şah bir kale yapıp imar etti.

Daha sonra nice melikten melike değip Karakoyunlu şahlarından Kara Yusuf Şah daha fazla imar etti. Timur gelip harap etmeğe niyet ettiğinde rüyasında ricâl-i gaybı görüp,

"Ey Timur! Bu sağlam kaler bizim menzilgâhımız olduğundan himayemizdedir, harap etme" derler.

Hemen Timur konaklamışken göç borularını çaldırır, Adilcevaz Kalesi'ni ve Bitlis Kalesi'ni incitmeyip Muş Şehri'ni harap edip halkını da kebab eder.

Daha sonra 955 [1548] tarihinde Süleyman Han Acem diyarından gelip Erciş Kalesi'ni askersiz Acem elinden aman ile fethedip Van Eyaleti'nde sancakbeyi tahtı eder.

Hala beyinin kanun üzere hâssı 300.000 akçedir. Beyine senelik 10 kese olup 1.000 adet askeriyle hükmeder.

Timar erbabı 86 adet ve zeamet sahibi 14 adettir. Alaybeyi, çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Bunlar kanun üzere cebelüleriyle bin adet seçkin, silahlı, tertipli cengâver, cesur ve hünerli yiğitlerdir. Gerçekten de erceyş askerleridir ki [245a] beyleri ile memur oldukları sefere giderler.

Hatta Melek Ahmed Paşa efendimiz ile bu Erciş Kalesi'ne girerken o sırada beyleri Deli Ferhad Bey idi. Kale kuluyla ve sancağı altındaki sipahileriyle 6.000 kadar seçkin silahlı asker göstermiştir ki bu Erciş askerinin silahlarının parıltısından gözlerimiz kamaştı.

Ve kaleye yakın geldiğimizde kale içinden bir gülbâng-ı Muhammedî sesi işitilip Allah Allah sesleri göklere doğru yükseldi. Bu arada kalenin burçlarından o kadar bin tüfenk atıldı gök gurultusu gibi gürlemesi kesilmeden bir yaylım balyemez topları atıldı ki Erciş Kalesi semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kaldı. Şanlı paşa kaleye yakın geldiğinde topların hünerini göstermek için Van Deryâsı üzre balyemez topları sektirme gülleler atıp her gülleleri deryâda kelle gibi sekerdi.

Bu hâl üzere nice çeşit şenlikler yapıp paşa çadırında konakladı. Ziyaretten sonra büyük divan kurulup üç gün dinlenme ferman olundu. Hakir kalenin seyr ü temâşâsına başladık.

Erciş Kalesi'nin zemininin ve şeklinin anlatılması

Evvelâ Van Deryâsı kenarında bir alçak kayalı zemin tepe üzerinde dörtgen şekilli bir Şeddâdî kesme taş ile yapılmış sağlam bir kaledir ki her taşı fil cüssesi kadar var ve iri inci tanesi gibi beyaz ve süslü bir kaledir. Tamamı (—) adet kulelerdir ama dört köşesinde olan kuleler gayet sağlam ve dayanıklı burçlardır ki herbiri birer Kahkahâ seddinden nişan verir sağlam kulelerdir. Ama eğimsiz bir kale olduğundan duvarı o kadar yüksek değildir. Ama gayet geniş duvarlardır ki üzerinde atlı cirid oynasa mümkündür.

Çevresinde asla hendek yoktur. Hatta bazı sene Van Deryâsı bahar günlerinde coşup taşıp yedi sekiz ay bu kale su içinde kalır. Ancak Adilcevaz tarafında bir incecik yolu kalır.

İki kapısı vardır. Batı tarafa bakan Adilcevaz Kapısı, büyük kapıdır ve (—) tarafa (—) kapıdır.

Ve bu kalenin büyüklüğü firdolayı (—) adımdır. Bu büyüklükte olan sağlam sur içinde hepsi bağısız ve bahçesiz, tek katlı ve iki katlı pâk toprak ile örtülü 1.050 adet mamur haneler vardır.

Tamamı (—) adet mihrapdır. Evvelâ önceden Yusuf Şah'ın olan camii, Süleyman Şah imar ettiğinden **Süleyman Han Camii** derler. Sâfi kârgir kemer toloz yapı ile kurulmuş eski tarz büyük bir camidir ama süslü değildir ve bir minâresi var.

Sonra (—) (—) (—) han, hamam, tekke, âbıhayat çeşme, sebil ve 200 adet yetecek kadar dükkânları vardır. Kalanı mescitlerdir. Ama bedesteni, yemek verilen imareti ve kurşun örtülü büyük yapıları yoktur. Ama tahıl ambarları ve cebehaneleri çoktur. Hatta küçük büyük 110 parça topları var ki Adilcevaz Kalesi'nde öyle toplar yoktur.

Kalenin kuzey tarafında bir top menzilden uzakta Aladağ üzeri sâfi bağ ve bahçedir. Suları tatlıdır, mahbûb ve mahbûbeleri temizdir. Ama havası Temmuz'da gayet sıcaktır. Genellikle halkı Aladağ'da bağlarına göçüp altı ay zevk ü safâ ederler.

Hakimlerini bildirir: Evvelâ sancakbeyinden ve alaybeyinden başka hâkimi yoktur. 150 akçe kazadır.

Ve nahiyesi (—) adet köydür.

Müftü ve nakibi yoktur. Ama subaşı, muhtesibi, bâcdârı ve şehir kethüdası vardır. Ama kale içinde Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden dizdarı var ve 300 adet dört bölük neferatları vardır ki hepsi mevcuttur. Zira Acem serhaddidir. Hatta dizdarı kalenin batısında uzun top menzili uzaklıkta Erciş Çayı Köprüsü'nden öte tarafa geçerse hâkimi Van paşasına, dizdarı kaleyi terk etti, diye arz edip azlederler. Ta bu derece büyük serhaddir ve cezîre yerdir.

İskelesinde büyük bir liman vardır ki Van gemileri bezirgânlar getirip bu Erciş'ten Erzurum diyarına gider, mamur iskeledir.

Bu kalenin bütün halkı Süleyman Han asrından beri Boşnak, Arnavut ve Rumeli kavmi evlatları olduğundan hepsi Sünnî, cesur, mümin ve muvahhidlerdir. Yer yer ulemaları ve derslikleri vardır. Ve kaleye bilmedikleri dönük ve menük Kürd taifesini komazlar. Hepsi birbirlerine sadık dost ve akraba olmuşlardır.

Erciş Kalesi İlhası' nın özellikleri: Kuzeyi tarafında Erzurum yolu yönünde bir hayli mesafede Yaratıcı'nın büyük işi bir ılıca vardır ki her sene kabak mevsiminde Van'dan Bitlis, Ahlat ve diğer yerlerden binlerce adam çadırlarıyla, yiyecek ve içecekleriyle gelip üç ay zevk u safâ ve içip eğlenip tazelik kazanıp sağlıklı olurlar. [245b]

Bu ılıcada büyük yapılar ile eski eserler var ki İskender yapısıdır, derler. Ama ılıcası bir değirmeni döndürür gayet sıcak sudur. Göl gibi havuzda bütün âşıklar sevgilileriyle yüzgeçlik edip kuç kucağ olurlar.

Hânân Pınarı: Yine bu mahalle yakın bir ılıca pınarı vardır ki kayadan şadırvan gibi kendini atıp aşağıdaki on büyük havuza akar. Gayet berrak arı duru bir sudur ama o kadar sıcak değildir. Zira üzerinde kubbeleri yoktur. Buna yakın,

Arslan Pınarı: Bir kayayı geçmiştin üstadları arslan gibi yapıp o arslanın ağzından o su gürleyip büyük bir havuza akar. Ama *Allah saklasın* o kadar sıcaktır ki havuz içinde, kazanda aş nice kaynarsa bu sıcak göz öyle kaynar. Hatta bu ılıcalara gelen insanlar bu gözde koyun ve sığır kellesi ve paçaları haşlarlar, tâ bu derece sıcaktır. Ama Yüce Tanrı'nın hikmeti bu sıcak suya bitişik, arası üç adım kadar uzaklıkta bir kaya deliğinden bir soğuk su çıkar ki Nevruz gününde bir insanın o suya elini sokmaya gücü yetmez. Ta bu derece şiddetli soğuktur, *vesselam*.

Bu şehir de örfi iklimin sekiz incisinde bulunmuştur. Onun için suyu ve havası gayet güzeldir.

Erciş Kalesi'nin ziyaret yerlerini bildirir

Evvela şehrin batı tarafında bağlar kenarında sultanlar ziyareti, Uzun Haşan Şah oğlu (—) Sultan ve Sultan Kara Yusuf Bay,

.....(1.5 satır boş)

Allah rahmet eylesin.

Buradan yine paşa ile doğu tarafa deryâ kıyısı ile giderken (—) saatte,

Karakopru menzili: Yapıcısı malumum değildir, sanatlı köprüdür. Altından Aksu Nehri geçer, Aladağ'dan ve Sübhan Dağı'ndan toplanıp bu köprü altından geçip Van Deryâsı'na karışır. Bu su kenarlarına bu diyarda *pazlık* derler, sâfi sazlıktır ki güzel hasırı olur. Bu Karaköprü'ye yakın,

Paz Köyü: 300 haneli Ermeni koyudur ki cümle reayaları hasırcılardır ve Van kulu hâssı mamur köydür Buradan yine doğuya sazlık ve bataklık korkulu ve tehlikeli yerler ile gidip,

Döndürme Nehri ki ona **Bend-i Mâhî** derler. Bârgiri Dağları'ndan gelip Bârgiri Kalesi altından geçtiği, yılda bir kere balığı çıktığı yukarıda Van Deryâsı özelliklerinde, göle karışan ırmaklar özelliklerinde yazılmıştır ki Van Gölü'ne karışır. Sonra bu Bend-i Mâhi Nehri'ni geçip yine kuzeye (—) saatte... (Kahraman ve Dağlı, 2010: 214-218).

Harita 1.1. Doğu Anadolu Bölgesi Haritası⁵

Harita 1.2. Erciş İlçesi Haritası⁶

⁵ <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-ilceler-haritasi.png> (erişim tarihi: 3.01.2024, 23.18).

⁶ <https://www.harita.gov.tr/urun/van-mulk-idare-il-haritasi/317> (erişim tarihi: 3.01.2024, 22.10).

1.3. Erciş İlçesi'nin Fiziki ve Beşerî Coğrafyası

1.3.1. Erciş'in Coğrafi Durumu

Erciş, Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Van ilimizin kuzeyinde bulunan bir ilçesidir. 39° 1' 36" paraleli ile 43° 21' 12" doğu meridyenlerinde (Çiçek, 2016: 3) yer almaktadır. Doğusunda Muradiye ve Çaldıran, batısında Adilcevaz ve Patnos ilçeleri, kuzeyinde Diyarbakır ilçeleri Güneyinde ise Van Gölü bulunmaktadır (Harita 1.1.). Van Gölü havzasında kendi adını taşıyan Erciş Ovası üzerinde kurulmuştur. Yüz ölçümü 2133⁷ km² lik bir alanı kaplar. Erciş Ovası Ala Dağlar ve Süphan Dağı ile Van Gölü arasına yayılmış geniş bir alandır.

Van ili genel olarak dağlık bir bölgedir. Azizan Dağları 3304 m Köseveli Dağı 2613 m., Miladireji Dağı 2611 m, Zırnakol Tepesi 1889 m, Ziyaret Tepesi 2642 m'dir. Ayrıca Aladağ Esrük ve Tendürek dağları uzantıları ile Grekol, Madavant ve Kızılkaya tepeleri Erciş ilçesini çevreleyen yükseltilerdir. Ayrıca ilçede ova ve yaylalar (Platolar) da geniş yer tutar. Çimenköy Ovası, Devzer Ovası, Meydan Ovası, Pay Ovası, Meydanok Yaylaları başlıca yayla ve ovalarıdır⁸.

Van Gölü yüz ölçümü olarak Türkiye'nin en büyük gölüdür. Suyu tuzlu, acı ve sodalıdır.

Erciş akarsu bakımından da zengin bir ilçedir. İrili ufaklı birçok akarsuyu vardır. Erciş ovasının kuzeyinden güneyine Zeylan Deresi, Deliçay, Irşat çayı ve Tekevler çayı geçer. Bu çayların hepsi Van Gölüne dökülür. Ayrıca Zeylan Çayı üzerinde Koçköprü Barajı bulunmaktadır. Deliçay üzerinde ise Morgedik Barajı vardır⁹. Hargomi Çayı, İncesu, Örene Çayı, Sıcak Dere ve Amos Deresi diğer bazı önemli sularıdır¹⁰.

Erciş'in de içinde bulunduğu Van Gölü ve İran sınırı arasında kalan bölge yapısı incelendiğinde tektonik olarak oldukça karmaşık bir yapıda olduğu görülmektedir. Çaldıran, Hasan Timur Gölü ve Erciş fayları ile Güneydoğu Anadolu bindirmesi aktif fayların başında gelmektedir. Erciş ilçesi 1. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Tarihte birçok yıkıcı deprem meydana gelmiştir. En son 23 Ekim 2011 tarihinde 7.2 şiddetinde yıkıcı bir deprem felaketi yaşanmıştır (Çiçek, 2016: 6).

1.3.2. Yerleşme Tipleri

Van Gölü çevresi Doğu Anadolu Bölgesi'nin en yoğun yerleşilen yerlerindendir. Yerleşim yerleri genellikle göl kenarına kurulmuştur. Dağlık bölgelerde ise vadi içlerindeki

⁷ <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri> (erişim tarihi: 5.01.2024, 03:03).

⁸ <http://www.ercis.bel.tr/cografya> (erişim tarihi: 17.10.2023, 01:49).

⁹ <http://www.ercis.gov.tr/cografi-ozellikler> (erişim tarihi: 17.10.2023, 00:44).

¹⁰ <http://www.ercis.bel.tr/cografya> (erişim tarihi: 17.10.2023, 01:55).

düzlüklere ve akarsu kenarlarına yerleşmiştir. Köyler genellikle göl kıyısı ve 2000 m'ye kadar olan yükseltiler arasındaki bölgelerdedir. Daha yüksek yerlerde yerleşmeler yoktur. Bu bölgeler daha çok yaz aylarında yaylak olarak kullanılmaktadır (Kılıç, 2006: 14).

Yaylalar: Günümüzde Van Gölü Havzasının kırsal bölgelerinde halen yarı göçebe yerleşmeler bulunmaktadır. Bu yerleşmelere ait olan yaylaklar bölge dışından gelen göçerler tarafından da kullanılır. Göçer yerleşmeler kıl çadırlardan oluşur. Bu çadırlara “kara çadır” adı verilmektedir. Bahar aylarında başlayan yayla sezonu Eylül ayında son bulur (Kılıç, 2006: 14).

Mezralar: Bölgenin sürekli yerleşim tiplerinden biri mezra tipi yerleşmelerdir. idari bakımdan köylere bağlıdırlar. Konumu ve tarıma elverişli arazilere sahip olması sebebi ile bazı mezralar köylerden daha büyük ve daha kalabalıktır (Kılıç, 2006: 14).

Köyler: Bölgede köyler genellikle toplu yerleşim yerleridir. Su kaynaklarının çevresinde kurulmuşlardır. Evler taş ve kerpiçten yapılmaktadır. Duvarları kalın ve genellikle tek katlı inşa edilir. Duvarları kalın, pencereleri küçük, damları düz ve topraklıdır. Evlerin yanında ya da bitişiğinde “tandır evi” bulunmaktadır. Ayrıca hayvanlar için ahır ve ağıl bulunmaktadır. Kışlık yakacak olarak kullanılan tezekler kule biçiminde evlerin yanına dizilir (Kılıç, 2006: 14).

1.3.3. İklim

Doğu Anadolu bölgesinde bulunan sıradağlar Karadeniz ve Akdeniz'den gelebilecek yumuşak hava akımlarını engellemektedir. Bölgede şiddetli karasal iklim hakimdir. Kışlar çok uzun, şiddetli ve karlıdır. Yaz mevsimi ise çok kısa olmasının yanında, bölgenin en kuzeyindeki yüksek platolarda bile oldukça sıcak geçer.

En fazla yağış ilkbaharda düşer. (%39) En az yağışın olduğu mevsim ise yazdır (%7,1). Kar yağışları kasım başından nisan sonuna kadar devam eder. Yağan kar 3 aya yakın yerde kalır. Van, yılın 120 günü açık, 200 günü bulutlu ve 45 günü ise kapalı gün özelliği ile Türkiye'nin en fazla güneş alan illerindendir. Van'ın Urartu döneminde “Tuşba” olarak anılması ve “Tuşba” sözcüğünün “Güneşi bol olan” anlamına gelmesi bölgenin bu özelliği ile örtüşmektedir (Kılıç, 2006: 20).

Van ilindeki 1988-2007 yılları arasındaki yirmi yıllık sıcaklık ortalamaları baz alındığında, Erciş ilçesinin yıllık ortalama sıcaklığı 7,8°C'dir. En yüksek sıcaklık değerleri temmuz ve ağustos aylarında, en düşük sıcaklık değerleri ise aralık, ocak ve şubat aylarında ölçülmektedir (Çiçek, 2016: 18).

Ortalama toplam yağış miktarı 394.4 mm'dir. Toplam yağışların aylara göre dağılımı incelendiğinde en çok yağış aldığı aylar 59,6 mm ile Nisan ve 53,6 mm ile Kasım ayları olduğu

görülmektedir. En az yağışı aldığı zaman ise 3,7 mm. yağış miktarı ile Ağustos ayıdır. (Çiçek, 2016: 19).

1.3.4. Nüfus

50 yıllık bir sürece bakıldığında Erciş ilçe nüfusunun istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Fakat 2011 yılında bir düşüş yaşanmıştır. O yıl yaşanan deprem bu düşüşün ana sebebidir. Daha sonraki yıllarda tekrar artmaya devam ettiği görülmektedir.

1965 Nüfus Sayımı	46.725
1970 Nüfus Sayımı	53.531
1975 Nüfus Sayımı	61.308
1980 Nüfus Sayımı	73.343
1985 Nüfus Sayımı	89.970
1990 Nüfus Sayımı	99.754
2000 Nüfus Sayımı	147.421
2010 ADNKS	161.612
2011 ADNKS	159.450
2012 ADNKS	165.953
2013 ADNKS	170.124
2014 ADNKS	172.823
2015 ADNKS	173.795

Tablo 1.1: 1965-2015 Yılları Arası Erciş İlçe Nüfusu (Çiçek, 2016: 27).

Erciş yoğun göç veren bir ilçedir. İnsanlar genellikle işsizlik, eğitim ve sosyal sebeplerle batının büyük kentlerine göç etmektedirler.

	ADNKS 2015 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Erciş	173,795	4.123	11.237	-4.016	-22,84

Tablo 1.2: Erciş İlçesi Net Göç Hızı (Çiçek, 2016: 30).

1.3.5. Eğitim

Bölgenin eğitim durumuna bakıldığında seviyenin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilen fakat herhangi bir okul bitirmeyen nüfus çoktur.

İlçede Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı; 225 okul ve 1.909 derslik bulunmaktadır. Ayrıca Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı bir yüksekokul bir de işletme fakültesi bulunmaktadır¹¹.

1.3.6. Ekonomi

Ağrı, Erzurum, Muş, Bitlis gibi illerin ve Türkiye-İran transit yol merkezinde bulunması sebebiyle, Erciş ilçesi önemli bir ticaret merkezidir.

Erciş'in ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Büyük baş ve küçük baş hayvancılığı yapılmaktadır. Süt ve süt ürünleri önemli bir gelir kaynağıdır. Yöreye has toplanan otlarla yapılan "otlu peynir" adı verilen peynir türleri meşhurdur. Dağlık bölge olması sebebi ile kümes hayvancılığı pek yapılmamaktadır. Aileler kendi ihtiyaçları karşılamak amacı ile kaz, tavuk gibi kümes hayvanları yetiştirirler. Bölgenin doğal yapısının elverişli olması sebebi ile Erciş'te arıcılık da yapılmaktadır.

Balıkçılık bölge insanı için önemli bir gelir kapısıdır. Van Gölü'nde tek bir balık türü yaşayabilmektedir. "İnci Kefali¹²" adı verilen endemik bir türdür. Yanlış avlanma sonucunda neslinin tükenmesi tehlikesine karşılık üreme dönemlerinde avlanma yasağı getirilmektedir. Yöre halkı inci kefalini hem taze tüketir hem de kurutup tuzlayarak salamurasını yaparlar. "tuzlu balık" ya da "şor balık" şeklinde adlandırırlar.

Etrafının dağlarla çevrili olması ve Van Gölü'nün kıyısında olması iklimini ılımanlaştırmaktadır. Bu sebeple birçok tarım ürünü yetiştirilebilmektedir. Erciş'te meyve bahçeleri oldukça geniş yer tutar. Bu bahçelerde elma, kayısı, ceviz, armut, üzüm gibi çeşitli meyveler yetiştirilir. Erciş'in tarihi çok eski çağlara dayanan üzüm bağları oldukça ünlüdür.

¹¹ https://www.vantso.org.tr/u/files/6_ERCIS_ILCESI-GDPAOAQ_998.pdf (erişim tarihi: 24.12.2023, 20:15).

¹² Dünyada sadece Van Gölü Havzası'nda yaşayan bir balık türüdür. Van Gölü tuzlu ve sodalı olduğu için yumurtalarını bırakamaz. Üreme dönemlerinde büyük sürüler halinde göle sularını boşaltan akarsulara göç ederler. ve üreme sonrasında tekrar göle geri döner. Üreme zamanı Nisan başından temmuz sonuna kadardır. Bu göç esnasında, tuzlu-sodali sudan tatlı suya doğrudan geçiş yapamadığı için hem yumurtlamaya giderken hem de dönerken akarsu ağzlarında osmotik ayarlama için bir süre bekler. Akarsulardaki su sıcaklığı 13 °C civarına ulaştığında akarsulara girerek yumurta bırakmaya başlar. Akarsular üzerinde bulunan doğal ve yapay engelleri aşmak için büyük mücadeleler verir. Bazen şelaleleri tırmanmak zorunda kalır. Yumurtalarını akarsuların yayıldığı, hızının düştüğü bölgelerdeki hafif çakıllı, kumlu bölgelere bıraktıktan sonra tekrar göle döner. Akarsularda yumurtadan çıkan yavrular 1-2 hafta içinde göle dönmeye başlarlar (<https://van.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=22> (erişim tarihi: 16.10.2023, 23:19)).

Endemik bir tür olan Erciş Üzüümü yetiştirilir. Erciş üzüümü Van Gölünün iklimi ılımanlaştıran etkisi ile kendine özgü bir mikroklima özelliğine sahiptir. Yüksek rakımda yetişmesi ve gece - gündüz sıcaklık farkının çok yüksek olması nedeniyle sırası yüksek oranda biyoaktif bileşik bulundurur. Çoğunlukla sofralık olarak kullanılır. Zaman zaman şirasından yararlanılır. Bunun yanında, yaprağı da salamura yapılarak tüketilen yerli bir üzümdür. Erciş Üzüümü yöreye has özellikler taşıması nedeniyle Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından coğrafi işaretli ürün olarak tescillenmiştir¹³.

Ayrıca şeker pancarı, lahana, patates, karpuz, kavun, salatalık, domates, gibi her türlü sebze tarımı yapılmaktadır. Yetiştirilen köyün adı ile anılan “Haydarbey Domatesi” ata tohumu olması sebebi ile özel bir türdür. Arpa, buğday, korunga ve yonca yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Yörede kavakçılık yaygındır. Genellikle bahçelere, tarlaların çevresine kavak ağaçları ekilir. Kolay ve hızlı büyümesi sebebi ile özellikle kavak ağacı tercih edilir. Halkın büyük bir kesimi için önemli bir gelir kapısıdır.

İlçede 1989¹⁴ yılında açılmış bir şeker fabrikası bulunmaktadır. Van Gölü havzasının en önemli sanayi kuruluşlarından. Bölge ekonomisine büyük bir katkı sağlar.

1.3.7. Sanat

Savatçılık: Savat; kurşun, gümüş, bakır ve kükürt madenleri bir araya getirilerek yapılmaktadır. Siyah renkli bir karışımdır. Savat adı, Arapçada “kara” anlamındaki “esvad” kelimesinden gelmektedir. Savatçılık da bu karışımın gümüş üzerine sürülerek çeşitli süslemelerin yapıldığı bir el sanatıdır. Sigara ağızlıklarında, tütün tabakalarında, at eyerlerinde, tespihlerde ve takılarda kullanılmaktadır. Arkeolojik kazı çalışmalarında, cilalı taş devrinden kalma savat işlemeli küp ve tabaklar bulunmuştur. Milattan önce 1350-900 yıllarında Urartular ve Hurriler dönemlerinde de savat kullanılmıştır. Savat işçiliği Hazar bölgesinde yaşayan Türkler tarafından Anadolu’ya getirilmiştir. Savatçılık, Osmanlı Devleti zamanında pek çok eşyanın özellikle de silahların süslenmesinde kullanılmıştır. Tarihi kaynaklardan alınan bilgilere göre Osmanlıda İstanbul dışında Van ve Diyarbakır’daki savat ustalarına 900 ayar gümüşe tuğra vurma yetkisi verilmiştir. I. Dünya Savaşı öncesinde Van’da 120 dükkânda 400 civarında savatçı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Günümüzde Van’da İl Özel İdaresi ve Van Ticaret Borsası tarafından çeşitli projelerle ustalar yetiştirilmektedir. Atölyelerde üretimler

¹³ <https://van.tarimorman.gov.tr/Haber/787/Cografi-Isaret-Alan-Ercis-Uzumunun-2021-Yili-Ilk-Kontrolleri-Yapildi> (erişim tarihi: 11.10.2023, 23:31).

¹⁴ <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3> (erişim tarihi: 4.01.2024, 1:09).

devam etmektedir. Van savatlı gümüş işlemesi 23 Kasım 2017 tarihinde coğrafi işaret tescili almıştır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

Van Savatlı Gümüş İşinde Kullanılan Motifler:

1. Tanrı Haldi Motifi: Tanrı Haldi Urartuların en önemli tanrısıdır. Savaşa çıkan kralı kutsayan savaş tanrısıdır.

2. Lale ve Ters Lale Figürü: Anadolu coğrafyasında yetişen endemik ters lale, birçok din ve kültür için hüznün sembolüdür. Efsanelere konu olmuştur. Van savatlı gümüş işlemeciliğinde yaygın kullanılan bir motiftir.

3. Van Kedisi Figürü: Van Kedisi, dünya üzerinde melezleşmeyen, saflığını koruyabilmiş nadir canlılardan birisidir. Cana yakınlığı, beyaz, ipeksi kürkü, aslan yürüyüşü, tilki kuyruğuna benzeyen uzun ve kabarık kuyruğu, değişik göz renkleri ve suya olan düşkünlüğü ile diğer kedilerden ayrılırlar. Anadolu'ya tam olarak ne zaman ve nasıl geldiği bilinmemektedir. Van kedileri yöreyle özdeşleşmiş oldukları için savatçılar bu motifi sıklıkla kullanmaktadırlar.

4. İnci Kefali (Van Balığı) Figürü: Van Gölü ve yakınındaki Erçek Gölü'nde yaşayan tek balık türüdür. Pek çok insanın geçim kaynağını oluşturması bakımından yöre halkı için farklı bir öneme sahiptir. İnci Kefali Nisan ayında dünyanın sayılı doğa harikalarından biri olarak kabul edilen göç yolculuğuna başlar. Akarsuya tırmanarak yumurtasını akarsuların sert zeminlerine, taşlara yapıştırarak bıraktıktan sonra haziran sonlarına doğru Van Gölü'ne geri döner. Balıkların bu göç yolculuğu ilginç ve birbirinden güzel görüntülere sahne olur. Suda adeta uçarak ilerler. Balıkların suyun akışına meydan okuması yöre halkı için bir sembol olmuştur. Bu sebeple motif olarak takılarda, hediyelik ve süs eşyalarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

1.4. Erciş'in Etnik Yapısı

Erciş konum olarak İran, Maveraünnehir ve Kafkas güzergahının kesişim noktasında olması sebebi ile tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu yol farklı milletlerin geçiş güzergahı olmuştur. Bunun sonucu olarak da günümüzde Erciş'te çok farklı kültür varlıklarının kalıntılarına rastlanmaktadır. Fars, Arap, Moğol ve Türklerin derin izleri görülmektedir (Sarica, 2014: 71, 72).

Erciş Anadolu'da Türklerin ilk yerleşim yerlerinden biridir. 1054 yılında Tuğrul Bey tarafından fethedilmiş ve Selçuklu topraklarına katılmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı öncesinde Sultan Alparslan'ın karargâhı olmuştur. Anadolu'nun kapıları Türklere açıldıktan sonra

Ahlatşahlar, Eyyubiler, Moğollar, Harzemşahlar, Karakoyunlular ve Akkoyunluların hakimiyetine girmiştir (Çetin ve Bingöl, 2020b: 255).

Tarihi kaynaklara göre Erciş Karakoyunluların ata yurdudur. Erciş Kalesi'ni uzun yıllar devletin merkezi yapmışlardır (Bingöl, 2020: 2).

Oğuz boyu olan Karakoyunlular ve Akkoyunlular'ın içerisinde Türkmen toplulukları vardı. Karakoyunlularda; *Karakoyunlu kabilesi*, *Sa'dlu kabilesi*, *Duharlu kabilesi*, *Karamanlu kabilesi*, *Çakırlu/Çekirli kabilesi*, *Hacılı kabilesi*, *Döğer kabilesi*, *Avşar kabilesi*, *Bayramlı kabilesi* ve *Süleymanî, Zırkî, Mahmûdî* v.b. gibi; Akkoyunlularda ise *Bayındır boyu*, *Pürnek (Pornak) kabilesi*, *Musullu kabilesi*, *Hamza Hacılı*, *Kara Hacılı*, *İzzeddin Hacılı kabileleri*, *Halep Türkmenleri*, *Afşarlar*, *Bayatlar*, *Çepniler*, *Ağaçeri*, *Kaçar* ve *Döğer* Türkmen toplulukları vardı (Kılıç, 2021: 25, 26).

Erciş 1514 Çaldıran Savaşı ile Osmanlı topraklarına katılmış ve bu tarihten itibaren, Van Beylerbeyliği 'ne bağlı bir sancak merkezi olmuştur (Çetin ve Bingöl, 2020b: 255).

Kanuni döneminde Doğu Anadolu'da kalelerde gönüllü görev yapan Çepniler vardır. Bunların çoğu Trabzon ve Canik Çepnilerinden' dir. İran savaşları sırasında Safevilere casusluk yaptıkları ve Erciş kalesini düşmana teslim ederek ihanet etmeleri sebebi ile bölgeden uzaklaştırılmaları emredilmiştir (Sümer, 1972: 332).

Bu bölge tarihi süreç içerisinde çeşitli göçler almıştır. Safevi -Osmanlı mücadelesi sırasında bazı Türk boyları yer değiştirmiştir. Osmanlı -Karamanoğulları mücadelesi sonucunda Karaman bölgesinden göç almıştır. Rusların Kuzey Azerbaycan'ı, Karabağ'ı işgali ve ayrıca Güney Azerbaycan'da yaşanan olaylar sebebi ile göç almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ekonomik nedenlerle Karadeniz'in Çaykara ve çevresinden aileler yerleştirilmiştir (Sarica, 2014: 72). 1928-1937 yılları arasında Rusya'dan 217 Ahıskalı ile 15 Kırımlı aile getirilmiş ve Erciş şehir merkezindeki mahallelere yerleştirilmiştir. Ayrıca 1985 yılında Afganistan da meydana gelen karışıklıkla beraber 100'ün üzerinde aile Erciş ilçesine getirilerek Ulupamir köyü oluşturulmuş ve buraya yerleştirilmiştir (Bakan, 2019: 59).

1914 Yılı Müslüman ve Gayrimüslim Nüfusu kayıtlarına göre Erciş'te Müslüman Türk-Kürt nüfusu dışında azımsanmayacak miktarda Ermeniler yaşamaktaydı. Erciş'te yaşayan Müslüman sayısı 27.323, Ermeni nüfusu ise 8.083'tür. Erciş'te Müslüman nüfusunun Ermeni nüfusuna göre yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Rusya Erciş'te yaşayan Ermenileri silahlı militana dönüştürüp, her türlü desteği sağlamış ve kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmıştır. 1915 yılında Van-Erciş ve çevresini ele geçirmiştir. Rus güçleri, Ermenileri öne sürerek birçok yerde katliamlar yapmıştır (Ergül, 2022: 156, 157). Bu katliamlar sonucunda Erciş'te Türk nüfusunda büyük oranda azalma olmuştur. Birçoğu katledilmiş,

kaçabilenlerin bir kısmı da göç yolunda hayatını kaybetmiştir. Erciş Ermenilerden temizlendikten sonra halkın bir kısmı yurtlarına geri dönmüştür. Fakat çoğu aile dönmemiştir.

Günümüzde Erciş'in nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman Türk ve Kürt nüfusundan oluşmaktadır. Son yıllarda terör olayları sebebi ile iç bölgelerden, uzak köylerden Erciş ilçe merkezine yoğun bir Kürt nüfusu yerleşmiştir. Bugün ilçedeki Kürt nüfus Türk nüfustan daha fazladır. İlçede yaşayan Türk nüfusu için "Erciş'in Yerlisi" ifadesi kullanılmaktadır. İlçenin merkezinde, çevre mahalle ve köylerinde yaşamaktadırlar. Purmak, Purul, Örene, Kasımbağı, Çelebibağı, Haydarbey, Yekmal, Hergin, Zortul köyleri yerli Türk nüfusunun yaşadığı yerlerdir. Ulupamir köyü ise Kırgız Türklerinin köyüdür.

Erciş batıya, İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük kentlere yoğun bir göç vermektedir. Ayrıca köylerden, çevre ilçelerden ve illerden göç almaktadır. Ayrıca ilçede Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne ait bir yüksekokulun açılması ile de eğitim öğretim amacı ile farklı yerlerden pek çok kişi gelmektedir.

Bölgenin ağız özellikleri üzerine yapılan çalışmalar bölge ağızlarının Azeri Türkçesinin etki alanı içerisinde olduğunu göstermektedir. Fonetik ve morfolojik açıdan genellikle Azeri Türkçesinin genel özelliklerini barındırmaktadır. Azeri Türkçesinin bu etkisi bölgedeki ağızların söz varlığında da etkisini gösterir. Günümüzde Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat Azeri Türkçesi ve ağızlarında kullanılan birçok Eski Türkçe ve Orta Türkçe menşeli sözcük Van Gölü Havzası ağızlarında işlek bir şekilde kullanılmaktadır (Gökçür, 2016: 36).

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZ VARLIĞI

2.1. Ağız Sözlüğü

Söz varlığı¹⁵, “bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamıdır” (Korkmaz, 1992: 100). Bir dilin söz varlığı o dilin sözcüklerinin yanında atasözlerini, deyimleri, kalıplaşmış sözleri ve çeşitli anlatım kalıplarını da kapsamaktadır. Söz varlığı, yalnızca seslerin bir araya getirilerek oluşturulduğu göstergeler topluluğu değildir. Söz konusu dili kullanan toplumun maddi ve manevi kültürünü, hayata bakışını, yaşam tarzını da yansıtmaktadır. Örneğin Eskimo dilinde “kar” kavramını anlatan birçok sözcük bulunurken Avrupa dillerinde tek bir sözcük bulunmaktadır. Bir Eskimo deve hayvanını sadece resimlerden tanıyabilirken çölde yaşayan toplumların dillerinde deve ile ilgili birçok sözcük vardır (Aksan, 2004: 7, 8, 9).

Bütün dillerin sözvarlığında yer alan sözcükler zamanla unutulmaktadır. Dil içi ve dil dışı etkenler buna sebep olmaktadır. Unutulan sözcükler ağızlarda uzun süre yaşamaya devam eder (Aksan, 1982: 24).

Türkiye Türkçesi ağızlarında söz varlığı günümüzde ortak kullanılan ölçünlü (standart) dile göre çok daha geniştir. Ölçünlü dilde bulunan sözcüklerin ağızlarda kullanılan değişik şekilleri hariç tutulduğunda bile 90.000 civarında söz varlığının olduğu görülmektedir. Ortak dilde bulunan bir nesne için bazen 10-15 farklı göstergeye rastlanır. Türkçenin eski dönemlerinden, farklı lehçelerinden gelen birçok arkaik öge ağızlarda yaşamaya devam etmektedir. Bu açıdan dil tarihi ve sözcük araştırmaları alanı için önem arz etmektedir (Aksan, 2004: 217). “Türk kültür hayatına ait, duygu, düşünce ve hayalleri daha etkili bir şekilde ifade etmeye yarayan halk mahsulü özlü sözler, dilde kaybolmuş veya kaybolmaya yüz tutmuş bazı kelimeleri ve anlamları tespit etme ve diriltmede önemli bir yere sahiptir.” (Atmaca, 2019: 42).

“Ağızlar, Türk dilinin bölgesel ve yöresel farklılıklar gösteren küçük kollarıdır. Bu kollar, bölgeden bölgeye, şehirden şehire, köyden köye ve mahalleden mahalleye söyleyiş farklılıkları gösterebilirler.” (Bulut, 2018: 173).

Ağızlar, güçlü bir kültür aktarıcısıdır. Dilin geçmişi ve geleceği arasında güçlü bir bağ kurarlar. Zaman ve mekâna bağlı olarak değişikliğe uğrarlar. Sürekli değişim içindedirler. Dış

¹⁵ Korkmaz, sözlüğünde “söz varlığı” teriminin açıklamasını “kelime hazinesi” maddesinde yapmıştır (Korkmaz, 1992: 100).

etkenlere karşı yazı diline göre daha savunmasızdır. Bu yönü ağız çalışmalarının önemini daha da artırmaktadır. Ağızların fonetik ve morfolojik özelliklerinin belirlenmesine ek olarak söz varlığının da ortaya konulması kültürel hafızanın kayıt altına alınması açısından önemlidir. Ağız sözlükleri kültürel hafızanın en iyi şekilde korunup saklandığı alanlardan biridir. Ayrıca söz varlığının kayıt altına alındığı en önemli kaynak eserlerdir (Erdoğan, 2023: 684).

“Ağız sözlüğü, belli bir bölgede konuşulan, yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan kelimelerin sözlüğüdür.” (Akar, 2009: 4).

Tarihi dönemlerde konuşma dili ile yazı dili arasında belirgin bir ayrım olmaması sebebi ile yazılan sözlüklerde yazı dilindeki sözcüklerle birlikte ağızlarda kullanılan sözcükler de yer almaktadır (Akar, 2009: 4).

Dîvânu Lugâti't-Türk, Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılmış bilinen ilk Türkçe sözlüktür. Dönemin ölçünlü (standart) dilinin sözlüğü olmasının yanında çeşitli Türk boylarının ağızlarını da içermektedir. Bu sebeple Kaşgarlı eserini adlandırırken “Türk lugâti (Türk dilleri)” terimini kullanmıştır (Ercilasun, 2016: 314). Bu yönü ile Dîvânu Lugâti't-Türk ilk ağız sözlüğü olarak da kabul edilir.

Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalar çok geç başlamıştır. 1867 yıllarından 1940'a kadar yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. İlk olmaları sebebiyle elbette ki eksiklikleri vardır fakat dönemine göre değerlendirildiğinde oldukça kıymetli eserlerdir. 1940 sonrasında ise Türk araştırmacılar ağızlar üzerinde çalışmalara başlamıştır (Korkmaz, 1976: 143, 144).

Türkiye'de yayımlanan ilk ağız sözlüğü Cumhuriyet döneminde Hamit Zübeyr [Koşay] ile İshak Refet [Işıtman]'ın yayımladıkları *Anadilden Derlemeler* adlı çalışmadır (Ölmez, 2006: 209). 1932 yılında yayımlanan 450 sayfalık bu sözlükte 9000 sözcük vardır (Korkmaz, 2000: 8).

1932'de Türkiye'de yapılan Türk Dili Devrimi neticesinde Türkiye Türkçesi ağızlarına bir ilgi başlamıştır. Bir derleme sözlüğünün hazırlanması için yapılan kelime derlemeleri ilk çalışmalardır. 1933'ten 1935'e kadar yapılan bu derlemeler Türk Dil Kurumu tarafından 1939-1949 yıllarında *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* adıyla yayınlanmıştır. Bu çalışmadaki eksiklikleri giderme adına Türk Dil Kurumu 1952'de Derleme Sözlüğü için fişleme çalışmalarına başlamıştır. 1963-1975 yıllarında A harfinden K harfi sonuna kadar yayınlanmıştır. Ayrıca toplanmış olan bu derleme malzemeleri ile 1932 yılında Hamit Zübeyir Koşay ve İshak Refet Işıtman tarafından yayınlanmış olan *Anadilden Derlemeler I* adlı sözlüğe devam niteliğinde Hamit Zübeyir Koşay ve Orhan Acıpayamlı (Aydın) tarafından *Anadilden Derlemeler II* (Ankara 1952) adlı küçük çaplı bir sözlük de hazırlanmıştır (Korkmaz, 1976:

145). Günümüzde Türk Dil Kurumu'nun yapmış olduğu çalışmalar neticesinde yayınlamış olduğu 12 ciltlik Derleme Sözlüğü vardır.

Bazı ağız sözlüğü çalışmaları¹⁶:

1. Hüseyin Hüsnü'nün hazırladığı *Kayseri Sözlüğü* (Kayseri, 1934). 2. Ömer Asım Aksoy'un *Gaziantep Ağzı III* (İstanbul, 1945). 3. İhsan Coşkun Atılcan'ın hazırladığı *Erzurum Ağzı, Halk Deyimleri ve Folklor Sözlüğü* (İstanbul, 1977). 4. Mehmet Emin Ergin'nin hazırladığı *Urfa Ağzı Sözlüğü* (Urfa, 1982) 5. Kudret Emiroğlu'nun hazırladığı *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü* (Ankara, 1989). 6. Kazım Yedekcioğlu'nun hazırladığı *Kayseri Ağzı II Sözcükler* (Kayseri, 1989). 7. Efrasiyap Gemalmaz'ın hazırladığı *Erzurum İli Ağzıları III* (Ankara, 1995). 8. A. Esat Bozyiğit'in hazırladığı *Ankara İli Ağzı Sözlüğü* (Ankara, 1998). 9. Faruk Güçlü'nün hazırladığı *Nevşehir ve Yöresi Ağzı Sözlüğü* (Ankara, 1999). 10. Selâmi Erkut'un hazırladığı *Mudurnu Halk Dili Sözlüğü /Bolu* (Ankara, 2000). 11. Ahmet Günşen'in hazırladığı *Kırşehir ve Yöresi Ağzıları Sözlüğü* (Ankara, 2001). 12. İsmail Kara'nın hazırladığı *Güneyce-Rize Sözlüğü* (İstanbul, 2001). 13. Hasan Kalyoncu'nun hazırladığı *Trabzon-Tonya Ağzının Dilbilgisel Özellikleri ve Tonya Sözlüğü* (Trabzon, 2001). 14. Yılmaz Sunucu'nun hazırladığı *Örnekleriyle Uşak Ağzı Sözlüğü* (2002) 15. Ali Abbas Çınar'ın hazırladığı *Muğla İli Ağzı Sözlüğü* (Muğla, 2004). 16. Gülseren Tor'un hazırladığı *Mersin Ağzı Sözlüğü* (İstanbul, 2004). 14) A. Arif Uyguç'un hazırladığı *Aydın Ağzı ve Sözlüğü* (Aydın, 2006). 17. Bedri Sarıca'nın hazırladığı *Van Gölü Çevresi Ağzıları Sözlüğü* (Ankara, 2006). 18. Ceyhun Vedat Uygur'un hazırladığı *Denizli İli Ağız Sözlüğü* (Denizli, 2007). 19. Ahmet Buran ve Nadir İlhan'ın hazırladığı *Elazığ Yöresi Söz Varlığı* (Ankara, 2008). 20. Abdulvahap Özalp'ın hazırladığı *Elbistan Ağzı & Çiçek Köyü Örneği* (Kelimeler-Deyimler) (2008). 21. Ahmet Buran ve Nadir İlhan'ın hazırladığı *Elazığ Yöresi Söz Varlığı* (Ankara, 2008). 22. Ergün Acar'ın hazırladığı *Kastamonu Yöresi Söz Varlığı* (Ankara, 2010). 23. Yılmaz Sunucu'nun hazırladığı *Örnekleriyle Uşak Ağzı Sözlüğü* (İzmir, 2014). 24. Nurettin Demir ve Süer Eker'in hazırladığı *Ankara Ağzıları Sözlüğü Örneğinde Ağız Sözlükçülüğü Hakkında Bazı Tespitler* (Ankara, 2015). 25. Ergün Acar'ın hazırladığı *Sinop Yöresi Söz Varlığı* (Ankara, 2015). 26. Servet Ertekinoğlu'nun hazırladığı *Ahlat Ağzı Söz Varlığı* (Ankara, 2017). 27. Serdar Bulut'un hazırladığı *Gümüşhane İli ve Yöresi Ağzıları Söz Varlığı* (Ankara, 2018). 28. Ali Işık'ın hazırladığı *Konya Ağzı ve Söz Dağarcığı*. (Konya, 2020). 29. Burak Telli'nin hazırladığı *Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzıları*. (Kahramanmaraş, 2021). 30. Celal Görgeç'in hazırladığı *Açıklamalı Manavgat Ağzı Sözlüğü* (Konya, 2021). 31. Muharrem Özden, Levent

¹⁶ Yapılmış olan söz varlığı çalışmaları bölümü hazırlanırken Songül Erdoğan'ın "Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (Kitaplar ve Lisansüstü Tezler)" adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Doğan vd.nin hazırladığı *Trakya Ağızları Sözlüğü* (Çanakkale, 2021). 32. Murat Gök'ün hazırladığı *Osmaniye Ağzı Sözlüğü*. (Ankara, 2021). 33. Okay Gökdal'ın hazırladığı *Kars İli Yerli Ağzı Sözlüğü* (Ankara, 2021). 34. Veysi Sevinçli'nin hazırladığı *Adilcevaz Yöresi Söz Varlığı ve Dil İncelemesi* (Ankara, 2021). 35. Cihan Çakmak'ın hazırladığı *Demirci Söz Varlığı* (Ankara, 2022). 36. Gülşah Parlak Kalkan'ın hazırladığı *Kilis Yöresi Söz Varlığı* (Konya, 2022). 37. Mehmet Emin Tuğluk'un hazırladığı *Diyarbakır Yöresi Söz Varlığı* (İstanbul, 2022).

Ağız sözlüğü niteliğinde hazırlanmış yüksek lisans tezlerinin bazıları şöyledir:

1. GÜVENÇ, S. (2000). Anadolu Ağızlarında Sevgi ve Övgü Sözcükleri.
2. ÖZBAY, E. (2006). Elâzığ Yöresi Avcılık Terimleri Sözlüğü.
3. EKİLLİ, M. (2008). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yemek İsimleri.
4. EFE, K. (2012). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bitki ve Hayvan İsimleri
5. AYIK DARICI, T. (2013). Şarkışla'nın Söz Varlığı.
6. OKÇU, C. (2015). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri.
7. AKSAKAL, E. (2017). Ardahan'ın Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı
8. GÜNAYDIN, M. (2018). Trabzon / Tonya Ağzı Örneğinde İşlevsel Bir Ağız Sözlüğü

Oluşturma.

9. GÖKÇE, H. (2019). Bursa Ağız Sözlüğü (Deneme).
10. DEMİRBAŞ, M. (2017). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Seslenme Sözcükleri.
11. KABA, O. (2019). Alanya Yöresi Söz Varlığı.
12. DEMİR, E. (2019). Karaman'da Geleneksel Meslekleri Söz Varlığı.
13. KÖK KAPLAN, N. (2020). Denizli Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı
14. BİÇER, Ü. (2021). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ölüm Kavram Alanına Ait Söz

Varlığı.

15. DEĞER, N. (2021). Anadolu Ağızlarında Eskicil Söz Varlığı.
16. DEMİREL, S. (2022). Muş Merkez Ağzı Söz Varlığı.
17. ALGAÇ, N. (2022). Birecik Ağzı Söz Varlığı. vb.

2.2. Erciş Ağzında Yer Alan Alet-Eşya Adları

2.2.1. Evle İlgili Alet-Eşya Adları

cécim Yatak, masa ve tepsi örtüsü, yaygı.

çıra İdare lambası.

çul Sergi, kilim.

darah Tarak.

degenek Değnek, sopa.

elcek Eldiven.

esbap Elbise.

evlik Evde giyilen kıyafet.

ezza Kibrit.

filketen Çengelli iğne.

firengi Kapı kilidi.

gelle Para kasası.

ğırnap Sağlam pamuk ipliği.

gopbal Baston.

gulgula Kapı menteşesi.

gullap Kilit, askı halkası.

haliçe Halı, sergi.

hızek/hızzek Kızak.

isgarpén/ isgapén Kundura.

işlik Mintan, gömlek.

kelbetin Kerpeten.

kerki Keser.

kulfan Salıncak.

lop Küçük minder.

mahrana Mendil.

mağat Tahta sedir, divan.

manğafa Büyük kapı kilidi.

mintan Gömlek.

mitil Yüz geçirilmemiş yorgan, şilte, minder, yatak.

muncuğ Boncuk.

murç Demir sikke.

müsandere Yüklük, yatak, yorgan koyulan yer.

nalın Takunya.

neçek Bezden, tülbentten yapılmış başörtüsü *bk. leçek*.

nerduvan Merdiven.

örtük 2. Örtü.

papo Ayakkabı.

peşgir İş önlüğü.

peştemal Kadınların önlerine taktıkları önlük.

pınık Örme sepet.

pırtı Kumaş, bez.

redvan bk. nerduvan.

sahtiyan Ucuz ayakkabı.

sako Ceket.

seni Gaz tenekesi.

sırğa Küpe.

sırım Hayvan postundan kesilmiş ip.

şahşıvel Yamuk yumuk, arızalı, işe yaramaz araç.

şarpa Eşarp.

şavga Şapka.

şıpbık/şıpık Terlik.

şırdan Takı dizisi.

şilte Yer minderi, yüz­süz yorgan.

şirit Çamaşır ipi.

tarma Köy evlerinde, ahırlarda yük koymaya ya da yatmaya yarayan büyük sergen.

tekerek 1.Tekerlek. 2.Fötr şapka.

telbaği Çuval ağzı dikilen ip.

teliz Çuval.

tentene Dantel.

ter Yün ve kıl ipliklerden dokunmuş geniş gözenekli büyük çuval.

teşi Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ.

teşt Sacdan yapılmış büyük leğen.

tıhanç Baca tıkacı.

tire Dikiş ipi.

tirindir Büyük çivi.

tiya Ufak çakı.

uşgur Uçkur, şalvar bağı.

üşgük Dikiş dikerken parmağa takılan yüksük.

üzüg Yüzük.

yabannıh Düğüne, gezmeğe giderken giyilen kıyafet.

yemeni Kilim.

yoğun ine Kalın yorgan iğnesi.

2.2.2. Hayvanlarla İlgili Alet-Eşya Adları

canbarah Birkaç öküzü bağlayan zincir.

cürun Hayvan sulama oluğu.

gab İp.

gebre Hayvan, tımar edildikten sonra tozunu silmeye yarayan kıl kese.

gem Atın ağzına takılan demir araç.

geşşev Kaşağı.

hamıt Atın boynuna takılan, çekmeye yarayan destek.

hevring Koyun kırkma makası.

kelesge At arabası.

korzıvel Kağrı tekerini dingile sabitleyen ağaç.

yastörken Kıldan yapılmış kalın ip.

sabunnuh Öküz arabasında dingili kayganlaştırmak amacıyla sürülen sabunun konulduğu kap.

sami Öküzleri boyunduruğa bağlayan parçalar.

samter Öküzleri boyunduruğa bağlayan parçaların uçlarını bağlayan ip.

seğgavul Ahır süpürmede kullanılan çalı süpürge.

sekar Büyük yem sepeti.

sırni Öküz arabası dingili.

sigge Atın çayırda ipinin bağlandığı demir kazık.

tamık Kağrı arabalarının tahtaları.

üvendir Kamçı.

vareles Kamçıyı sapa bağlayan deri ip.

yasdıh Kağrı dingilini sabitleyen kısım.

poheşşegi Ahırda üzerine sepet konulan şey.

2.2.3. İnşaatla İlgili Alet-Eşya Adları

burği Delme aleti.

buşgi Testere.

firengi Kapı Kilidi.

gulgula Kapı menteşesi.

gülp Tutaç, kapı kulpu.

ğurşah 2. Kapı tahtalarını tutturmak için kapı arkasına çakılan tahta.

küşgi Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk ya da ağaç, basit kaldıraç.

loğ Toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir.

möhre Kerpiç veya çimden yapılmış bahçe duvarı.

sivinç bk. küsgi.

sürgi Kapıyı kilitlemeye yarayan içten sürülen uzun demir.

yege Eğe.

zırza Kapı zinciri, sürgüsü.

2.2.4. Mutfakla İlgili Alet-Eşya Adları

avrenç İçine peynir doldurulan koyun postu.

bardan Büyük çuval.

barzon ayran süzmeye yarayan bez torba.

bilev Bileği taşı.

ceriğan Büyük su kabı.

çölmek Çömlek.

çömçe Kepçe, büyük tahta kaşık.

delmik Çaydanlık, demlik.

demkeş Semaverin üstünde demlik konulan yer.

dibek Taştan yapılmış havan.

duvalı Topraktan yapılmış çömlek ya da küpün kapağı.

‘elbik Ölçü kabı.

elce Yağ tavaşı.

gandık Küçük çömlek.

ğarağan Büyük yemek kabı.

ğazan Büyük tencere, kazan.

goc Üzerinde et dövülen kütük.

eyar Deriden yapılmış torba.

ğurdezen İçinde kurut ezilen kap. (*ayrıca bk. ğurut*)

ğuşğana Tencere.

heçirdek Tandır üzerine tencere koymaya yarayan, çeşitli biçimde olan demir ızgara.

helbır Elek, kalbur.

hersin Yağ çıkarma küreği.

isgan Çay bardağı.

kındırak Hamur açmakta kullanılan merdane.

kössevül Tandırı karıştırmaya yarayan ağaç, değnek.

küpe Küp.

kürsi Tandır üzerine konulan ısıyı muhafaza etme amaçlı üzerine örtü örtülen sehpa.

lengeri Büyük kap, sahan.

lüllük Çaydanlık ve demliğin ağzı, ibriğin emziği.

mecrefe Kulplu su kabı.

misin Bakır güğüm, ibrik.

nemekda Tuzluk.

oĥlav Oklava.

parĥaç Bakraç.

rafata Yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu yastık biçiminde araç.

sarat Geniş delikli elek, kalbur.

satıl Kulplu su kabı, bakraç, kova.

sator Satır.

semvar/ senvar Semaver.

sini Üzerinde yemek yenen büyük tepsi.

somat Ekmek tahtası.

şekerdanlıĥ Şeker kabı.

şelbik/ şerbik Kulplu tas, maşrapa.

şüşe Cam bardak, şişe.

tevşi Bakır veya çinko yemek tabağı.

timos Kavurğa karıştırma tahtası (bk. kavurğa).

tuluĥ Peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum.

urva Yufka açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan kalın un.

2.2.5. Tarımla İlgili Alet-Eşya Adları

arıh Kağrı arabası iskeleti.

bardan Büyük çuval.

bel Kürek.

bilgi Boyunduruğa takılan kama.

boyunduruğ Öküzlerin boyunlarına takılan aygıt.

carcar Harmanı dövmeye yarayan hayvanlarla çekilen alet.

coban Kalınca ip, halat.

çakçak Su değirmeni aygıtı.

çatan Saman taşıyan kağrı.

çav Ottan örülmüş urgan.

çeten Saman taşımaya yarayan büyük sepet, küfe.

çüt 3. Karasaban.

dehre Satır, budama bıçağı.

gam Döven.

gandirev Harman davarlarını harmanın ortasındaki direğe sabitleyen yuvarlak ahşap.

god Tahtadan yapılmış bir çeşit tahıl ölçeğı.

haravar Bir tür karasaban.

harazan Kağrı arabasına koşulan öküz ve mandaları sürmek için kullanılan, öküz derisinden örülmüş kamçı.

hop Saban demiri.

kèrandi Tırpan.

kotan Pulluk, büyük saban.

külünk Şekil olarak orağa benzer ama kesici olmayan, ot örmede kullanılan araç.

leyden Boynuzdan yapılmış ot bağlarını bükmeye yarayan araç.

maç Sabanın, elle tutarak yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapı.

porhang Topraktan yapılmış boru.

séylaz Boyunduruğu tutan ağaç kama.

şene Yaba.

tapan Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç, sürgü.

zol Boyunduruğu kağrıya bağlayan deri.

2.3. Hayvanlarla İlgili Adlar

2.3.1. Hayvan Adları ve Sıfatlar

aydinger Koşum atı.

balığudan Martı.

bizav Buzağı.

bubbi Ağaçkakan.

camış Erkek manda.

cığal Güzel öküz.

cırcırto İbibik.

cüce Cıvcıv.

cülcülük Alıcı kuş.

çalağan Doğan.

çevreş Kara gözlü, öküz ismi.

çilê İneklere hitap şekli.

dêm sıçani Tarla faresi.

dikdikgo 2. Uzun bacaklı horoz.

düğe Boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana, düve.

eremik Doğum yapmamış kısır dişi manda.

evere Yeni doğmuş manda.

fêrik Kümes hayvanlarının cıvcıvlikten çıkmış yavruları, piliç.

ğarnağuş Kırlangıç.

gebgebo dişi keklik.

ğecere Saksagan.

gedek Manda yavrusu.

gıdık Keçi yavrusu, oğlak

gınne bk. *balığudan*.

gırdan Hadım edilmiş manda.

ğirro İyi koşan eşek.

gırvan Damızlık dana, manda.

gögerçin Güvercin.

gulbeş Alnında beyaz nişan olan öküze verilen takma isim.

gurebeş Porsuk.

högeç Erkek toklu, koçun küçüğü.

ilan Yılan.
jujji Kirpi.
karsıçani Beyaz fare.
keleş Öküzlere söylenen güzel anlamında söz.
kellaḥ Çok zayıf inek.
kussi Kaplumbağa.
lemse Tavuk.
madek Dişi manda.
maral Ceylan.
melegan İyi yetişmiş, sütü bol, verimli inek.
mısır Hindi.
musul Boynuzlu öküze verilen takma isim.
nəri İki yaşından büyük erkek keçi, teke.
pişik Kedi.
seḳlavi Yarış atı.
su iti Su samuru.
tırtır Tırtıl.
tolaka Kafası tüylü serçeye benzer bir kuş, tarlakuşu.
tumağan Karabatak.

2.3.2. Böcek Adları

cancır Yoncaya zarar veren bir çeşit tırtıl.
çibin Karasinek.
elöpen Kertenkele türü.
erik deydiren Haziran böceği.
kepenek Kelebek.
kezik Kakalak böceği.
külle kurdi Kalorifer böceği.
mıḡmıḡ Sivrisinek.
moz At sineği.
üvez Ot sineği.
yêlbiz Sümüklü böcek.

2.3.3. Hayvan Hastalık Adları

dabağ Sığırlarda ağız ve tırnak aralarında oluşan yaralar.

gızılğurt At ve eşekte sancılanma.

gij Koyunlarda sersemlik.

gotur Uyuz hastalığı.

kara dındıh Tavuklarda gagaların siyahlanması hastalığı.

kepenek Büyük ve küçük baş hayvanda kelebek hastalığı.

şışme Hayvanlarda midede gaz oluşması.

tırık Mandalarda ishal.

vıjjık Hayvanlarda çok sulu ishal.

2.3.4. Köpek Türlerine Verilen Adlar¹⁷

bıgır Yaşlı, iri köpek.

bonci köpek, fino köpeği.

kutuk Köpek yavrusu.

miné Ufak süs köpeği.

mol Melez köpek.

tazzi Av köpeği.

tula Köpek yavrusu.

2.3.5. Hayvan Organ isimleri

ardala Kelle paça.

cırnağ Lades kemiği.

dındık Gaga.

döş Göğüs, bağır.

dübür Hayvanın arkası, kuyruk sokumu.

hırddek Boğaz.

hırhırık Soluk borusu.

pabbuk Küçükbaş hayvan ayağı.

pumpul Kümes hayvanlarının başlarındaki tüyler.

yélin İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü.

¹⁷ Yapılan derlemede köpekler için kullanılan kelime sayısının fazla olması sebebi ile köpeklere verilen adlar ayrı bir başlık altında verilmiştir.

2.4. Hayvanlarla İlgili Eylemler

ağnamah (at, eşek) Yere yatıp, sağa sola yuvarlanmak.

anırmah (eşek) Anırmak.

bannamah (horoz) Ötmek.

böğürmeḥ 1. (büyükbaş hayvan) Yüksek sesle bağırarak.

cığıldamah (kuş) Boğazı sıkılmış gibi ötmek.

cırmaḥlamah (kedi) Tırmalamak.

cırtlamah (kuş, tavuk vb.) Pislemek, dışkılamak.

cıtgana ğaḥmah (eşek) Çifte atarak koşmak.

dırçıḥlamah Koşmak, çiftlemek, zıplamak.

düdüklemeḥ (büyükbaş hayvan) Dışkılamak.

evuldamah (köpek) Havlamak.

ğagğıldamah (tavuk) Gıdaklamak, yumurta haberi vermek.

ğığlamah (koyun, keçi) Dışkılamak.

gogozlanmah (kedi) Rakibine karşı tavır almak, yükselmek, kabarmak.

kulağını kirpitmeḥ (at, eşek) Dikkat kesilmek.

külle atmah Boynuz vurmak.

lotgana ğaḥmah (at) Çiftlemek.

merıldemeḥ (koyun, keçi) Melemek.

mevuldamah (kedi) Miyavlamak.

teslemeḥ (at, eşek) Dışkılamak.

zuruldamah (köpek) Ulumak.

2.5. Toprak Çeşitleri

ağ torpah Beyazımsı, yumuşak toprak.

gajgın Killi toprak.

gort Uzun süre ekilip sürülmemiş sert toprak.

lepe Cıvık çamur.

lğlğā Bataklık.

şorak Yapışkan su geçirmeyen toprak türü.

tendir torpağı Tandır yapımında kullanılan kırmızı renkli toprak.

2.6. Bitki Adları

2.6.1. Yenilen Bitki Adları

acılaş Yabani marul.

alça Ekşi erik.

alo Erik.

amışk İkinci defa biçilen yonca.

bağa yarpağı Sinir otu.

cağ 2. Yöreye ait yenilen bir ot türü.

çağgala Olmamış kayısı.

çattağuş Yenilen yabani bir ot türü.

çedene Kendir, kenevir tohumu.

çirêş Yaprakları pırasa yapraklarına benzeyen bir çeşit dağ pancarı.

dığdığa Yemişen.

dılşo Ekşi bir ot.

dülek Olmamış kavun.

geylaz Kiraz.

ğıcirtğan Isırgan otu.

gıt mendi Tarla bitkisi.

gora Olmamış üzüm, koruk.

göbelek Yenilen bir çeşit mantar.

gülül Bezelye.

gün çerdegi Ayçiçeği çekirdeği.

heliz Yörede yetişen, yemeği yapılan bir bitki.

heyva Ayva.

hıtti Acur.

itburni Kuşburnu.

karabaş Bir cins ot.

kaz eyağı Yemeği yapılan bir tür ot.

kenger Yenilebilir dikenli bir bitki.

kısga Tohumluk soğan.

kuş ehmegi Yemeği yapılan bir tür bitki.

madık Madımak.

mekge Mısır.

meryemhor/ meyremhor/ meryemhort / meyremhort Yabani bir ot.

mincilağuz Toprak altında yetişen siyah zeytine benzer bir bitki.

pazzık Şeker pancarı.

pırpırım Semizotu.

puçuli Havuç.

rıhhan Reyhan.

salmanca Yemeği yapılan bir tür ot.

sirmo Yabani sarımsak.

şamama Kokulu süs kavunu.

şilan Kuşburnu.

şilor Çok ekşi bir erik türü.

tumatez Domates.

uşgun/ışgın Salatası, turşusu, yemeği yapılan ve kıraç yerlerde yetişen otuz santim boyunda, ekşi bir bitki.

üşgül bir ot cinsi.

yarpuz Yabani nane.

yemlik Yenilen bir bitki.

yêpel Kırdan yetişen, toplanıp yenilebilen gümüş renkli bir ot.

yığılca Dikenli bir bitki.

2.6.2. Yenilmeyen Bitki Adları

acı kabalağ Dikenli bir bitki.

badbad Yere yapışık, pis kokulu zehirli bir bitki.

cil Saz, uzun yapılı bataklık otu.

cegan Bataklık otu, kamışlı yem.

gagaş Lale türü bitki.

ğahmuği Ak kavak.

ğalağan Geniş yapraklı uzunca sert gövdeli dikenli bir bitki.

ğemiş Kamış.

geylaz kabıği Kiraz kabuğu.

ğıcır Kısa boylu bir ot cinsi.

gındırğa Köklü yabani bir bitki.

ğorunğan Yem olarak kullanılan bir bitki türü.

hırmıcık Kötü yem bitkisi.

hıri çiçeği Hatmi çiçeği.

karaağaç Siyah selvi. (Çok sert bir ağaç türüdür. Alet yapımında kullanılır.)

keşiş daşşığı Mor renkli, üzüm salkımını andıran süs bitkisi.

kısmıh Ot dikenli.

mısdafa çiçeği Otların arasında yetişen dört yapraklı sarı çiçek.

palah Bataklıklarda yetişen kötü yem bitkisi.

pasvanık Sarı top şeklinde bir tür çiçek.

pişik cırnağı Kedi tırnağı bitkisi.

seğgavul Ahır ve bahçe süpürmede kullanılan çalı süpürge.

südügen Tarla kenarlarında yetişen kırıldığında içinden süt akan uzunca bir bitki.

şirinbiyan Kökü ilaç olarak kullanılan tarla bitkisi.

teke sağgali (<<Teke sakalı) Uzun, renkli salkım şeklinde sakala benzer bitki.

yığılca Dikenli bir bitki.

2.6.3. Tahılların Yöresel Adları

beleke Yarı yarıya çavdarla karışık buğday.

dargan Çavdar.

karakılçık Kılçıkları siyah olan kırmızı ya da beyaz sert taneli buğday.

kırrık Ekmeklik buğday türü.

toptopik Yuvarlak buğday türü.

2.7. Kişi İsimleri

'aledin Alaattin.

bahadin Bahattin.

behye/beho Behiye.

ceh'fer Cafer.

dahır Tahir.

eħmed/eħmo Ahmet.

'eli Ali.

esed Esat.

eşşe Ayşe.

fatde Fadime.

fato Fatma.

fikiriye/ fiko Fikriye.

ğedir Kadir.

ğelender Kalender.

ğıymed Kıymet.

halıs Halis.

halıt Halit.

hecce/heco Hatice.

hedo Hediye.

helil Halil.

hesen Hasan.

hürye Huriye.

kazo Kazım.

kemo Kemal.

māmud Mahmut.

mıhemed /memed Mehmet.

mihe Muhittin.

mısdafa/mısdı Mustafa.

neble Nebile.

nedme Nedime.

nufal Neyfel.

pakse Pakize.

remezan Ramazan.

rükye/ruko Rukiye.

rüzye Raziye.

sedredin / sedo Sedrettin.

sıdıh Sıddık.

sılēman/sılo Süleyman.

sona Suna.

sübye Sülbiye.

sünye Süniye.

şabedin Şehabettin.

şebo Şaban.

şekir Şakir.

şiko Şükran

tırko Türkan

ucal Yücel.

ürfed Rıfat.

yaşo Yaşar.

zekye Zekiye.

2.8. Kaynak Kişilere Yöneltilen Sorular

1. Yörenizin (köy, mahalle, kasaba) eski bir ismi var mıdır?
2. Yöreye niçin bu isim verilmiştir?
3. Yörenizde hangi boylar var, siz hangi boydansınız?
4. Yörede Türkmen ve Yörükler var mıdır? Siz kimlerdensiniz?
5. Yörenizde adlandırdığınız bağ, bahçe, dere, çay ve akarsu isimleri nelerdir? Bu isimler neden verilmiştir?
6. Yörede geçim nasıl sağlanmaktadır?
7. Hayvancılık ve tarım hakkında bilgi verir misiniz?
8. Yörede en çok hangi hayvanlar yetiştirilir? Bu hayvan ve hayvan türlerine ait isimler nelerdir?
9. Arıcılık yaygın mıdır? Arıcılık esnasında kullanılan araç gereçler nelerdir?
10. Tarlaya en çok ne ekersiniz? Hasat nasıl yapılır?
11. Eskiden yörede tarım nasıldı, şimdi nasıl?
12. Yörede ekilen ağaçlar ve ağaç türleri nelerdir?
13. Kullandığınız tarım araç-gereçleri nelerdir?
14. Yörede kullanılan tarım aletlerinin ne işe yaradığını, neden bu ismin verildiğini anlatır mısınız?
15. Yöreye has yemekler nelerdir?
16. Yörenizde bulunan mutfak araç gereçleri nelerdir?
17. Yörenizde kış için hazırlıklar yapılır mı? (peynir, salça, tarhana, turşu vb.)
18. Salça, peynir, tere yağı, turşu gibi gıdaları nasıl yaparsınız? (Örnek: Peynir nasıl yapılır vb.)
19. Eski zamanlarda kullandığınız ölçü aletleri ve ölçü birimleri nelerdir?
20. Yörenizde yeni bir çocuk doğduğunda yapılan adetler nelerdir?
21. Çocuklara isim nasıl ve kim tarafından verilir.
22. Çocukların dişi çıktığı zaman neler yapılır?
23. Diş aşı nasıl yapılır?
24. Çocuklar yürümeye başlayınca yapılan bir adet var mıdır?
25. Lohusalıkla ilgili adetleriniz nelerdir?
26. Lohusa kadın için albastı, albasma, alanası, alkızı, alkarı, alkarası, albası ve albıs gibi inanışlar var mıdır?
27. Çocuklar için sünnet düğünü yapılır mı?
28. Yörenizde hem eskiden hem de şimdi oynanan çocuk oyunları var mıdır?

29. Yörenizde asker uğurlaması nasıl yapılır? Asker düğünü yapılır mı?
30. Yörenizde evlenme adetleri nelerdir?
31. Gelinliklerin veya yöreye has düğün kıyafetlerindeki süs eşyalarının ismi nedir?
32. Kına gecesinde yapılan özel adetleriniz var mıdır?
33. Kızların çeyizleri nasıl hazırlanır?
34. Yörenizdeki kızların çeyiz eşyalarında neler bulunur?
35. Yörenizde kız isteme adetleri nelerdir?
36. Yörenizde düğün daveti nasıl yapılır?
37. Düğünler nasıl yapılır?
38. Düğünlerde oynanan yöreye has oyunlar var mıdır?
39. Yöreye has düğün yemekleri var mıdır?
40. Gelin ve damada özgü kıyafetler nelerdir?
41. Yörede bayram kutlamaları nasıl yapılır?
42. Bayramda özel yemek verilir mi? Verilirse bu yemeklerin isimleri nelerdir?
43. Hıdrellez kutlamaları nasıl yapılır? Hıdrellez için yöreye has adetleriniz var mı?
44. Yörenizde yatır, türbe veya önemli bir zat var mıdır?
45. Türbe vb. yerler nasıl ziyaret edilir? Özel isimleri var mıdır?
46. Yörenizde eskiden bu yana yapılan zanaat isimleri nelerdir?
47. Bu mesleklerde kullanılan aletlerin isimleri nelerdir?
48. Yörenizde şifalı bitkiler var mıdır?
49. Hangi durumlarda bu bitkiler kullanılır?
50. İnsan hastalıklarında kullandığınız özel yöntemler var mıdır? Tedavisi için neler yaparsınız?
51. Yörede yetişen mantar ve bitki isimleri nelerdir?
52. Yörede kullandığınız atasözleri, deyimler, bilmece ve tekerlemeler nelerdir?
52. Nasıl dua ve beddua edersiniz?
53. Yörede yaygın bir batıl inanış var mıdır? Varsa bunlara verilen isimler nelerdir?
54. Yörenizde kullanılan dokuma aletleri ve dokuma motifleri nelerdir?
55. Sürekli olarak yapılan el sanatları var mıdır? Bunları nasıl isimlendirirsiniz?
56. Yörede renkleri nasıl adlandırılırsınız?
57. Vücudumuzda bulunan organları ve vücudun bölümlerini nasıl adlandırılırsınız?
58. Yörenizde yazlık kışlık/göçler olur mu?
59. Göç sırasında özel hazırladığınız eşya, yemek veya kıyafet var mıdır?
60. Yörenizde bulunan evlerin bölümlerine ne ad verilir?
61. Yörenizde olan hayvan hastalıkları nelerdir? Bunların tedavisinde

62. Yörenizde kullandığınız lakaplar var mıdır?

63. Akrabalık ilişkileri için özel kullandığınız isimler var mıdır?

2.9. Sözlük Hakkında

1. Madde başı sözcükler koyu renk verilip açıklaması Standart Türkiye Türkçesi ile yapılmıştır.

ağgıl Akıl.

bardan Büyük çuval.

sini Üzerinde yemek yenen büyük tepsi.

tağ Kabak, karpuz, salatalık gibi bitkilerin gövde ve dalları (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

2. Erciş ağzından derlenen kelimeler çevrim içi Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılmıştır. Derleme Sözlüğünde yer alan kelimelerin anlamlarının yanına sözlük bilgisi parantez içinde verilmiştir. (*Erciş) şeklinde olan kelimeler merkez ve yörenin köylerini karşılamaktadır:

barmağ Parmak (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bilev Bileği taşı (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

gajgın Killi toprak (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

tula Köpek yavrusu (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

3. Derlenen kelimelerin Derleme Sözlüğünde yazılışları farklı ise dipnotta belirtilmiştir:

ajor¹⁸ Ağacın dip filizi (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

bubbi¹⁹ İbibik, çavuş kuşu (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

ğahmuği²⁰ Yapraklarının alt yüzü beyaz tüylü bir cins kavak (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ğızılğurt²¹ At ve eşeklerin makatlarında ya da kalın bağırsaklarında yerleşip kanlarını emen kırmızı bir kurt (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

4. Derleme Sözlüğünde tanımı farklı olan kelimeler dipnotta belirtilmiştir:

bar²² Ağacın ilk meyvesi.²³ (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bi çeynem²⁴ Sakız büyüklüğünde, azıcık (*Erciş-Van 1968 c: 3).

¹⁸ Bu kelime DS'de "acor" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ Bu kelime DS'de "bupbu" şeklindedir.

²⁰ Bu kelime DS'de "kahmuği" şeklindedir.

²¹ DS'de bu kelime "kızılkurt" şeklindedir.

²² Kelimenin DS'de yer alan "Pas, oksitlenme, sürahi, çaydanlık ve bardakta meydana gelen tortu, kireç.", "Ateşten, mide bozukluğundan, ağızda, dil ve dişlerde hasıl olan acılık, sarı tortu, pas." anlamlarına rastlanılmamıştır.

²³ DS'de kelimenin bu anlamı yer almamaktadır.

²⁴ Bu kelime DS'de "Bir ağız dolusu" şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmalarımızda bu anlama rastlanmamıştır.

biré²⁵ Yaşlı kadın (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

çılhan²⁶ Bataklik (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

sırım²⁷ Hayvan postundan kesilmiş ip (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

zahma²⁸ Lokma (DS. *Erciş -Van 1979 c: 11).

5. Allah lafzı dışındaki tüm özel isimler küçük harfle yazılmıştır.

erdiş Erciş ilçesi.

urus Rus.

Allahın ğuli Allah'ın kulu.

Allahın hetirine Allah aşkına.

6. Yalancı eşdeğerler (~yalancı ortaklı kelimeler alt alta (I) (II) biçiminde sıralanarak verilmiştir:

bögür (I) (< böğür) Kaburga altı boşlukları.

bögür (II) Dağ, tepe yamacı

döşek (I) Yatak.

döşek (II) Dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları (DS. *Erciş-Van 1969 c:

4).

ğartmağ²⁹ (I) Kavun kabuğundaki pürtükler (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

ğartmağ (II) Kir tabakası (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

ğaşmağ (I) Koşmak.

ğaşmağ (II) Bir tehlikeden kaçmak.

gızmağ (I) Kızmak, sinirlenmek.

gızmağ (II) Isınmak.

külle (I) Hayvanın başı ile vuruşu, tos (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

külle (II) Tandırın hava deliği.

üz (I) Yüz, surat (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

üz (II) Taraf, yön.

²⁵Bu kelime DS'de "Pire" şeklinde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlamına rastlanılmamıştır.

²⁶ Bu kelimenin DS'de geçen "Tarlada birikmiş olan suları boşaltmak için açılan oluk." anlamına yaptığımız çalışmalarda rastlanılmamıştır.

²⁷ Bu kelimenin anlamı DS'de "Kağrı dingili." şeklinde verilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda kelimenin böyle bir anlamına rastlanmamıştır. "Kağrı dingili." anlamına gelen "sırni" kelimesi ile karıştırılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

²⁸ Bu kelime DS'de "İri kemikli et.", "Etli pilav" şeklinde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlamlara rastlanmamıştır.

²⁹ Bu kelime DS'de "kartmağ(h)" şeklindedir.

üz (III) Yüzey.

üz (IV) Yağ.

2.10. Erciş Ağzından Derlenen Fakat Derleme Sözlüğünde Anlamı Farklı Olan Kelimeler

bar, başını bağlamaḥ, bi çeynem, biré, cuḡ, çılhan, diri, fetir, kaḡ, kirşe, kişniş, lepe, madık, kabalaḥ, sırim, şallah, şile, yege, zaḥma.

2.11. Erciş Ağzından Derlenen Fakat Derleme Sözlüğünde Bulunmayan Kelimeler

a aha!, a bële, ābād, ābād ètmeḥ, ābād olmaḥ, ablo, abo, abursuz, ac, acans, ‘ácèb, ácèb olmaḥ, ácem, acı ḡıcı vèrmeḥ, acı ḥas, acı kabalaḥ, acıḡı gelmeḥ, acıḥli, acınnan ölmeḥ, acışmaḥ, acıştırmaḥ, açlıḥ, ad koşmaḥ, adam boyı, adamaḡıllı, adanni, afad, aft, ağ (I), ağ (II), ağ (III), ağ pèncer, ağ torpaḥ, ağa, ağarti, ağartmaḥ, ağaş, ağbet, ağbıraḡ, ağḡıl, ağır áziz, ağır boḡaz, ağır nişan, ağır bağız, ağır burun etmeḥ, ağır burun eymeḥ, ağır, ağır vermeḥ, ağır yaslamaḥ, ağırli dilli, ağlamaḥ, ağlamaḥli, ağşış, ağubat, ağuj, ağzi dili getmeḥ, ağzi yavan, aḥ vaḥ etmeḥ, aha bële, ahani, ahcık, áhd, aḡıllı, aḡır çaḡı, aḡır, aḡiri, ahızar, aḡsamaḥ, aḡşam, ahuzar etmeḥ, aj, aj ḡarna, ajlıḥ, aḡıllı, aḡlıni atmaḥ, aḡlıni itirmek, aḡlı kesmek, alacali bulacali, alat, ‘alel usul, alentirik, aletirik, alginan, alışmaḥ, Allahın ḡuli, allanmaḥ, , alti, amanat, amel, amin tamın, ana, ana ciḡari, analıḥ, ancaḥ, and  etmek, andırmaḥ, anızaz, annamaḥ, annaşmaḥ, annatmaḥ, anni gogoş, anor, anorri, anoti, apandis, arafa, aramaḥ, arav (I), ardala, arḥa, arḥa çıkmāḥ, arḥa vermeḥ, arḥadaş, arḥadaşlıḥ, arḥasız, arḥasi olmaḥ, arḥavuk, arḥayin, arḥayin, olmaḥ, arıḥ, arımbaḡ, artıḥ, artımlı, artis, arvad, arzu tamarzi, aşḡamıra, aşıḥ (I), aşıḥ(II), aşırma (I), aşırma (II), aşlamaḥ, aşmaḥ, at turpi, avdashana, ávmaḥ, avrad, avrenç, ávuşdurmaḥ, aydinger, aydınnıḥ, ayın bayın, ayındırmaḥ, azad etmek, azmaḥ, bāba (I), babagid, babalanmaḥ, babalıḥ, baboş, baci, baḡa yarpaḡı, baḡli, bahali, bahallıḥ, baharın, baḡça, baḡdan düşmeḥ, baḡdavar, baḡdırmaḥ, baḡış, baḡmaḥ, baḡt, baḡıḡudan, balıḥ, balıḥ, ḡulaḡı, bar bar baḡırmaḥ, barata, bardan, barḥ, barḡana, barıma, bari, barzon, basırmaḥ, basmalılıḥ, bastıḥ, baş göz etmeḥ, baş köşe, baş tutmaḥ, başa atmaḥ, başa baş gelmeḥ, başa çıkmāḥ, başa salmaḥ, başaḥ etmeḥ, başda etmeḥ, başda olmaḥ, başda, başefendi, başḡa, başḡa, başınnan savuşdurmaḥ, başı baḡli, başı belali, başı böyüḥ, başı çekmeḥ, başı darda kalmaḥ, başı yimişmaḥ, baştan çıḡmaḥ, başvurmaḥ, bataḥ, batman, bayaḡdan beri, bayarḡı (I), bayramlıḥ, baytar, bazbend, bāzi, bëbaḡt, bëçara, bëdasıl, bëduva, bëfankes, bëfessal, begenmeḥ, begir, bëḡabar, bëḡemd, bëḡış, bëḡlemek, bëḡmez., beḡs açmaḥ, beḡs, beḡs tutmaḥ, beḡse girmeḥ, bej, beki, bel, bela oḡumaḥ, belaya çatmaḥ, bëlemesıne, belengaz, bëlenmeḥ, bëlesıne, bëlik, belinsiz, belkim, bëllemēḥ, bëmeḡne, bëmırat, bëmıraz, bënamus, bënamusluḥ, bend  etmek, bend, beradayı, berdel,

bereber, berhê, bes, bes tutmaḥ, besleme, beşso, betdal olmaḥ, bevsê, bêyhuş, bêynemaz, bêyurd olmaḥ, beze, bêzekli, bêzemêh, bêzi, bezirgan, bêzisi, bıgır, bıgır, bıhêri, bıkgabilnan ḡaynamaḥ, bildir, biraḥmaḥ, bírçek aḡartmaḥ, bírçekli, bizzık, bizzot, bi baş, bi bisimillah, bi bişirimnik, bi cıncıḥ, bi çalımi benzemêh, bi de, bi ḡudum, bi ḡuli bende, bi ḡüni, bi ḡaşem, bi kırtık, bi kırtti, bi kırttik, bi parça, bi taḡımı, bi tenesi, bi tevür, bi türri, bi yıḡım, bicek çıḡartma, biddiz, bigaş, bigaş tene, bilgi, binniḥ, birbirine düşmeḥ, , biremeti, birez, birezin, bişê, bişirmeḥ, bişmeḥ (I), bişmeḥ (II), biyy!, biz (I), biz (II), bizavci, bizlemeḥ, boçcuk, boḡannaḥ, boḡazli, boḡguz, boḡoz (I), boḡoz (II), boḡuşmaḥ, bohor, boran boḡmaḥ, bosdan, bosdanci, boş böḡür, boyah (I), boyah (II), boyah boyamaḥ, boyahci, boyanmaḥ, boyli, boyna, boyun, boyunduruḥ, boz, bozuḥ, böḡün, böḡür (I), böḡür (II), böḡürmeḥ, böḡtan, börbör, böreh, börtme (I), börtme (II), bösböyüḥ, böyi, böyüḥ, böyyüḥ, böyüḥlüḡ, böyümeḥ, böyütmêh, böyyütmêh, bu yanni, bubbi taraḡi, bucaḥ, buḡabaş, buḡda, buḡca, buḡun, bulah, bulama, buni, bunnan, bunnar, burdakinnar, burḡan, burḡi, burmaḥ, burni havada, burya, buyanni, buynuz, buyurmaḥ, buzḡana, bülmece, bülmeḥ, bürünmeḥ, büşürmeḥ, caba, cacıḥ, cafcacfi, caḡ (I), caḡ (II), cahal, cahallıḥ, cambaz, camış, camışKıran, canbaraḥ, canbezar, canına çehmeḥ, cankeş, kannanmaḥ, canni, cansat, cari yendirmeḥ, cazi, cazu, ceba, cebelleşmeḥ, cebırḡana, ceḡan, ceḡ'nem, ceḡ'sur, cehd _etmeḥ, cêhez, celep, cemal, cemse, cendirme, cenebi Allah, cenevar, ceneze, ceng _etmeḥ, ceng, ceppo, cereyan (I), cereyan (II), cêrge, cerḡet, ceriḡan, cermecücük, ceryan(I), ceryan(II), cêvi, cıcıḥ, cıḡar(I), cıḡar(II), cıḡara, cıḡarli, cıḡal, cıḡata, cıḡıldaḥ, cıḡılti, cıḡız, cılıvız, cılḡ, cıllaz, cıllazo, cımıḡından, cımıḥ, cıncıḥ (I), cıngar, cıngirtma, cınḡ, cır mır olmaḥ, cır, cırcırto, cırıḥ, cırmaḥ (I), cırmaḥ (II), cırmaḡlamaḥ, cırnaḥ (I), cırnik, cırtlamaḥ, cırtlamaḥ, cırtsaḡḡız, cızḡı, cızıḡ, cızlavet, cızma, cibildiz, ciccizo, ciger (I),cigerli, cil, cillenmeḥ, cincile, cindar, cingö, civan, coban, cocço, cuk, culluk, cuma, cumêrtesi, cürre, cürun (I), cürun (II), çagḡıldaḥ, çagḡsır, çahmır, çakçak, çalḡamaḥ, çali, çalmaḥ (II), çalmaḥ (III), çamır, çanaḥ (I), çanaḥ (II), çappo, çar naçar, çara, çarçenk, çarçur etmeḥ, çare, çare edememeḥ, çarıḥ çürüḥ, çarıḥ, çatal, çatallaşmaḥ, çatan, çatcınḡır, çatdaḡuş, çeba, çekişmeḥ, çeküş, çemırremeḥ, çente, çepiç, çerçi, çerçüve, çerpeşik, çeşdelmeḥ, çetin cevüz, çetin, çevreş, çevüreçêh, çeynem, çeynemêh, çıbartmaḥ, çıḡnamaḥ, çıḡarmaḥ, çıḡartmaḥ, çıḡma, çıḡmaḥ, çılcılpaḥ, çılê, çınadan, çıra (III), çıraḡ etmeḥ, çırçırı, çırpaç, çırpılmaḥ, çırpi, çırttik, çıtgan, çigit, çil, çile, çim, çimdik (II), çimdirmek, çinçavat, çoban iti, çocuḥ, çoh, çohi, çohlari, çohıtanır, çol, çolaḥ, çollo, çoraḥ, çortdi aşı, çortdi küftesi, çortdi, çorti aşı, çorti küftesi, çöreh, çösnük, çubuḥ, çul, çulsuz, çur etmeḥ, çurgur, çünkile, çürümeḥ, çüt (II), çüt çüt, çüt çüt oynaḥ, çüt sürmeḥ, çütçü, çütdeḡmeḥ, çütdeştirmeḥ, dabaḥ, daban döymeḥ, daban, dabanca, daçcık, dad almaḥ, dad, dada durmaḥ, dadanmaḥ, daddi, daddici, dadê, dadımlıḥ, dadına

baħmaħ, dadigudi, dágğè, dágğède, dágğèsinde, dağ geçisi, dağarcıħ, dágvat, dágvat etmeħ, dalda durmaħ, dalda etmeħ, damcılamaħ, dana doluħ, danaburni, dangıltı, dar düllüh, dar gözli, dar vaħıt, daraħ, daramaħ, darav, daraz, darazlanmaħ, darçın, darıcadı, , darıslıħ çeħmeħ, darıslıħ, daridünya, daş, daşım, davar, davazzo, dayah (II), dayaħ vurmaħ, dè daha, debo, debre, dedigudi, degenek, degerri, degirman, değelliħ etmeħ, , dèhani, deheddemeħ, dek dolap, dek dubara, delal, deliganni, dellal, dem almaħ, dem (I), dèm sıçani, dèm (III), deman, demandır, dèmeħ, demkeş, dèn dögen, denezır, dengil divan, densiz, derbent, derd çeħmeħ, , derd, derd etmeħ, derde düşmeħ, dereğep, deremet etmeħ, derman(I), derman (II), derman atmaħ, dermani ğalmamaħ, dermani kesilmek, dermansız derd, derpli, dervüş, desde bağlamaħ, desdi, deva, devrüsü, devrüş, devürsi, deyaza, deymeħ, dıbèst, dıgav, dıgırmi, dıgırramaħ, dıgırnanmaħ, dığa, dığdığa, dılgır, dılız, dıllaz, dılşa, dılşo, dımbıltı, dımığından, dımık, dındıhlamaħ, dıngılafıs, dınme, dınnemeħ, dıravıro, dırç, dırçıħ atmaħ, dırçıhlamaħ, direj, dırel, dırnanmaħ, dırmaşmaħ, dırmıħ, dırnaħ, dırramaħ, dırro-vırro, dırşo, dızdayaħ, dızdıza, dızdızan, dibek, dibzot, didmeħ, dij, , dikdik etmeħ, dikdikgo, diksinmeħ, dil, dil oti yemeħ, dil payı, dil töhmeħ, dilezarıħ, diri (I), diri (II), diskinmeħ, dişlemeħ, dıttıroj, diyarbediyar, diyikli, dizbediz, dodaħ, doğğuz, doğmaħ, doğrı, doğruştan, doħdor, doli, dombruħ, dor, dosdoğrı, dottik, döger bıçer, döğmeħ, döğüş etmeħ, döğüşmeħ, döğme, döğüşgen, döndermeħ, dös, döşek (I), dumannamaħ, dumlamaħ, duva, duz, dübür, düdüklemeħ, düğmeħ, düğün, düğünçi, düldülük, dümrük, düneyin, dürde, dürüf, dürzi, düyme, düzlemeħ, düzmeħ, düzülemeħ, ebemğümeci, ebemkömeci, ‘ecayip, ‘ecèb olmaħ, ‘eceler, ‘ecem, ‘ecemi, eceveze, ‘eceyip, ecinni, ‘eciz, ‘eciz etmeħ, eciz olmaħ, ede, ‘eded, ‘edelet, edres, efo, eften püften, ‘egal, egiri bürgeri, egiri, egirmeħ, eğlebi, ehd etmeħ, ehd, eħlaħ, eħlaħlı, ‘eħlaħsız eħmeħ, ejdad, ejnebi, ‘eħrabā, ‘eħreb el (I), ‘el (II), el atmaħ, el be el, el birliğı, el el epenek, el etmeħ, el öpen, ‘elat, ‘elavat, ‘elbik, elcevaz, elduvan, ‘ele bèle, ‘ele bülmeħ, ‘ele hoş, ‘ele, eleliħnen, ‘elem (I), ‘elem (II), ‘elese, ‘elğızı, elħezar etmeħ, eli boş gelmeħ, eli boş getmeħ, eli doli gelmeħ, eli doli getmeħ, eli egāhı olmamaħ, eli olmamaħ, eli yüngül, elküt, ellemeħ, elletmeħ, elli eyaħlı, ‘elöğli, elsiz eyaħsız, ‘elti, emce, emel (I), emel (II), emi ğızı, emi oğlı, emizdirmeh, ‘emma, ‘encüzze, eng, engesten, ‘enni, enteri, er dögen, er, erbet, erdiş, ere getmeħ,

‘ereb, ‘erebce, erik deydiren, erik gezdiren, erişde, ‘erşe çıhmaħ, esbap, ‘esebi, esger, esgerriħ, esgig eteh, esgiħ artıħ, esgiħ, esgiħliħ, , esgilmeh, esħaba, essah, eşgere, eşgere söylemeħ, eşgi, eşgola, eşitmeħ, eşşeh arısı, eşşeh baklası, eşşeh, eşşeh yoncasi, et baş, et ğafalı, etdi canni, ev sahabi, evel aħır, ‘evël, evel, evelden, evlik, evsiz barħsız, evşen, evşennik, ‘evuldamaħ, eyağabi, eyağına yer etmeħ, eyağı peparri, eyaħ, eyaħ yoli, eyaħğabi, eyam, eyar, eydek, ‘eyi, ‘eyileşmeħ, eylenmeħ, eyler eyler, eymeħ, eyyam, ‘eyyi, eze, ezrail, ezza, fabırğa, fanolya,

fanti, farş etmeĥ, fatmacıĥ, feh'şe, felankes, feremuş, ferezi, ferman oĥumaĥ, fessalli, fıĥırmaĥ, firccıĥ, fırlıdaĥ, fırlıdaĥ çevirmeh, firk atmaĥ, firsand, firt, fırtıldıĥ, fisalmaĥ, fistan, fışġi, fıttırmaĥ, fıcceten, fılanke, fılketen, fırengi, fışeng, fışne, fıtır, forke, foturaf, fund etmeĥ, gaba düşmek, ġaba, ġabaĥ, ġabala, ġabar, ġabarmaĥ, ġabırġa, ġabuĥ, ġabuĥlanmaĥ, ġabul, ġacere, ġaça ġaça, ġaça, ġaçaĥ, ġaçaĥcılıĥ, ġaçmaĥ, ġadana, ġádde(r), ġáde, ġadı, ġafságġet, gaga, gagaş, gaġġıldamaĥ (I), gaġġıldamaĥ (II), gaĥ, ġaĥmaĥ, gaĥmuĥ, ġáhve, ġáhveyi, ġala, ġalabalıĥ, ġalalamaĥ, ġalamaĥ, ġalan, ġalbur, ġalça, galè, ġalĥan, ġalmaĥ, ġaloş, ġamaşmaĥ, ġan, ġanad, ġancıĥ, ġandırev, ġandırmaĥ, ġani savuĥ, ġani şirin, ġap, ġapaĥ, ġapi, ġapi baca, ġapiyi döymeĥ, ġapmaĥ (I), ġapmaĥ (II), ġar, , ġara bayram, ġara ġün, ġara, ġarabalıĥ, ġaraġan, ġaraĥarman, ġaralmaĥ, ġaraltı, ġarannıĥ, ġarasa, ġarasu, garay, ġardaş, ġáremet, ġarġa, ġarġıř, ġarıġını almaĥ, ġarıřıĥ, ġari, ġarnaġuř, ġarnı burnunda, ġarpuz, ġarrasa, ġarşı, ġart, ġaş (I), ġaş (II), ġaşıĥ, ġaşmaĥ (I), ġaşmaĥ (II), ġat, gatılok, ġatıran, ġatran, ġavaĥ, ġaval, ġavalamamaĥ, ġavluluĥ, ġávmaĥ, gavur, ġavurma, ġavurmaĥ, ġaya, ġáyde, ġayganaĥ, ġáyın, ġaymaġam, ġaynamaĥ, ġáynana, ġáynata, gaysefe, ġaz, ġazan, ġazeyaġı, ġebeheddi, ġebehet, gebgebo, ġebır ezabi, ġebır, gecelmeĥ, geceltmeĥ, gecere, geçirmeĥ, gede, ġedife, ġedir, ġedir bülmeĥ, ġedir tutmaĥ, ġefes, ġefle ġefle, ġefle ġeflet, geh bıçmeĥ, ġehim, ġehreman, ġehve, ġehveci, ġej, gekgo, ġelb, ġelbi ġırıĥ, gele, ġelem, ġelgele, gelle, ġelp, gem, ġem, ġemçi, ġeme, ġemet, ġemik, ġemiş, ġemmè, ġemter, ġènefçe, ġenefil, ġenefis, ġènt, ġentik, ġerar, ġergef, ġernek, ġero, ġerro, ġerzo, ġesten, ġeşmeĥ, ġeşmer, ġeşşev, ġetimeĥ, ġètmeĥ (I), ġètmeĥ (II), ġevde, ġeybolmaĥ, ġeyil olmaĥ, ġeyinmeĥ, ġeyisi, ġeylaz, ġeyret, ġeytan, ġeyyim, ġezeb, ġezegen, ġezel, ġıc atmaĥ, ġıcè, ġıcılè, ġıcır, ġıcırtgan, ġıcıřmaĥ, ġıclamaĥ, ġıdık, ġıġlamaĥ, ġıjav, ġıjerbıjer, ġıjıldamaĥ, ġıjıltili, ġıjıvılı, ġıjık, ġıjjık, ġıjjavıj, ġıjjırık, ġıl, ġılav, ġılçıĥ, ġılıç, ġılıĥ, ġılısver, ġılızver, ġillo, ġıloçça (I), ġıloçça (II), ġıncılè, ġındırġa, ġıpti, ġır, ġıra, ġıraĥ, ġıran, ġırap, ġırboz, ġırç, ġırçco, ġırçıldamaĥ, ġırdabel, ġırĥ, ġırĥmaĥ, ġırĥ, ġırmaĥ, ġırmızı, ġırnap, ġıro, ġırrè, ġırri siyah, ġırro, ġırvan, ġıř, ġıřġırmaĥ, ġıt mendi, ġıyamet, ġıymaĥ, ġız, ġızartmaĥ, ġızdırmaĥ, ġızmaĥ (I), ġızmaĥ (II), ġic, ġicelmeĥ, ġiceltmeĥ, ġidi, ġij, ġine, ġirmi, ġiyyinmeĥ, ġlovar, ġoc, ġoca, ġocaman, ġocaya vermeĥ, ġocuk, ġoç, ġoduk, ġodukları ġörmeh, ġoga, ġogana, ġogort, ġogoş, ġoġozlanmaĥ, ġoĥı, ġoĥlamaĥ, ġoĥmaĥ, ġol (I), ġol(II), ġolan, ġolay, ġolaylamaĥ, ġollo, ġomaĥ, ġomşı, ġonaĥ baci olmaĥ, ġonaĥ ġelmeĥ, ġonaĥ, ġonaĥ olmaĥ, ġonaĥlamaĥ, ġoniřmaĥ, ġonmaĥ, ġonşı, ġonuřmaĥ, ġop (III), ġop (IV), ġoparmaĥ, ġoppo, ġorbagor, ġorĥaĥ, ġorĥı, ġorĥmaĥ, ġorĥunç, ġorĥutmaĥ, ġorunġan, ġoş, ġořto, ġot, ġotdo, ġotur, ġoyı, ġoymaĥ, ġoyun (I), ġoyun (II), ġöçürtgen, ġöden, ġög (I), ġög (II), ġöġerçin, ġöktan, ġöresen, ġörsetmeĥ, , ġöy, ġöynü istemeĥ, ġöyün alma, ġöyün, ġözyuman, ġözyumma, ġözi bar ġötürmemeh, ġözi düřmeĥ, ġözi yumuĥ, ġubanè, ġucaĥ, ġucaĥlamaĥ, ġuci ġuci, ġucu,

ğudum (I), ğudum (II), ğudumu kırılmağ, ğuduruğ, ğuğuldamağ, guhlavaş, gúl, ğul, ğulağ, ğulağ tozi, ğulağlanmağ, gulbeş, gulgula, gullap, gullo pullo, ğulp, ğulunç, ğum, ğuma, ğumaş, ğumburuk, ğundağ, ğuran, ğur'an, ğurban (I), ğurban (II), ğurd, ğurdeşen, ğurdezen, ğurebeş, ğurelenmeğ, ğurğuşun, ğuri, ğurmağ, ğurre, ğurrelenmeğ, ğurri, ğurriğuvetdi, ğurşağ, ğurşun, ğurtulmağ, guruk, ğuruli, ğurumağ, ğurut, ğurutmağ, ğuş (I), ğuş (II), ğuş ağılli, ğuşanmağ, ğuşğana, ğut ğut etmeğ, ğutalmağ (I), ğutalmağ (II), ğutalmağ (III), ğutartmağ, ğuti ğurumağ, ğuvat almağ, ğuvat, ğuvatdi, guvertmeğ, ğuvet almağ, ğuvetdi, ğuvvet, ğuyi, ğuyruğ, ğuyumçi, guzi kulağı, guzi, ğuzlamağ, guzzik, ğüdmeg, ğügüm, ğüjülti, ğüleşmeğ, ğülmegi gelmeğ, ğülmegli, ğüman, ğümani gelmemeg, ğümmani, ğün çerdegi, ğün, ğünorta mehli, ğünüz, ğüvev, ğüz cücesi, ğüzün, ha babam, ha bêle, ha zaman, ğabağhasdannan, ğabar, ğabarí gelmeğ, ğábbe, haci leylek, haça, haçcığını aşmağ, haçcılı, haçça, haççali, hadè, hafiz, hağğet, ğağ, hah!, hakğetten, hakğılti, hal, hal mesele, halağada, haldan düşmeğ, ğalğ, hali olmamağ, haliçe, halla halla, halsiz düşmeğ, halva, hama, haman, hamarat, ğamır, hamıt, ğanav, hansí, ğar, harali, haravar, haraya, harda, hardan, , ğarmağozan, ğarsè, harya, has, ğase, ğaş, ğaşıl olmağ, , ğavurğa, , ğatın, hauv, havar etmeğ, ğavarzemin okumağ, havas etmeğ, havas, havası gelmeğ, havası ğırılmağ, havaslandırmağ, havla, havli, hay havar, hay huy etmeğ, hay, hay medet, hayhay, hayıf almağ, hayıf, hayına bakmağ, hayına düşmeğ, hayıtmağ, haylolo, hazırramağ, he mi?, hecet, ğeci, hecil olmağ, hèç, hèş, hefgelemeğ, hefte, hege, heger, heğğet, hekat, hekaye, hekğetden ğelallılığ almağ, helbet, ğelbir, hele vele, helepişto, ğelet, helim aşı, helim töhmeğ, helise, hëliz, ğem etmeğ, hema, ğemam, ğemamlanmağ, heman, ğemayıl, ğembal, ğemd, ğeminde olmağ, ğençer, ğenekci, henkif, henkür menkür, hep etmeğ, hepbi, hepbisi, ğer, ğer ğerat, ğer iş, , ğeram, ğeramğor, ğerami, ğerb, ğereklenmeğ, heresi, herif, ğeriş, ğerli iş, ğerola, ğerri, hersin, hesir, hësiyet, hësiyetsiz, ğesret gomağ, ğesret, hessèbani, ğeste, ğestelemeğ, ğesut, hëş, hëşdense kösse, ğeşenekli, ğetirine gelmeğ ğetil, ğetir, ğetir saymağ, ğetire, ğevlet, hevring, hevsele, hevselesi almamağ, hevşı, ğeya etmeğ, ğeyat, hëye yoğa, ğeyif, ğeyir, ğeyran, ğeyran olmağ, ğeyvan, ğeyvere, hıc(II), ğıdırellez, ğıdırnebi, hılıkappo, hılıkoppo, ğıllık etmeğ, ğım ğım, ğimbıl, ğın etmeğ, ğına, ğınami, ğınç, ğıngıl, ğırddek, ğırğeşenk, ğırğırık, ğırğız, ğırıncık, ğırı çiçeğı, ğırğa, ğırrağıra düşmeğ, ğırtboğa, ğırtdek, ğırttik, ğıslamağ, ğış etmeğ, ğış olmağ, ğışğışşa, ğışı çığmağ, ğışır, ğıtti, ğızek, ğızmeker, ğızzek, hindi, hislemeğ, hisli kara, ğoca, ğoduklanmağ, ğonaz, ğoppa, ğorttak, ğoruk, ğoş, ğoşav, ğothatın, ğögeç, ğöküm etmeğ, ğökümat, ğökümat kimi(n), ğömüş, ğörmet etmeğ, ğörmet, ğörttüğüne atmağ, ğörttüğ, ğu çehmeğ, ğuduklanmağ, ğumar, ğurdağaş olmağ, ğurdağes olmağ, , ğurp, ğuruc etmeğ, ğurufi, ğurüflemeğ, ğuşulti, ğuşuru, ğuuu!, ğuyulanmağ, ğuyli, ğuysuz, ğüdüd, ğüri, ğüsümet, ğüşmeğ, ılıncağ, ılıkanasi, ınta ınta düşmeğ, ısıtma, ışğın, ıbrılığ, ıcar, ıcara vermeğ, ıcı, ıdiş, ıgid, iki

terefli, ilava atmaḥ, ilinti, ilitmeḥ, illim billim, ilmeşik, imansız, inadı gızmaḥ, inatdi inatdi inatdi, incih, ine, insannih, irak, irenmeḥ, irihan, isgan, isgapen, isgarpèn isġat, isi su, isi savuḥ, issi su, iş kar, işbabıyan, işgarşe, işġırh, işgi, işih, işitmeḥ, işlemeḥ, işmeḥ, işsiz karsız, it ġırhan, it laḳi, itburni, itelemeḥ, itin enigi, itin oġli, itmeḥ, jahaddi, jajerun, jeng, jujji, ḳadanmaḥ, kafır, kaġ etmeḥ, kaġıt, kambaḥ, kapancada kalmaḥ, ḳar sıçani, ḳara dındih, ḳaraaġaç, ḳarabaş, ḳarayer, ḳargakıra, ḳargış, ḳarrasa, ḳartmaḥ, kaş, ḳati dem, ḳatḳati gül, ḳavalamah, ḳavurġa, kaysefe, kaz evladı, ḳaz eyaġi, keçel baş, keçel, kēf (I), kef (II), kēf etmeḥ kēfine, kēflenmeḥ (I), keflenmeḥ (II), kēfsiz, kehkül, keḥlig ıti, keḥlig, keḥligi azmaḥ, keleküte, kelem dolması, kelesge, keleş, kelhot, kellaḥ, kelle, kelloş, kelp, kenger, kennahu, kepenek (II), kērandi, kerpiç, kertik, kesgin, keşġül, keşış daşşaġi, keşkül, kevraz, kēzik, kıddi, kığlaver, ḳılav, kırdı kırdı olmaḥ, ḳırhımaḥ, ḳırhı, kırım kırtıdık, kırrık, kırttik, kısğa, kısımih, kıtdama, kız bibi, ḳızdırmaḥ, ḳızmaḥ, kızzırık, kimi, kimin, kişmiş, ḳo, kofı, koh, koka, kokav, ḳopuḥ, kor göz, , korafehim, kordüğün, korfehim, ḳoruci, korzıvel, kostuk, kök atmaḥ, kök şuġi, körelmeḥ, körpe, kösnük, kössevül, köti, köti dönük, ḳulaḥlanmaḥ, kulfan, kumkumo, kumreş, kuncuk, kuppız, kurruz olmaḥ, ḳurut, kuruz etmeḥ, kussi, kuş ehmeġi, kuvi, kuzlamaḥ (I), kuzlamaḥ (II), küçüh, küflet, külbaş, külbaşli, külfet, külle (II), külle atmaḥ, külle ḳurdi, küllük yetimi, küloş, külünk, kürke yatmaḥ, kürme, kürsi, küvre, laġar, laḥta laḥta olmaḥ, laḥta laḥta, lal, lallanmaḥ, lallo, lamık, lapan, layih, lecelec, leçek, legen, lemse, lengeri, leppik, lesan, leşger, levün levün, leyden, liġlıġa (II), ling, lingini döymeḥ, lingo lingo, libas, loġlamaḥ, loḥma, loşgo, lotgana ġaḥmaḥ, loto, löküş, maben, mācir, maç etmeḥ, maçè, maġġas, maġrib, mahcemal, maḳat, mal, mal cannısı, malamat olmaḥ, malḥarap, malḥo, malyemez, man, mangafa, manne, marak, maran, mayiş, mecal, mecalsız, mecrefe, megeme, meġrib, mehel(e) almaḥ, meḥkeme, meḥl, meḥle şekali, meḥlil mırat, mehlül, meḥsus, mekge, melagan, meleke, melmeket, melül, mem ne, men, mendebur, mennik, mennik etmeḥ, mensiz, menşur, menzemeḥ ,merahli, merangoz, mērat, merfet, merildemeḥ, meryemḥor, meryemḥort, mesel, mesele, messeb, mezemetdi olmaḥ Kıymete, messeb, mevuldamaḥ, meyit, meymun, meyremḥor, meyremḥort, meytep, mezar, mezarriḥ, mezemetdi olmaḥ, mezemetdi, mıcır, mıḥ, mincilo, mırad ḳalmaḥ mırçalih, mırdar, mirt olmaḥ, mısafir, mısafirhana, mısafa çiçeġi, mısır, mısıran, milçi, mincilaġuz, mindirmeḥ, minè, mintan, mirat (I), mirat (II), misin, moloz, mozlanmaḥ, möhdac, möhgem, möhlet, möhür, muġad etmeḥ, , murç, muruz asmaḥ, muruz sallamaḥ, musul, münzür, müsandere, nabal almaḥ, naçar, naçarlıḥ, naġre, nahak, nahak yere, naḥış, nalın, namazlav, namazlıḥ, nāmerd, nāmet, nankor, nav, ne, ne sarı, ne vaḥıt, ne yanda, nebḥer, nēce, nēce yani, nēcola, nēdim, nefes deymeḥ, nefes, negāhdan, neḥıl etmeḥ, neḥş, nekes, nekis, nem nüm etmeḥ, nemekda, nemer, nemḥeram, nerduvan, nermenenji, nese, nesib, nesihet, netice, netmeḥ, nevcivan, neyen, nezer

degmeĥ, nezer muncuĥi, nezer, nezerrik, nırgız, nikâh etmeĥ, nişan (I), nişan (II), nişanni, noĥud, nola, nubarçalıĥ, nurayn, o ģate, o ģatte, obiri, oĥul uşah, oĥulluĥ, oĥur, oĥ, oĥeşş, oĥşamaĥ, oĥuci, oĥuci ĥestelik, oĥumaĥ, oĥunmaĥ, ona sarı, oraĥ, ortaĥ, otdamaĥ otobos, oyun, öddek, öĥ, öĥe ana, öĥe baba, öĥe, öĥeĥ, öĥümeĥ, öĥünmeĥ, öĥüt, öli, önnük, öretmen, örgenmeĥ, örĥetmeĥ, örtmeĥ, örtük, öteyin, övle, öymeĥ, öz, öz özü, öz sözünde, öz yanında, özünde olmaĥ, özünden razi olmaĥ, paĥe, pağışah, paĥlamaĥ, panga, pangınot, pantor, panut, papaĥ, papbuk, papel, papor, paporri, papuk, parĥaç, parıldamaĥ, parıltı, parlamah, parpar, partız, pasvanık, pavluka, pay, paymal olmaĥ, payton, pazzık, pebbuk, peĥember buĥdasi, pehluvan, pekollamaĥ, penez, peparri, pepe (I), pepuk, per (I), perem perem olmaĥ, perkiştirmeĥ, perkitmeĥ, pervaz etmeĥ, peşgir, peşin, peşine vermeĥ, peşk atmaĥ, peşman olmaĥ, peşman, peştemal, peyin, pılım pırtık, pıltan, pır, pırdıduk, pırgıldamaĥ, pırpırım, pırtı etmeĥ, pırtıdamaĥ, pırtı, pısmırılıĥ, pıştıvık, pıtırak, piĥaĥ, pinaĥun, pırpırım, pişik cırnaĥı, pişo pişo etmeĥ, piy bağlamaĥ (I), piy bağlamaĥ (II), poĥcuk, poĥ, poĥ çuvalı, poĥeşşegi, poĥlı düĥün, poĥpüsür, porĥang, potin, pöflemeĥ, puĥ, puĥılı, puĥ, puka, pungal, punuk, pur puş, puşt, pürtüm pürtüm, raĥı, razılıĥ almaĥ, razılıĥ vermeĥ, razi, rebbi, reben, redvan, reĥim, reĥmed, reĥmede getmeĥ, reĥmetdik, remil, rep, reşber, rızılıĥ, rusvay etmeĥ, rusvay olmaĥ, rusvay, rut, ruvi, saba bi ĥün, sabanan, sabbah, sabbahnan, sabırri, sabunnuĥ, saçı buçuĥ kadın, sadılıĥ, saĥallı, saĥalmaĥ saĥĥal, saĥĥallı, saĥĥız, , saĥdış, saĥın, sahab, sahab olmaĥ, sahan, saĥlamaĥ, sahtiyan, sako, salahana (I), salahana (II), salatalılıĥ, salılıĥ almaĥ, salılıĥ vermeĥ, salmaĥ, sami, samter, samur, san, sancılmaĥ, sandılıĥ, sanne, sanşmaĥ, saralmaĥ, sarat, sarı, sas salmaĥ, sasi, sassıĥını sallamaĥ, sator, savarcaĥ, savmaĥ, sayır buyur konuşmaĥ, saz olmaĥ, sebi, sedir, seĥĥavul, seĥĥet, seggiz, segirt, seĥır sebi, sehem, seĥet, sekar, seki (I), seĥlavi, sël eĥmegi, sele, selef, selemet, , semvar, seni, senvar, sepmeĥ, seray, sereg, serĥoş, sermeĥ, sêrt, ses sese vermeĥ, sevo, sevündürük olmaĥ, seylaz, sıdĥı sıyrılmaĥ, sıfat, sıĥıtmah, sıĥılmaĥ, sıĥmaĥ, sırga, sırımaĥ, sırnı, sırsır, sırtarmaĥ, sıtar, sıtar etmeĥ, sıtar olmaĥ, sıyrınmaĥ, sigge, sille, simek, sinece, sini, sinor, siviñ, siyanet, som olmaĥ, somat, sonsurat, söylemeĥ, su ĥıraĥı, su iti, subayca konuşmaĥ, sukumunu asmaĥ, sukumunu sallamaĥ, sukumunu yıĥmaĥ, surfa bezi, sutal, suvamaĥ, süd, süddü buĥda, südeĥar, südüĥen, sünepe, süreceĥ, sürgi, şad, şadlılıĥ, şafaĥ, şafaĥnan, şaĥĥur şıĥĥır, şahad, şahaddılıĥ etmeĥ, şahşıvel olmaĥ, şahşıvel, şaĥta, şaĥta vurmaĥ, şakşak, şamama, şapba çalmaĥ, şapbalah, şapbıltı, şarpa, şavĥa, şegirt, şek olmaĥ, şekerdanlılıĥ, şelbik, şele, şengilo, şënnik (I), şënnik (II), şêp (I), şepelemeĥ, şeperze olmaĥ, şeppe (I), şeppe (II), şer, şerap, şerbik, şerefe, şergada, şeşek, şeveder, şevle, şeytanok, şıĥ, şıĥşıĥ, şılışop, şımışat, şıpbık, şıpık, şırdan, şırılıĥ, şırınbiyan, şikil, şil olmaĥ, şilan, şilav, şilor, şilte, şıraĥana, şirin (II), şirit, şışirtmeĥ, şışme, şışmeĥ, şit, şöĥürü geĥmeĥ, şulalamaĥ, şumşat,

şupana, şüşe (II), taħmaħ, taħtasız, tağgala, talan (I), talan (II), tamaşa, tango konuřmaħ, tango, tangoca konuřmaħ, tanış çıľmaħ, tanış, tapdağ _etmeħ, taptamaħ, tarçcılı, tarhun, tarımar, tarlanmaħ, tarranmaħ, tas, tavlı, tavgava, tavuħ, tazzi, tebelles, tebelles olmaħ, teber, teberrik, tebi, teğavut, teğet, teğetsiz, tehnik, tehmin, teke sağgali, tekerek (I), tekerek (II) telbağı, telemė, telesmeħ (II), telimat vermeħ, teliz, tamam etmeħ, tamam olmaħ, tamam, tembeh, tembehlemeħ, temmiz, tendır torpağı, tendire vurmaħ, tendırkar, tene, tengenefes, tensiz, tentene, tepelemeħ, tepik, terebarık, teref, terek (I), teres, terrik (I), terrik (II), teslemeħ, teş, teşennah yarasi, teşgele, tetıl tőkölmeħ, tev, tevdür görmeħ, tevdür, tevs etmeħ, tevşi, tevür, teyib, tēz, tezbah, tezek, tezze, teze, tezzeden, tezeden, tıħanç, tıħdap, tıħdor, tıħnefes, tılıf tılıf olmaħ, tırhes, tırındaz, tırşık, tırşo, tırtır, tiħ, tihme, tihmeħ (I), tihmeħ (II), tik, tikiş, tilif, timtos, tinto, tintoni, tir (I), tire, tirindir, tirtirik, tite, titiremeħ, tiya, toħdoli, toħumaħ, toptopik, tor (II), tora düşmeħ, torpaħ, toy (I), toy (II), toy (III), toy begi, toy toħlisi, toycu, tozak, tōhmeħ, tuç, tufağı dağılmaħ, tufak, tula bacak, tulum, tumatez, turşi aşi, turřumaħ, tuç gelmeħ, tut, tutamaħ, tutmaħ, tüfeng, tüg, tüken, tümbetüm, tüpürmeħ, tüy tōhmeħ, udmaħ, ujbunduruħ, ulduz, un, un ufak, urgan, urus, uřaħ, uřaħli, uşgur, uřmaħ, uvan, uvanni, uyatmaħ, uyumaħ, uzaħ, uzunsav, üğüremeħ, üğütmeħ, ühli, üreg, üregi ağıрмаħ, üregi bayılmaħ, üregi kopmaħ, ürümeħ, üsd (I), üsd (II), üsd baş (I), üsd baş (II), üsdüne, üsgük, üsgürmeħ, üş, üşgül, üvendir, üvez, üz (II), üz (III), üz (IV), üz almaħ, üz göz olmaħ, üz üze, üzbar olmaħ, üzi ğara, üzi ğaralıħ, üzi ğaylı, üzi yimiřaħ, üzi yola, üzli, üzünnen, üzini ...+a vermeħ, üzüg, üzügar, üzük oyunu, üzünü almaħ, üzürgar, vabal, vaħıt, vala, valla, vallah, vallaha, vareles, vaşş, vaveyla, vay, vaya batmaħ, vaylı, vayvaylı, ve'z, veceveze, ved _etmeħ, ved, veħři, velesbit, velet, velvele, vengilti, veran vertas olmaħ, veran, vertas, vesvese, vetendaş, veziyet, vıcıħ, vıccıħ, vıjjık, vılen, vır, vıravır, vırccıħ, vırvırık, vış, vıy, viħ, vılen, viş!, vurucu, yabannılıħ, yad, yada gelmeħ, yada salmaħ, yağıli üzli, yağılıca, yaħacaħ, yaħarmaħ, yaħın, yaħlařmaħ, yaħmaħ, yaħři, yalannan, yalaşdan, yaldanmaħ, yaldatmaħ, yaman, yamanlıħ, yan yerve, yanav, yandıрмаħ, yanıħ, yankeş, yannıřlıħ, yanperti, yarı gece, yarı, yarım ağız, yarımcan, yarpaħ, yasdılı, yaslamaħ, yassı, yaş (I), yaş (II), yaş (III), yataħ, yavan, yavarmaħ, yavrı, yayan, yaylı, yazığı gelmeħ, yazılı, ye, yēddi, yēgen, yēlbız, yēlgı yemeħ, yemeni, yēmiřen, yēmlık, yen, yēndır etmeħ, yēndırmeħ, yēnmeħ (I), yēnmeħ (II), yēr terpenmesi, yērbeyer, yērgat, yēriřmeħ, yērimė, yēriř, yerri yerinde, yēsir, yētik olmaħ, yığılca, yığınaħ, yığınnaħ, yıľamaħ, yıľanmaħ, yıľılmaħ, yıľmaħ, yımırta, yımırtdamaħ, yırğalamaħ, yilinmeħ, yoğun ine, yoħ, yoħsa, yola salmaħ, yolpaħ, yorpaħ, yoruğunu almaħ, yōmiye, yuħarda, yuħari, yuħi, yuħu basmaħ, yuħu, yuħusı gaçmaħ, yuħusı gelmeħ, yuħusını almaħ, yumaħ, yummaħ, yumuħ göz, yun, yüznumara, zağar, zaħre, zaħter, zara zarnan, zarıldamaħ, zarılta, zatidan, zebellah, zebercet, zeher,

zeherremeh, zehmet etmeh, zehmetli, zehre, zellal, zeman, zemheri, zencir, zengilok, zerar, zerp, zeyi, zibar, zıgıltı, zıgınabud, zılıtto, zırıhlama, zırıltı, zırını, zırpçıldı, zırpi, zırrıgıncı, zırrılda kalmah, zırrık, zırt atmah, zırt ha!, zırt, zırtaboz, zigil, zinav, zindan, zirzibil, zol, zoppa, zuğgum, zulumat, zulumkar, zuruldama, züryet

2.13. Erciş Ağzından Derlenen Derleme Sözlüğünde Bulunan Kelimeler

aba, abe, abur, acıg etmeh, adlım, ağağbet, ağaran, ağbırçekli, ağnama, ağ, ağuz, aha, ahur, ajor, ala, alaçarpa, alav, alça, alıştırma, alKanası, alma, alo, alver, amarat, amışk, ander, ane, anğırma, aparma, arav (II), arı, arıda, artdama, aş, aşıhlama, aşma, ataş, avdas, ayın oyun, ayran aşı, bab, bāba, babo, baco, badbad, bağ, bağvanci, bahdavarri, bala, balali, bannama, bar, barabar, barambar, barma, baş koşma, başa düşme, başını bağlama, başlı, başli, baya, bayarğı (II), bazarlı, be ne, belbağı, bele, belek, beleke, belelihnen, belemeh, bergon, beş, beyy, bezek, bezirhana, bıdık, bıdıldama, bıkgıldama, бірçek, bi çeynem, bibi, bicek, bilev, бірçek, biré, bitik, bizav, boğaz, bonci, boncilos etmeh, boran, borani, borşevik, bürüldemeh, bubbi, buğ, buşğı, bürgün, büve, cadıbitik, cancır, cansız at, carcar, cecim, celep celep, cendek, cevüz, ceyran, cılbağa, cıncı (II), cırbit, cırna (II), cırt, cızlı, ciger (II), cillek, cinnenmeh, cönge, cu cu, cuğ, cüce, cülcülük, çağgala, çal, çalağan, çalma (I), çap, çargatı, çat, çav, çedene, çemkirmeh, çerdeh, çeten, çğırma, çılgı, çılgısız, çılhan, çındır, çıra (I), çıra (II), çirêş, çibin, çillik, çilpa, çimdik (I), çimme, çin, çoş, çölmek, çömçe gelin, çömçe, çu, çur (I), çur (II), çüç etmeh, çüt (I), dağdağan, daha, dalda, daldalama (I), , daldalama (II) daldalı, damci, daraba, dargan, daşlı, davaş, davşan, daya (I), dáyaza, deġel, deh düşme, deha, dehre, del, delik, delmik, dem, den, deremet, devünni, deyaz, dıllı, dındı, dıngılapişdo, dıngıldama, dırçlı, dilbağı, dillidibek, diş, diyesen, dizleme, doğ, dolaz, donuz, dönük, döşek (II), döşeme, durna, duva, düge, düğürçük, düğürçük, dülek, dümsük, dünen, dürunge, düz,

eŢe, egos, elce, elcek, elçi, elkanası, emcek, emi, endeh dönede, endeh, enik, epene, eremik, erik, ersin, eşik, evelik, evere, eyvan, ezze, fêl, ferik, fetir, fıķere, fırfıra, fıs, gab, gaban, ġada, gadê, ġahmuġı, ġajgın, ġalağan, ġala, gam, ġandık, ġaraçi, ġaraltma, ġartma (I), ġartma (II), ġaraçi, ġaraltma, ġartma (I), ġartma (II), ġartol, ġavurġa, ġazınç, ġebre, ġeçi, ġedek, ġeven, ġıc, ġıdı, ġıġ, ġıjjan, ġılızık, ġınne, ġıran, ġırav, ġırcon, ġırdan, ġızılġurt, ġile (I), ġile (II), ġod, ġolça, ġolot, ġondura, ġop (I), ġop (II), ġopbal, ġor, ġora, ġorannık, ġorava, ġort, ġoru, ġöbelek, ġöġermeh, ġön, ġöz, ġözel, ġözemeh, ġözetdemeh, ġuda, ġumbuk, ġuzuldama, ġülan, ġülül, ġümürze, ġünorta, ġüveng, ġüzġi, haban, ġakġıldama, ġara, ġarazan, ġaşı, havar,

he, heçirdek, hedik, heküge, henek, hepenk, heyva, hıc (I), hıc (III), hım, hırnık, hışma, his, hodağ, hol, hop, horccuk, horum, hozan, ide, ilan, ilancığ, ilandili, ilişir, incik, issi, işlik, itdirsegi, iti, itirmek, kabalağ, kağ, kal, kar, karakılçığ, kavluğ, kavut, keftor, kelbetin, keledoş, kelef, kelem, kepenek (I), kèran, kerdi, kerduvar, kereyağı, kerki, kerme, kerti, kèveni, kevşen, kındırak, kırağ, kırak, kırç, kırız, , kırtlama, kırtık, kızınmağ, kirpitmeğ, kırşan, kırşe, kişniş, koka, kolçağ, koluk, kom, konağ, kopmağ, kor, kortduk, korz, koşum, kotan, qotur, köçer, kölge, körpi, köynek, közer, kurruk, kutuk, külle (I), küllük, künt, küpe, küsgi, küsü tutmağ, küşküş, lâk (I), lâk (II), lavaş, lehlemek, lepe, levün, lıglığa (I), lil, loğ, lop, lülle (I), lülle (II), lüllük, maç, madek, madık, mahana, mahrama, malamat, maral, maşığa çıhmağ, mayıs, meğel, mehle, melemez, mende, merək, mèv, mezmeze, mığmığ, mıhla, mırığ, mıtırıp, mij, minmeğ, mirav, mitil, mol, moz, mozuk, möhre, mumbar, muncuğ, murtuğa, muruz, mürbe, mürgülemeğ, nabal, nağır, nağırçı, nècek, nèri, neve, nicimli, nicimsiz, obaşdan, oğrun, oğlav, otarmağ, ölüşgemeğ, örken, örtme, örük, özi, özzek, paca (I), paca (II), pağıl, pağır, pağlava, palağ, palıt, pambuğ, papo, part, pèncer, pepe (II), per (II), perk, pınık, pişik, piy, porak, potur, pörk (I), pörk (II), pumpul, pür, püşürük, rafata, saba, sacuzadan, salığ, salmanca, satıl, savuğ, sebet, seki (II), sèl, serek, seşme, setircem, sırim, sıyrıncağ, sile, sirmo, soğulcan, sona, sukum, setircem, sırim, sıyrıncağ, sile, sirmo, soğulcan, sona, sukum, surfa, suvağ, suvarmağ (I), suvarmağ (II), südeçalan, sütül, şabaş, şahan, şallağ, şaran, şaş, şatavlamağ, şekal, şekek, şene, şep (II), şepe, şeperze, şeve, şıllık, şılopba, şıpana, şırde, şil, şile, şirin (I), şirinnik, şirnek, şitil, şöhum, şor, şorağ, şoratan, şuğ, şumal, şüşe (I), tağ, tamık, tapan, tapğır, tapıl etmeğ, taptapa, tar, tari, tarma, taya, tekerek, telesik, telesmeğ (I), tendır evi, tendır, tepbik, tèr, terek (II), terki, tèşi, tèşt, tığ, tıkan, tırana etmeğ, tırığ, tısdayaza, tısğa, tike, tir (II), tirindi, titirge, toba, toğlu, tolağa, tor (I), tozarramağ, tula, tuluğ, tumağan, tuman, tump, turş, uca, ucarramağ, ucun ucun, ulam, urva, uşgun, utancağ, uyağ, üsgek, üz (I), üzbeüz, üzerrik, vā, vengildemeğ, vula, yalap yalap, yanpiri, yapba, yarma, yarpuz, yege, yeğın, yèke, yèl, yelin, yepel, yeriklemek, yır, yubanmağ, yuğa, yüngül, zaha, zahar, zağma, zarıncı, zemi, zep, zıbırtmağ, zırza, zibil, zoğ, zonguldamag

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERCİŞ AĞZI SÖZ VARLIĞI

3.1. Erciş Ağzı Söz Varlığı

-A-

a aha! Ne oldu şimdi ne olacak anlamında bir ünlem.

a bèle İşte böyle.

aba 1. Abla, büyük kız kardeş (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1). 2. Anne (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ābād 1. Bayındır. 2. İyi ve rahat olan.

ābād ētmeḥ 1. Bayındır duruma getirmek. 2. Zenginleştirmek.

ābād olmaḥ 1. Zengin olmak. 2. Rahata kavuşmak.

abē 1. Ağabey (DS. Van 1963 c:1). 2. Baba.

ablo Abla.

abo bk. *aba*.

abuḡat 1. Avukat. 2. Çok bilmiş.

abur Namus, şeref, haysiyet, onur (DS. Van 1963 c: 1).

abursuz Edepsiz, utanmaz, onursuz.

ac bk. *aj*.

acans Haber.

‘ácēb Acayip, tuhaf.

‘ácēb olmaḥ Rezil olmak.

ācem İranlı.

acı ḡıcı vèrmeḥ 1. Sinirlendirmek. 2. Kışkırtmak.

acı ḥas Yabani marul.

acı kabalaḥ Dikenli bir bitki türü.

acıḡ-etmeḥ Küsmek, darılmak (DS. Van 1963 c: 1).

acıḡi gelmeḥ Acımak, üzülmek.

acıḥli Acıklı, dramatik, hüznü.

acınnan ölmeḥ Çok acıkmak.

acışmaḥ Sızlamak, ağrımak, acımak.

acışturmaḥ Acıtmak.

açlıḥ bk. *ajlıḥ*.

ad koşmaḥ Lakap takmak.

adam boyi Yaklaşık bir adam boyunda olan.

adamaḡilli Doğru dürüst.

adanni Verimli, iyi süt veren.

adlım Meşhur, ünlü (DS *Erciş-Van 1963 c: 1).

afad Afet, felaket.

aft Ağızda çıkan yara.

aḡ (I) Beyaz.

aḡ (II) Göze inen perde.

aḡ (III) Tor.

aḡ pēncer Bir tür pancar.

aḡ torpaḥ Beyazımsı, yumuşak toprak.

ağa Köy zengini.

ağâğbet iyi, hayırlı son (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ağaran Süt, yoğurt, ayran vb. ürünler (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ağarti Karanlıkta uzaktan güçlkle seçilebilen, belli belirsiz bir aklık.

ağartmağ Beyazlatmak, ağartmak.

ağaş Ağaç.

âğbet Akıbet, iyi hayırlı son, sonuç.

ağbırağ Tertemiz.

ağbırçekli Saçı sakalı ağarmış insan (DS. Van 1963 c: 1).

ağgıl Akıl.

ağır âziz Yerli yerinde.

ağır boğaz Doğurmak üzere olan inek.

ağır nişan Bol takının takıldığı büyük nişan merasimi.

ağız bağız Lebalep, tamamen dolu.

ağız burun etmeğ Hoşlanmadığı şeyleri yapmak istememek.

ağız burun eymeğ Bir şeyi beğenmemek.

ağız Sefer, kez, defa, kere.

ağız vermeğ 1. Suyun akması için iz açmak. 2. Birinin yanışına ortak olmak.

ağız yaslamağ Bir kimsenin konuşmasını alaylı bir şekilde taklit ederek tekrarlamak.

ağızli dilli Konuşkan.

ağlamağ Ağlamak.

ağlamağlı 1. Ağlamak üzere olan. 2. Dramatik, hüznü.

ağnamağ (Hayvan için) toprakta yatıp yuvarlanmak (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ağşiş Hastalık, şişme. sözlükte anlamı üremi, şeker hastalığı.

ağu Zehir (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ağubat bk. *abuğat*.

ağuj Üzüm sürgünü.

ağuz Yeni doğurmuş bir hayvanın ilk sütünden yapılan yoğurt (DS. *Erciş - Van 1963 c: 1).

ağzi dili getmeğ Konuşamaz olmak.

ağzi yavan Saçma sapan konuşan.

ağ vah etmeğ Pişman olmak.

aha bèle bk. *a bèle*.

aha İşte, orada, hemen şurada, bu (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ahani bk. *aha*.

ahcik Ermeni kızı.

âhd bk. *ehd*.

ahî gelmemeg Gücü, takati olmamak.

ağılli bk. *ağılli*.

ağır çağı Ömrün son dönemleri, yaşlılık dönemi.

ağır Son, sondaki.

ağiri Sonunda.

ahizar 1. İnleyen, dertli. 2. Aciz, güçsüz.

ağsamağ Aksamak, topallamak.

ağşam Akşam.

ağur Hayvanların barındığı yer, ahır, tavla (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ahuzar etmeĥ İnlemek, sızlanmak, dert yanmak.

aj Aç, tok değil.

aj ğarna Aç karnına.

ajlh Açlık.

ajor³⁰ Ağacın dip filizi (DS. *Erciş -Van 1963 c: 1).

aqlını atmaĥ Delirmek.

aqlını itirmeĥ *bk. aqlını atmaĥ*

aqli kesmeĥ Anlamak, idrak etmek.

ala Ela (göz hakkında) (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

alacali bulacali Çok renkli.

alaçarpaĥ Yağmurla karışık kar, sulu sepken (DS. *Erciş -Van 1963 c: 1). Karma karışık, dağınık. karmaşık anlamını al.

alat Tarçın, karanfil, zencefil gibi baharatların karışımı.

alav Alev (DS. Erciş-Van 1963 c: 1).

alça³¹ Ekşi erik (DS. Van 1982 c: 12).

‘älel usul Usulen, rast gele, öylesine, özen göstermeden.

alentirik Elektrik.

aletirik *bk. alentirik*.

alginan Almak fiilinin 2. tekil kişi emir biçimidir.

alışmaĥ Tutuşmak, yanmaya başlamak.

alıştırmaĥ Ateşi tutuşturmak, yakmak (DS. Van 1963 c: 1).

alĶanasi Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan ve samanlıkta dolaşarak atların yelesini ördüğüne inanılan görüntü (DS. *Erciş -Van 1963 c: 1).

Allahın ğuli Allahın kulu.

allanmaĥ Sobanın yüksek ısıda yanarken soba sacının ve borularının kızarması.

alma Elma (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

alo³² Erik (DS. Van 1982 c: 12).

alti Altı (sayı).

alver Alışveriş, alım satım, ticaret. (DS. Van 1963 c: 1).

amanat Emanet.

amarat Mücevher, ziynet eşyası (DS. Van 1963 c: 1). “altın amarat” biçiminde kullanılır.

‘amel İshal.

amın tamın Habersiz, suçsuz, kendinden emin.

amışk İkinci defa biçilen yonca (DS. *Erciş, -Van 1963 c: 1).

ana *bk. anê*.

ana ciĝari Ana yüreği.

analih Üvey anne.

ancaĥ Ancak.

and **etmeĥ** Yemin etmek.

³⁰ Bu kelime DS’de “acor” şeklinde yazılmıştır.

³¹ Bu kelime DS’de “erik” şeklinde tanımlanmıştır.

³² Bu kelime DS’de “kara erik” şeklinde tanımlanmıştır.

ander 1. İnsan ve hayvanlara ilenç yerine, sahipsiz kal anlamında kullanılır (DS. Van 1963 c:1). 2. Pis, iğrenç, hantal, kötü, uğursuz, çirkin, miskin, tembel (DS. Van 1963 c:1).

andırmah Hatırlatmak.

anê Anne (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

anğırmah (Eşek) Anırmak (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

anızaz Yaramaz.

annamah Anlamak.

annaşmah Anlaşmak.

annatmah Anlatmak.

anni gogoş Alnı düz, parlak.

anor Onur, gurur.

anorri Gururlu.

anoti Boş gezen.

apandis Apandisit.

aparmah 1. Götürmek, alıp götürmek (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1). 2. Çalmak, aşımak (DS. *Özalp-Van 1963 c: 1).

arafa Arife, dini bayramlardan bir önceki gün.

aramah Aramak.

arav (I) Kirli, sabunlu çamaşır suyu.

arav (II) Sebep, yol, uğur (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

ardala Kelle paça.

arh Su yolu, ark (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

arha Arka, sırt.

arha çımah Bir kimseyi desteklemek, başkalarına karşı korumak.

arha verme Desteklemek.

arhadaş Arkadaş.

arhadaşlıh Arkadaşlık, arkadaş olma durumu.

arhasız Sahipsiz, güveneceği kimsesi olmayan.

arhasi olmah Destekçisi olmak.

arhavuk Un ile yapılan yemek.

arhayin Kendinden emin, sakin, rahat.

arhayin olmah Rahatlamak.

arih Kağı arabası iskeleti.

arimbağ Toprak dam kenarındaki çıkıntı, saçak.

arısdağ Tavan döşemesi (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

artdamah Ayıklamak (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

artih Artık, fazla, artan.

artimli Bereketli.

artis Artist.

arvad 1. Kadın, avrat. 2. Eş, zevce, karı.

arzu tamarzi Çok yoksul, muhtaç.

aş Çorba (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

aşhamıra Hamur mayası.

aşih (I) Aşık kemiği, topuk kemiği

aşih (II) Âşık, saz şairi.

aşıhlama Saz şairlerinin, âşıkların sazları refakatinde söyledikleri türkü (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

aşıрма (II) Fişeklik.

aşıрма(I) Gerdanlık.

aşlamaḥ Yemeğe su katmak.

aşma Kayısı, erik, şeftali gibi meyvelerin çekirdeği çıkarılarak kurutulmuşu (DS. Van ve köyleri 1963 c: 1).

aşmaḥ Açmak.

at turpi Yabani turp.

ataş Ateş (DS. Van 1982 c: 12).

avdas Abdest (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

avdashana Abdest alma yeri.

avmaḥ Ovmak.

avrad bk. *arvad*.

avrenç İçine peynir doldurulan koyun postu.

avuşdurmaḥ Ovalamak.

aydinger Koşum atı.

aydınnıḥ Aydınlık.

ayın bayın Açık, ortada.

ayın oyun Öteberi, ufak tefek, ıvır zıvır, abur cubur (DS. *Erciş- Van 1963 c: 1).

ayındırmaḥ Aydınlatmak, açıklamak.

ayran aşı³³ Arpa ve buğday yarması katılarak yapılan ayran çorbası (DS. *Erciş-Van 1963 c: 1).

azad etmeḥ Serbest bırakmak.

azmaḥ Saldırgan olmak.

-B-

bab Uygun, eş, denk, akran (DS.

*Erciş -Van 1965 c: 2).

bāba (I) Zıkkım, zehir (ilenmelerde).

bāba (II) Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde) (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

babagid Babayiğit, boylu poslu, irice.

babalanmaḥ Zıkkımlanmak.

babalıḥ Üvey baba.

babo Baba (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

baboş Babacığım.

baci bk. *baco*.

baco 1. Kız kardeş, abla, bacı (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2). 2. Çağırma sözü olarak: hanım, hanım kardeşim.

badbad Yere yapışık, pis kokulu zehirli bir bitki (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bağa yarpağı Sinir otu.

bağli Kapalı, kilitli.

bağ Deste, demet, tutam (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bağvancı³⁴ Bağlara bakan kimse, bağ bekçisi, bahçıvan (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bahali Pahalı.

bahallıḥ Pahalılık.

baharın Baharda.

baḥça Bahçe.

baḥdan düşmeḥ Güçsüzleşmek,

³³ Bu kelime DS. de “ayran aşı” biçiminde verilmiştir.

³⁴ Bu kelime DS’ de “bağvancı” şeklindedir.

baħdavar Bahtiyarlık, mutluluk.
baħdavarri³⁵ Bahtiyar, mutlu,
 talihli (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).

baħdırmaħ Baktırmak.

baħış Bakış.

baħmaħ Bakmak.

baħt Yazgı, kader.

bala³⁶ Çocuk, yavru, küçük (DS.
 *Erciş-Van 1965 c:2).

balali³⁷ 1. Gebe hayvan (*Erciş-Van
 1965 c:2). 2. Yavrusu olan hayvan (*Erciş-
 Van 1965 c: 2).

balıġudan Martı.

balıħ Balık.

balıħ ġulaġi Midye.

bannamaħ³⁸ (horoz için) ötmek
 (DS. Van 1965 c: 2).

bar³⁹ Ağacın ilk meyvesi.⁴⁰ (DS.
 *Erciş-Van 1965 c: 2).

bar bar baġırmaħ Yüksek sesle
 baġırmak.

barabar Birlikte (DS. Van 1965 c:
 2).

barambar bk. *barabar* (DS. Van
 1965 c: 2).

barata İz, belirti.

bardan Büyük çuval.

barħ Ev.

barħana Kalabalık, düzensiz eşya
 yığımı.

barıma Hiç olmasa.

bari Hiç olmazsa.

barmaħ Parmak (DS. *Erciş-Van
 1965 c: 2).

barzon Ayran süzmeye yarayan bez
 torba.

basırmaħ Üzerini iyice kapatmak,
 örtmek.

basmalıħ Hayvan gübresinin
 döküldüğü yer.

bastıħ Pestil.

baş göz etmeħ Evlendirmek.

baş koşmaħ Ön ayak olmak (DS.
 *Erciş-Van 1965 c: 2).

baş köşe Saygın kişilere ve
 büyüklere ayrılan oturacak yer.

baş tutmaħ Lahana ve marul türü
 bitkilerin olgunlaşması.

başa atmaħ Başlanılan bir işi
 bitirmek.

başa baş gelmeħ Eşit olmak, denk
 olmak.

başa çıkmaħ Bir şeye gücü yetmek,
 başarmak.

başa düşmeħ Sezmek, farkına
 varmak, anlamak (DS. *Erciş-Van 1965
 c:2).

³⁵ Bu kelime DS’de “bahdavarlı” şeklindedir.

³⁶ Bu kelime hem insan yavrusu hem de hayvan yavrusu için kullanılır.

³⁷ Bu kelime DS’de “balalı” biçimindedir.

³⁸ Bu kelime DS’de “banlamak, bañlamak” şeklindedir.

³⁹ Kelimenin DS’de yer alan “Pas, oksitlenme, sürahi, çaydanlık ve bardakta meydana gelen tortu, kireç.”, “Ateşten, mide bozukluğundan, ağızda, dil ve dişlerde hasıl olan acılık, sarı tortu, pas.” anlamlarına rastlanılmamıştır.

⁴⁰ DS’de kelimenin bu anlamı yer almamaktadır.

başə salmaḥ Hatırlatmak, aklına düşürmek.

başəḥ etmeḥ Tarlada ekinler toplandıktan sonra geriye kalanları toplamak.

başda etmeḥ Hatırlatmak, anlatmak.

başda olmaḥ Anlamak, hatırlamak.

başda Önde, ilk önce.

başefendi Başçavuş.

başğa Başka.

başḥa *bk. başğa.*

başını bağlamaḥ⁴¹ Birini nişanlamak (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

başınnan savuşdurmaḥ Başından atmak, defetmek.

başı baḡli Nişanlı kız.

başı belali Bahtsız, zavallı.

başı böyüh Şanssız, talihsiz.

başı çekmeḥ Önderlik etmek.

başı darda kalmaḥ Sıkıntıda olmak.

başı yimişəḥ İyi niyetli, uysal, geçimli.

başlıḥ Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para, mal veya ziynet eşyası, ağırlık (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

başli Tepeleme dolu (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

baştan çıhmaḥ Ahlakı bozulmak.

başvurmaḥ Ziyaret etmek.

bataḥ Batakılık.

batman Ağırlık ölçüsü.

bayəḥ Demin, az önce, şimdi (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).

bayəḥdan beri Deminden beri.

bayarḡi (I) Sıradan.⁴²

bayarḡi (II) Yabancı (DS. Van 1982 c: 12).

bayramlıḥ Bayram kıyafeti, bayramlık.

baytar Veteriner.

bazarlıḥ Pazarlık (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bazbend Pazubent, muska.

bāzi Bazı, bazen.

bé ne “Ya ne?” anlamında soru sözü (DS. Van 1965 c: 2).

bébaḥt Bahtsız, şanssız.

béçara Biçare, zavallı.

bédasıl Soyu bozuk (kimse).

béduva Beddua, ilenç.

béfankes (“felankes” kelimesi ile kullanılır.) *bk. felankes.*

béfessal Kontrolsüz.

begenmeḥ Beğenmek.

bégir Beygir.

béḥabar Bihaber, habersiz.

béḥemd Umursamaz, gamsız.

béḥış Kendinde olmayan, duyarsız.

behlemeḥ Beklemek.

behmez Pekmez.

beḥs açmaḥ Belli bir konuda konuşmaya başlamak.

⁴¹ DS’de anlamı “Evlenme vaadi ile aldatıp uzun bir zaman bekletmek” şeklinde verilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda bu anlama rastlanılmamıştır.

⁴² DS’de bu anlam yer almamaktadır.

behs Bahis, mesele, sohbet konusu.

behs tutmaḥ *bk. beḥse girmek.*

beḥse girmeh Görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma yapmak.

bej *bk. beş.*

beki Belki.

bel Kürek.

bela oḥumaḥ Beddua etmek, ilenmek.

belaya çatmaḥ Beklenmedik bir bela ile karşılaşmak.

belbaḡi Kuşak, kemer, uçkur (DS. Van ve köyleri 1965 c: 2).

bèle Böyle, bu tarafa (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

belek Alacalı, karışık renkli, (genellikle hayvanlar için) benekli (DS. *Erciş, -Van 1965 c: 2).

beleke Yarı yarıya çavdarla karışık buğday (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).

bèlelihnen⁴³ Böylelikle, böylece (Ds. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bèlemeh Bebek kundaklamak (DS. *Erciş, -Van 1965 c: 2).

bèlemesine Böylesine, bu tarafa.

belengaz Zavallı, sessiz, kendi halinde.

bèlenmeh Bulaşmak, bulanmak.

bèlesine *bk. bèlemesine.*

bèlik Saç örgüsü.

belinsiz Belirsiz.

belkim Belki.

bèllemeh Toprağı sürmek.

bèmeḡne Manasız. Benzetmek gibi olmasın, sözüm size değil.

bémırat Kaderi kötü, talihsiz, muradı olmamış.

bémıraz *bk. bémırat.*

bènamus Namussuz.

bènamusluḥ Namussuzluk.

bend *etmeh* Bağlamak.

bend Bağ.

beradayı Başıboş.

berdél Değiş tokuş, kız alıp verme.

bereber *bk. barabar.*

bergon 1. İki üzüm bağının arasında kalan kısım, üzüm bağının kenarları (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2). 2. Toprak ve taştan yapılmış duvar (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

berḡe Küçük çocuk.

bes *bk. beḥs.*

bes tutmaḥ *bk. beḥs tutmaḥ.*

besleme Ev işlerine yardım eden kadın hizmetçi.

beş Keçi, koyun ve sığır gibi hayvanların alınlarındaki beyazlık veya böyle bir lekeye sahip olan hayvan (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

beşso Alacalı renkte ineklere verilen isim.

betdal olmaḥ Bozulmak, kullanılmaz olmak.

beveşe Kış mevsiminin soğuk günlerinden biri.

⁴³ DS'de bu kelime "beleliknen" biçimindedir.

bèyhuş Akli başından gitmiş, kendinden geçmiş, baygın.

bèynemaz Namaz kılmayan, dinle alakası olmayan.

bèyurd olmaḥ Evsiz, yurtsuz olmak.

beyy! *bk. biyy* (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

beze Hamurdan ayrılan küçük topaklardan her biri.

bèzek Süs, ziynet (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bèzekli Süslü püslü. (Çoğunlukla “süsli bezekli” biçiminde birlikte kullanılır.)

bèzemeh Süslemek.

bezirḡan Bezir yağı çıkarılan yer.

bezirḡana Bulgurun ve buğdayın üst kabuklarının ayrılması için, içinde dövüldükleri, hayvanla çekilen büyük taş dibek (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bèzisi Bazıları, kimisi.

bıdık Benek, nokta (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bıdıldanmaḥ Kendi kendine konuşmak, mırıldanmak, homurdanmak, söylenmek (DS. Van 1965 c: 2).

bıḡır Yaşlı, iri köpek.

bıḡır Semiz, çok etli.

bıḡeri Ev içinde bulunan ocak, soba vb. için baca.

bıḡgabilnan ḡaynamaḥ Yavaş yavaş kaynamak.

bıḡıldamaḥ⁴⁴ Yavaş yavaş kaynamak (DS. Van 1965 c: 2).

bıldır Geçen yıl.

bıraḡmaḥ Bırakmak.

bırçek ağartmaḥ İhtiyarlamak, yaşlanmak.

bırçek Saç, kâkül, zülûf (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bırçekli Kâküllü.

bızzık Sivilce.

bızzot Çok acı (biber).

bi baş Hızlıca.

bi bisimillah Hayret ifadesi.

bi bişirimmik Bir öğünük yemek yapılacak kadar.

bi cıncıḡ Azıcık.

bi çalımi benzemeh Bir yönden benzemek.

bi çeynem⁴⁵ Sakız büyüklüğünde, azıcık (*Erciş-Van 1968 c: 3).

bi de Ayrıca.

bi ḡudum Bir yudum, çok az.

bi ḡuli bende Bir Allah'ın kulu, hiç kimse.

bi ḡüni Günün birinde.

bi ḡeşem Birçok.

bi kırtık Biraz, azıcık.

bi kırtti *bk. bi kırtik*

bi kırttik *bk. bi kırtik.*

bi parça Biraz.

⁴⁴ Bu kelime DS'de “bıkıldamak” biçimindedir.

⁴⁵ Bu kelime DS'de “Bir ağız dolusu.” şeklinde tanımlanmıştır.

- bi taħımı** Bazıları.
- bi tenesi** Birisi.
- bi tevür** Bir çeşit, farklı bir tür.
- bi türri** Bi türlü.
- bi yığım** Oldukça, çok.
- bibi** Hala (DS. *Erciş. 1965 c: 2).
- bicek çıharma** *bk. bicek.*
- bicek** Hıdrellez günü oynanan mânî ile yüzük çekme oyunu (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- biğaş** Birkaç.
- biğaş tene** Birkaç tane.
- bilev** Bileği taşı (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- bilgi** Boyunduruğa takılan kama.
- binnih** Bin liralık kâğıt para.
- birbirine düşmeħ** Kavga etmek.
- bire⁴⁶** Yaşlı kadın (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- biremeti** Hep birden.
- birez** Azıcık, biraz.
- birezın** *bk. birez.*
- bişé** Bir şey.
- bişirmeh** Pişirmek.
- bişmeħ (I)** Biçmek.
- bişmeħ (II)** Pişmek.
- bitdiz** Bitlis ili.
- bitik** 1. Kitap (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2). 2. Muska (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- biyy!** Şaşma, korku, pişmanlık, beğenmeme, öfke, acıma bildiren ünlem.
- biz (I)** 1. Hayvanı dürtmek için kullanılan ucu sivri sopa, sırık. 2. Sivri uçlu deri delme aleti.
- biz (II)** Sivri.
- bizav** Buzağı (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).
- bizavci** Buzağı otlatan kimse.
- bizlemeh** Ucu sivri bir sopayla hayvanı dürtmek.
- boçcuk** Kuyruk sokumu.
- boğannah** Kar fırtınası, tipi.
- boğaz** Gebe inek, manda, gebe hayvan (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- boğazli** İştahlı.
- boğguz** Yumruk, boks.
- boğoz (I)** Boğaz.
- boğoz (II)** İri ve yaşlı köpek.
- boğuşmaħ** Dövüşmek.
- bohor** Yalan, iftira.
- bonci** Köpek, fino köpeği (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).
- boncilos etmeħ** Baş eğmek (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- boran boğmaħ** Çok şiddetli soğuk olmak.
- boran** Şiddetli kar, fırtına, kasırga (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
- borani** Bulgur veya pirinçle pişirilen sebze üzerine yoğurt dökülerek yapılan yemek (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

⁴⁶Bu kelime DS’de “Pire” şeklinde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlamına rastlanılmamıştır.

borşevik Uzun, dize kadar çıkan, üstü devrik yün çorap (DS. *Erciş -Van 1965 c: 2).

bosdan Kavun, karpuz tarlası.

bosdanci Bostan sahibi.

boş böğür Böğürün ege ve kalça kemikleri arasındaki boş kısmı.

boyah (I) Boya.

boyah (II) Dalavere, yalan.

boyah boyamah Yalan dolanla gizlice kötü iş görmek.

boyahci Boyacı.

boyanmah 1. Boyanmak. 2. Makyaj yapmak.

boyli Boylu, uzun.

boyne (< boyuna) Sürekli, durmadan, boyuna.

boyun Çift, iki adet.

boyunduruş Öküzlerin boyunlarına takılan aygıt.

boz Gri renk.

bozuş Bozuk.

böğün Bugün.

böğür (I) (< böğür) Kaburga altı boşlukları.

böğür (II) Dağ, tepe yamacı.

bögürmeh 1. Büyük baş hayvanların bağırması. 2. Nara atmak.

böhtan İftira.

börbör Kalın sesle konuşma.

böreh Böbrek.

börtme (I) Haşlama.

börtme (II) Ateşte patates pişirme.

börüldemeh bk. *bögürmeh* (DS. Van 1965 c: 2).

bösböyüh Çok büyük.

böyi Büyü.

böyüh Büyük.

böyühlüg Büyüklük.

böyümeh Büyümek.

böyütmeh Büyütmek.

bu yanni Bu tarafa doğru.

bubbi⁴⁷ İbibik, çavuş kuşu (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

bubbi tarağı Yabani bir ot.

bucaş Köşe.

buğ Buhar, buğu (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

buğabaş Lastik ayakkabı.

buğda Buğday.

buğca Bohça.

buğun “bel” sözcüğüyle birlikte “beli buğunu kır(ıl)mak” biçiminde kullanılır. “Çok yorulmak, bel veya sırtı ağrımak.” anlamındadır.

bulah Çeşme, pınar.

bulama İlk süttten yapılan tatlı.

buni Bunu.

bunnan Bununla.

bunnar Bunlar.

burdakinnar Buradakiler.

burğan Su girdabı.

burği Delme aleti.

burmah Burmak, bükme.

burni havada Kibirli, kendini beğenmiş.

⁴⁷ Bu kelime DS’de “bupbu” şeklindedir.

burya Buraya.
buşgi⁴⁸ Testere (DS. Van 1965 c: 2).
buyanni Bu tarafa doğru.
buynuz Boynuz.
buyurmaḥ Emretmek.
buzhana 1. Buz yapılan yer. 2. Soğuk hava deposu.
bülmece Bilmece.
bülmeh Bilmek.
bürgün Öbür gün (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).
bürünmeh Giyinmek.
büşürmeh *bk. bişirmeh*.
büve Çocuk dilinde su (DS. *Erciş-Van 1965 c: 2).

-C-

caba Büyük taş.
cacılı Lor, çökelek.
cadıbitik Düşmanlık muskası (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
cafcacılı Gösterişli, şaşalı.
cağ (I) 1. Merdiven korkuluğu. 2. Kağının kenarlarındaki korkuluk, parmaklık.
cağ (II) Yöreyle ait yenilen bir ot türü.
cahal Cahil, genç, toy.
cahallıḥ Cahillik.
cambaz Hayvan tüccarı.
camış Erkek manda.
camışkıran Nisan ayında görülen şiddetli soğuklar.

canbarah Birkaç öküzü bağlayan zincir.
canbezar Canından bezmiş, uyuşuk, tembel.
cancır Yoncaya zarar veren bir çeşit tırtıl (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
canına çekmeh Sıkıntılı bir durum karşısında direnmek, tepki göstermemek, şikâyet etmemek.
cankeş Acıya direnen, dayanıklı.
cannanmaḥ Canlanmak, dirilmek, kendine gelmek.
canni Canlı, diri.
cansat *bk. cansız at*.
cansız at Bisiklet (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
carcar Harmanı dövmeye yarayan hayvanlarla çekilen alet (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
cari yendirmeh Okunan Kuranı bağışlamak.
cazi *bk. cazu*.
cazu Yağcı, oyunbaz, cadı, fitneci.
ceba Bedava.
cebelleşmeh Mücadele etmek.
cebırhana Cephanelik.
cécim Yatak, masa ve tepsi örtüsü, yaygı (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
céğan Bataklık otu, kamışlı yem.
ceḥ'nem Cehennem.
ceḥ'sur Cesur.
cehd _etmeh Gayret etmek, çaba göstermek.

⁴⁸ Bu kelime DS'de "bışgi" şeklindedir.

- cêhez** Çeyiz.
- celep celep** 1. Cins cins (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3). 2. Renk renk (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).
- celep** Hayvan alıp satan kişi.
- cemal** Yüz, çehre.
- cemse** Askeri araç.
- cendek** İnsan veya hayvan ölüsü. (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cendirme** Jandarma.
- cenebi Allah** Yüce Allah.
- cenevar** Canavar.
- ceneze** Cenaze.
- ceng _etmeñ** Savaşmak, mücadele etmek.
- ceng** Cenk, savaş.
- ceppo** Solak.
- cereyan (I)** Elektrik akımı.
- cereyan (II)** Karşılıklı açık pencere veya kapı arasında meydana gelen hava akımı.
- cêrge** Dizi, sıra.
- cerhet** Cerahat, iltihap.
- ceriğan** Büyük su kabı.
- cermecüçük** Çoluk çocuk.
- ceryan (I)** bk. *cereyan (I)*.
- ceryan (II)** bk. *cereyan (II)*.
- cêvi** İkiz çocuk.
- cevüz** Ceviz (DS. Van 1982 c: 12).
- ceyran** 1. Geyik (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3). 2. Karaca (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cıçıl** Azıcık.
- cıgar (I)** bk. *ciger (I)*.
- cıgar (II)** bk. *ciger (II)*.
- cıgara** Sigara.
- cıgarlı** bk. *cigerli*.
- cığal** Öküz ve manda türü.
- cığata** Pişmemiş çiğ.
- cığıldamañ** Bağırmak, feryat etmek.
- cığıltı** Boğazı sıkılan kuş feryadı.
- cıgız** Çizgi.
- cılbağa** Ufak tefek yaramaz, huysuz çocuk (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cılbır** Sulu yemek (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cılvız** İpince.
- cılķ** Çok ıslak, ıpslak.
- cıllaz** Zayıf, ince kişi.
- cıllazo** bk. *cıllaz*.
- cımığından** Ucundan, kenarından.
- cımıl** En kenar, uç nokta.
- cıncıl⁴⁹ (I)** İncik, boncuk.
- cıncıl (II)** İki parmak ucuyla alınan miktar, tutam (toz şeyler hk.) (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cıngar** Kavga gürültü.
- cıngırtma** Un ve yumurtadan yapılan helva.
- cınķ** Metal sesi.
- cır mır olmañ** Israr etmek, yapışmak.
- cır** Sağlam yapılı, dayanıklı.
- cırbit** Çapak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

⁴⁹ Bu kelime DS' de "cıncık" şeklindedir.

- circirto** İbibik.
- cırırh** Yırtık.
- cırmaḥ (I)** Yırtmak.
- cırmaḥ (II)** 1. Tırmalamak (kedi vb.). 2. Pençe.
- cırmaḥlamaḥ** Tırmalamak.
- cırnaḥ (I)** Tırnak, pençe.
- cırnaḥ (II)** Kuş ve tavukların göğsündeki çatal kemik, lades kemiği (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cırnik** Buğday ölçeği.
- cirt** Kümes hayvanları ve kuş gübresi (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cirtlamaḥ** Çekirdeğin kabuğunu dişleriyle ayırarak yemek.
- cirtlamaḥ** Kuş ve kümes hayvanları pislemek, dışkılamak.
- cirtsagğız** Yüzsüz, yapışkan tip
- cızgı** Çizgi.
- cızgı bk. cızgı.**
- cızlavet** Lastik ayakkabı türü.
- cızlıḥ** Koyun kuyruğu eritildikten sonra kalan posası (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cızma** Çizme.
- cibildiz** İnce yapılı.
- ciccizo** Bir tür tarla kuşu.
- ciger (I)** Ciğer.
- ciger⁵⁰ (II)** Yakın akraba (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cigerli** Merhametli.
- cil** Uzun yapılı bataklık bitkisi.
- cillek** Pisboğaz, obur (DS. *Erciş - Van 1968 c: 3).
- cillenmeḥ** Yeşermek.
- cincile** Çok küçük, ufacık.
- cindar** Cinci, falcı.
- cingo** Çinko.
- cinnenmeḥ** Öfkelenmek, kızmak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- civan** Genç, yiğit.
- coban** Kalınca ip, halat.
- cocço** Çok konuşan.
- cönge** Tosun, erkek dana (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cu cu** Tavukları çağırma ünlemi (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cuğ⁵¹** Sulak sazlık yer (DS. *Erciş - Van 1968 c: 3).
- cuk** Oyunda aşık kemiğinin dik durması hali.
- culluk** Tarla kuşu.
- cuma** Cuma günü.
- cumertesı** Cumartesi.
- cüce** Kümes hayvanlarının yavrusu, civeiv (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cülcülük** Çaylak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).
- cürre** Ördek türü.
- cürun (II)** Hayvan sulama oluğu.
- cürun (I)** Dibek taşı.

-Ç-

⁵⁰ Bu kelime DS'de "ciğer" şeklindedir.

⁵¹ Bu kelime DS'de "Önüne set çekilmiş su.", "Suyun çekilmesi için bataklıklara açılan küçük kanal" biçiminde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlamlara rastlanmamıştır.

çağgala Olmamış kayısı (DS.
*Erciş-Van 1968 c: 3).

çağğıldah Koyunun kuyruğu altında kalan pislik.

çağşır Yenilebilen yabancı bir ot.

çahmır Sert mermerimsi taş, granit.

çakçak Değirmende buğdayın bittiğini haber veren aygıt.

çal Lavabo, banyo (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çalağan Çaylak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çalhamah 1. Çalkalamak. 2. Yayıkta ayran yapmak.

çali Çalı, ince, kısa boylu ağaç.

çalmah (I) Yoğurt yapmak için sütü mayalamak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çalmah (II) Çalkalamak.

çalmah (III) Vurmak.

çamır Çamur.

çanañ (I) Toprak veya ağaç kap.

çanañ (II) Kalça.

çap Tahıl ölçęęi (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çappo Ağzı çok büyük.

çar naçar İster istemez.

çara bk. çare.

çarçenk Çaresiz.

çarçur etmeñ Gereksiz yere harcıyıp tüketmek.

çare Çare.

çare edememeñ Engel olamamak.

çargati⁵² Başörtüsü (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çarıñ çürüh Döküntü, bozulmuş.

çarıñ Deri ayakkabı, çarık.

çat⁵³ Çaput, bez parçası (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çatal Sapan.

çatallaşmah İkiye ayrılmak.

çatan Saman taşıyan kağı.

çatcınğır Un, yağ ve yumurta ile yapılan kahvaltılık yiyecek.

çatdağuş Yenilebilen yabancı bir ot türü.

çav Ottan örölmüş urgan (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çeba Çaba.

çeçe⁵⁴ Çocuk dilinde el (DS. *Erciş-Van 1968 c:3).

çedene⁵⁵ Kendir, kenevir tohumu (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çekişmeñ Lades tutuşmak.

çeküş Çekiç.

çemirremeñ Kolunu veya paçalarına sıvamak.

çemkirmeñ Karşı gelmek, sert cevaplar vermek (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çente Çanta.

çepiç Erkek keçi.

⁵² Bu kelime DS'de "çarkatı" şeklindedir.

⁵³ Bu kelimenin DS'de yer alan "kuyruk sokumu" ve "bel" anlamlarına rastlanılmamıştır.

⁵⁴ Bu kelime DS'de "çeç" biçimindedir.

⁵⁵ Çedene ile sütlü buğday kavrularak "kavurğa" adı verilen bir çerez yapılır.

çerçi Köylerde dolaşarak eşya satan kişi.

çerçüve Çerçeve.

çerdeh Çekirdek (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çerpeşik Karışık, bozuk.

çeşdelmeş Tipi bozulmak.

çeten Saman taşımaya yarar büyük sepet, küfe (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çetin cevüz Kırılması zor ceviz.

çetin Güç, zor.

çevreş Kara gözlü öküz.

çevürecek Sacda pişen ekmeği çevirmeye yarayan tahta ve yassı araç.

çeynem Bir kere çiğnenecek kadar.

çeynemeh Çiğnemek.

çibartmaş İyice dövmek, canını yakmak.

çığrmaş Çağırmaş, seslenmek (DS. *Erciş -Van 1968 c:3).

çiğnamaş Ezmek, çiğnemek.

çiharmaş Çıkarmak.

çihartmaş Çıkartmak.

çihma Yara, sivilce.

çihmaş Çıkmak.

çılçılpaş Çırılçıplak.

çile İneklere hitap şekli.

çılğı Terbiye (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çılğısız Terbiyesiz, patavatsız (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çılhan⁵⁶ Bataklık (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çınadan Tavuk göğsü, taşlık.

çındır⁵⁷ Etin sinirli yeri (DS *Erciş-Van 1968 c: 3).

çıra (I) 1 Lamba, 2. Kandil (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çıra (II) Işık, aydınlık (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çıra (III) Tutuşturucu ağaç.

çırağ etmeh Yapmak, becermek.

çırçırı Torununun torunu.

çireş Yaprakları pırasa yapraklarına benzeyen bir çeşit dağ pancarı (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çırpaç Tarla ve bahçelerde suları bölüştüren görevli.

çırpılmaş Çarpılmak.

çirpi İnce çubuk, dal parçası.

çirttik Çamur, bataklık.

çıtgan Huysuz at.

çibin Karasinek (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çigit Çekirdek.

çil Benek.

çile Yün, iplik yumağı.

çillik Dişilik organı (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çilpaş⁵⁸ Çıplak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

⁵⁶ Bu kelimenin DS'de geçen "Tarlada birikmiş olan suları boşaltmak için açılan oluk." anlamına yaptığımız çalışmalarda rastlanılmamıştır.

⁵⁷ Bu kelime DS'de "sinirli ve kemikli et" şeklinde tanımlanmıştır. Fakat yaptığımız çalışmalarda yalnızca "sinirli et" için bu sözcüğün kullanıldığı tespit edilmiştir.

⁵⁸ DS'de bu kelime "çılpaş" şeklindedir.

çim Duvar örmek için dikdörtgen şeklinde kesilmiş topraklı çim.

çimdik (I) İki parmak ucuyla alınan miktar (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çimdik (II) Birinin etini iki parmağın ucu ile sıkma, cimcik.

çimdirmeh Birini yıkamak.

çimmeh 1. Yıkanmak (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3). 2. Yüzmek.

çin Omuz (DS. Van 1968 c: 3).

çinçavat Densiz, münasebetsiz.

çoban iti Sürüyü koruyan köpek, çoban köpeği.

çocuḥ Çocuk.

çoh Çok, fazla.

çohi Çoğu.

çohlari Birçoğu.

çohıandır Uzun zamandan beri.

çol Banyo yapılan yer.

çolah Eli veya kolu sakat olan.

çollo Eli çolak olan.

çorah Çorak, verimli olmayan.

çortdi aşı Lahana turşusu, buğday ve etle yapılan bir tür yemek.

çortdi küftesi Lahana turşusu ile yapılan bulgur köftesi yemeği.

çortdi Lahana turşusu.

çorti aşı bk. *çortdi aşı*.

çorti küftesi bk. *çortdi küftesi*.

çoş Hayvanları durdurma ünlemi (DS. *Erciş-Van 1968 c:3).

çölmek Çömlek (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çömçe gelin Çocukların süpürgeyi gelin yaparak oynadıkları oyun (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çömçe Kepçe, büyük tahta kaşık (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çöreh Yağlı hamurdan yapılan bir tür ekmek.

çösnük Yüzü, gözü belirsiz.

çubuh Çubuk, ince değnek.

çuḥ Ağız ve dudaklarda oluşan kabarcık, uçuk (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çul Sergi, kilim.

çulsuz Fakir.

çur (I) Kumarda kaybedene verilen son hak ve bir miktar para (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çur (II) Sarışın, açık sarı renkli (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çur etmeh Oyunda yenmek.

çurgur Oyunda anlaşma, üleşme.

çüç etmeh Çocuk dilinde oturmak (DS. *Erciş -Van 1968 c: 3).

çünkile Çünkü.

çürümeh Süt bozulmak.

çüt⁵⁹ (I) Çift, iki, tek olmayan. (DS. *Erciş-Van 1968 c: 3).

çüt (II) Karasaban.

çüt çüt Çift çift.

çüt çüt oynamah Mutlu ve keyifli olmak.

⁵⁹⁵⁹ Bu kelimenin DS’de tanımı “çift” biçimindedir. “çift” kelimesinin birden fazla anlamı vardır fakat hangi anlamın kastedildiği açıklanmamıştır.

çüt sürmeĥ Çift sürmek, saban, pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.

çütçü Çiftçi.

çütdemeĥ İkilemek, çift duruma getirmek.

çütdeştirmeĥ İkileştirmek.

-D-

dabaĥ Hayvan hastalığı. Sığırlarda ağız ve tırnak aralarında oluşan yaralar.

daban döymeĥ Bir iş için çok gidip gelmek.

daban Taban, zemin döşeme.

dabanca Tabanca.

daçcık Ermeni kızı.

dad almaĥ Hoşlanmak.

dad Tat, lezzet.

dada durmaĥ (Bebek için) ayakta durmak.

dadanmaĥ Alışmak.

daddi Şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek, tatlı.

daddici Tatlıcı.

dadé Pasaklı yaşlı kadın.

dadımlıĥ Tadımlık, çok az.

dadına baĥmaĥ Tatmak.

dadigudi Dedikodu.

dágge Dakika.

dággede Hemen o anda.

dággesinde Anında.

dağ geçisi Dağ keçisi.

dağarcıĥ Çobanın ekmek torbası

dağdağan Çitlenbik ağacı ve meyvesi (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dágvat Davet.

dágvat etmeĥ Davet etmek.

daha İşte, orada, şurada (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dalda durmaĥ Korunaklı, gölge yerde durmak.

dalda etmeĥ Gölge etmek, korumak.

dalda Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi, gölge (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

daldalamaĥ (I) Kapı veya pencereyi yarı kapamak (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

daldalamaĥ (II) Güneş, rüzgâr ve yağmurdan korumak (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

daldalıĥ Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi, gölge (DS. *Erciş-Van 1969 c:4).

damci⁶⁰ Tavandan sızan yağmur damlası (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

damcılamaĥ Damdan su damlamak.

dana doluĥ 1. Karışık hayvan sürüsü. 2. Çoluk çocuk.

danaburni Bitkilere zarar veren bir tür böcek.

⁶⁰ DS'de bu kelime "damcı" biçimindedir.

danğulti Madeni şeylerin çıkardığı gürültülü ses, tangırtı.

dar vañit Akşamın geç vakti, akşam ezanı vakti.

daraba Dükkân kepengi (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

darah Tarak.

daramah Taramak.

darav Ark, su yolu.

daraz Süzölmüş kumaş.

darazlanmah (Kumaş için) Süzölmek, eskimek.

darçın Tarçın.

dargan Çavdar (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

darıcadı Darı unundan ekmek.

darışlıh çehmeñ Sıkıntı çekmek.

darışlıh Darlık, sıkıntı.

daridünya Hayat, dünya.

daş Taş.

daşım Kaynamaya başlama.

daşlıh Kümes hayvanlarının midesi, katı, taşlık (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

davar Büyükbaş hayvan.

davaş 1. Katık (DS. *Erciş -Van 1969 c:4). 2. Yemeğin üstündeki salçalı yağ (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

davazzo Yaramaz.

davşan⁶¹ Tavşan (DS. Van 1982 c: 12).

dayah (I) Destek (DS. *Erciş Van 1969 c: 4).

dayah (II) Sopa, baston.

dar düllüh Çok dar.

dar gözli Cimri, pinti.

dayah vurmañ Bir şeyin devrilmesini engellemek için destek yapmak.

dáyaza Teyze (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dè daha İşte orada.

debo Boş teneke.

debre Hayvan yemi.

dedigudi Dedikodu.

degenek Değnek, sopa.

degerri Değerli.

degirman Değirmen.

değel 1. Oyunda yapılan hile. 2. Hileci (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

değellih etmeñ Oyunda hile yapmak.

deñ düşmeñ Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dèha bk. daha. (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dèhani İşte orada.

deheddemeñ Gözetlemek, takip etmek.

dehre Büyük satır (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dek dolap Dalavere.

dek dubara Yalan, uydurma, hile.

del Dişi köpek (DS. Van 1969 c:4).

delal Güzel.

deliganni Delikanlı.

⁶¹ DS'de bu kelime "davuşan" biçimindedir.

delik Dişi köpek (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dellal Tellal.

delmik Çaydanlık, demlik (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

dem almaḥ Çay demlemek.

dem (I) Çay demi.

dēm sıçani Tarla faresi.

dēm (II) Susuz, kıraç tarla (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dem (III) Zaman, vakit.

deman Şart, ille de.

demandır? Şart mı?

dēmē Söylemek.

demkeş Semaverin üstünde demlik konulan yer.

den 1. Kabağı dövülerek soyulmuş buğday, aşlık (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
2. Kümes hayvanları yemi.

den dögen Dibek.

denezır Karışık bulgur.

dengil divan Kalabalık.

densiz Ne konuştuğunu bilmeyen, münasebetsiz.

derbent Set, engel.

derd çeḥmē Üzülmek.

derd Dert.

derd_etmē Tasalanmak, üzülmek.

derde **düşmē** Sorunla karşılaşmak.

dereḡep Derhal, aniden.

deremet 1. Yardım (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4). 2. Çaba (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

deremet etmē 1. Yardım etmek. 2. Gayret etmek, çaba göstermek.

derman (I) İlaç.

derman (II) Güç, takat.

derman atmaḥ İlaç içmek.

dermani **ḡalmamaḥ** Güçsüz düşmek, yorulmak.

dermani kesilmē *bk. dermani ḡalmamaḥ.*

dermansız derd Çaresi olmayan hastalık.

derpli Çok hızlı.

dervüş *bk. devrüş.*

desde bağlamaḥ Demet yapmak.

desdi Testi.

deva Dava, olay.

devrüsü *bk. devürsi*

devrüş Derviş, tarikat erbabı.

devünni Çok şanslı, talihi iyi olan (kimse) (DS *Erciş -Van 1969 c: 4).

devürsi Gün, hafta, ay, yıl gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için kullanılır, ertesi.

deyaz Derin olmayan su kenarı, sığ (DS*Erciş-Van 1969 c: 4).

deyaza *bk. dayaza.*

deymē Olmak, olgunlaşmak, yetişmek (sebze, meyve).

dıbēst Köpeği azarlama sözü.

dıgav Tek koşumluk öküz.

dıgırmı Yuvarlak.

dıgırramaḥ Yuvarlamak.

dıgırranmaḥ Yuvarlanmak.

dıḡa Ermeni çocuḡu, küfür sözü.

dıḡdıḡa Yemişen.

dılḡır Dalgalı, alacalı.

dılız Saçsız, kel kafa.

dıllaz *bk. dılız*.

dıllıḥ Kadın cinsiyet organı (DS.

*Erciş-Van 1969 c: 4).

dılşa Kişi ismi.

dılşo Ekşi bir ot.

dımbıltı Davul gibi şeylerin çıkardığı ses.

dımıḡından Hafif ucundan.

dımık Bir şeyin ucu.

dındıḥ⁶² Gaga (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

dındıḥlamaḥ (Kuş veya tavuk gibi gagalı hayvanlar için) gagası ile parçalamak, didiklemek.

dıngılafıs Tahterevalli

dıngılapişdo Tahterevalli oyunu (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dıngıldamaḥ Oynamak, sallanmak (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4)

dınme Sataşma, karışma.

dınnemeh Dinlemek.

dıravıro *bk. dırravıro*.

dırç Çamura basınca çıkan ses.

dırçıḥ atmaḥ *bk. dırçıḥlamaḥ*.

dırçıḥ^{63,64} Çifte, tekme. (DS. Van 1969 c: 4)

dırçıḥlamaḥ Hoplamak, zıplamak.

dırdırıra⁶⁵ İri yarı, uzun boylu (kimse) (DS. Van 1969 c: 4).

dırej Uzun, uzun boylu.

dırel Çizgili bir kumaş türü.

dırmanmaḥ Tırmanmak.

dırmaşmaḥ *bk. dırmanmaḥ*.

dırmıḥ Bir tarım aracı, tırmık.

dırnaḥ Tırnak.

dırramaḥ Gevezelik etmek, boş konuşmak.

dırro-vırro Yalan dolan

dırşo Yenilen ekşi bir ot.

dızdayaḥ Düğünde toplanan para

dızdıza Çabuk ağlayan, mızımız.

dızdızan *bk. dızdıza*.

dibek Taştan yapılmış havan.

dibzot Depozit.

didmeh 1. Parçalara ayırmak. 2. Yün, pamuk gibi şeyleri tellerine ayırarak kabartmak.

dij Ucu sivri

dikdik etmeh Hareketsiz bir şekilde bulunduğu yerde oturmak.

dikdikgo 1. Hoplayarak, sekerek yürüyen. 2. Uzun bacaklı horoz.

diksinmeh *bk. diskinmeh*.

dil Kapı anahtar sürgüsü.

dil oti yemeh Çok konuşmak.

⁶² DS'de bu kelime "dındık" biçimindedir.

⁶³ DS'de bu kelime "dırçık" şeklindedir.

⁶⁴ Yaptığımız çalışmalarda bu kelimenin DS'de geçen "Sandalye, masa ayağı." anlamına rastlanmamıştır.

⁶⁵ Bu kelime DS'de "dıdıra" şeklindedir.

- dil payı**⁶⁶ Dilde çıkan sivilce.
- dil töhme** Yalvarmak.
- dilbağı** Düğün gecesi gelini konuşturmak için damadın verdiği hediye (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- dilezarrah** Münakaşa, ağız kavgası.
- dillidibek** Geveze (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- diri (I)** Canlı.
- diri (II)** Gerektiği kadar pişmemiş.
- diskinme** Korkmak, korkudan sıçramak, ürkmek.
- diş** Rüya, düş (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- dişleme** Isırmak.
- dittiroj** İnce uzun yapılı.
- diyarbediyar** Diyar diyar.
- diyesen** Sanki (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- diyikli** Sözlü kız.
- dizbediz** Diz dize.
- dizleme** Dize kadar uzanan uzun konçlu çorap (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- dodağ** Dudak.
- doğguz** Dokuz.
- doğ** Halka, araba tekerleği (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- doğmağ** Doğum yapmak.
- doğri** Doğru.
- doğruştan** Gerçekten, sahiden.
- dohdor** bk. *tıhdor*.
- dolaz** İşsiz güçsüz, ipsiz sapsız (kimse) (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).
- doli** Dolu.
- domburuğ** Tomruk.
- donuz** Domuz (DS. *Erciş-Van 1982 c: 12).
- dor** Sıra.
- dosdoğri** Doğruca.
- dottik** Küçük çörek, kete.
- döger biçer** Biçer döver.
- dögmeh** 1. Dövmek, ezmek. 2. Vurmak. 3. Çalmak (kapı).
- dögüş etmeh** bk. *dögüşmeh*.
- dögüşmeh** Dövüşmek, kavga etmek.
- dögme** Dövülüp kabuğu çıkartılmış buğday.
- dögüşgen** Kavgacı.
- döndermeh** Döndürmek.
- dönük** Cüzam hastalığı. (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- döş** Göğüs, bağır.
- döşek (I)** Yatak.
- döşek (II)** Dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).
- döşeme** Kiriş (DS. Van 1969 c: 4).
- dumannamağ** Dumanlamak.
- dumlamağ** Surat asmak, susup kalmak.

⁶⁶ Yerel halkın inanışına göre birisinin hakkı (payı) olan bir yiyecek yenilirse dilde “dil payı” olarak adlandırdıkları küçük bir sivilce çıkar. Bunu sağaltma/tedavi etme yöntemi de şöyledir: Dilinde dil payı çıkan kişi: “Dilime dil payı çıldı” der. Karşısındaki kişi de ona: “Bi de yanına çıha” der. Bu diyalog üç sefer tekrarlanır. Bu şekilde tedavi olunduğuna inanılır.

durna Turna kuşu (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

duva Dua.

duvah Topraktan yapılmış tencerenin, çömleğin, küpün kapağı (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

duz Tuz.

dübür Hayvanın arkası, kuyruk sokumu.

düdükleme (Büyük baş hayvan) dışkılamak.

düğe Boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana, düve (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

düğme Bağlamak, düğümlemek.

düğün İp gibi şeyleri birbirine dolayarak yapılan boğum, düğüm.

dügürçük Dolu (yağış türü) (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

düğünçi Düğüncü.

dügürçük Elendikten sonra geriye kalan en ince bulgur (DS. Van 1969 c: 4).

düldülük Çok dar.

dülek Olmamış kavun (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dümrük Dürülmüş şey.

dümsük Yumruk (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

dünen Bir gün evvel, dün (DS. *Erciş -Van 1969 c:4).

düneyin Geçen gün, dün.

dürde Köpeği azarlama sözü.

dürüf Cins, benzerlik.

dürünge Kışın karda hayvanlara atılan ot (DS. *Erciş -Van 1969 c: 4).

dürzi Yaramaz (azarlama sözü).

düyme Düğme.

düz Ova, kır, düzlük yer (DS. *Erciş-Van 1969 c: 4).

düzleme Düzeltmek.

düzme Dizmek.

düzölme Dizilmek, sıralanmak.

-E-

ebemgümeci bk. *ebemkömeci*.

ebemkömeci Tarlalarda kendiliğinden yetişen yemeği yapılan bir tür ot.

‘ecayip Acayip, garip, tuhaf.

‘ecéb olma bk. *‘aceb olma*.

‘ecele Acele, çabuk.

‘ecem Acem, İranlı.

‘ecemi Acemi, deneyimi olmayan, toy.

eceveze Boşboğaz.

‘eceyip bk. *ecayip*.

ecinni Cin.

‘eciz Âciz, güçsüz.

‘eciz etme Bıktırmak, usandırmak.

‘eciz olma Sıkılmak, bıkmak, usanmak.

ede Anne.

‘eded Âdet, usul, gelenek.

‘edelet Adalet.

edres Adres.

efe Baba (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

efo *bk. efe.*

eften püften Anlamsız şeyler.

‘egal Bele ve başa sarılan kuşak.

egiri bügiri Eğri büğrü, yamuk.

egiri Eğri.

egirmeh Bükmek, döndürmek, çevirmek.

egos Çift sürerken saban demirinin tarlada açtığı iz, ince yol (DS. *Erciş -Van 1972 c: 5).

eğlebi Ta kendisi.

ehd _etmeh Bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek, yemin etmek, ahdetmek.

ehd Söz.

‘ehlah Ahlak.

‘ehlahli Ahlaklı.

‘ehlahsız Ahlaksız.

ehmeh Ekmek.

ejdad Ecdat, atalar.

ejnebi Ecnebi, yabancı.

‘ekrabā Akraba.

‘ekreb Akrep.

el (I) Memleket.

ël (II) Yabancı kimse.

el atmah Yardım etmek.

el be el Tamtamına, aynen.

el birliği El birliği, dayanışma.

el el epenek Bir tür çocuk oyunu.

el etmeh El sallamak.

el öpen Kertenkele türü.

elat Ev halkı, akrabalar, sülale.

‘elavat Çirkin, berbat.

‘elbik Ölçü kabı.

elce Yağ tavaşı (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

elcek Eldiven (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

elcevaz Adilcevaz ilçesi.

elçi Kız istemeye gönderilen kimse, görücü (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

elduvan *bk. elcek.*

ële bële Öyle böyle.

ële bülmeh Zannetmek, sanmak.

ële hoş Çok hoş, çok güzel.

ële Öyle.

ëlelihnen Öylelikle.

‘elem (I) Âlem, herkes, başkaları.

‘elem (II) Âlem, eğlence.

ëlese Madem, öyleyse.

ëlğızı Gelin.

elhezar etmeh Yaka silkmek, aman demek.

eli boş gelmeh Hediyeşiz gelmek.

eli boş getmeh Hediyeşiz gitmek.

eli doli gelmeh Hediyeli gelmek.

eli doli getmeh Hediyeli gitmek.

eli egâhı olmamah Bir olay ya da durum karşısında haberi, bilgisi olmamak.

eli olmamah Fırsat bulamamak.

eli yüngül Eli hafif.

elkanası *bk. alkanası* (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

elküt Beceriksiz, tembel.

ellemeh Elle dokunmak.

elletmeh Elletme işi.

elli eyahli Becerikli, çalışkan.

ëloğli Damat.

elsiz eyahsız Beceriksiz.
êlti Kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri.
emce Amca.
emcek Meme (DS. Van 1972 c: 5).
emel (I) (< amel) Bir kimsenin dünyadaki hal ve hareketi.
emel (II) İstek, dilek, amaç, emel.
emi Amca (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).
emi gızı Amca kızı.
emi oğlu Amca oğlu.
emizdirmeh Emzirmek.
emma Kör, âmâ.
encüzze Kocakarı, acuze.
endeñ döndeñ Dönek, sözünde durmayan (DS. Van 1982 c: 12).
endeñ Sözünden dönen, cayan. (DS. Van 1972 c: 5)
eng Çene.
engesten Mahsustan, kasıtlı olarak.
enik Kedi ve köpek yavrusu (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).
enni Enli, geniş.
enteri Elbise.
epene Beceriksiz, şaşkın (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).
er dögen Sinirli, geçimsiz kızlar için kullanılan bir sıfat.
er Koca.
erbet Çok çirkin, rezil.
erdiş Erciş ilçesi için halk ağzında kullanılan isim.

ere getmeh Kız için evlenmek, kocaya gitmek.
ereb Arap.
erebce Arapça.
eremik⁶⁷ Doğum yapmamış kısır dişi manda (DS. Van 1972 c: 5).
erik deydiren bk. erik gezdiren.
erik gezdiren Haziran böceği.
erik Kayısı (DS. Van 1982 c: 12).
erişde Ev makarnası.
ersin Tekneye yapışmış hamuru kazımağa yarayan demir araç (DS. *Erciş - Van 1972 c: 5).
erşe çıhmañ Arşa çıkmak, göklere çıkmak.
esbap Elbise
esebi Asabi, çabuk ve kolay sinirlenen.
esger Asker.
esgerriñ Askerlik.
esgig eteh (< eksik etek) Garip, kimsesiz kadın.
esgiñ artıñ Gerekli gereksiz, elde ne varsa.
esgiñ Eksik.
esgiñliñ Eksiklik.
esgilmeh Eksilmek.
eshaba Sahabe.
essah Sahi, doğru.
êşgere Aşikâr, açık, alenen.
êşgere söylemeh Açıkça söylemek.
eşgi Ekşi.
êşgola Aşk olsun.

⁶⁷ DS'de bu kelimenin açıklaması "Kısır, hiç doğurmayan insan ya da hayvan" şeklindedir.

êşik Dışarı, sokak (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

êşitmeh işitmek, duymak.

êşşeh arısı Bir tür iri yaban arısı.

êşşeh baklasi Bakladan küçük, koyu ve alaca renkli büyük bir çeşit fasulye.

êşşeh Eşek.

êşşeh yoncasi Hayvanların sevmediği yabani bir ot.

et baş Kalın kafalı.

et ğafali bk. *et baş*.

etdi canni (<< **etli canlı**) Dolgun vücutlu, sağlıklı, güçlü.

ev harap⁶⁸ (evi yıkılası) Sitem içeren seslenme sözü.

ev sahabi Ev sahibi.

evel ahır Geçmişten beri.

evêl Aptal.

evel Evvel, önce.

evelden Evvelden, önceden, eskiden.

evelik Yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ıspanağa benzeyen bir çeşit ot, labada (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5).

evere Mandanın üç dört yaşına kadar olan dişi yavrusu (DS. *Erciş -Van 1972 c: 5).

evlik Evde giyilen kıyafet.

evsiz barhsız Kalacak yeri, evi, yurdu olmayan.

evşen⁶⁹ bk. *evşennik*.

evşennik⁷⁰ (evi şen olan) Sitem içeren seslenme sözü.

evuldamağ (Köpek) havlamak.

eyağabi Ayakkabı.

eyağma yer etmeh Bir yerde, bir işte yerleşip tutunmak.

eyağı peparri Ayağı uğurlu.

eyah Ayak.

eyah yoli Tuvalet

eyahğabi bk. *eyağabi*.

eyam Hava durumu.

eyar Deriden yapılmış torba.

eydek Kalburabastı tatlısı.

èyi İyi.

èyileşmeh İyileşmek.

eylenmeh Oyalanmak.

eyler eyler Beşik sallarken bebeğe söylenir, ninni.

eymeh Eğmek, bükmek.

eyvan⁷¹ Ev girişi, hol (DS. Van 1963 c: 1).⁷²

eyyam 1. Elverişli zaman. 2. (hava) Yumuşak, iyi.

èyyi bk. *èyi*.

eze bk. *ezze*.

ezrail Azrail.

⁶⁸ Bu sözcüğün kelime anlamı olumsuz olsa da yörede kötü bir anlamda kullanılmamaktadır. Örneğin “Ev harap! Sen niye bele ettin?” cümlesi “Yahu! Neden böyle yaptın” anlamında kullanılan bir sitem ifadesidir. Ayrıca “evşen/evşennik” sözcükleri ve “evin şen ola/ evin yapıla” ifadeleri de benzer anlamda kullanılır.

⁶⁹ bk. dipnot 61.

⁷⁰ bk. dipnot 61.

⁷¹ DS’de bu kelime “ayvan” biçimindedir.

⁷² Bu kelimenin DS’de geçen anlamları şu şekildedir “Balkon, hayat, salon, teras, sundurma, saya.”, “Çok pencereli ya da bir tarafı açık üst kat odası.”.

ezza Kibrit.

ezze Teyze (DS. Van 1972 c: 5).

-F-

fabırğa Fabrika.

fanolya 1. Fanila. 2. Kazak.

fanti İskambil kâğıdı.

farş etmeĥ İfşa etmek.

fatmacıĥ Kertenkele türü.

feh'se Bağırktan, yaygaracı.

fêl 1. Hile (DS. *Erciş -Van 1972 c:5). 2. Sihir (DS. *Erciş -Van 1972 c: 5).

felankes Falan kimse.

feremuş 1. Kişi adı. 2. Sıska, zayıf.

ferezi Farazi.

ferik Kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç (DS. *Erciş, Van 1972 c: 5).

ferman oĥumaĥ Kabadayılık etmek.

fessalli Usturuplu, isabetli.

fetir Kalınca tandır ekmeĥi. Saçta pişirilen mayasız yufka ekmeĥi (DS. *Erciş-Van 1972 c: 5). yanlış

fıĥırmaĥ Sümükürmek

fıķere⁷³ 1. Yoksul. (DS. Van 1982 c: 12). 2. Sessiz, yumuşak huylu, zavallı (kimse).

fırccıĥ Çamur gibi, cıvık.

fırfıra Topaç (DS. Van 1982 c: 12).

fırıldah Çark, hile, düzen.

fırıldah çevirmeh Hile yapmak.

fırk atmaĥ Beli tutulmak.

fırsand Fırsat.

fırt Bir dikişte, bir yudum

fırtıdıĥ Sümük

fıs İçi boş, kof (DS. Van 1972 c: 5).

fısalmaĥ Pörsümek (meyve, sebze için).

fıstan bk. *entari*.

fışĥi Tezek ufaĥı.

fıttırmaĥ Delirmek.

ficceten Ansızın.

filankes bk. *felankes*.

filketen Çengelli iĥne.

firengi Kapı kilidi.

fışeng Fişek.

fışne Vişne.

fitir Sabah ile öğlen arası yemeĥi. (Genellikle tarlada çalışanlara verilir.)

forke Çok gezen kadın, edepsiz.

foturaf Fotoğraf.

fund etmeĥ Sporda oyun etmek, hile yapmak.

-G-

gab İp (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gaba düşmeĥ Hayvan baĥlı olduĥu ipe dolanarak boĥulmak.

ĥaba Kalın.

ĥabaĥ Kabak.

ĥabala Kabala, götürü, toptan.

gaban Yokuş (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ĥabar Kabar, kabarmış yara, kabarcık.

ĥabarmaĥ Kibirlenmek.

ĥabırĥa Kaburga.

⁷³ DS'de "fikere" şeklindedir.

ğabuḥ Kabuk.
ğabuḥlanmaḥ Kabuk oluşmak,
kabuk bağlamak.
ğabul Kabul.
ğacere *bk. gecere.*
ğaça ğaça (< kaça kaça) Koşarak,
koşa koşa.
ğaça Kaça? Fiyatı ne kadar?
ğaçah Kaçak, firari.
ğaçahcılıḥ Kaçakçılık. Yasalara
karşı gelerek yapılan ticaret.
ğaçmaḥ *bk. ğaşmah.*
ğada Kaza, bela (DS. Van 1982 c:
12).
gadana İri at.
ğádde(r) *bk. ğáde.*
ğáde Kadar.
ğadé⁷⁴ Küçük kardeşlerin en büyük
ağabeylerinden daha küçük ağabeylerine
hitap şekli (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
ğadı Kadı.
ğafsáğget Akılsız, kafasız
anlamında sövgü sözcüğü.
gaga Çocuk dilinde şeker.
gagaş Gelincik çiçeği.
gağğıldamaḥ (I) Tavuk için ötmek.
gağğıldamaḥ (II) Kahkaha ile
gülmek.
ğah Kayısı, elma kurusu.
ğahmaḥ Kalkmak.

ğahmuḡi⁷⁵ Yapraklarının alt yüzü
beyaz tüylü bir cins kavak (DS. *Erciş -Van
1975 c: 8).
ğahmuḥ Ağaç kabuğu.
ğáhve Kahve.
ğáhveyi Kahverengi
ğajgın Killi toprak (DS. *Erciş-Van
1972 c: 6).
ğala Kale.
ğalabalıḥ Kalabalık.
ğalağan⁷⁶ Geniş yapraklı, uzun sert
gövdeli dikenli bir bitki (DS. *Erciş-Van
1975 c: 8).
ğalah⁷⁷ Huni şeklinde örülmüş
tezek yığını (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
ğalalamah Tepeleme doldurmak,
yükseltmek.
ğalamah Odun, tezek vb. ni üst üste
yığmak.
ğalan Kalan.
ğalbur Kalbur.
ğalça Kalça.
galé İhtiyar.
ğalhan Kalkan.
ğalmaḥ Kalmak.
galoş Ayakkabı, geniş potin.
gam Döven (DS. *Erciş-Van 1972
c: 6).
ğamaşmaḥ Gözün ışıktan
etkilenmesi.
ğan Kan.

⁷⁴ Bu kelime DS'de "gada" şeklindedir.

⁷⁵ Bu kelime DS'de "kahmuḡi" şeklindedir.

⁷⁶ Bu kelime DS'de "kalağan" şeklindedir.

⁷⁷ Bu kelime DS'de "kalah" şeklindedir.

ġanad Kanat.

ġancıh Güvenilmez, ispiyoncu.

ġandık Küçük çömlek (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ġandirev Harman davarlarını harmanın ortasındaki direğe sabitleyen yuvarlak ahşap.

ġandırmağ Kandırmak.

ġani savuğ Sevecen olmayan, soğuk kimse.

ġani şirin Sıcak kanlı, cana yakın, sevimli kimse.

ġap Kap, tencere.

ġapağ Kapak.

ġapi 1. Kapı. 2. Sokak. 3. Kapı önü.

ġapi baca 1. Evin önü, avlu. 2. Kapı pencere.

ġapiyi döymeh Kapıya vurmak, kapıyı çalmak.

ġapmağ (I) 1. (Hayvan) ısırarak. 2. Birisine durup dururken kötü davranmak, kızmak.

ġapmağ (II) Kapmak, yakalamak.

ġar Kar.

ġara bayram Ölüm sonrası yapılan ilk bayram.

ġara gün Sıkıntılı, mutsuz gün.

ġara Kara, siyah.

ġarabalıh Kalabalık.

ġaraçi⁷⁸ Göçebe yaşayan çingeneler (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ġarağan Büyük yemek kabı.

ġarağharman Tam olmamış buğdayın ateşte kavrulmuş şekli.

ġaralmağ Kararmak.

ġaraltı Karartı, gölge.

ġaraltmağ Büyü ile bir insanı diğer bir insandan soğutmak (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ġarannıh Karanlık.

ġarasa bk. *ġarrasa*.

ġarasu Bir göz hastalığı, glokom.

ġaray İnatçı, kötü huylu.

ġardaş Kardeş.

ġāremet Şanssızlık.

ġarğa Karga.

ġarğış Beddua, ilenç.

ġarığını almağ İyice doymak.

ġarışlıh Karışık.

ġari Karı, eş, kadın.

ġarnağuş Kırılancık.

ġarni burnunda Doğumu yaklaşmış hamile kadına söylenir.

ġarpuz Karpuz.

ġarrasa İnatçı.

ġarşı Karşı.

ġart 1. Kart, tazeliği geçmiş. 2. İhtiyar, yaşlı.

ġartmağ⁷⁹ (I) Kavun kabuğundaki pürçükler (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

ġartmağ (II) Kir tabakası (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

ġartol⁸⁰ Patates (DS. *Van 1975 c: 8).

⁷⁸ Bu kelime DS'de "karaçi" şeklindedir.

⁷⁹ Bu kelime DS'de "kartmağ(h)" şeklindedir.

⁸⁰ Bu kelime DS'de "kartol" şeklindedir.

- ğaş(I)** Kaç?
- ğaş(II)** Kaş.
- ğalış** Kaşık.
- ğaşmaḥ (I)** Koşmak.
- ğaşmaḥ (II)** Bir tehlikeden kaçmak.
- ğat** Kat, kıyafet.
- gatılok** Buğday ölçeği.
- ğatıran** *bk. gatrān.*
- ğatran** Katran.
- ğavaḥ** Kavak (ağaç).
- ğaval** Kaval, ağaçtan yapılmış bir çalgı.
- ğavalamah** Kovalamak.
- ğavluḥ** Mesane, idrar torbası.
- ğavmaḥ** Kovmak.
- ğavur** Gâvur, kâfir.
- ğavurğa**⁸¹ Ateşte kavrulmuş buğday ve çedene karışımı çerez (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- ğavurma** Kavrulmuş et, kavurma.
- ğavurmaḥ** Kavurmak.
- ğaya** Kaya.
- ğáyde** Kaide, usul, müzik, makam.
- ğayganaḥ** Yağda pişirilmiş yumurta.
- ğáyın** Kocanın erkek kardeşi, kayın.
- ğaymağam** Kaymakam.
- ğaynamaḥ** Kaynamak.
- ğáynana** Kaynana, kayınvalide.
- ğáynata** Kaynata, kayınbaba.
- gaysefe** Kuru kayısı kızartması.
- ğaz** Kaz.
- ğazan** Büyük tencere, kazan.
- ğazeyağı** Yenilen bir tür ot.
- ğazınç** Bir kimsenin, gücendiği kimsenin kulağına gitsin diye başkasına yaptığı şikâyet, sitem (DS. *Erciş -Van 1972 c: 6).
- ğebeheddi** (< **kabahatli**) Suçlu, töhmetli.
- ğebebet** (< **kabahat**) Uygunsuz davranış, suç.
- gebgebo** Dişi keklik.
- ğebır ezabi** (<< **kabir azabı**) Öldükten sonra mezarda çekilecek azap.
- ğebır** Kabir, mezar.
- gebre** Hayvan, tımar edildikten sonra tozunu silmeye yarayan kıl kese (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- gecelmeḥ** *bk. gicelmeḥ.*
- geceltmeḥ** *bk. giceltmeḥ.*
- ğecere** Saksığan kuşu.
- geçi** Keçi (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- geçirmeḥ** Yolcu etmek, uğurlamak.
- gede** Çocuk.
- gedek** Manda yavrusu (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- ğedife** Kadife.
- ğedir** (<< **kadir**) Kadir, kıymet.
- ğedir bülmeḥ** (<< **kadir bilmek**) Kıymet bilmek, değer bilmek.
- ğedir tutmaḥ** (<< **kadir tutmak**) Kıymet vermek.
- ğefes** Kafes.
- ğefle** **ğefle** Gurup gurup.

⁸¹ DS'de bu kelime "kavurka" biçimindedir.

ğefle Katile, gurup.	gentik Baş örtüsü üstüne bağlanan yazma
ğeflet Gaflet, uyku ağırlığı.	ğerar Karar.
geh biçmeḥ Göz dağı vermek.	gergef Nakış, dantel.
ğehim Kuvvetli.	gernek Derin su
ğehreman Kahraman.	gero bk. <i>gero</i> .
ğehve Kahve, kahvehane.	gerro Sağır.
ğehveci Kahveci.	gerzo Söğüt ağacından akan yapışkan sıvı
gej Geç vakit.	ğesten Kasten, bilerek.
gekgo Ceddım, büyüğüm anlamında hitap sözü.	geşmeḥ Geçmek.
ğelb Kalp, gönül.	geşmer Maskara, muzip
ğelbi ğırırḥ Üzgün olan.	geşşev Kaşığı
gele Harman davarları.	getimeḥ Getirmek.
gelem Kalem.	ğetmeḥ (I) bk. <i>getirmek</i> .
gelgele Rüzgârda uçuşan dikenli ot.	ğetmeḥ (II) Gitmek.
gelle Para kasası.	gevde Gövde.
ğelp Tembel, iyi çalışmayan.	geven ⁸² Sakız, kitre, zıncı çıkarılan ve yakacak olarak da kullanılan dikenli bir bitki (DS. Van 1975 c:8).
gem Atın ağızına takılan demir araç.	ğeybolmaḥ Kayıp olmak.
gem Gam, tasa, üzüntü.	ğeyil olmaḥ Razı olmak.
gemçi Kamçı.	geyinmeḥ Giyinmek.
game Kama.	ğeyisi Çekirdeği tatlı olan kayısı.
gemet Takat.	geylaz Kiraz.
gemik Kemik.	ğeyret Gayret.
ğemiş Kamış	ğeytan Ayakkabı bağcığı.
gemme Burnu kesik olan.	geyyim Güçlü, sıkıca, sağlam, kuvvetli.
gemter Başörtüsü altına bağlanan bone	gezeb (<< gazap) Gazap, öfke, hiddet.
ğenefçe kaneviçe	gezegen Çok gezen (kimse).
ğenefil Karanfil.	
genefis İçten pazarlıklı	
ğent Çay içilirken dem konulmayan sadece sıcak su.	

⁸² Bu kelime DS’de “keven” şeklindedir.

gezel (< **gazel**) Sararmış, kurumuş yapraklar.

gıc atmaḥ Isırmak.

gıc Bir ısırmada dişle koparılan parça, lokma (DS. *Erciş -Van 1972 c: 6).

gicè *bk. gıcilè.*

gıcilè Ufak çocuk.

gıcır Kısa boylu bir ot cinsi.

gıcirtgan Isırgan otu.

gıcışmaḥ Dişlerin kamaşması.

gıclamaḥ Isırmak.

gıdı Çene altı, gerdan (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gıdı keçi yavrusu, oğlak.

gıḡ Keçi, koyun vb. hayvanların pisliği (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gıḡlamaḥ Keçi, koyun için dışkılamak, pislemek.

gıjav Hızlı akan su.

gıjerbıjer Oyunda eş seçme.

gıjıldamaḥ 1. Bağırarak, 2. Yağ için ses çıkararak kaynamak.

gıjıltı Gürültü, bağırma.

gıjıvılı Kavga, kargaşa.

gıjık *bk. gıjjik.*

gıjjik Zavallı.

gıjjan Karışık saç (DS. *Erciş -Van 1972 c: 6).

gıjjavıj Kavga sesi, anlamsız gürültü.

gıjjırık Yanmış, kararmış.

gıl Kıl.

gılav Irgat kahvaltısı.

gılçih Kılçık.

gılıç Kılıç.

gılıh Kılık, hal, tarz, kıyafet.

gılısver *bk. gılızver.*

gılızık Salya (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gılızver Baştan savma iş.

gılo Yumru, beze.

gıloçça (I) Külde pişen tandır ekmeği.

gıloçça (II) Yüzü dolgun, şişman kişiler için kullanılan bir sıfat.

gıncilè Çok küçük, ufak.

gındırğa Köklü yabancı bir bitki.

gınnè Martı (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gıpti Çingene.

gır Zift.

gıra Karpuz, kavun gibi meyvelerin olgunlaşmamış hali.

gırah *bk. kırav.*

gıran Ağır taşı ve işçi çekici, balyoz (DS. *Erciş -Van 1972 c: 6).

gıran Öldürücü salgın hastalık, kıran.

gırap Eşarp.

gırav⁸³ Kırığı (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).⁸⁴

gırboz Saçları kırılmış.

gırcon Buğday, ot vb. şeylerin kalın sert kısımları (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

⁸³ Bu kelime DS'de "kırav" şeklindedir.

⁸⁴ Bu kelimenin DS'de yer alan "sert, sinirli" anlamına yaptığımız çalışmalarda rastlanılmamıştır.

ğırç⁸⁵ Ufak tefek yakacak, çerçöp, çalı çırpı.

ğırçco Beştaş oyunu.

ğırıldamağ İnce çubuğun kırılırken çıkardığı ses.

girdabel Büyük testere.

girdan⁸⁶ 1. İri, büyük, şişman. 2. Hadım edilmiş manda (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğırh Kırk.

ğırhmağ Kırkmak, koyun keçi gibi hayvanların tüylerini kesmek.

ğırh Kırık.

ğırmağ Kırnak, parçalamak.

ğırmızı Kırmızı.

ğırnap Sağlam pamuk ipliği.

giro Kürd oğlu.

ğırrè Ham kavun.

ğırri siyah Cehennem.

ğırro İyi koşan eşek.

gırvan Damızlık dana, manda.

ğış Kış.

ğışğıрмаğ Bağırıp çağırmak.

gıt mendi Yenilebilen tarla bitkisi.

ğıyamet Kıyamet.

ğıymağ Kıymak.

ğız Kız.

ğızartmağ Kızartmak.

ğızdırmağ Isıtmak.

ğızılğurt⁸⁷ At ve eşeklerin makatlarında ya da kalın bağırsaklarında

yerleşip kanlarını emen kırmızı bir kurt (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ğızmağ (I) Kızmak, sinirlenmek.

ğızmağ (II) Isınmak.

gic bk. gij.

gicelmeh Başı dönmek, gözü kararmak, fenalaşmak.

giceltmeh Başını döndürmek.

gidi Çingene.

gij 1. Koyunlarda sersemlik. 2. Ahmak, aptal.

gile (I) Yaş üzüm tanesi (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gile (II) Göz bebeği (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

gine Yine.

girmi Yirmi

giyinmeh Giyinmek.

glovar Yuvarlak

goc Üzerinde et dövülen kütük.

goca 1. Koca, eş. 2. Büyük. 3. Yaşlı.

gocaman Kocaman.

gocaya vermeh Kızı evlendirmek.

gocuk Kaban.

goç Koç.

god Tahtadan yapılmış bir çeşit tahıl ölççeği (DS. *Van 1972 c: 6).

goduk Göz çukuru.

godukları görmeh Gözleri görmek.

goga Çocuk oyununda yuvarlak taş.

gogana Gömleklerin kol ağzı, manşet.

⁸⁵ Bu kelime DS'de "kırç" şeklindedir.

⁸⁶ DS'de bu kelimenin ikinci anlamı yer almamaktadır.

⁸⁷ DS'de bu kelime "kızılğurt" şeklindedir.

- gogort** Sazan türü iri bir balık.
- gogoş** Cila taşı.
- ğoğozlanmağ** Diklenmek.
- ğohi** Koku.
- ğohlamağ** Koklamak.
- ğohmağ** Kokmak.
- ğol (I)** Kol.
- ğol (II)** Kuyruksuz köpek
- ğolan** Kervan.
- ğolay** Kolay.
- ğolaylamağ** Kolaylamak.
- ğolçağ** Ceket, gömlek ya da elbise kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen eğreti kolluk (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).
- ğollo** Kuyruğu kesik köpek.
- golot** Kısa boylu (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- ğomağ** Koymak, bırakmak
- gomşi** Komşu.
- ğonağ baci olmağ** Uzun süre misafir olmak.
- ğonağ gelmeğ** Bir yere veya birinin evine yatıya misafir gelmek.
- ğonağ** Misafir.
- ğonağ olmağ** Misafir olmak.
- ğonağlamağ** Konaklamak, misafir olmak.
- gondura** Kundura, ayakkabı. (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- ğonişmağ** bk. *gonuşmağ*.
- ğonmağ** Konmak
- ğonşi** bk. *gomşi*.
- gonuşmağ** Konuşmak.
- gop (I)** Kolsuz. (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- gop (II)** Kağının iki oku arasını sabit tutmaya yarayan iki paralel tahta (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- gop (III)** Tandır kenarı.
- gop (IV)** “Fırla, koş!” anlamında ünlem.
- ğoparmağ** Koparmak.
- gopbal** Baston (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- goppo** Eli olmayan, çolak.
- gor** Mezar (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).
- ğora**⁸⁸ Olmamış üzüm, koruk (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- gorannık** Gübre yığılan yer (DS. *Erciş -Van 1972 c: 6).
- gorava**⁸⁹ Üzüm suyu, şıra (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- gorbagor** Ölmüş birisi için söylenen beddua.
- ğorhağ** Korkak.
- ğorhi** Korku.
- ğorhmağ** Korkmak.
- ğorhunç** Korkunç.
- ğorhutmağ** Korkutmak.
- gort** Uzun süre ekilip sürülmemiş sert toprak (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

⁸⁸ Bu kelime DS’de “kora” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁹ Bu kelime DS’de “koraya” şeklindedir.

ğoruh⁹⁰ Otunu biçmek için korunan tarla (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ğorunğan Yem olarak kullanılan bir bitki türü, yonca.

goş *bk. goç.*

gošto Şişman.

got Kesik, kesilmiş.

gotdo Kısa boylu (kimse).

gotur⁹¹ Hayvan ve insanlarda uyuz hastalığı.

ğoyi Koyu.

ğoymağ Koymak.

ğoyun (I) Koyun.

ğoyun (II) Göğüs.

ğöbelek Yenilen bir çeşit mantar (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğöçürtgen Ulak.

ğöden Mide.

ğög (I) *bk. göy.*

ğög (II) Yeşil ova, çayır otlağı.

ğögerçin Güvercin.

ğögermeğ⁹² Yeşermek (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğöktan İri, yırtıcı bir kuş cinsi.

ğön Hayvan derisi (DS. Van 1972 c: 6).

ğöresen Acaba.

ğörsetmeğ Göstermek.

ğöy Gök.

ğöynü istemeğ 1. Canı çekmek. 2. Hasret çekmek, özlem duymak.

ğöyün alma Gönül alma.⁹³

ğöyün Gönül.

ğöz Oda (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğöz yuman *bk. gözyumma.*

ğöz yumma Saklambaç oyunu.

ğözel Güzel (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğözemeğ Örme ya da dokuma eşyanın delik yerlerini örerek onarmak (DS. Van 1972 c: 6).

ğözetdemeğ Gözetlemek. (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6)

ğözi bar götürmemek Kıskanmak.

ğözi düşmeğ Âşık olmak.

ğözi yumuğ Beceriksiz, kurnaz olmayan (kimse).

ğubané Çocukları sevmek sözü.

ğucağ Kucak.

ğucağlamağ Kucaklamak.

ğuci guci Küçük çocukları kucağa çağırma sözü.

ğucu Çocuk dilinde kucak.

ğuda Birbirinden kız alıp veren aileler, dünür (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ğudum (I) Yudum.

ğudum (II) Güç, takat.

ğudumu kırılmağ Gücü, takati kalmamak.

⁹⁰ Bu kelime DS'de "koruh" şeklindedir.

⁹¹ DS'de bu kelime "kotur" şeklindedir.

⁹² Bu kelime DS'de "ğögermek" şeklindedir.

⁹³ Yakın geçmişte bir ölüm gerçekleşmişse yakınları ve komşuları düğün, nişan gibi eğlence gerektiren etkinliklerinden önce ölen kişinin yakınlarına gider ve müsaade isterler. Buna "ğöyün alma" denir. Karşıdaki kişi de bu nezaketi hoş karşılar ve "heyir-şer gârdaştır, o ki siz bizi bülüp gelipsiz Allah heyirli etsin" diyerek izin verir.

ğuduruğ Kudurmuş, azgın, saldırgan.

ğugıldamağ Erkek güvercinin ses çıkarması, guruldaması.

guhlavaş Kepçe kulak.

gúl Dert, hastalık.

ğul Kul.

ğulağ Kulak.

ğulağ tozi Kulak memesi.

ğulağlanmağ Dikkat kesilmek, dinlemek.

gulbeş Alnında beyaz nişan olan öküze verilen takma isim.

gulgula Kapı menteşesi.

gullap Kilit, askı halkası.

gullo pullo Dalavere.

ğulp tutaç, kulp.

ğulunç Yel, sırt ağrısı.

ğum Kum.

ğuma Erkeğin ikinci karısı.

ğumaş Kumaş.

ğumbuk *bk. gumburuk.* (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

ğumburuk Yumruk.

ğundağ Yeni doğmuş bebeği ilk aylarda sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez, kundak.

ğuran Kuran, düzenleyen.

ğur'an Kur'an.

ğurban (< **kurban**) (I) Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen ve belli özellikleri taşıyan hayvan.

ğurban (< **kurban**) (II) Yavrum, kardeşim, arkadaş anlamında seslenme sözü.

ğurd Kurt.

ğurdeşen Döküntülü alerjik bir hastalık.

ğurdezen İçinde kurut⁹⁴ ezilen kap.

ğurebeş Porsuk.

ğurelenmeğ Böbürlenmek.

ğurguşun Kurşun.

ğuri *bk. gurri.*

ğurmağ Kurmak.

ğurre Mağrur, kendini beğenmiş.

ğurrelenmeğ *bk. gurelenmeğ.*

ğurri Kuru, ıslak olmayan.

ğurriğuvetdi İyice, sıkıca, kuvvetlice.

ğurşah 1. Kuşak, kemer. 2. Kapı tahtalarını tutturmak için kapı arkasına çakılan tahta.

ğurşun *bk. gurguşun.*

ğurtulmağ Kurtulmak.

ğuruk Boğaz şişmesi ile oluşan ses kısılması.

ğuruli Kurulu.

ğurumağ Kurumak.

ğurut Kurutulmuş lor.

ğurutmağ Kurutmak.

ğuş (I) Kuş.

ğuş (II) Beceriksiz kimse.

ğuş ağılli Doğru düşünemeyen, akılsız.

ğuşanmağ Giyinmek, kuşanmak.

⁹⁴ Kurutulmuş lor.

ğuşgana Tencere.
ğut ğut etmeh Kendi kendine söylenmek.

ğutalmağ (I) Bitmek, tükenmek.
ğutalmağ (II) Çok zayıflamak.
ğutalmağ (III) Kurtulmak.
ğutartmağ Kurtarmak.
ğuti ğurumağ Ödü patlamak, çok korkmak.

ğuvat almağ *bk. ğuvet almağ.*
ğuvat *bk. ğuvvet.*
ğuvatdi *bk. ğuvetdi.*
ğuvrtmeh Bırakmak.
ğuvet almağ Kuvvetlenmek.
ğuvetdi Kuvvetli, sağlam.
ğuvvet Kuvvet.
ğuyi Kuyu.
ğuyruğ Kuyruk.
ğuyumçi Kuyumcu.
ğuzi kulağı Kuzu kulağı, yaprakları salata olarak kullanılan bir bitki.
ğuzi Kuzu; koyun, keçi yavrusu.
ğuzlamağ Köpeğin yavrulaması.
ğuzldamağ Köpek için korkudan ya da hastalıktan inlemek (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6)

guzzik Kambur.
güdmeh Hayvan otlatmak.
gügüm Güğüm, su kabı.
güjülti Coşkun akan su sesi.
gülan Mayıs ayı (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

güleşmeh Güreşmek.

gülmegi gelmeh İçinde gülme isteği uyanmak.

gülmehli Komik.
gülül Bezelye (DS. Van 1972 c: 6).
güman 1. Umut. 2. Güç, takat.
gümani gelmemeh Bir şeyi yapacak gücü olmamak.
gümmani Hamile kadın
gümürze Doğranarak samana karıştırılmış ot, hayvan yemi (DS. *Erciş - Van 1972 c: 6).

gün çerdegi Ayçiçeği çekirdeği.
gün Gün, güneş.
günorta mehli Öğle zamanı, öğle vakti.
günorta Öğle zamanı (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

günüz Gündüz.
güveng Kadın ve erkeklerin beraber oynadıkları bar oyunu (DS. *Erciş-Van 1972 c:6).
güvev Damat.
güz cücesi Zamansız çıkan civciv.
güzgi Ayna (DS. *Erciş-Van 1972 c: 6).

güzün Sonbaharda.

-H-

ha babam Sürekli, daima.
ha bèle İşte böyle.
ha zaman Ne zaman?
habaḥasdannan Gizlice, haber vermeden.

haban Tulum biçiminde çıkarılan deri (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

h abar Haber.

h abar  gelme  (  l m gibi) k t  bir durumun haberini almak.

h  bbe Tane.

h aci leylek Leylek.

ha a 1. A a  g vdesinden  ıkan dalla g vdenin arası,  atal. 2. Meyve dallarının e ilmemesi i in destek olarak konulan  atallı a a .

ha cı ını a ma  Bacaklarını a mak.

ha cı  Bacak.

ha  a *bk. ha a*.

ha  ali  atalı.

had  Haydi.

hafız K r.

ha  et *bk. he  et*.

 a  *bk.  al *.

hah! “ ylemi?” anlamında  a ırma  nlemi.

hak etten *bk. hek etten*.

hak ıldama ⁹⁵ Kahkahayla g lmek (DS. *Erci -Van 1974 c: 7).

hak ıltı Kahkahayla g lme.

hal H l, durum, vaziyet.

hal mesele Konu, durum, mevzu.

hala ada Karga a.

haldan d  me   ok yorulmak.

 al  Halk, yabancı, ba kaları.

hali olmama   ok yorgun, g cs z olmak.

hali e Halı, sergi.

halla halla Hayret s z , Allah Allah.

hallahalla Kavga, g r lt , patırtı.

halsiz d  me  G cs zle mek, takati kalmamak.

halva *bk. havla*.

hama Ama, fakat.

haman *bk. heman*.

hamarat Becerikli.

 amır Hamur.

hamıt Atın boynuna takılan,  ekmeye yarayan destek.

 anav Topra ın nemi.

hans  Hangisi?

 ar Misket.

hara Nereye? (DS. Van 1974 c: 7).

harali Nereli?

haravar Bir t r karasaban.

haraya *bk. hara*.

 arazan Ka nı arabasına ko ulan  k z ve mandaları s rmek i in kullanılan,  k z derisinden  r lm   kam ı (DS. *Erci -Van 1974 c: 7).

harda Nerede?

hardan Nereden?

 arma ozan  ocukları korkutmak i in uydurulmu  yaratık.

 ars  Ermeni kadını.

harya *bk. hara*.

 as iyi, kaliteli.

 ase Patiska.

 a    kembe.

⁹⁵ DS’de bu kelime “hak ıldamak” bi imindedir.

haşıl Buğday, mısır ya da darı unundan yapılan bir çeşit yemek (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

haşıl olmaḥ Yemek çok pişerek ezilmek.

hatın Hanım, hatun.

hauv Hadi canım! anlamında bir söz.

havar etmeḥ İmdat istemek.

havar İmdat (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

havarzemin okumaḥ Boş konuşmak

havas etmeḥ *bk. havası gelmeḥ.*

havas Heves.

havası gelmeḥ Heves etmek, arzulamak, istemek.

havası gırılmaḥ Hevesi kalmamak, zevki kaçmak.

havaslandırmaḥ İsteklendirmek.

havla Helva.

havli Avlu.

hay havar İmdat, yardım isteme ünlemi.

hay huy etmeḥ Bağırıp çağırmak.

hay Kaygı, telaş.

hay medet *bk. hay havar.*

hayhay Pekmezle yapılan yiyecek.

hayıf almaḥ İntikam almak.

hayıf Yazık.

hayına bakmaḥ *bk. hayına düşmeḥ.*

hayına düşmeḥ Bir şeyi yapma telaşına düşmek, ilgilenmek.

hayıتماḥ Delirmek.

haylolo Amma yaptı ha! anlamında bir söz.

hazırramaḥ Hazırlamak.

he Evet anlamında gerçekleme edatı olup soruların olumlu olduğunu belirtir (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

he mi? Değil mi?

hecet Malzeme.

heci Hacı.

hecil olmaḥ Mahcup olmak, utanmak.

hêç *bk. hêş.*

heçirdek Tandır üzerine tencere koymaya yarayan, çeşitli biçimde olan demir ızgara (DS. *Erciş- Van 1974 c: 7).

hedik⁹⁶ 1.Buğday, nohut vb. bakliyatların haşlanarak yapıldığı bir tür yiyecek (DS. Van 1974 c:7). 2. Kalın, kısa başlıklı ve kırmızı taneli iyi cins buğday (DS. Van 1974 c: 7).

hefgelemeḥ Avuçlamak.

hefte Hafta.

hege Eğer.

heger *bk. hege.*

heğget Doğru, hakikat, gerçek. Vurgu ile “öyle mi, doğru mu, gerçek mi?”.

hekat Hikâye.

hekaye *bk. hekat.*

hekgetden Hakikaten, gerçekten.

heküge Taştan yapılmış üstü kapalı su yolu (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

⁹⁶ Bu kelimenin DS’de geçen ikinci anlamına rastlanılmamıştır.

helallıh almaḥ Bir kimseden hakkını helal etmesini istemek.

helbet Elbet.

ḥelbír Elek, kalbur.

ḥele vele Kargaşa.

helepısto Münakaşa, bağrışma.

ḥelet Hilat, entari, gömlek, hediye.

helim aşı Bulgur aşı.

helim tōhmeh İyice pişmek.

helise Tavuk eti ve dövme buğdaydan yapılan keşkeğe benzer bir yemek.

ḥeliz⁹⁷ Yörede yetişen, yemeği yapılan bir bitki.

ḥem etmeh Ağzına atmak, yutmak.

hema bk. *heman*.

ḥemam Yıkanılacak yer, hamam.

ḥemamlanmaḥ Hamamda yıkanmak.

heman Hemen.

ḥemayıl Muska.

ḥembal Hamal.

ḥemd Hamd.

ḥeminde olmaḥ Umurunda olmak.

ḥençer Hançer.

ḥenek Şaka, alay (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

ḥenekci Şakacı.

henkif Emsal, aynı.

henkür menkür Sorgu melekleri; Munker ve Nekir.

hep etmeh Bir ağızda yiyip bitirmek.

hepbı bk. *hepbisi*.

hepbisi Hepsı, tamamı.

ḥepen Kepenk (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

ḥêr Hayır, iyilik.

ḥêr ḥêrat Hayır hasenat.

ḥêr iş bk. *ḥêrli iş*

ḥeram Haram.

ḥeramḥor Haram yiyen.

ḥerami Harâmi, haydut.

ḥerb Harp.

ḥereklenmeh Güneşe veya sobaya karşı dönerek ısınmak.

heresi Her biri.

herif 1. Adam. 2. Koca.

hêriş Koltuk altı yarası.

ḥêrli iş (<< Hayırlı iş) Kız isteme olayına söylenir.

ḥêrola “Hayrola, ne var, ne oluyor?” anlamında bir ünlem.

ḥêrri Hayırlı.

hersin Yağ çıkarma küreği.

hesir Hasır.

hêsiyet Hasiyet, hususiyet, fayda.

hêsiyetsiz Onursuz, haysiyetsiz.

ḥesret gomaḥ (<< **hasret koymak**) Gerektiği anda bir şeyin yokluğunu hissettirmek.

ḥesret Hasret, özlem.

hessébani Sanki, kabul edelim ki.

ḥeste Hasta.

ḥestelemeh Hastalanmak.

ḥesut Kıskaç.

⁹⁷ Yöreye has “keledoş” yemeğinde kullanılır.

hêş Hiç.

hêşdense kôsse Hiç değilse.

hêşenekli Yerinde duramayan.

hetirine gelmeḥ Hatırlamak, aklına gelmek.

hetil Duvar örülürken arasına konulan ağaç.

hetir Hatır.

hetir saymaḥ Saygı göstermek.

hetire Hatıra.

hevlet Gizli, kuytu yer.

hevring Koyun kırkma makası.

hevsele Bir şeyi anlama ve kavrama yetisi.

hevselesi almamaḥ Akli kabul etmemek.

hevşi bk. havli.

heya etmeḥ Utanmak.

heyat Hayat.

heye yoḥa Olur olmaza, iyiye kötüye.

heyif bk. ḥayıf.

hêyir bk. ḥêr.

hêyran Hayranlık duyan kimse.

hêyran olmaḥ Çok beğenmek.

hêyva Ayva (DS. Van 1974 c: 7).

heyvan Hayvan.

heyvere Kaba saba, işe yaramaz

hic (I) 1. Kaysı, erik, ayva, vişne ağaçlarının kabukları üzerinde olan zamlık, kedibalı. (DS. Van 1974 c: 7).

hic (II) Taşla duvar örülürken aralara yerleştirilen ufak moloz taş.

hic (III) Yeni doğum yapmış hayvandan alınan ilk süt, ağız (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

hıdırellez Hızır ve İlyas peygamberlerin her yıl buluştuklarına inanılan 6 Mayıs günü.

hıdırnebi Şubat ayının ilk Cuma gününde ve bu günün akşamında yapılan geleneksel tören ve eğlenceler. Hıdrellez benzeri bir adet.

hılıkappo bk. hılıkoppo.

hılıkoppo Aşık kemiği.

hıllık etmeḥ Oyunda yenerek alay etmek.

hım hım Burnundan konuşan.

hım Yapı temeli (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

hımbıl Tembel.

hın etmeḥ Sümürmek.

hına Kına.

hınami Dünür.

hınç Ucu sivri ağaç.

hıngıl İri meme.

hırddek Boğaz.

hırheşenk Öteberi, kırık dökük işe yaramaz şeyler.

hırhırık Soluk borusu.

hırhız Hırsız.

hırıncık Kötü yem.

hırı çiçeği Hatmi çiçeği.

hırka Hırka.

hırnik Sümük. (DS. Van 1974 c: 7).

hırırhıra düşmeḥ Hırıltılı nefes alıp vermek.

hırtboğa Dügüm, ilmek.
hırtdek Boğaz.
hırttik Boğmaca hastalığı.
hıslamaḥ Çalmak.
hış etmeḥ Öldüresiye dayak atmak.
hış olmaḥ 1. Parçalanmak, mahvolmak. 2. Hastalıktan veya yorgunluktan bitkin düşmek.
hışhışsa Kötü yara.
hışı çıhmaḥ Mahvolmak.
hışır Kadınların kullandıkları mücevher.
hışma Avuç (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).
hıtti Acur.
hızek bk. *hızzek*.
hızmeker Erkek hizmetçi, çoban.
hızzek Kızak.
hindi Şimdi, şu anda.
his İs (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).
hislemeḥ İşlemek, kirletmek.
hisli kara Tencere, çömlek karası, is.
hoca Hoca.
hodaḥ Bir ailenin sığırını güden, ücretli çoban (DS. *Erciş -Van 1974 c: 7).
hoduklanmaḥ Şüphelenmek.
hol Topaç (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).
honaz Ot biçenlerin önde olanı.
hop Saban demiri (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7) toprağı işleyen bölümü.
hoppa Hafif karakterli, onursuz

horeccuk⁹⁸ Çocukların oynarken kazdıkları küçük çukurlar (DS. *Erciş -Van 1974 c: 7).
horttak Hortlak
horuk Tarla sürülürken her iki koşumdaki hayvanlara verilen isim.
horum Biçildikten sonra balya ya da deste haline konulmuş ot (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).
hoş İyi güzel, hoş.
hoşav Kuru meyvelerin şekerli suda kaynatılmasıyla yapılan bir tatlı, hoşaf.
hoḥtatın Nazarlık.
hozan Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla (DS. Van 1974 c: 7). 2. Ekini yeni biçilmiş buğday tarlası (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).
högeç Erkek toklu, koçun küçüğü.
höküm etmeḥ Hiddetlenmek.
hökümat Hükümet.
hökümat kimi(n) (<< hükümet gibi) Güçlü, heybetli.
hömüş Atı azarlama komutu.
hörmət etmeḥ Hürmet etmek, saygı göstermek.
hörmət Hürmet, saygı.
hörttüğüne atmaḥ Boğazına atmak, yutmak.
hörttüük Boğaz, göden.
hu çehmeḥ Yuhalamak.
huduklanmaḥ İşkilenmek, şüphelenmek.
humar Kumar.

⁹⁸ Bu kelime DS’de “horçcuk” şeklindedir.

hurdaşaş olmaḥ bk. *hurdaḥeş olmaḥ*.

hurdaḥeş olmaḥ Paramparça, kırık dökük olmak, sağlam yeri kalmamak.

hurp El ve ayaktaki eklem yerlerinde çıkma sesi.

huruc etmeḥ Bir yerden çıkmak, ayrılmak.

hurufi Huysuz ihtiyar.

hurüflemē İhtiyarlamak.

huşulti Coşkun akan su sesi.

huşuru Koltuk altı bezesi.

huuu! Yuh anlamında kullanılan ünlem.

huyulanmaḥ 1. Kuşkulanmak. 2. Sinirlenmek.

huyli İyi huylu.

huysuz Geçimsiz, huyu iyi olmayan.

hüdūd Hudut, sınır, uç.

hūri Hūri.

hüsümet Husumet, düşmanlık.

hüşmeḥ Susmak.

-I-

ılıncaḥ Ilık.

ılkanasi bk. alkanasi

‘inta ‘inta düşmeḥ İnlemek, zor durumda kalmak.

ısıtma Sıtma hastalığı.

işgın bk. *uşğun*.

-İ-

ibrıḥ İbrik, su kabı.

icar Kira.

icara vermeḥ Kiraya vermek.

ici Kötü mide yarası.

ide İğde (DS. Van 1982 c: 12).

idiş İğdiş edilmiş, burulmuş hayvan.

igid Yiğit, cesur.

iki terefli Karşılıklı.

ilan Yılan (DS. Van 1974 c: 7).

ilancıḥ Kemik veremi (DS *Erciş - Van 1974 c: 7).

ilandili (<<yılandili) İnce yapraklı bir ot (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

ilava atmaḥ İftira etmek.

ilinti Teyel.

ilişir Evvelki yıl (DS. Van 1974 c: 7).

ilitmeḥ Isıtmak, ıltıtmak.

illim billim İlle de mutlaka, başka yolu yok.

ilmeşik İlmek, düğüm.

imansız Yağı alınmış süt, yoğurt ve peynir için.

inadı gızmaḥ Çok sinirlenmek.

inatdi inatdi Çok sinirli, öfkeli anlamında bir zarf.

inatdi Sinirli.

incıḥ Topukla diz arası.

incik Ağrı, sızı, acı (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

ine İğne.

insannıḥ İnsanlık.

iraḥ Uzak.

irenmeḥ İğrenmek.

irihan Reyhan.

isgan Çay bardağı.

isgapēn Kundura.

isgarpén *bk. isgapén.*
işgat Ölünün ardından verilen sadaka.

isi su *bk. issi su.*

issi savuḥ rutubet.

issi su Kaplıca.

issi Yakıcı ve bunalıcı sıcak, ısı (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

iş kar İş güç.

işbabıyan Kayısı kurusu.

işgarşe Az bulunan kıymetli.

işğırḥ Islık, düdük.

işgi İçki.

işḥ Işık.

işitmeh Duymak.

işlemeh Çalışmak.

işlik Mintan, gömlek (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

işmeh İçmek.

işsiz karsız 1. Yapacak işi olmayan, işsiz güçsüz. 2. Yapacak bir işi olmadan.

it gırḥan Çok yoksul.

it laḥi Köpek yemeği.

itburni Kuş burnu.

itdirsegi⁹⁹ Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

itelemeh İtmek.

iti Keskin (bıçak için) (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

itin enigi “Köpek yavrusu” anlamında bir hakaret sözü.

itin oḡli Hakaret sözü.

itirmeh Kaybetmek (DS. *Erciş-Van 1974 c: 7).

itmeh Kaybolmak, yitmek.

-j-

jahaddi Gayretli.

jajerun Küflü yağ.

jeng Pas, oksitlenme.

jujji Kirpi.

-K-

kabalah¹⁰⁰ Geniş yapraklı bir tür bitki (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).¹⁰¹

kadanmah Bir yere dadanmak, oyalanmak.

kafir Kâfir.

kağ¹⁰² Tarlayı otlardan temizleme işi (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kağ etmeh Bostan bozumunda kalanları toplama işi.

kağıt Kâğıt.

kal¹⁰³ Olmamış kavun, karpuz (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kambah Virane, yıkılmış.

kapancada kalmah Çıkar yol bulamamak.

kar Sağır (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

⁹⁹ DS’de bu kelime “itdirseği” biçimindedir.

¹⁰⁰ DS’de bu kelime “kabalak” biçimindedir.

¹⁰¹ DS’de bu kelimenin anlamı “Bir çeşit başlık.” biçimindedir. Yaptığımız çalışmalarda bu anlama rastlanılmamıştır.

¹⁰² DS’de bu kelime ile ilgili “Ekin arasında biten yaban otlar.” ve “Dağ yamaçlarındaki ince çayırılık yer.” tanımları yapılmıştır. Yaptığımız çalışmalarda kelimenin bu anlamlarına rastlanılmamıştır.

¹⁰³ DS’de bu kelimenin anlamı “Olmamış, ham meyve.” şeklindedir.

kar sıçani Beyaz fare.

kara dındıh Tavuklarda gagaların siyahlanması hastalığı.

karaağaç Siyah selvi. Çok sert bir ağaç türüdür. Alet yapımında kullanılır.

karabaş Bir cins ot.

karakılçih¹⁰⁴ Kılçıkları siyah olan kırmızı ya da beyaz sert taneli buğday (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

karayer Mezar.

karğakıra Siyah leş kargası.

karğış *bk. gargış.*

karrasa İnatçı.

kartmağ *bk. gartmağ.*

kaş Yüzüğün üstündeki taş.

kati dem Koyu çay.

katkati gül Şerbeti, reçeli yapılan güzel kokulu bir tür gül.

kavalamağ *bk. gavalamah.*

kavluh Sidik torbası. (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kavurğa *bk. gavurğa.*

kavut¹⁰⁵ Kavrulmuş buğday ununun sade yağda pişirilmesiyle elde edilen bir tür kahvaltılık (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kaysefe Kuru kayısı kızartması.

kaz evladı Kız çocuğu.

kaz eyağı Yemeği yapılan bir tür ot.

keçel baş Saçı olmayan, kel kafalı.

keçel Kel.

kêf (I) Keyif.

kef (II) Köpük.

kêf etmeğ Keyif yapmak.

kêfine (< keyfine) Ne olursa olsun.

kêflenmeğ (I) Keyiflenmek.

keflenmeğ (II) Köpürmek (sabun).

kêfsiz Keyifsiz, hasta.

keftor¹⁰⁶ İhtiyar, cadı, bunak (kadın için) (DS. *Erciş-Van 1975 c:8).

kehkül Kâkül.

kehlig _oti (<< keklik otu) Dağ kekiği.

kehlig Keklik.

kehligi azmağ Mide ekşimesi sonucu ağza acı tat gelmek.

kelbetin Kerpeten (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

keledoş Yağda kavrulmuş soğan, mercimek, ceviz vb. şeylerden yapılan bir çeşit yemek (DS. Van 1975 c: 8).

kelef İplik yumağı (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

keleküte İri yarı, azman.

kelem dolması Lahana dolması.

kelem Lahana (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kelesge At arabası.

keleş Güzel, besili sığır.

kelhot Dişsiz (hakaretimiz).

kellağ Çok zayıf inek.

kelle Koparılmış baş, kafa.

kelloş Kel kafa

¹⁰⁴ DS'de bu kelime "karakılçık" biçimindedir.

¹⁰⁵ DS'de bu kelimenin açıklaması "Kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununun şeker ya da tatlı yemişle karışımı, helva." şeklindedir.

¹⁰⁶ DS'de bu kelime "kaftar" şeklinde geçmektedir.

- kelp** Köpek.
- kenger** Yenilebilir dikenli bir bitki.
- kennahu** Güya, sanki.
- kepenek (I)** Kelebek (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kepenek (II)** Büyük ve küçük baş hayvanda kelebek hastalığı.
- kèran** Kalın tavan direği, büyük ağaç (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kèrandi** Tırpan.
- kerdi** Sebze evleği (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kerduvar**¹⁰⁷ Ark açmaya yarayan bir araç (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kereyaği** Tereyağı (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kerki** Keser (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kerme**¹⁰⁸ Kurutulup kesilmiş tezek (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kerpiç** Kalıplara dökülüp kurutulduktan sonra kullanılan toprak örgü malzemesi.
- kerti** Bayat (ekmek, et için) (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kertik** Oyuk, kazılmış yer.
- kesgin** Keskin.
- keşgöl** Tavuk taşlığı.
- keşiş daşşığı** Mor renkli, üzüm salkımını andıran süs bitkisi.
- keşköl** Çanak, kâse.
- kèveni** Kadın hizmetçi (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kevraz** Soğuk rüzgâr.
- kevşen** Civar, etraf, kırlar. (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kèzik** Kakalak böceği.
- kıddi** *bk. kırtik.*
- kıglaver** Su arkı.
- kılav** Irgat kahvaltısı.
- kındırak** Hamur açmakta kullanılan merdane (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).
- kırah** Kıyı, kenar, uç (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kırağ** *bk. kırah.* (DS. Van 1975 c: 8).
- kırç** *bk. gırç.* (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).
- kırddi kırddi olmağ** Parçalanmak, parçalara ayrılmak.
- kırhımağ** Koyun, keçi gibi hayvanların tüylerini kesmek.
- kırılı** Kırık.
- kırım kırtdik** Param parça.
- kırız**¹⁰⁹ Toprakta yapılmış peynir veya yağ küpü (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).
- kırrik** Ekmeklik buğday türü.
- kırtdama** Küçük parçalara ayrılmış kesme şekeri ağızda tutarak çay içme şekli (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kırtik** Pek az, azıcık, bir parça (DS. Van 1975 c: 8).
- kırttik** *bk. kırtik.*

¹⁰⁷ DS'de bu kelime "kerdivar" biçimindedir.

¹⁰⁸ DS'de bu kelimenin anlamı "Gübre, tezek." şeklindedir.

¹⁰⁹ Çalışmalarımızda bu kelimenin DS'de geçen "Kanı karışık, melez." anlamına rastlanılmamıştır.

- kısğa** Tohumluk soğan.
- kısmıh** Ot dikenli.
- kıtdama** *bk. kırtlama*.
- kız bibi** Annesine yardım eden erkek için söylenen söz.
- kızdıрмаh** Isıtmak, hararetlendirmek.
- kızınmah** Isınmak. (DS. Van 1975 c: 8).
- kızmah** *bk. kızınmah*.
- kızırık** Tamamen yanmış.
- kimi** *bk. kimin*.
- kimin** Gibi.
- kirpitmeñ** Kulak kabartmak, kulaklarını dikmek (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kirşan** Allık, pudra (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kirşe**¹¹⁰ Sertleşmiş kar (DS. *Erciş-Van 1975 c:8).
- kişmiş** Çekirdeksiz üzüm.
- kişniş**¹¹¹ Maydanoza benzer hoş kokulu bir bitki (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- ko** Bırak, koy.
- kofi** Kadınların başlarına giydikleri bir tür başlık.
- koh** Taştan yapılmış barakamsı ev.
- koka** İplik yumağı.
- koka** Peksimet gibi küçük ve kurutulmuş ekmek (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kokav** Taze cevizin dış kabuğu.
- kolçañ** Kıyafetlerin kollarının kirlenmemesi için bileklere geçirilen kolluk (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- koluk** Kulübe (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- kom**¹¹²¹¹³ Koyun ağılı (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- konah** Misafir (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- koşmah** Koşmak, hızlı gitmek (DS. Van 1975 c: 8).
- koşuñ** Başı boş, hayta.
- kor göz** *bk. gözi yumuñ*.
- kor** Kör (DS. Van 1982 c: 12).
- korafehim** Yeteneksiz, beceriksiz, anlayışı kıt.
- kordüğün** Kördüğüm, çözilemeyen ilmiksiz düğüm.
- korfehim** *bk. korafehim*.
- koruci** Kırsal bölgelerde güvenlik güçlerine yardımcı olan sivil görevli.
- kortduk**¹¹⁴ Çukur (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).
- korz** Saban ve pulluğun toprakta açtığı iz (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

¹¹⁰ Bu kelime DS’de “Kış günlerinde insanların sakal ve bıyığı, hayvanların tüyleri, bitkilerin yaprak ve dalları üzerinde olan buz.” şeklinde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlama rastlanmamıştır.

¹¹¹ Bu kelimenin anlamı DS’de “yaban maydanozu” olarak verilmiştir. Fakat yaptığımız çalışmalarda yaban maydanozunun kişnişten farklı bir bitki türü olduğu tespit edilmiştir.

¹¹² Çalışmalarımızda bu kelimenin DS’de geçen “küçük tümsek” anlamına rastlanmamıştır.

¹¹³ Bu kelime DS’de “ağıl, davar ahır” biçiminde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda ise “koyun ağılı” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir.

¹¹⁴ Bu kelime DS’de “kortuk” şeklindedir.

korzıvel Kağnı tekerini dingile sabitleyen ağaç.

kostuk Suratsız, dönük.

koşum¹¹⁵ Arabaya, pulluğa koşulacak hayvan (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kotan Pulluk, büyük saban (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

ķotur *bk. gotur.* (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

köçer Göçebe, yörük (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kök atmaħ Bitki için köklenmek.

kök şuğı Kökten çıkan filiz.

kölge Gölge (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

körelmeħ Keskinliğini yitirmek.

körpe Yaşı küçük çocuk, bebek.

körpi Köprü (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kösnük İşe yaramaz, pısrık, sevimsiz.

kössevül Tandırı karıştırmaya yarayan ağaç, değnek.

köti Beğenilmeyen, hoş gitmeyen, kötü.

köti dönük Suratsız, çirkin yüzlü.

köyneκ Gömlek, iç gömleği (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

közer İyice dövülerek kabuğundan ayrılmamış buğday başakları, harman altı (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

ķulaħlanmaħ Dikkatlice dinlemek.

kulfan Salıncak.

kumkumo Zehirsiz kertenkele.

kumreş Mert, gözü pek.

kuncuk Kuytu, gizli yer.

kuppız İri yarı, azman.

kurruk Eşek yavrusu, sıpa (DS. Şahmelik *Erciş-Van 1975 c: 8).

kurruz olmaħ Oyunda her şeyini kaybetmek.

ķurut Kurutulmuş lor.

kuruz etmeħ Saçını kazıtmak.

kussi Kaplumbağa.

kuş ehmeği Yemeği yapılan bir tür bitki.

kutuk Köpek yavrusu (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kuvi Ürkek, çekingen.

kuzlamaħ (I) Kedi ya da köpek için yavrulamak, doğurmak.

kuzlamaħ (II) Nemden dolayı bir şeyin yüzeyinin parça parça dökülmesi.

küçüh Küçük.

küflet Nüfus, ev halkı.

külbaş Zavallı, acınacak halde olan.

külbaşli *bk. külbaş.*

külfet *bk. küflet.*

külle (I) Hayvanın başı ile vuruşu, tos (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

külle (II) Tandırın hava deliği.

külle atmaħ (hayvan için) başı ile vurmak.

külle ķurdi Kalorifer böceği.

¹¹⁵ Bu kelime DS'de "koşun" biçimindedir.

küllük Kül ve süprüntü atılan yer, çöplük (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

küllük yetimi Başboş, pasaklı kimse.

küloş Geniş bayan elbisesi.

külünk Şekil olarak orağa benzer ama kesici olmaya, ot örmede kullanılan.

künt Hamur, ya da çamur topağı (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

küpe Küp (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

kürke yatmaḥ Kuluçkaya yatmak.

kürme Tandırı tutuşturma yakacağı.

kürsi (< **kürsü**) 1. Tabure. 2. Tandır üzerine konulan ısıyı muhafaza etme amaçlı üzerine örtü örtülen sehpa.

küsgi Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk ya da ağaç, basit kaldıraç (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

küsü tutmaḥ Dargınlığı sürdürmek (DS. *Erciş-Van 1975 c: 8).

küşküş Çağlayan (DS. *Erciş -Van 1975 c: 8).

küvre Kirve.

-L-

lâk (II) 1. Bozuk yumurta (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 2. İçi geçmiş kavun, karpuz (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

lal Dilsiz.

lallanmaḥ Topaç vs. oldukça hızlı dönmesi.

lallo bk. *lal*.

lamık Gayrimüslim çocuğu.

lapan Eli ayağı büyük.

lavaş İnce tandır ekmeği, yufka (DS. Van 1982 c: 12).

layıḥ Layık. Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan; müstahak.

lecelec Ağız dalaşı.

leçek bk. *neçek*.

legen Leğen.

lehleméh Yorgunluktan nefes nefese kalmak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

lemse Tavuk.

lengeri Büyük bakır kap, sahan.

lepe¹¹⁶ Cıvık çamur (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

leppik Yassı oyun taşı.

lesan Nisan ayı.

leşger Asker.

levün Çeşit (DS. Van 1982 c: 12).

levün levün Rengarenk, çeşit çeşit.

leyden Boynuzdan yapılmış ot bağlarını bükmeye yarayan araç.

lğlğa¹¹⁷ (I) 1. Bataklık 2. Su yatağının yumuşamış durumu (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9), 3. Vıcık vıcık (çamur için) (DS. Van 1977 c: 9).

lğlğa (II) İçinde çok sayıda balık bulunan su.

ling Topal ayak.

lingini döyméh Topallayarak yürümek.

¹¹⁶ Bu kelimenin DS'de anlamı "lapa" şeklindedir. Yaptığımız çalışmalarda bu anlama rastlanmamıştır.

¹¹⁷ Bu kelimenin DS'de geçen "Boğaz", "Esnek" anlamlarına çalışmamızda rastlanmamıştır.

lingo lingo Seke seke.

libas Elbise.

lil Su yosunu (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

loğ Toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

loğlamağ Toprak damı loğ taşı ile bastırmak, düzeltmek.

lohma Lokma.

lop Küçük minder (DS. Van 1982 c: 12).

loşgo Perişan, dağınık.

lotgana gahmağ Eşeğin çifte atması.

loto Obur, pisboğaz.

löküs Lüks lambası.

lülle (I) 1. Su akan musluksuz boru (DS. *Erciş -Van 1977 c:9). 2. Tüfek ya da çiftenin namlusu (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

lülle (II) Baldırdaki içi boş kemik (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

lüllük Çaydanlık ve demliğin ağzı, ibriğin emziği (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

-M-

maben bk. eyvan.

mācir Muhacir.

maç etmeñ Öpmek.

maç Sabanın, elle tutarak yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

maçé Öpücük (çocuk dili).

madek Dişi manda (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

madık¹¹⁸ Madımak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

mağğas Makas.

mağrib bk. meğrib

mahana (<< bahane) İleri sürülen sözde neden, bahane (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

mahcemal Ay yüzü.

mahrma Mendil (DS. Van 1982 c: 12).

mağat Tahta sedir, divan.

mal Büyükbaş hayvan.

mal cannisi Mala düşkün, malı çok seven.

malamat Alçak, aşağılık (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

malamat olmağ Mahcup olmak, rezil olmak.

malharap Evi yıkılası anlamında serzeniş.

malho Evin reisi, yetkili.

malyemez Cimri.

man Bana.

manğafa Büyük kapı kilidi.

manne Bana ne, beni ilgilendirmez.

marak Samanlık.

maral 1. Ceylan (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9) 2. Güzel.

maran Kağrı teker parçası.

¹¹⁸ Bu kelimenin anlamı DS'de "Deve tabanı." biçiminde verilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda ise bu kelimenin anlamı "Madımak bitkisi." olarak tespit edilmiştir.

maşığa çıhmaḡ¹¹⁹ Pikniğe gitmek.
(DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

mayıs Yaş sığır pisliği, gübre (DS.
Van 1977 c: 9).

mayış Maaş, aylık.

mecal Güç, takat.

mecalsız Güçsüz, takatsiz.

mecrefe Kulplu su kabı.

meḡel 1. Koyunun kırdan yatıp
dinlendiği yer (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
2. Koyunun kırdan yatırılıp dinlendirilmesi
(DS. *Erciş -Van 1977 c: 9).

megeme Meğerse.

meḡrib Akşam olamaya yakın
vakit.

mehel(e) almaḡ Dikkate almak,
önem vermek.

meḡkeme Mahkeme.

meḡl Zaman.

meḡle Mahalle (DS. *Erciş-Van
1977 c: 9).

meḡle şekali Mahallede çok gezen
kimse.

meḡlil mırat İşe yaramaz, kötü.

mehlül Kötü, iflah olmayan.

meḡsus Mahsus, bilerek, kasten.

mekge Mısır.

melagan İyi yetişmiş, sütü bol,
verimli inek.

meleke Melek.

melemez Beceriksiz, tembel (DS.
*Erciş-Van 1977 c: 9).

melmeket Memleket.

melül Boynu bükük, zavallı

mem ne “Bilmem ne” anlamında
kullanılan ifade.

men Ben (1. teklik şahıs zamiri).

mende Dış kabuğu soyularak özü
yenilen, tadı ve kokusu güzel bir ot (DS.
*Erciş-Van 1977 c: 9). Peynir yapımında
kullanılır.

mendebur Menfaatperest.

mennik Benlik, kibir.

mennik etmeḡ Kibirlenmek.

mensiz Kibirsiz.

meḡşur Meşhur, tanınmış.

menzemeḡ Benzemek.

merahli Meraklı.

merangoz Marangoz.

mèrat Ölenin hayrına verilen şey.

merek Samanlık (DS. Van 1977 c:
9).

merfet Marifet.

merildemeḡ (Koyun, keçi)
melemek.

meryemḡor Yenilebilir yabancı bir
ot.

meryemḡort bk. *meryemḡor*.

mesel Bilmece.

mesele 1. Konu. 2. Sorun, problem.

messeb Mezhep.

mèv Üzüm kütüğü ve çubuğu, asma
(DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

mevuldamaḡ (Kedi) miyavlamak.

meyit Ölü.

meymun Maymun.

¹¹⁹ DS’de bu kelime “Maşğa çıkmak.” şeklindedir.

- meyremhor** bk. *meryemhor*.
- meyremhort** bk. *meryemhor*.
- meytep** Mektep, okul.
- mezar** Mezar.
- mezarrih** Mezarlık.
- mezemetdi olmağ** Kıymete binmek.
- mezemetti** Kıymetli.
- mezmeze** Sert kabuklu, üzerinde dilim biçiminde çizgiler olan bir çeşit kavun (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mıcır** Ufak taş parçaları.
- mığmığ**¹²⁰ Sivri sinek (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mıh** Çivi.
- mıhla** Soğanlı kıyma, pastırma üstüne yumurta kırılarak yapılan yemek (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mincilo** Küçük, çok ufak.
- mirad_almah** Mesut olmak, mutlu olmak, muradına ermek.
- mirçalıh** Yenilebilir otlar.
- mırdar** Mundar.
- mırıh** Doğuştan dudağı yarık, tavşan dudaklı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mırt olmağ** Ölmek.
- mısafır** Misafir.
- mısafırhana** Misafirhane, konukevi.
- mısdafa çiçeği (<< mustafa çiçeği)** Otların arasında yetişen dört yapraklı sarı çiçek.
- mısır** Hindi.
- mısıran** Hayvan yemliğı.
- mıtırıp** Çingene (DS. Van 1982 c: 12).
- mij** Pus, sis, duman (DS. *Erciş - Van. 1977 c: 9).
- milçi** Göze sürme çekilen çubuk.
- mincilağuz** Yenilen bir bitki.
- mindirmeh** Bindirmek.
- miné** Ufak süs köpeğı.
- minmeh** Binmek (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mintan** Gömlek.
- mirat (I)** Uğursuz, değersiz şey.
- mirat (II)** Miras.
- mirav** Su yollarına bakan kimse, su yolcu (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- misin** Bakır güğüm, ibrik.
- mitil** Yüz geçirilmemiş yorgan, şilte, minder, yatak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mol** Melez köpek (DS. Van 1977 c: 9).
- moloz** Cahil, iş yapamaz.
- moz** At sineğı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- mozlanmağ** 1. (Büyükbaş hayvan için) at sineğı saldırması sebebiyle sağa sola fütursuzca koşturmak. 2. mec. Sinirlenmek.
- mozuk** İkinci kez evlenen kadının ilk kocasından olan çocukları (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
- möhdac** Muhtaç.
- möhgem** Sağlam, kuvvetli.

¹²⁰ DS’de bu kelime “Tatarcık” olarak açıklanmıştır.

möhlet Mühlet, vade.

möhre¹²¹ Kerpiç veya çimden yapılmış bahçe duvarı (DS. Van 1982 c: 12).

möhür Mühür.

muğad etmeñ Korumak, göz kulak olmak, mukayyet olmak.

mumbar 1. Sığır, koyun, keçi vb. hayvanların kalın bağırsağı. (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 2. Kalın bağırsağa, kıyma, pirinç, soğan doldurarak yapılan bir tür yemek (dolma) (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

muncuñ Boncuk (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

murç Demir sikke.

murtuğa Unu yağda kavurarak yapılan şekersiz helva (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

muruz asmañ Surat asmak.

muruz sallamañ bk. *muruz asmañ*.

muruz Surat, yüz (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

musul Boynuzlu öküze verilen takma isim.

münzür Yaramaz.

mürbe¹²² Toprağın ekilmek için yarıya verildiği ada, yarıcı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

mürgülemeh Oturduğu yerde uyuklamak, şekerleme yapmak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

müsandere Yüklük. Yatak, yorgan koyulan yer.

-N-

nabal almañ Günahını almak, haksız yere suçlamak.

nabal Vebal, günah (DS. Van 1982 c: 12).

naçar Çaresiz.

naçarlıñ Çaresizlik.

nağre Nara, haykırma, bağırma.

nahak Haksız, gereksiz.

nahak yere Haksız yere, boşuna.

nahır Sığır sürüsü (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

nahırçı¹²³ Sığır çobanı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

nahış Nakış.

nalın Takunya.

namazlav Namazlık, seccade.

namazlıñ bk. *namazlav*.

nāmerd Mert olmayan, alçak.

nāmet Nimet.

nankor Nankör.

nav Ağaçtan oyma su arkı.

ne Ne?

ne sarı? Hangi tarafa?

ne vahıt? Ne zaman?

ne yanda Nerede?

nebñer 1. Hayırsız. 2. İşe yaramaz şey.

nēce Nasıl?

¹²¹ Bu kelime DS'de "Çamurdan yapılmış duvar." şeklinde tanımlanmıştır.

¹²² Yaptığımız çalışmada bu kelimenin DS'de yer alan "Toprağı olmayan çiftçi." anlamına rastlanmamıştır.

¹²³ DS'de bu kelime "nahırcı" biçimindedir.

nêce yani Nasıl yani?
nêcola Nasıl ola, nasıl olacak?
nêçek Bezden, tülbentten yapılmış başörtüsü (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
nêdim Ne edeyim, ne yapayım.
nefes deymeh Nazar değmek.
nefes Nazar.
negâhdan Aniden.
nehîl etmeh Rivayet etmek, haber vermek.
nehş Aksi, laf anlamaz, geçimsiz.
nekes Cimri.
nekis Böğür ve belde görülen ağrı.
nem nüm etmeh Geveleyip durmak, bahane aramak.
nemekda Tuzluk.
nemêr Erkekliği kalmamış.
nemheram Namahrem.
nerduvan Merdiven.
nêri İki yaşından büyük erkek keçi, teke (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
nermenenji Ölümcül.
nese Neyse.
nesib Nasip, kısmet.
nesihet Nasihat.
netice Birisinin torununun çocuğu.
netmeh Ne etmek, ne yapmak.
nevcivan Genç yiğit, çok taze.
neve Torun (DS. Van 1982 c: 12).
neyen Neyine.
nezer deymeh Nazar değmek, göz değmek.
nezer muncuği Nazar boncuğu.
nezer Nazar.

nezerrik Göz değmesine karşı korunmak amacı ile kullanılan mavi boncuk, göz boncuğu.
nırgız Cimri.
nicimli Tokgözlü (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
nicimsiz Pisboğaz (DS. *Erciş-Van 1977 c:9).
nikâh etmeh Evlendirmek.
nişan (I) Doğum lekesi.
nişan (II) Evlenecek çiftlerin nikah öncesi birbirlerine evlenmek üzere verdikleri söz.
nişanni Nişanlı.
nohud Nohut.
nola Ne ola.
nubarçalıh İlk çıkan bostan meyvesi.
nurayn Nur yüzlü.
-O-
o ğate O kadar.
o ğatte bk. o ğate.
obaşdan Sahur vakti (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
obiri Öteki, diğeri.
oğrun Gizli, saklı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).
oğul uşah Çoluk çocuk.
oğulluh Üvey oğul.
oğur Uğur.
oh Ok.
oheşş İyi oldu, müstahak oldu anlamında bir ünlem.

oĥlav Oklava (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

oĥşamaĥ Okşamak.

oĥuci Bulaşıcı.

oĥuci ĥestelik Bulaşıcı hastalık.

oĥumaĥ Okumak.

oĥunmaĥ Duyurulmak, okunmak.

ona sarı Ona taraf (yön belirtme).

orah Orak.

ortah Ortak.

otarmaĥ Hayvanları otlatmak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

otdamaĥ Otlamak, başkalarının sırtından geçinmek.

otobos Otobüs.

oyun 1. Öğün (yemek vakti). 2. Vakit (namaz).

-Ö-

öddek Ödlek, korkak.

ög Ön.

öge ana Üvey anne.

öge baba Üvey baba.

öge Üvey.

ögeç Yaşlı küçük baş hayvan.

ögümeh Midesi bulanmak, kusmak.

ögünmeh Övünmek.

ögüt Öğüt, nasihat.

öli Ölü.

ölüşgemeh Bitki solmak, buruşmak (DS. Van 1982 c: 12).

önnük Önlük.

öretmen Öğretmen.

örgenmeh Öğrenmek.

örgetmeh Öğretmek.

örken Kıldan yapılmış kalın ip, urgan (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

örtme Tandır evinin kenarında kurulan çardak (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

örtmeh Kapatmak, kaplamak.

örtük 1. Başörtüsü, şal. 2. Örtü.

örük Saç örgüsü (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

öteyin Geçen gün, önceki gün.

övle Öğle vakti.

öymeh Övmek.

öz Kendi.

öz özü Kendisi, kendi kendisi.

öz sözünde Kendince, kendine göre, kendi aklınca.

öz yanında bk. *öz sözünde*.

özi Kendi (DS. Van 1982 c: 12).

özünde olmaĥ Kendinde olmak.

özünden razi olmaĥ Kendini üstün görmek, kendini beğenmek.

özzek¹²⁴ Bitkilerin ortasında oluşan kısım, orta göbek (DS. Van 1977 c: 9).

-P-

paca (I) Baca (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

paca (II) Pencere, tavan penceresi (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

paçe Öpücük.

padişah Padişah.

pahıl Bencil, kıskanç (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

¹²⁴ DS'de bu kelime "özek" şeklindedir.

pahır Bakır. (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pahlamaḥ Temizlemek.

pahlava Baklava (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

palah Kuru, ince ot (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

palıt Meşe ağacı, pelit (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pambuḥ Pamuk (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

panga Banka.

pangınót Banknot, kâğıt para.

pantor Pantolon.

panut *bk. pangınót.*

papaḥ Kalpak.

papbuk Küçükbaş hayvan ayağı.

papel Banknot.

papo 1. Ayakkabı (çocuk dilinde) (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 2. Ayak (çocuk dilinde) (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

papor Uğur.

paporri Uğurlu.

papuk *bk. papbuk.*

parḥaç Bakraç.

parıldamaḥ Parıldamak.

parılti Parıltı, parlama.

parlamaḥ Parlamak.

parpar Semiz otu.

part Biçilmiş ekinin otuz demetinden yapılmış yığın (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

partız *bk. part.*

pasvanık Sarı top şeklinde çiçek.

pavluka Fabrika.

pay Hisse.

paymal olmaḥ Ayaklar altında kalmak, perişan olmak, değersiz olmak.

payton Fayton.

pazzık Şeker pancarı.

pebbuk *bk. pepuk.*

peḥember buğdasi Mısır.

pehluvan Pehlivan, güreşçi.

pekollamaḥ Önüne bakmadan ezip geçmek.

pencer 1. Pancar (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 2. Yenilebilen her türlü kır yeşilliği.

penez Metal para.

peparri Uğurlu.

pepe (I) Kekeme, peltek.

pepe (II) Ekmek (çocuk dilinde) (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pepuk Zavallı, beceriksiz.

per (I) Defter yaprağı.

per (II) Çark, değirmen ve vapurun pervanesi (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

perem perem olmaḥ Darmadağın olmak, dağılmak.

perk Katı, sert. (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

perkiştirmeḥ Sağlamlaştırmak.

perkitmeḥ Sağlamlaştırmak.

pervaz etmeḥ Uçmak.

peşgir İş önlüğü.

peşin Önce.

peşine vermeĥ 1. Kovalamak, arkasından gitmek. 2. Bir konu ile fazlaca ilgilenmek.

peşk atmaĥ Kura çekmek.

peşman olmaĥ Pişman olmak.

peşman Pişman.

peştemal Kadınların önlerine taktıkları önlük.

peyin Atın dışkısı.

pılım pırtık Paramparça.

pıltan Kokulu bir ot.

pınık¹²⁵ Örme sepet (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pır Bir oyun türü.

pırdduk Latin harfle yazılı kitaplar.

pırıldamaĥ Aniden gülmek.

pırpırım *bk. parpar.*

pırt_ etmeĥ Parçalamak.

pırtlamaĥ Gözün dışarı fırlaması.

pırti Kumaş, bez.

pısmırıĥ Beceriksiz.

pıştıvak Pencere üstü hatıl döşeme.

pıtırak Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot.

pıçaĥ Bıçak.

pınaĥun Kışlık un.

pırpırım *bk. parpar.*

pişik cırnaĥi Kedi tırnağı bitkisi.

pişik Kedi (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pişo pişo etmeĥ Suyundan gitmek.

piy bağlamaĥ (I) Üzerinde yağ birikmek.

piy bağlamaĥ (II) Semirmek, besili hale gelmek.

piy İçyağı (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

poçcuk Kuyruk sokumu.

poh Bok.

poh çuvali İşe yaramaz, kilolu kimse.

poheşşegi Ahırda üzerine sepet konulan şey.

pohli düĥün Çözülmesi imkânsız.

pohpüsür Deĥersiz şeyler.

porak Soda, boraks (DS. *Erciş - Van 1977 c: 9).

porĥang Topraktan yapılmış boru.

potin Ayakkabı.

potur Yüzünde çiçek bozuĥu olan, çopur (DS. Van 1977 c: 9).

pöflemeh Üflemek.

pörk (I) Erkeklerin giydiĥi bir çeşit başlık, takke, külah (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pörk¹²⁶ (II) Düĥünde gelinin baba evinden çıkarılıp damadın evine getirilirken en önde gelen atının getirdiĥi hediye (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

puç *bk. puj.*

puçili Havuç.

puj Bozuk ceviz.

puka Çok hafif, içi boş.

¹²⁵ DS'de bu kelimenin anlamı "küçük sepet" şeklindedir.

¹²⁶ DS'de bu kelime "Düĥünde gelinin baba evinden yola çıktığını bildiren haber." şeklinde tanımlanmıştır.

pumpul 1. Tıraş ederken çocukların alınlarının üstünde bırakılan bir tutam saç, perçem (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 2. Güvercin ve tavukların tepelerindeki tüyler (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9). 3. Püskül (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pungal 1. Fol olarak konulan yumurta. 2. Tavuğun yumurtladığı yer, folluk.

punuk Küçük sepet.

pur puş Yakacak çer çöp.

puşt Güvenilmez kişi.

pür Sebze yaprağı. (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

pürtüm pürtüm Param parça.

püşürük Toprak damlı evlerde dama döşenen cıvık çamur (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

-R-

rafata Yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu, yastık biçiminde araç (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

raķi Rakı.

razılıh almaḥ Rızasını almak.

razılıh vermeḥ Rızılı olmak, izin vermek.

razi Rızılı, kabul eden.

rebbe Rabbi, Allah.

reben Zavallı, kimsesiz.

redvan bk. *nerduvan*.

reḥim Rahim.

reḥmed Rahmet.

reḥmede gêtmeḥ Ölmek.

reḥmetdik Rahmetlik.

remil Sihir, fal.

rep Dimdik.

reşber Rençber, çiftçi.

rızılıh Rızılık.

rusvay etmeḥ Rezil etmek.

rusvay olmaḥ Mahcup olmak, rezil olmak.

rusvay Rezil, utanç.

rut Çıplak, hiçbir şeyi kalmamış, fakir.

ruvi Haber ulaştıran.

-S-

saba bi gün (<< **sabah bir gün**) yarın öbür gün, ileride.

saba Yarına, sabaha (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

sabanan Sabahleyin, yarın.

sabbah Sabah.

sabbahnan bk. *sabanan*.

sabırri sabırlı.

sabunnuḥ Öküz arabasında dingili kayganlaştırmak amacıyla sürülen sabunun konulduğu kap.

sacuzadan¹²⁷ (<< **saç uzatan**) Pişmiş et içindeki şerit gibi kalın sinirler (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

saçı buçuḥ kadın Günahkâr kadın.

sadıḥ Sadık.

sağalli bk. *sağgalli*.

sağalmaḥ İyileşmek.

sağgal Sakal.

¹²⁷ DS'de bu kelimenin anlamı "Hayvanın sırtındaki kalın damar." şeklinde geçmektedir.

- sağgalli** Sakallı.
- sağgız** Sakız.
- sağdış** Sağdıç, damadın yol gösteren arkadaşı.
- sağın** Sağılmakta olan inek veya koyun.
- sahab** Sahip.
- sahab_olmaḥ** Korumak, sahip olmak.
- sahan** Büyük bakır tabak.
- sahlamaḥ** Saklamak.
- sahtıyan** Ucuz ayakkabı.
- sako** Ceket.
- salahana (I)** Mezbaha.
- salahana (II)** Başiboş gezen köpek.
- salatalıḥ** Salatalık.
- salıḥ** Haber, bilgi (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
- salıḥ_almah** Haber almak.
- salıḥ vermeḥ** Haber vermek.
- salmah** Düşürmek.
- salmanca** Yemeği yapılan bir tür ot (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
- sami** Öküzleri boyunduruğa bağlayan parçalar.
- samter** Boyundurukta hayvanın boynunun iki tarafına inen çubukların uçlarını bağlayan ip.
- samur** Darı yemeği.
- san** Sana.
- sancılmaḥ** Batmak, saplanmak.
- sandıḥ** Sandık.
- sanne** Sana ne, seni ilgilendirmez.
- sanşmaḥ** Isırmak, sokmak. (Arı, yılan vb.)
- saralmaḥ** Sararmak.
- sarat** Geniş delikli elek, kalbur.
- sarı** Taraf, yön.
- sas salmaḥ** Duyurmak, hissettirmek.
- sasi** Balık kokusu.
- sassıgını sallamaḥ** Suratını asmak.
- satıl** Kulplu su kabı, bakraç, kova (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
- sator** Satır.
- savarcaḥ** Su değirmeninde suyun tahliye yeri.
- savmaḥ** Uzaklaştırmak, defetmek, bertaraf etmek.
- savuh** Soğuk (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
- sayır buyur konuşmaḥ** Sayıklamak, anlamsız şeyler söylemek.
- saz olmaḥ** Dost olmak, iyi anlaşmak.
- sebet** 1. Sepet (DS. *Erciş- Van 1978 c: 10). 2. Değirmende, buğdayın döküldüğü kesik koni biçiminde yer (DS. *Erciş- Van 1978 c: 10).
- sebi** Çocuk, sabi.
- sedir** Divan.
- seğgavul** Ahır ve bahçe süpürmede kullanılan çalı süpürge.
- seğget** Sakat.
- seggiz** Sekiz.
- seğır sebi** Babası ölmüş küçük çocuk.

segirt Hemen koş anlamında bir söz.
sehem Hisse, pay.
sehet Saat.
sekar Büyük yem sepeti.
seki (I) Hafif yüksek oturma yeri.
seki (II) Toprak üstündeki yükseklik, doğal set (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
seklavi Yarış atı.
sêl ehmeği Sacda pişirilen ekmek.
sêl Üstünde ekmek pişirilen sac (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
sele Zembil, sepet.
selef Koyunlara bakan yarıcı.
selemet Selamet, sağlam, güvende.
semvar Semaver.
seni Gaz tenekesi.
senvar bk. *semvar*.
sepmeh Serpmek.
seray Saray.
sereg bk. *serek*.
serek Küp ağzına kapatılan deri parçası (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
serhoş Sarhoş.
sermeh Sermek, yaymak.
sêrt Siirt ili.
ses sese vermeh İki kişinin birlikte bağışlamak.
şeşme¹²⁸ Tandırda yakılan ot, tezek vb. nesnelerin ufağı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

setircem Akciğer yangısı, zatülcenp (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
sevo Saf, aptal.
sevündürük olmaḥ Çok sevinmek, sevinçle heyecanlanmak.
seylaz Boyunduruğu tutan ağaç kama.
sıdğı sıyrılmaḥ Birinden veya bir şeyden soğumak.
sıfat Surat, çehre.
sıgıtmaḥ Üşümek, soğuktan titremek.
sıhılmaḥ Sıkılmak.
sıhmaḥ Sıkma.
sırğa Küpe.
sırım¹²⁹ Hayvan postundan kesilmiş ip (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
sırmaḥ Yorgan veya şilteyi iri aralıklarla dikmek.
sırni Öküz arabası dingili.
sırsır Soğuk ayaz.
sırtarmaḥ Sırtmak, gülmek.
sıtar Yer, yurt, rahatlık.
sıtar _etmeh Barındırmak, rahat etmek.
sıtar _olmaḥ Yer, yurt edinmek, rahat olmak.
sıyrıncaḥ Kaygan, kayıcı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
sıyrınmaḥ Kaymak.

¹²⁸ DS'de bu kelime "şeşme" biçimindedir.

¹²⁹ Bu kelimenin anlamı DS'de "Kağrı dingili." şeklinde verilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda kelimenin böyle bir anlamına rastlanmamıştır. "Kağrı dingili." anlamına gelen "sırni" kelimesi ile karıştırılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

sigge Atın çayırda ipinin bağlandığı demir kazık.

sile Ağzına kadar dolu, tam (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

sille Tokat.

simek Saklambaç oyunu.

sinece Sinsi.

sini Üzerinde yemek yenen büyük tepsi.

sinor Sınır.

sirmo Yabani sarımsak, peynir otu olarak kullanılır (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

sivinç *bk. küşgi*.

siyanet Hatır, itibar.

soğulcan Solucan (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

som_olmaḥ Kaskatı kesilmek.

somat Ekmek tahtası.

sona Suna, bir cins dişi ördek (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

sonsurat Gülünç.

söymeḥ Sövmek, küfretmek.

su ḡıraḡi Su kenarı.

su iti Su samuru.

subayca konuşmaḥ Kibar konuşmak, İstanbul Türkçesi ile konuşmak.

sukum Yüz, çehre (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

sukumunu asmaḥ Surat asmak, somurtmak.

sukumunu sallamaḥ *bk. sukumunu asmaḥ*.

sukumunu yıḥmaḥ *bk. sukumunu asmaḥ*.

surfa bezi Sofra bezi, sofranın altına serilen örtü.

surfa Sofra (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

sutal Avare, başboş kimse.

suvaḥ Sıva, badana (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

suvamaḥ Sıvamak.

suvarmaḥ (I) Tarlayı sulamak ((DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

suvarmaḥ (II) Hayvanlara su içirmek (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

süd Süt.

süddü buḡda¹³⁰ Sütte bekletilmiş buğday.

südeçalan Yoğurt mayası (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

südeçar Sütten kesilen.

südügen¹³¹ Tarla kenarlarında yetişen kırıldığında içinden süt akan uzunca bir bitki.

sünepe Beceriksiz.

sürecek Kur'an yazılarını takip etmek için kullanılan kâğıt cetvel.

sürgi Sürgü, kapıyı kilitlemeye yarayan içten sürülen uzun demir.

sütül Olmamış buğday (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

¹³⁰ Sütte bekletilerek hazırlanan bu buğday kavru olarak yörede “kavurğa” adı verilen çerezin yapımında kullanılır.

¹³¹ Bu bitkinin sütü yörede siğil tedavisi için kullanılmaktadır.

-Ş-

şabaş Düşünde davulcuların topladığı oynayanlara saçılan para (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şad Mutlu.

şadlıh Sevinçli olma durumu, sevinçlilik.

şafah Şafak vakti.

şafahn Güneş doğmadan önce.

şagğur şığğır Şıkır şıkır.

şahad Şahit, tanık.

şahaddıh etmeh Şahitlik, tanıklık.

şahan Ağacın orta sürgünü (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şahşıvel olmağ Eşya için kullanılmayacak hale gelmek.

şahşıvel Yamuk yumuk, arızalı, işe yaramaz (araba, araç vb. için).

şahta Soğuk, don.

şahta vurmağ Sebzelere don vurmağ.

şakşak Değirmen taşının üzerinde bulunan, taşın dönmesiyle tanelerin taşın oluşuna düşmesini sağlayan 15-20 cm. uzunluğunda bir tahta parçası.

şallah¹³² Bozulmuş karpuz (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şamama Kokulu süs kavunu.

şapba çalmağ Alkışlamak.

şapbalağ Sille, tokat.

şapbıltı Tokat vurma sesi.

şaran Altın dizisi (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şarpa Eşarp.

şaş Şaşı göz (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şatavlamah Suyuna gitmek, pohpohlayıp gönlünü almak (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şavğa Şapka.

şegirt Çırak.

şek olmağ (Ağaç için) çatlayıp ikiye ayrılmak.

şekal 1. Çok gezen kimse. 2. Eski, yırtık ayakkabı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şekerdanlıh Şeker kabı.

şelbik *bk. şerbik*.

şele Sırtta taşınan yük.

şelek Meyvenin yenilmeyen orta bölümü (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şene Yaba (DS. Van 1978 c: 10).

şengılo Küçük çocuklara söylenen sevgi sözü.

şennik (I) Şenlik.

şennik (II) 1. İç açıcı huzurlu kalabalık ortam. 2. Kalabalık, topluluk.

şep (I) Çay kenarındaki çimenlik yükseltir.

şep (II) Kamçı ucundaki kösele parçası (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şepe Çığ (DS. *Erciş,-Van 1978 c: 10).

¹³² DS'de bu kelime "Büyümemiş kavun, karpuz." şeklinde açıklanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlama rastlanmamıştır.

şepelemek (Kar için) yığılmak, birikip kalmak.

şeperze Dağınık, bakımsız, perişan, zavallı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şeperze olmağ Perişan olmak.

şeppe (I) Alt dudağı yarık.

şeppe (II) Eli ayağı büyük.

şer Kötülük.

şerap Şarap.

şerbik Kulplu tas, maşrapa.

şerefe Dini bayramlarda arife gününden bir önceki gün.

şergada Kavgacı.

şeşek Üç aylar.

şeve Boyna takılan, kara renkli cam boncuk (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şeveder Gece başıboş kalan at.

şevle Parlaklık, yansıyan ışık.

şeytanok Kâğıttan yapılan küçük, basit uçurtma.

şih Seyh.

şihşih Ses çıkaran oyuncak.

şillik Tepinme, sıçrama, hoplama (DS. Van 1982 c:12).

şillışop Karla karışık yağmur.

şilopba¹³³ Sulu kar (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şimişat Kaygan.

şıpana¹³⁴¹³⁵ Eşik (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şıpbık Terlik.

şıpık bk. şıpbık.

şırdan Takı dizisi.

şırde¹³⁶ 1. İpe dizilmiş balıklar. 2. Boncuk dizisi (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şırtı Akar su sesi.

şırınbiyan Kökü ilaç olarak kullanılan tarla bitkisi.

şikil Çehre, insan yüzü.

şil Eli ayağı tutmayan, sakat (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şil olmağ Felç olmak.

şilan Kuşburnu.

şilav Hayvanın iç organları, mumbar.

şile¹³⁷ Yöreyle özgü bulgur çorbası (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şilor Çok ekşi bir erik türü.

şilte Yer minderi, yüz­süz yorgan.

şirağana Pekmez yapılan yer.

şirin (I) 1. Tatlı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10). 2. Şekerli, şeker tadında olan.

şirin (II) Güzel, hoş.

şirinnik 1. Mutlu bir olay yaşandığında dağıtılan yiyecek veya hediye. 2. Yeni giysi giyildiği ya da alındığında verilen armağan. (DS. *Erciş-Van 1978).

şirit Çamaşır ipi.

¹³³ Bu kelime DS'de "şilopa" şeklindedir.

¹³⁴ DS'de bu kelime "şıpana" şeklindedir.

¹³⁵ Yörede halk arasında kapı eşiğine oturmanın uğursuzluk getirdiğine inanılır.

¹³⁶ DS'de kelimenin yazılışı "şırde" şeklindedir.

¹³⁷ Bu kelime DS'de "Pirinç ya da bulgur lapası." şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmalarımızda bu anlama rastlanmamıştır.

şirnek Tatlı lekesi, yapışkan (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şışırtmeh Şımartmak.

şışme Hayvanların midesinde gaz oluşması hastalığı.

şışmeh Kibirlenmek, havaya girmek, böbürlenmek.

şit Tatsız.

şitil Fide (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şohum Sürülmüş tarla (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şor Tuzlu (DS. *Erciş-Van 1978 c:10).

şorah¹³⁸¹³⁹ Yapışkan, su geçirmeyen toprak türü (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şoratan Yağmur oluğu, çörten (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şöhürü geçmeh Nazı geçmek, sözü geçmek.

şuğ Ağacın bir yıllık sürgünü (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

şulalamah Elbiseyi baştan savma dikmek, tutturmak, teyellemek.

şumal Düz, kaygan (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

şumşat Kaygan.

şupana *bk. şipana*.

şüşe (I) 1. Cam bardak. 2. Şişe (DS. Van 1982 c: 12).

şüşe (II) Buğday yığını.

-T-

tağ Kabak, karpuz, salatalık gibi bitkilerin gövde ve dalları (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tağmah Takmak.

tahtasız Yarım akıllı, patavatsız.

tağgala Takla.

talan (I) Adı hatırlanamayan şeye hitap şekli, şey.

talan (II) Yağma.

tamaşa Temaşa.

tamık Kağnı arabalarının tahtaları (DS. Van 1978 c: 10).

tango konuşmah *bk. subayca konuşmah*.

tango Sosyete.

tangoca konuşmah *bk. subayca konuşmah*.

tanış çımah Daha önceden tanışmış olmak.

tanış Tanıdık.

tapan Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç, sürgü (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

tapdağ etmeh Aynı yere sürekli gidip gelmek.

tapğır¹⁴⁰ Bölük, manga, dizi, kafile (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

tapıl Biçilen ot ya da ekin bağlamı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

¹³⁸ Su geçirmeme özelliği sebebi ile damlarda kullanılır.

¹³⁹ Yaptığımız çalışmalarda DS'de geçen "Çok tuzlu." anlamına rastlanmamıştır.

¹⁴⁰ Bu kelime DS'de "tapkır" şeklindedir.

tapıl etmeḥ Biçilen ot ya da ekini öbek öbek yığmak (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

taptamaḥ Elle ayakla ezmek, çiğnemek, dövmek.

taptapa Kalın bazlamaya benzer bir çeşit tandır ekmeği (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tar¹⁴¹ Tavukların kümeslerde tünedikleri ağaç (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tarçcılıḥ Yaş gübre, bataklık.

tarhun Kokulu ot.

tarımar Tarumar, darmadağın.

tari Tanrı (DS. Van 1982 c: 12).

tarlanmaḥ Tünemek.

tarma Köy evlerinde, ahırlarda yük koymaya ya da yatmaya yarayan büyük sergen (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tarranmaḥ 1. Tavukların tünemesi.
2. Yüksek bir yerde oturmak.

tas Genellikle içine sulu şeyler konulan kap.

tavli Besili, etli.

tavtave Densiz, münasebetsiz, akılsız.

tavuh Tavuk.

taya Ot ya da ekin yığını (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tazzi Av köpeği.

tebelleş Baş belası, yapışkan, musallat.

tebelleş olmaḥ Bela olmak, dadanmak.

teber Ufak balta.

teberrik Çok kıymetli, çok az bulunan.

tebi Tabii.

teğavut Emekli.

teğet Takat, güç.

teğetsiz Takatsiz, güçsüz dermansız.

tehmik Tekme.

tehmin Tahmin.

teke sağgali Teke sakalı, uzun, renkli salkım şeklinde sakala benzer bitki.

tekerek (I) Tekerlek.

tekerek (II) Fötr şapka.

tekerek (III) Yuvarlak (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

telbağı Çuval ağzı dikilen ip.

telemeh İtelemek.

telesik Acelecî (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

telesmeḥ (I) Acele etmek, kaygıyla ivmek (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

telesmeḥ (II) Hızlı nefes alıp vermek, solumak.

telimat vermeḥ Talimat vermek.

teliz Çuval.

temam etmeḥ Tamamlamak.

temam olmaḥ Tamamlanmak.

temam Tamam.

tembeh Tembih.

¹⁴¹ Yaptığımız çalışmalarda bu kelimenin DS'de geçen "Kırılmayacak denli çok buz tutmuş yol" anlamına rastlanmamıştır.

tembehleméh Tembih etmek.

temmiz Temiz.

tendír evi Tandır bulunan, üstü kapalı, ön bölümü açık yer (DS. Van 1982 c: 12).

tendír Tandır, yere çukur kazılarak yapılan bir fırın türü (DS. Van 1982 c: 12).

tendír torpağı Tandır yapımında kullanılan kırmızı renkli toprak.

tendíre vurmağ Açılan yufkayı pişirmek için tandıra yapıştırmak.

tendírkar Tandırı hazırlayan kimse.

tene Tane.

tengenefes Nefes darlığı çeken.

tensíz Ahmak, akılsız.

tentene Dantel.

tepbik Tekme (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tepeleméh Yığmak, iyice doldurmak.

teplik *bk. tepbik.*

tér Yün ve kıl ipliklerden dokunmuş geniş gözenekli büyük çuval (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

térebarık Kalın ve uzun kesilmiş ağaç.

teref Taraf.

terek (I) Bostanda kavun, karpuz yığını.

terek (II) Raf, sergen (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

teres Kötü adam.

terki Atın arkası (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

terrik (I) Terlik.

terrik (II) Bere.

tesleméh (At, eşek) Pislemek, dışkılamak.

teş Tüh, yazık anlamında ünlem.

têşennah yarasi Kötü yara.

teşgele Yaramaz, muzip.

têşi Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

têşt Sacdan yapılmış büyük leğen (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tetíl **tökülméh** Herkesin hastalanması.

tev “Adam sende, olacak şey mi” anlamında bir ünlem.

tevdür görméh Hazırlık yapmak.

tevdür Hazırlık, öte beri temini, tedbir.

tevs etméh Defetmek.

tevşi Bakır veya çinko yemek tabağı.

tevür Şekil, biçim.

teyib Kasetçalar.

têz Çabuk, acele.

tezbah Tesbih.

teze *bk. tezze.*

tezedén *bk. tezzeden.*

tezék Hayvan dışkısından yakacak.

tezze Taze, yeni.

tezzeden Yeniden.

tığ Savrulmamış harman tınazı (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tıhanç Baca tıkacı.

tıhdap Tılsım.

tıhdor Doktor.
tıhnefes Nefes nefese.
tıkan Diken (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tılaf tılaf olmağ Lime lime olmak.
tırana etmeğ Alay etmek (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tırhes İktidarsız, çocuğu olmayan.
tırıh Sürgün, ishal (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tırındaz Titiz.
tırşık Ekşi bir ot türü.
tırşo *bk. tırşık*.
tırtır Tırtıl.
tısdıyaza Karafatma (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tısga¹⁴² Sıska, zayıf (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tıh Dik, dik duran.
tihme Kavak fidanı.
tihmeğ (I) Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek.
tihmeğ (II) Dikiş dikmek.
tik *bk. tiğ*.
tike Parça, lokma, dilim (genellikle et, ekmek, peynir vb. için) (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tikiş Dikiş.
tilif Posa.
tıntos Kavurga karıştırma tahtası. (*ayrıca bk. kavurğa*)
tinto *bk. tintoni*.

tintoni Mızımız.
tir (I) Sonbaharda sıralı ekilen buğday tarlası.
tir (II) Büyük taneli, yumuşak bir çeşit buğday (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tire Dikiş ipi.
tirindi Pencerenin alt ve üstündeki kirişler (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tirindir Büyük çivi.
tirtirik Çok ince kumaş.
tite Tedavisi olmayan bir göz hastalığı.
titiremeğ Titremek.
titirge Meyve ağaçlarının çatlak ve yaralı yerlerinden akan zamk (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
tiya Ufak çakı.
toba Tövbe (DS. Van 1982 c: 12).
toğdoli Dopdolu, iyice.
toğlu Altı aylıkla bir yaş arasındaki kuzu (DS. *Erciş-Van 1978 c:10).
toğumağ Dokumak.
tolağa¹⁴³ Kafası tüylü serçeye benzer bir kuş, tarlakuşu (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).
toptopik Yuvarlak buğday türü.
tor (I) 1. İnce örgülü balık ağı (DS. *Erciş-Van 1978 c:10). 2. Saman taşırken kağnı arabasına takılan ot ve kendirle örülmüş ağ (DS. *Erciş-Van 1978 c:10). 3. Tuzak.

¹⁴² DS'de bu kelime "tıska" biçimindedir.

¹⁴³ DS'de bu kelime "tolaka" biçimindedir.

tor (II) Toy, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için).

tora düşmeĥ Tuzaĥa düşmek.

torpaĥ Toprak.

toy (I) Düĥün.

toy (II) Tecrübesiz, acemi.

toy (III) *bk. toy toĥlisi.*

toy begi Düĥünlerde idareci, yönetici kişi.

toy toĥlisi İrice bir kuş türü.

toycu Düĥüncü.

tozak İnce ve hafif yaĥan kar.

tozarramaĥ Fırlatmak (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

töĥmeĥ Dökmek.

tuç Tunç.

tufaĥı daĥılmaĥ Evi, yuvası daĥılmak.

tufak Ev düzeni, huzur.

tula bacak Ufak boylu, cüce.

tula Köpek yavrusu (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tuluĥ Peynir, yaĥ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tulum Koyun derisi.

tumaĥan Karabatak kuşu (DS. *Erciş -Van 1978 c: 10).

tuman Don, şalvar (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10).

tumatez Domates.

tump 1. Toprak yığını, tümsek (DS. *Erciş-Van 1978 c: 10). 2. İki tarlayı ya da

evlekleri birbirinden ayırmaya yarayan toprak set (DS. *Erciş- Van 1978 c: 10).

turş Ekşi (DS. Van 1978 c: 10).

turşi aşi Dövme, nohut ve ekşi erikten yapılan bir tür yemek.

turřumaĥ Ekşimek.

tuç gelmeĥ Rast gelmek, tesadüf etmek, karşılaşmak.

tut Dut.

tutamaĥ Neden, sebep.

tutmaĥ Tutmak, yakalamak.

tüfeng Tüfek.

tüg Tüy.

tüken Dükkân.

tümbetüm Büsbütün, topyekün.

tüpürmeĥ Tükürmek.

tüy töĥmeĥ Çok korkmak.

-U-

uca Yüce (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

ucarramaĥ Aynı şeyi sürekli tekrarlayıp durmak. Üstünde çok durmak, kurcalamak (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

ucun ucun Yavaş yavaş, azar azar (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

udmaĥ Yutmak.

ujbunduruĥ Uzun boylu, iri yarı.

ulam Ücretsiz iş, angarya (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

ulduz Yıldız.

un On (sayı).

un ufak Param parça.

urgan Halat, kalın ip.

urus Rus.

urva Yufka açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan kalın un (DS. *Erciş-Van 1978 c: 11).

uşaḥ Çocuk.

uşaḥli Küçük çocuğu olan kadın.

uṣḡun¹⁴⁴ Salatası, turşusu, yemeği yapılan ve kıraç yerlerde yetişen otuz santim boyunda, ekşi bir bitki (DS. *Erciş - Van 1979 c: 11).

uṣgur Uçkur, şalvar bağı.

uṣmaḥ Uçmak.

utancaḥ¹⁴⁵ Utangaç (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

uvan Van ili.

uvanni Vanlı.

uyaḥ¹⁴⁶ Uyanık (DS. *Erciş-Van 1977 c: 9).

uyatmaḥ Uyandırmak.

uyumaḥ Uyumak, uyku durumunda olmak.

uzaḥ Uzak.

uzunsav Boyuna, uzunlamasına.

-Ü-

ügüremeh Beşik sallamak.

ügütmeh Öğütmek.

ühli Yüklü.

üreg Yürek.

üregi aḡrımaḥ Karnı aḡrımak.

üregi bayılmaḥ Çok acıkmak.

üregi kopmaḥ Çok korkmak, ödü patlamak

ürümeḥ Köpek havlaması.

üsd (I) Üst, yukarı.

üsd (II) Giysi.

üsd baş (I) Bir yerin yukarıda olan bölümü.

üsd baş (II) Kılık kıyafet.

üsdüne Ayrıca.

üsgek Yüksek (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

üsгүйк Dikiş dikerken parmağa takılan yüksük.

üsгүйrmeḥ Öksürmek.

üş Üç.

üşgül Bir ot cinsi.

üvendir Kamçı.

üvez Ot sineği.

üz (I) Yüz, surat (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

üz (II) Taraf, yön.

üz (III) Yüzey.

üz (IV) Yağ.

üz almaḥ Yüzdeki tüyleri almak.

üz göz olmaḥ Senli benli olmak.

üz üze Yüz yüze, karşı karşıya.

üzbar olmaḥ Yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak anlaşmak.

üzbeüz (<< yüz be yüz) Yüz yüze (DS. *Erciş-Van 1979 c:11).

üzerrik¹⁴⁷¹⁴⁸ Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot (DS. *Erciş-Van 1978 c: 11).

¹⁴⁴ DS'de bu kelime "uşkun" biçimindedir.

¹⁴⁵ DS'de bu kelime "utancak" biçimindedir.

¹⁴⁶ DS'de bu kelime "oyah" biçimindedir.

¹⁴⁷ DS'de bu kelime "üzerik" biçimindedir.

¹⁴⁸ Bu bitkinin taneleri ipe dizilerek bir süs yapılı ve evlerin duvarlarına nazarlık olarak asılır.

üzi ğara (<< **yüzü kara**) Yüzüne bakılamayacak utanç işleyen.

üzi ğaralıh (<< **yüzü karalık**) Yüzsüzlük.

üzi ğuyli (<< **yüzü koyulu**) Yüzüstü, yüzükoyun, yüzü yere doğru olmak.

üzi yimişah Kendisinden istenileni geri çeviremeyen kimse.

üzi yola Uysal, geçimli.

üzli Yağlı.

üzünnen Yüzünden, sebebiyle.

üzini ...+a vermeĥ Yüzünü ... istikametine çevirmek, dönmek.

üzüg Yüzük.

üzügar *bk. üzürgar.*

üzük oyunu Birçok fincandan birinin altına saklanan yüzüğü bulma ilkesine dayanan bir tür oyun.

üzünü almaĥ Kaymağını almak (süt, yoğurt vb. için).

üzürgar Rüzgâr.

-V-

vā Acıma veya şaşma bildiren ünlem (DS. *Erciş -Van 1979 c: 11).

vabal *bk. nabal.*

vaĥıt Vakıt, zaman.

vala *bk. valla.*

valla Vallahi.

vallah *bk. valla.*

vallaha *bk. valla.*

vareles Kamçıyı sapa bağlayan deri ip.

vaşş! Hayret, şaşırma ifadesi.

vaveyla Bağırıp çağırma.

vay Vay! Eyvah!

vaya batmaĥ Kahrolmak.

vayli Kötü durumda.

vayvayli Sanki, güya.

ve'z Vaaz.

veceveze Gevezelik.

ved ğtmeĥ Vaad etmek.

ved Vaad.

vehşi Vahşi.

velesbit Bisiklet.

velet Çocuk, evlat.

velvele Kargaşa.

vengildemeĥ 1. Bağırarak ağlamak (çocuk için). 2. Canı yanan köpek acı acı ses çıkarmak (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

vengilti Sesli ağlama.

veran vertas olmaĥ Yıkılıp viran olmak.

veran Viran, yıkılmış.

vertas Alt üst olmuş, yıkık.

vesvese Şüphe, endişe.

vetendaş Vatandaş.

veziyet Vaziyet, durum.

vıccıĥ Su gibi, iyice ıslanmış.

vıccıĥ *bk. vıccıĥ.*

vıjjık Çok sulu ishal.

vilen *bk. vilen.*

vır Yalan.

vıravır Gereksiz yere bağırıp çağırma.

vırcıĥ Sebzeler için, iyice ezilmiş, bozulmuş.

vırvırık İnce zayıf bez.

viş bk. *viĥ*.

viy Üzüntü, şaşma bildiren ünlem.

viĥ Acıma, şaşkınlık, sevgi, acı bildiren ünlem.

vilen Ulan anlamında bir söz.

viş! Şaşırtma ifadesi.

vula Hey, hişt (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

vurucu Azrail.

-Y-

yabannıĥ Düğüne, gezmeğe giderken giyilen kıyafet.

yad akıl, hatırlama. (yadımda: aklımda, hafızamda)

yada gelmeĥ Hatırlamak.

yada salmaĥ Hatırlatmak.

yaĥli üzli Yağı ve sosu bol, lezzetli (yemek için).

yaĥlıca Yenilebilen bir tür ot.

yaĥacaĥ Yakılacak şeyler.

yaĥarmaĥ Yakarmak, yalvarmak.

yaĥın Yakın.

yaĥlaşmaĥ Yaklaşmak.

yaĥmaĥ Yakmak.

yaĥşi Güzel

yalannan Gerçek olmayarak, yapmacık, üstünkörü.

yalap yalap Parıl parıl, ıslıl ıslıl (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yalaşdan Şakacıktan.

yaldanmaĥ İnanmak, aldanmak.

yaldatmaĥ Kandırmak, aldatmak.

yaman Kötü.

yamanlıĥ Kötülük.

yan yerve Etraf, çevre

yanav Kapının yan tarafları, çerçeve.

yandırmaĥ Yakmak.

yanıĥ Yanık, hüznü.

yankeş Yengeç.

yannışlıĥ Yanlışlık.

yanpèrti Eğri büğrü, yamuk.

yanpîri 1. Yan yan yürüyen (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11). 2. Eğrilmiş, eğri, yan, çarpık (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yapba Küçük parçalar halinde yere ya da duvarlara yapıştırılarak kurutulan tezek (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yarı gece Gece yarısı.

yarı Yarım, yarı.

yarım ağız İsteksiz, içten gelmeyerek, dil ucuyla.

yarımcı Hastalıklı kimse.

yarma İri bulgur (DS. *Erciş 1979 c: 11).

yarpaĥ Yaprak.

yarpuz Yabani nane (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yasdıĥ Kaĥnı dingilini sabitleyen kısım.

yaslamaĥ Konuşan birinin konuşmalarını alaylı bir şekilde tekrarlamak, taklit etmek.

yassı Yatsı zaamanı.

yaş (I) Yaşanılan süre.

yaş (II) Islak.

yaş (III) Taze.

yataĥ Yatak.

yavan 1. Katıksız ekmek. 2. Tadı tuzu olmayan yemek.

yavarmaḥ Yalvarmak, dilenmek.

yavrí Yavru.

yayan Yürüyerek.

yaylı At arabası.

yazıḡı gelmeḥ Acımak, üzülmek.

yazlıḥ Yazık, zavallı.

ye Niye?

yèddi Yedi.

yège¹⁴⁹ Eḡe (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yègen Yeḡen.

yeḡin Yiḡit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11)

yèke Yalnız, tek başına (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yèl Ağrı, sızı, romatizma (DS. *Erciş-Van 1979 c:11).

yèlbíz Sümüklü böcek.

yèlḡı Yılkı.

yèlin İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yemeḥ Yemek.

yemeni Kilim.

yèmişen Kuşburnu benzeri yabancı meyve.

yèmlık Yenilen bir bitki.

yen Yiyen.

yèndír etmeḥ Tenezzül etmek.

yèndírmeh İndirmek.

yènmeh (I) İnmek.

yènmeh (II) Kazanmak.

yèpel Kırdı yetişen, toplanıp yenilebilen gümüş renkli bir ot (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yèr terpenmesi Deprem.

yèrbeyer Yerli yerinde.

yèrgat ırgat.

yèrişmeḥ Yetişmek, varmak.

yèriklemeh Aşermek (gebe kadın) (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yèrimeḥ Yürümek.

yèriş Yürüyüş.

yerrí yerinde 1. Eskiden olduğu yerde. 2. Uygun bir biçimde.

yèsir Esir.

yètik olmaḥ Anlamak, bilmek, aslını öğrenmek.

yıḡılca Dikenli bir bitki.

yıḡınaḥ Yıḡın, topluluk, toplantı.

yıḡinnaḥ bk. *yıḡınaḥ*.

yıḡamaḥ Yıkamak.

yıḡanmaḥ Yıkanmak.

yıḡılmaḥ Yıkılmak.

yıḡmaḥ Yıkma.

yımırta Yumurta.

yımırtdamaḥ Yumurtlamak.

yır Türkü, şarkı (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yırḡalamaḥ Sallamak, sarsmak.

yırramaḥ Şarkı, türkü söylemek (DS. Van 1979 c: 11).

¹⁴⁹ DS'de bu kelime "Ürmek, korkmak, korkudan ürpermek." biçiminde tanımlanmıştır. Çalışmalarımızda bu anlamına rastlanılmamıştır.

yilinmeḥ (Yemek) yenilmek.
yoḡun ine Kalın yorgan iğnesi.
yoh Yok.
yohsa Yoksa.
yola salmaḥ Yolcu etmek, yolculamak.
yolpaḥ Yer minderi.
yorpaḥ *bk. yolpaḥ*.
yoruḡunu almaḥ Dinlenmek.
yömiye Günlük ücret.
yubanmaḥ Gecikmek, oyalanmak. (DS. Van ve çevresi 1979 c: 11).
yuḡa İnce (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).
yuḡarda Yukarda.
yuḡari Yukarı.
yuḡi *bk. yuḡu*.
yuḡu basmaḥ Çok uykusu gelmek.
yuḡu Uyku.
yuḡusı gaçmaḥ Uyuyamamak.
yuḡusı gelmeḥ Uyuma isteḡi duymak.
yuḡusını almaḥ Uykusunu tam olarak uyumak.
yumaḥ 1. Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb. şey, yumak. 2. Açılmaya hazır hamur topaḡı.
yummaḥ Sıkıp kapamak.
yumuḥ göz *bk. gözi yumuḥ*.
yun Yün.
yüngül Hafif (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

yüznumara Tuvalet.

-Z-

zaḡar Ufak yaşlı köpek.
zaha Lohusa (DS. Van 1979 c: 11).
zahar Her halde, evet öyle (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).
zaḡma¹⁵⁰ Lokma (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).
zaḡre Zahir, yemeklik tahıl.
zaḡter Daḡ kekiḡi.
zara zarnan İnleyerek.
zarıldamaḥ İnlemek.
zarıltı Hastanın inlemesi, inilti.
zarıncı¹⁵¹ Yatalak, inleyen hasta (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).
zatidan Zaten.
zebellah İri yarı insan azmanı.
zebercet Deḡerli taş.
zeher Zehir.
zeherremeḥ Zehirlemek, Öldürmek amacıyla zehir vermek.
zeḡmet etmeḥ 1. Biri için yorulmak. 2. Çaba harcamak.
zeḡmetli Zahmetli, yorucu, eziyetli.
zeḡre *bk. zaḡre*.
zellal Temiz, duru su.
zeman Zaman.
zemheri Kış.
zemi Tarla (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).
zencır Zincir.

¹⁵⁰ Bu kelime DS'de "İri kemikli et.", "Etli pilav" şeklinde tanımlanmıştır. Yaptığımız çalışmalarda bu anlamlara rastlanmamıştır.

¹⁵¹ Bu kelime DS'de "Yatalak hasta." şeklinde tanımlanmıştır.

zengilok Gırtlaktaki çıkıntı, âdem elması.

zep Çanak, çömleğin kırık ve çatlağını kapatmak için kullanılan macun (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

zerar Zarar.

zerp Darbe.

zèyi Gelin tarafından gelen haberci.

zibar Yat geber anlamında söz.

zıbırtmaḥ Kavga, çatışma, tartışma sırasında karşısındakini sindirmek ya da kaçırmak (DS. *Erciş -Van 1979 c: 11).

zıġġıltı Şiddetli ağrı.

zıġġınabud Zakkum çiçeği kökü, zıkkım.

zılıtto Gereksiz, başı boş gezen genç.

zırılıamaḥ Her şeyi berbat etmek.

zırıliti Sesli ağlama.

zırnıḥ Tuz ruhu.

zırpçıḥdi Aniden çıkıveren.

zırpi İri yarı erkek.

zırrıġınci En son gelen, sonuncu.

zırrıḥda kalmaḥ En arkada kalmak.

zırrıḥ Son.

zırt atmaḥ Yalan söylemek.

zırt ha! Yalan söyleyen kişiye “hadi ordan, yalancı” anlamında söylenen alaycı bir söz.

zırt Yalan.

zırtaboz Ukala, yalancı.

zırza Kapı zinciri, sürgüsü (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

zibil Çöp, süprüntü (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

zigil Siğil.

zinav Sulu bataklıkli çimen.

zindan Tırpan dövmek için yere çakılan örs, iki ayaklı demir alet.

zirzibil bk. zibil.

zoġ İnce, uzun ağaç (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

zol Boyunduruğu kaġnıya bağlayan deri.

zonguldamaḥ Zonklamak (DS. *Erciş-Van 1979 c: 11).

zoppa Sopa.

zuġġum Zıkkım, zehir, zakkum.

zulumat Aşırı karanlık.

zulumkar Zalim.

zuruldamaḥ (Köpek) ulumak.

züryet 1. Züriyet, soy sop 2. Çocuk.

3.2. Erciş Ağzında Kullanılan Kalıplaşmış Sözler

3.2.1. Atasözleri

-A-

ac ile eceli gelen ‘aynidır “Karnı aç olanın yapamayacağı hiçbir şey yoktur, ölümü bile göze alır” anlamında bir söz.

ac it tendire bahmağdan doymaz İnsan ihtiyaç duyduğu şeyi elde etmek için çalışıp gayret göstermelidir.

acı acıyı, su da sancıyı bastırır Bir güçlüğü yenmek için başka bir güç yola başvurulmalıdır.

acıyan yatar, ac olan yatamaz Her sıkıntıya katlanılır fakat açlığa katlanılmaz.

acı söyletme tohı terpetme Aç olan düşünmeden konuşur, tok insan da hep kendi çıkarı için uğraşır.

adam ite daş atanda sahabınnan utanır Birine haksızlık yaparken sonuçlarını düşünerek hareket etmek gerekir.

adamın öz evi, öz gorı “İnsan kendi evinin rahatlığını hiçbir yerde bulamaz” anlamında bir söz.

adamın yere bahanınnan, suyun durgununnan korh Uysal ve sessiz görünen kişiler durgun ve derin su gibi tehlikelidir.

ağacın ğurdi içinnen olmasa ağaca zeval olmaz Bir topluluğa kendi içinden zarar veren olursa ancak o zaman yıkılır.

ağanın eli tutulmaz Zengin bir kişiden yüklü bir bağış beklenildiğini belirten bir söz.

ağanın mali gidi, hızmekerin canı çıhi Birinin davasını ondan daha çok savunanlar için kullanılan bir söz.

ağaşdan maşa kürtden paşa olmaz Kişinin doğuştan gelen özelliklerinin değiştirilemeyeceğini anlatan bir söz.

ağır daşı kimse oynatamaz “Ağırbaşlı insana kimse zarar veremez” anlamında bir söz.

ağır ol batman gelesen Ağır başlı ol ki el üstünde tutulasın.

ağız söyler, üz kızarır Kişi söylediklerinden dolayı mahcup olur.

ağız yer üz utanır Armağan alan, armağan verenin isteğini yerine getirmemekten çekinir ve mutlaka yapmaya çalışır.

ağlayanın mali gülene fayda etmez Birinden haksız olarak alınan mal alana fayda sağlamaz.

ağızımı yandıran aş olsun, başımı ğıran daş olsun Olumsuz deneyimlerden ders almak gerektiğini anlatan bir söz.

ağmağa üz, aptala söz verilmez Ahmak insana fazla ilgi gösterir, abdala gereğinden çok söz hakkı verirsiniz sizi çok uğraştırır.

ağşamın herinnense sabahın şerri éyyidir “Gece iş yapmanın kötü yönleri

çoktur bu yüzden işinizi akşam yapmayın, sabaha bırakın” anlamında bir söz.

aj ğarın, üsgek nالن salın kollarım salın Maddi durumu iyi olmadığı halde rahat harcama yapanlar için söylenen bir söz.

aj tavuĥ dışinde dari görer İnsanlar yokluğunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller kurarlar.

akıl torpaĥ deĝil ki herkes başına savura Akıl insanın kolay harcayabileceği bir şey deĝil bu yüzden akılcıca düşünüp doğru karar verilmelidir.

akılsız baş üzünnen ne çeker sefil eyaĥ “Düşüncesizce hareket eden kişi olumsuz sonuçlara katlanır” anlamında bir söz.

al ĝapida, sat ĝapida, işin yohsa yat ĝapida “Kişi kendi ailesinden, çevresinden uzakta iş yapmamalı” anlamında bir söz.

al mennen de bi öĝüt, kendi unun kendin üĝüt “Kendi işini kendin görürsen rahat edersin” anlamında bir söz.

alan ĝümansız, satan imansız Bir konuda bir tarafın güçsüz diğer tarafın güçlü olduğu ve acımasız davrandığı durumlardan söylenen bir söz.

alçaĥ yerde yatma, sel alır, üsgeĥ yerde yatma yel alır İnsan kendi durumuna göre bir yaşam tarzı benimsemelidir.

alışmış ĝudurmuřdan beterdir Alışılan bir şeyden kolayca vazgeçilemez.

Allah adamı it etsin, rut etmesin Yoksulluĝun en zor şey olduğu ve bu yüzden kimsenin yoksul olmaması temennisinde bulunulan bir söz.

Allah aĝız vèren yère aş vèrmez, aş vèren yère aĝız vèrmez “Allah bazen imkân verir fakat onu yapabilecek güç vermez, bazen de yapacak gücü verir fakat kullanma imkânı vermez” anlamında bir söz.

Allah bela vere o şakaya ki içinde haķıķat payı olmiya Her şakanın içinde mutlaka bir gerçeklik payı vardır.

Allah deĝele mal vermez Hile yapan hiçbir zaman kazanamaz.

Allah var ĝem yoh Allaha inanan insan kederli olmamalı.

Allah verdimi dingonun baĝında da verir Allah dilerse hiç umulmadık yerlerden bile mal gelir.

Allahın barmaĝı yohĥtur gözen soĥa Kötülük yapanlar er ya da geç cezasını çekerler.

almayı soy ye armudi say ye “İşler gerektiği gibi yapılmalı” anlamında bir söz.

altdan baĥar, ciger yaĥar “Uysal ve uslu göründüğu halde sinsice kötülükler yapar” anlamında bir söz.

anamın ehmegine ĝuri, ayrına duri diyemem “Eldeki nimetlere şükretmek gerekir” anlamında kullanılan bir söz.

anan sarmısağ, baban soğan, sen hardan çıhdın gülbeşeker Aslını inkâr edenler için kullanılan bir söz.

araba düşdi hendeye, itder gâşdi cendege Sıkıntıya düşen kişilerin durumunu fırsat bilip bir şeyler koparmaya çalışanlar için söylenen bir söz.

arsızın götüne gar yağıp oh ne hoş serindir diyip İçinde bulunduğu kötü durumu umursamayan kişiler için söylenen bir söz.

arsızın üzüne tüpürsen yağmur zanneder Arsız ne kadar hakaret görse de aldırılmaz.

asıl azmaz, bal kokmaz, kokarsa yağ kokar çünkü asli ayrandır Asil, düzgün insanlarla beraber olmak her zaman fayda getirir.

asılı almağ zor, sahlamağ kolay bédasılı almağ kolay, sahlamağ zor Asaletli, kıymetli olanı alan sıkıntı yaşamaz.

at at olana gede, sahabi mat olur Bazı şeylerin değeri ortaya çıkana kadar kıymeti bilinmez.

at bazarında eşşeg anğırılmaz İnsan kendi çevresinden olanlarla mutlu olur.

at gâşdi palan düşdi Beklenmedik durumlar karşısında planların bozulması anlamında bir söz.

at göri aḥsiyi su göri susiye Gerekli olsun olmasın her gördüğünü elde etmek isteyenler için kullanılan bir söz.

atadan görene yaḥlaş, soradan görennen uzaklaş Sonradan görme kişilerden zarar gelir. Onlardan uzak durulmalı.

atda ḡarın, yigitde burun İyi koşan atın karnı, yiğit erkeğin de burnu büyük olur.

atım tepmez, itim ḡapmaz dème Kimseye koşulsuz şartsız güvenme.

ayidan post, urusdan dost olmaz Düşmanlara güvenilmemesi gerektiğini anlatan bir söz.

az vardi ucadan, bi de geldi yan bacadan Aksiliklerin üst üste geldiği durumlarda kullanılır. “Allah sıkıntılar vermişti, bir de umulmadık yerden başka sıkıntılar geldi” anlamında söylenen bir söz.

az yemeḥ, az konuşmaḥ insani meleg_eder, çoḡ yemeḥ, çok konuşmaḥ insani helak_eder Her şeyin fazlası zarar verir.

az yin uzun yin Tutumlu olmayı öğütleyen bir söz.

azi yarar, ortasi karar, çoḡi zarar Hiçbir zaman aşırıya kaçılmamalıdır.

-B-

babadan görene yanaş, soradan görennen uzaklaş “Sonradan görme olan insanlardan zarar gelebilir onlardan uzak durmak gerekir” anlamında bir söz.

baht mı isdiyisen taht mı? Sen baht ver taht özi gelir Şans, talih olursa her şey kendiliğinden olur anlamında söylenen bir söz.

balıh tutanın, götü yaş olur Başarıya ulaşabilmek için fedakârlık göstermek gerekir.

başın başı, başın da başı var Hiç kimse başına buyruk değildir. Başta bulunan kişinin de üstünde daha büyük bir güç vardır.

başkasına balıh tutırılış özümüne gulbağa Yabancılar için her türlü fedakarlığı yaparken yakınlarına değer vermeyenler için söylenen bir söz.

batti balıh yan gider Her şeyin kötü gittiği durumlarda, “artık istenildiği gibi davranılabilir” anlamında bir söz.

beg almaz, paşa almaz, delikli muncuğ yerde kalmaz İşe yarayacak olan her şeyi mutlaka birileri sahiplenir.

bêkarın parasını it, yaahasını bit yer Bekar kimse parasını gereksiz harcar, hayatı düzensizdir.

beleş atın dişine bağılmaz Parasız elde edilen şeyde kusur aranmaz.

belin eysen, daş koyan çoğ olur “Kimseye boyun eğmeyip hakkını aramak gerekir” anlamında bir söz.

bi ağaşdan oğluğ da çıkar pohluğ da Bir aileden iyi insan da çıkar, kötü insan da.

bi dalda duri, binbir dali yırğalıyi Dedikoducu, her yere laf taşıyan, her işe karışan kişiler için söylenen bir söz.

bi gâşlı aşım, ağrısız başım “Az şeylerle de yetinirim, dertsiz bir hayatım

olsun başka bir şey istemem” anlamında söylenen bir söz.

bi öküzden iki gön çılmaz Mümkün olmayan işe girişmemeli.

bir koyundan iki post çılmaz bk. *bir öküzden iki gön çılmaz.*

biri sıçan tutar, biri gözüne torpağ atar Birlikte yapılan hileli işler için kullanılan bir söz.

bitderi ölüp, sirkeleri can çekişi Tembel insanlar için söylenen bir söz.

bosdana dadanan eşşegin kulağı olmaz Sürekli zarar veren kişiye verdiği zararın hesabı sorulur.

boş ite menzil olmaz varsın gezsın cihani Avare insanın yeri yurdu belli olmaz.

boş teliz eyahda durmaz 1. Karnı doymayan kimse çalışamaz. 2. Bilgisiz kişi kendisine verilen görevlerde tutunamaz.

böyyük başın böyyük derdi olur Büyük işlerin başında olanların yaşadıkları sıkıntılar da büyük olur.

bu hamır çoğ su götürür “Bu konu ile ilgili daha çok sorun çıkar” anlamında bir söz.

-C-

çağrılan yere erinme, çağrılmıyan yerde görünme Kişi çağrıldığı yere gitmeli, çağrılmadığı yere gitmemelidir.

camış ahurunda yati, padşahi dişinde göri Hayalperest insanlar için söylenen bir söz.

camî yıhılsa, mihrabı yerinde kalır Yaşlandığı veya eskidiği halde güzelliğini koruyan şey veya kişi için kullanılan bir söz.

caminin uzağı, mezarın yakını “Camiye gidilen her adım sevaptır ne kadar uzak olursa kazanılan sevap o kadar fazla olur. Mezar kişiye ölümü hatırlatır yakın olursa her an insan ölümü hatırlar ve ona göre davranır” anlamında bir söz.

canî yanan eşşek, atdan hızlı kaçır Zarara veya kötülüğe uğrayan kimse bir daha aynı duruma düşmemek için aşırı çaba sarfeder.

cehd _et başın kırdırma Gayret edip çaba gösterirsen rahat edersin.

cemreden sora yağın yağmura desdur diyeller “Zamanı geçtikten sonra hiçbir şeyin kıymeti olmaz” anlamında kullanılan bir söz.

cemreden soraki yağmura eyvallah edilir Büyük zorlukların ardından gelen daha hafif zorluktaki bir durum kabullenilebilir.

cevizi biz ile kır ki, sesi çıhımiya Bazı işleri gizli yapmak gerekir.

cüce her zaman sebetin altında kalmaz Her zorluk, her sıkıntı bir gün mutlaka geçer anlamında söylenen bir söz.

cüceyi güzün sayallar İşlerin hesabı en son yapılır.

-Ç-

çarşıya parasız, gora imansız gétme Her zaman tedbirli olmak gerekir.

çat başa, çarhı eyağa Her şeyin kullanım yeri farklıdır.

çaydan geçerken at değıştirilmez Tehlikeli bir durum veya zamanda bir yöntemden başka bir yönteme geçilmemelidir.

çoh söyleme arsız edersen, çoh sahlama hırhız edersen Her şeyi ayarında, abartmadan yapmak gerekir.

çölmek diyer dibim altın, çömçe diyer men hardayam Yalan söyleyen kişiler için söylenen bir söz.

çörek üzünen yenir¹⁵² “Olması gerektiği gibi, yerlilerinde ve güzel olmalı” anlamında bir söz.

çürük tahta mıh tutmaz “Kötü olan bir şeyi ne kadar uğraşsanız da işe yarar hale getiremezsiniz” anlamında kullanılan bir söz.

-D-

dari ununna pahlava, egiri ağaşdan oğlav olmaz Kötü araç ile iyi bir iş yapılamaz.

daş daşı, laf daşıma Söz taşımanın kötü bir şey olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz.

daş yerinde ağırdır Herkes, her şey kendi çevresinde önemlidir.

davetsiz gelen, döşeksiz oturur Davet edilmeyen yere giden tibar görmez

¹⁵² Yörede halk arasında güzel olmadığı düşünölen beğenilmeyen bir gelin veya kız hakkında yorum yaparken “Çörek de üzünen yenir” ifadesi kullanılır.

degirman iki daşdan, muhabbet iki başdan Karı koca arasında karşılıklı sevgi bulunmalıdır.

deli deliyi görende çomağını sahlar Saldırgan kimseler kendilerinden üstün birine saldırmaktan çekinir.

delik büyü, yama küçü Eldeki imkanların gerekenden çok az olduğunu anlatan bir söz.

deliye ilişme, çalıya iliş Cahil, laf anlamayan insandan uzak dur.

dere devlet, tülki bey Bilgili insanların olmadığı yerde cahiller bilge kesilirler.

dert adam söyler, aşk adami oynadır Dertli insan konuşur mutlu insan eğlenir.

deve hemama, it gehveye, çoban divana yakışmaz Herkesin belli bir statüsü vardır. Herkes kendi rolünde ve statüsünde olmalı.

deveciden dosdi olan kapısını üsge yapar Varlıklı, yüksek mevki sahibi insanlarla dost olan kimseler kendi hayatlarını onlarınkine uydurmak durumunda kalırlar.

dil kesik baş selemet “Az konuşursan kafan rahat olur” anlamında bir söz.

dilin olmasa, gârgalar gözün oyar Kendini savunamazsan kötü niyetli kişilerden zarar görürsün.

dünya yansa bi horum oti yanmaz Hiçbir şeyi umursamayan insanlar için söylenen bir söz.

düşen öküze piçah çeken çoh olur Zor duruma düşen insanın dostu olmaz.

-E-

eceli gelen geçi, çobanın ehmegini yer Birinin başına kötü bir şey gelmesi kaçınılmaz olduğunda olmadık davranışlarda bulunabilir.

ehmegi ehmegçiye ver, bitene de fazla ver Ücreti ne kadar olursa olsun her iş uzmanına yaptırılmalıdır.

ehmek veren yoh, akıl veren çoh İnsanlar yardıma muhtaç birine öğüt verir fakat yardım etmezler.

ek tohumun hasını çekme yiyecek tasasını Her şeyin iyisini, kalitelisini kullanırsan rahat edersin.

el atına minen tez yener Başkalarının yardımıyla bir konuma gelen kişi o konumu çabuk kaybeder.

el eli yıhar, el döner üzi yıhar Eğer birine iyilik yaparsanız o da karşılığında başka bir iyilik yapar

el töker geçer, dil töker geçmez “Söylenen kötü sözlerin telafisi olmaz, unutulmaz” anlamında söylenen bir söz.

elbise yamalığa, can hekime düşmesin “İnsan yoksulluk ve sağlık sıkıntısına düşmesin, düştükten sonra geriye dönüş zor olur” anlamında bir söz.

elden gelen oyun olmaz, oyun olsa karın doymaz (<< elden gelen öğün

olmaz öğün olsa karın doymaz) “Kişi geçimini kendisi sağlamalıdır, başkalarının yardımını beklememelidir” anlamında bir söz.

ële güvenme, bële güven Başkalarına güvenme kendi işini kendin gör.

ëlin ağzi çuval degil ki tikesen Başkalarının konuşacaklarına engel olamazsın.

elin vergisi, gönül sevgisi “Bize bir şey hediye edene karşı sevgi besleriz” anlamında kullanılan bir söz.

erim er olsun, yattığım yer koluk olsun Kadının kocası yeter ki düzgün, evine bakan biri olsun maddi durumu çok iyi olmasa da olur.

erkeği tıraş arvadi/avradi ilaç gözelleştirir Bakımlı erkekler ve kadınlar itibar görür.

ersiz arvat, yularsız at Çok gezip dolaşan kocası olmayan kadınlar için söylenen bir söz.

ëşşek ne annar yoncadan / ëşşek ne bülür yoncanın dadını Bilgisiz görgüsüz kimse güzel şeylerin değerini bilemez.

et ğanni, igit canni “Et çok pişmemeli, genç insanlar da canlı ve hareketli olmalı” anlamında bir söz.

et giren eve dert girmez Etin çok sağlıklı olduğunu, hastalıklardan koruduğunu anlatan bir söz.

et yen ğuşun dındığınnan bellidir (<< et yiye kuşun gagasından bellidir) “Bir kimse nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu mutlaka belli eder” anlamında bir söz.

evünde elek dönmiyi, Beytullah senin neyine Evinde yiyecek ekmeği yokken keyfi harcamalar yapan kişiler için kullanılan bir söz.

eziz ölür, boğaz ölmez “Çok kıymetli bir kişi ölse bile hayat devam eder” anlamında bir söz.

-F-

fıķerenin düşğini beyaz giyer ğış ğüni Kişi daha önce durumu iyi olup sonradan mevkisini kaybettiğinde uygun olmayan davranışlarda bulunur.

fıķerenin ununu Allah üğüdür “Gariban insanın işini Allah rast getirir” anlamında bir söz.

-G-

gandık dığıranıp, duvağını bulup Hoşa gitmeyen bir yönden birbirine benzeyen iki kişi bir araya gelmiş anlamında söylenir.

ğerib_itin ğuyruğı götünde olur Güçsüz insanlar sıkıntı yaşamamak için başkalarının işine karışmadan yaşarlar.

ğarpuz kökünde büyür “Kişi doğup büyüdüğü çevrede yetişir, gelişir” anlamında bir söz.

ğarşın ğavurga ğavuri, arhan savruğ savuri Yüze gülüp, arkadan kuyu kazanlar için söylenen bir söz.

geçi düşüp can hayına, kasap düşüp piy hayına Bir kişi önemli bir kaybindan dolayı kıvrılırken başka biri bu durumdan nasıl yararlanacağını düşünür.

geçinin goturı üst bulağdan su içer Değersiz kişiler, kendilerini değerli ve en güzel şeye layık görürler.

geçmişine laf ettirenin geleceğine gürşun atallar Köklerine, manevi değerlerine sahip çıkıp kıymet vermeyenler değer göremez.

gelin eşihde, uşah beşihde “Bir eve gelin gelir gelmez bebek hazırlıklarına başlamak gerekir” anlamında kullanılan bir söz.

gelinde dil yoh, kaynanada din, iman Kendini savunamayan, mülayim insanlar acımasız kişiler tarafından ezilir.

gelinin eyağı, çobanın dayağı¹⁵³ uğurri olur Gelin geldiği eve, çobanın da sürüye uğur getirdiğine inanılır. Bu anlamda kullanılan bir söz.

gelinin gürud ezeni, erkeğin gurbed gezeni “Gelinin marifetli olanı, erkeğin de dışarda çalışanı kıymetlidir” anlamında bir söz.

gevezeyi ceh’neme atmışlar, odunum yaştır demiş Çenesi düşük, geveze insanlar her durumda boş konuşmaya devam ederler.

gomşinin göti gomşıya büyük görünür Kişiye başkasının malı daha cazip gelir anlamında bir söz.

ğorh onnan, ğorhmaz allahınnan Allahtan korkmayandan uzak durmak gerekir, her türlü kötülüğü yapabilir.

ğoyunı olmiyanın piçağı kesgin olur “Elindeki malzemeyi kullanacak imkânın yoksa eğer ne kadar iyi olduğunun bir önemi yoktur.” anlamında bir söz.

ğoyunun olmadığı yerde, gëçiye abdurahman çelebi diyeller İstenilen şey bulunamadığında ondan daha düşük nitelikte olan şeye razı olunur.

ğörmemişin bi oğli olup, çekip şeyini koparıp Görgüsüz kişilerin eline bir şey geçince ne yapacağını şaşırır.

ğöti yere yahın olannan korh Zararın büyüğü beklenmedik yerden gelir.

ğurdun adı yaman çılmış, tülki var baş koparır Bazı Kurnaz kimseler vardır ki adı zalime çıkan kişilerden daha tehlikelidirler.

ğurt dumanni günü sever Kurnaz, kötü niyetli kişilerin ortalıktaki karışıklıktan yararlandığını anlatan bir söz.

-H-

hac itti, mesep kayboldi Her şey birbirine karıştı.

hanımın kırdığı çölmeğin sesi duyulmaz “Evin hanımı hata yaparsa örtbas eder, kimseye duyurmaz” anlamında bir söz.

haraba yerde hazine olur Her kötünün içinde bir iyi vardır.

¹⁵³ “dayak” kelimesi “sopa, değnek, baston” anlamında kullanılmıştır.

harda aş, orda baş Nerede emeksiz, zahmetsiz bir kazanç varsa orada insan çok olur.

harda hareket orda bereket Çalışkanlık, çaba göstermek bolluk getirir.

havanın eyazına, mırıbın namazına, itin beyazına güvenme “Kısa süreli olur” anlamında kullanılan bir söz.

hazır sahla, hızırdan isteme Tutumlu olup elindekine sahip çıkarsan, kimseye muhtaç olmazsın.

helal olsun tek öküznen çüt sürene Bazı işleri yardım almadan yapmak zorduk.

henek henek soni degenek Şakalar fazla uzatılırsa sonu kavgaya gidebilir anlamında söylenir.

her ayrana ehmeg doğranmaz Özelliği olan bir iş için sıradan birisi kullanılamaz.

her delige barmah soğulmaz Sonunu düşünmeden sana zarar getirebilecek davranışlarda bulunma.

her nerduvanın bikaç eyağı var En yüksek mevkiye yavaş yavaş yükselerek çıkılır.

her zaman çay gelip kütük getirmez Her zaman işler yolunda gitmeyebilir.

heram ile abad olunmaz Haksız kazanç sağlayanlar bir gün mutlaka felakete uğrarlar.

herkesin bi derdi var, kara kızın üş Herkesin kendine göre bir derdi vardır, kimsenin derdi ötekine benzemez.

herkesin ipi ile kuyuya yenilmez Her insana güvenilip bir işe girilmez.

herkesin öz südi, öz sümügi Herkesin kendi sahip olduğu kendisi için kıymetlidir.

heyır hetire verilmez Başkasının hatırı için sevap işlenmez.

hırhızın göyni olsa, öküzi bacadan çeker “İnsan zor işleri bile eğer isterse başarabilir.” anlamında bir söz.

hileli bazar, dostluğu bozar Yakın dostla alışveriş yaparken açık ve dürüst olunmalı. Aksi halde dostluk bozulur.

horoz ötse de ötmese de sabah olur Bir iş olacaksa mutlaka olur.

hoşgeldin bayram ağa İş işten geçtikten sonra oluşan durumlar için kullanılan bir söz.

-İ-

igidi ar öldürür, duvarı nem Nemin duvarı yıktığı gibi yiğidi de üzüntü yıkar.

igit yohsul olmayınca kötü olmaz Yoksulluk her türlü sıkıntıyı beraberinde getirir.

ihtiyarlık esgi çuldur satılmaz, gençliş şahin gıştur tutulmaz Kimse yaşlanmak istemese de gençlik çok çabuk gelip geçer kıymeti bilinmeli.

isdiyenin bi üzi, vermiyenin iki üzi ğara Birinden bir şey isteyen utanır ancak isteği yerine getirmeyen daha çok utanmalıdır.

istedigini söyleyen, istemedigini duyar Düşünmeden kötü konuşan kişi, söylediği kişiden karşılığını aynı şekilde alır.

iş adamın penzehiridir Çalışan insan stresten uzaklaşır, daha güçlü ve sağlıklı olur.

iş dedigin eşşehdir, sürsen gider Bir işi eğer yaparsan iş biter ve sonuca ulaşırsın.

it ağzını gemih tutar Aşağılık bir insanı susturmak için onun çıkarı olan bir şey yapmak yeter.

it araba kölgesinde yatar, kendi kölgesi zanneder Başkasının koruması, desteği altında olan kişi, bunu unutup kendi gücü olduğuna inanır.

it de bahara çıkar Her sıkıntı aşılabılır ancak önemli olan rahat atlatabilmektir.

it gursagi yağ götürmez Kişinin kapasitesi neyse ona göre davranıp, fazla zorlamamak gerekir.

it itin eyağına basmaz Aynı kişilikte olan kötü kimseler birbirlerini korurlar.

ite gem vurarsan özünü at zanneder Bir kimseye hak etmediği halde değer verilirse kendisini önemli zannedip değerli olduğuna inanır.

itin ahmağı, gayganahtan pay umar Aptal insan ulaşamayacağı şeyden kendisine medet umar. Olmayacak hayallere kapılır.

itin behsini et, kössevüli elen al Saldırgan biriyle karşılaşma ihtimali olan kimse hazırlıklı olmalıdır.

itin duvası ğabul olsa havadan gemih yağar Aşağılık kimsenin istediği olsaydı dünya, kendi istediği şekilde bir yer olurdu.

itnen çuvala girilmez Saldırgan kişilerle bir konu üzerinde tartışmak doğru değildir.

-K-

kalıp kulunç olacağına, çıhsın gülünç ol “İçinde kalıp dert olacağına sıkıntılarını dışa vurup rahatla” anlamında kullanılan bir söz.

kanım olsun kavmim olsun “Düşmanım dahi akrabamdan olursa daha iyidir” anlamında bir söz.

kar duymaz uydurur Söylenenleri anlamadığı için ilgisiz cevaplar veren kişiler için kullanılan bir söz.

karın ğardaşdan yakındır İnsan kendi çocuğunu kardeşinden daha çok sever.

karıncanın uçması, zevalına delalettir Bir kimsenin durumunun gereklerine aykırı taşkınlıklarda bulunması yok olacağına işaretidir.

kazla tavuğ ‘eyni yımırdamaz “Her insanın yaradılış özellikleri farklıdır” anlamında bir söz.

kefin satan kefinsiz ölür Kişi başkalarına yaptığı hizmeti kendisine yapamaz.

kem alatla, kemalat olmaz Kötü malzeme ile iyi sonuçlar alınamaz.

kılınç öz kınını kesmez Sert ve öfkeli kişi yanındakilere zarar verilmez.

kırh yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş Salgın ve ölümcül hastalık da olsa eceli gelmeyen ölmez.

kışın yazına avradın/arvadin nazına, kürdün namazına inanılmaz “Kısa süreli olur” anlamında kullanılan bir söz.

kız evi naz evi, oğlan evi düz evi “Kız tarafı nazlı olur, kendini ağırdan satar” anlamında bir söz.

kız evünde toy düğün, oğlan evünün habarı yoh Bir işi düşünmeden olmuş bitmiş sayarak sevinmek.

kız gündahda, cehiz sandıhda Kız daha beşikte veya kundakta iken çeyizini hazırlamaya başlamak gerekir.

kızım san diyirem, gelinim sen anna Birine dolaylı olarak başka kişi kastedilerek uyarı yapıldığında kullanılan bir söz.

kiminin eveli, kiminin ahırı Kimi insanın hayatı rahat ve güzel başlar, kiminin hayatı ise ömrünün son döneminde güzelleşir.

kimse ayranına turş demez Herkes kendi malını, kendi işini över.

kimsenin çırasi sabaha gede yanmaz Her şeyin bir sonu vardır, hiç kimsenin hayatı sürekli çok iyi olmaz.

kol kimin yerim, tavuk pini gibi evim olsun Kanaatkarlık ifade eden bir söz.

kotan ne büli hop ne çeki Bir zorluğu, bir sıkıntıyı ancak onu yaşayan anlayabilir.

kör Allahdan isdiyip bi göz, Allah verip iki göz Hayal ettiğinden daha fazlasını elde eden kişiler için kullanılan bir söz.

kul azmayınca, gada yürümez Kişinin başına durduk yere felaket gelmez. Kendi azgınlığı sebebi ile kötü durumlar başına gelebilir.

kul verdiği duyurur, Allah verdiği doyurur İnsanoğlu yaptığı yardımın reklamını yapar, Allah ise rızık verir.

kulağın kes arhan koy, bah ne sesler geli “Çevrene dikkat et, tedbirli ol. Arkandan dedikodu eden çok olur” anlamında söylenen bir söz.

kurban olum tipiye, vurdi getirdi gapiya Kötülük yapanların yaptıkları kötülüklerin kendilerine dönmesini anlatan bir söz.

kuş gördüğü yuvayı yapar Ailede edinilen bilgiler, eğitimin temelidir.

kürdün yağı bol olsa her terefine sürter Görgüsüz insan bir şeyi bol görünce gereksiz harcar.

kürt yer çarığına bahar Karnı doyunca kalkıp gidenler için söylenen bir söz.

kürtten olsa evliya koma gele havluya “Kürt evliya bile olsa ona güven olmaz.” anlamında bir söz.

-L-

leylek, mart sekizde gelmez dokuzuna kalmaz Herşey zamanında yapılmalı.

-M-

man baḥ ne haldayam, yara baḥ ne sallani/ man baḥ ne haldayam, yar nece sallani “Kimse kimsenin halinden anlamaz” anlamında bir söz.

martta merak, lêsanda tederek, gülunda beş on bağ ot gerek Yılın her mevsiminde tedbirli olmak gerekir.

men ḥırḥız oldum ay ğaldı sabaha Yapmaya niyetlenilen işlerde aksiliklerin çıkması durumunda söylenen bir söz.

men umaram bacımnan, bacım öli acınnan Yardım beklenen kişinin, yardım bekleyenden daha kötü olması durumunda söylenen bir söz.

men yanaram balama, balam yanar öz balasına Herkes kendi çocuğu için endişelenir.

meslegine hor bakanın, keşküli boş olur İşini sahiplenmeyen, sevmeyen kişinin kazancı olmaz.

mêyve veren ağacı daşlallar Üretken, başarılı kişiler kıskanılır, eleştirilir ve engellenmeye çalışılır.

mıḥ çıkar yeri kalır Birinin kalbini kırarsan ne kadar telafi etmeye çalışsan da tam olarak onaramazsın.

mülk satan bi sene toḥ, mülk alan bi sene ac kalır “Toprak alan her zaman daha kârlıdır anlamında” söylenen bir söz.

-N-

namazda gözi olmiyanın ezanda ğulaḡi olmaz Bir işi yapmak için niyeti olmayan kişi ilgisiz davranır anlamında bir söz.

ne doğrarsan aşan, o gelir ğarşan 1. İnsanlara nasıl davranırsan onlar da sana öyle davranır. 2. Ne kadar çalışıp emek verirsene kazancın da o kadar olur.

-O-

olannan ölene çare olmaz İnsanın kaderi olan şeyler engellenemez.

ot, köki üstünde biter Herkes soyuna çeker.

oyun bülmiyen arvat diyer yerim dardır Becerilmeyen bir işe bahaneler uydurulur.

-Ö-

ögidi ver alana, kulaḡında kalana, o da arı piri olana Güvenilir, akıllı insanlara nasihat edilmeli.

öküz düşse piçaḥ çeken çoḥ olur Zor durumlara düşenlere zarar vermek isteyen çok olur.

öli bizimdir Allah rehmet etsin Olumsuzluklara karşı kabullenışı ifade eden bir söz.

öli gorbagor olmasa, gor daralmaz Ölen kişi kötü bir insan olmazsa, günahkâr olmazsa, mezarında sıkıntı yaşamaz, kabir azabı çekmez.

ölüler éle büli diriler her gün halva yi İnsan sahip olmadığı şeyleri kıymetli zanneder.

ölüm ağ devedir her ğapida yatar “Ölüm kaçınılmaz bir sondur” anlamında bir söz.

özi akça, sözi pohça Kendi güzel fakat huyu kötü” anlamında bir söz.

özünü ögeni at kaç, başkasını ögeni al kaç Kendini methedenden uzak dur.

-S-

saç sefadan, dırnağ cefadan uzanır İyi koşullarda yaşamak ile kötü koşullarda yaşamanın farkını anlatan bir söz.

samanın irisi, eşşegin başının belasıdır Aç gözlülük insana zarar getirir.

seksen, doksan, bin, yohsan Ne kadar yaşarsan yaşa hayatın sonu ölümdür.

sen ağa men ağa, inehleri kim sağa “Herkes işten kaçarsa bu işleri kim yapacak” anlamında işten kaçanlara şaka yollu söylenen bir söz.

sen hara, keçel mısdonun¹⁵⁴ ahırı hara Layık olmadığı yere gitmeye çalışanlar için söylenen bir söz.

sen işlersen mal işler, adam ele genişler İnsan ancak çalışarak zengin olur.

seyrek gelen döşşege, sık gelen eşige Bir yere az gidenin itibarı daha iyi olur.

sınanmamış heyvanın arhasına geçilmez “Bilmediğin, tecrübe etmediğin işlerde temkinli ol” anlamında bir söz.

sırrını deme dostuna, o da gider diyer dostuna “Bir sır kimseye paylaşılmamalıdır” anlamında bir söz.

sofi soğan yemez, görse ğabuğuni komaz Hoşnutsuz işlere yönelmez gibi görünen bazı kişiler bu işlere girince aşırı yolu tutarlar.

soğan soyulmazsa ğohusı çılmaz Kötü bir durum kurcalanmazsa açığa çıkmaz anlamında söylenir.

sözün tamını eşşege diyeller Akıllı ve zeki insan söylenileni hemen anlar.

suyun durgunundan ğorğ “Sakin, sessiz kişilere karşı tedbirli olmak gerekir” anlamında söylenir.

-Ş-

şalvara acığ eden, tumana pisler Önemsiz şeylere küsüp büyük tepkilerle büyük zararlar veren kişilere karşı söylenen bir söz.

şeker, cinsine çeker Bir şeyin veya bir kimsenin doğasını değiştirmek zordur.

şepeden geçere ğurtulamaz “Çığdan saksağan bile kurtulamaz” anlamında bir söz.

şihí şih eden müridleridir Bir kişiye inananlar onu olduğundan üstün görürler ver herkesi de buna inandırmak isterler.

¹⁵⁴ Kişi adı olan Mustafa ismine yörede söylenilen biçim.

şorak yere ekin ekersen çılmaz
“Olmayacak iş için uğraşmak sonuç vermez” anlamında bir söz.

-T-

tahtadan maşa, çingeneden paşa olmaz Bir işe uygun olmayan, yeteneksiz kişiler verilen görevleri yapamazlar.

tek kanatla kuş uçmaz Bazı işler tek başına yapılmaz mutlaka yardım almak gerekir.

toh acın halınnan ne annar Varlıklı olan, yoksulun yaşadığı sıkıntıyı anlayamaz.

tülki delihden geçemişi, bi de kuyruğuna süpürge bağliyi 1. “İşleri zaten zorken daha büyük işlere kalkışmış” anlamında kullanılan bir söz. 2. “Kendisi bir yerde sığıntırken yanına başkasını da almış” anlamında kullanılan bir söz.

tülki tülkiye tülki de gıyruğuna Birinin söylediği bir işi başkasına yaptırmaya çalışanlara söylenen bir söz.

-U-

uşah ‘eziz, terbiye daha ‘eziz Çocuk kıymetlidir fakat onu eğitmek çok daha önemlidir.

uzah yerin halvası şirin olur Elde etmesi zor olan şeyler kıymetli olur.

-Ü-

ürümesini bilmüyen it, sürüye gurt getirir Bir ortamda nasıl davranması gerektiğini bilmeyen kişi hem kendine hem de çevresine zarar getirir.

üz üzden utanır “İnsanlar yüz yüze geldiklerinde daha kolay uzlaşırlar” anlamında bir söz.

üzügar her zaman gemicinin istediği terefdan esmez “Hayatta her şey istediğimiz gibi olmayabilir.” anlamında bir söz.

-V-

var evi kerem evi, yoh evi verem evi “Varlıklı insanların evleri rahat ve bereketli olur ama yoksul insanların evleri sıkıntılıdır” anlamında bir söz.

var varlatır, yoh şöletir Varlıklı insanlar paralarını kullanarak daha çok kazanırlar. Yoksul kişiler ise yakınıp dertlenir.

-Y-

yağmur gününde şoratan borç olmaz “İyilik yapmanın veya borç vermenin uygun bir zamanı vardır.” anlamında bir söz.

yağli gıazan yağli gıazana daşar Maddi zenginliği olan kişilerin kolaylıkla daha fazla kazanç sağladığını anlatan bir söz.

yaş da gıurrının aravuna yanar Suçluların yanında masum olan kişiler de suçluymuş gibi muamele görüp cezalandırılabilirler.

yazın artıği, gışın gıatıği Çalışıp emek veren, birikim yapan kişi hayatının ileri dönemlerinde rahat eder.

yazın başı bişenin, gışın aşı bişer “Çalışıp zahmet çeken kişi emeğinin karşılığını alır” anlamında bir söz.

yazın yağışını, kışın güneşini, katırın binışini, er arvat dögüşünü umursama Hepsinin kısa sürdüğünü anlatan bir söz.

yazın yayla kovanın, gışın yedigi kar olur “Zamanında yapması gerekeni yapmayan daha sonra sıkıntısını çeker” anlamın bir söz.

yegen amcadan, dilenci çömçeden umar Kişi umut ettiği yerlerden bekler.

yemek gördün mi giriş, sopa gördün mi sıvış “İyilik, güzellik olan yere git kötülük olan yerden uzak dur” anlamında bir söz.

yemiyeinin malını yeller Cimri insanların yemeyip biriktirdiği mallarını kendisi öldükten sonra mirasçıları yer.

yen bülmez doğriyan bülür Bir işin ne kadar zahmetli olduğunu ancak o işi yapan bilir.

yétimin mali vay etmez “Yetimin hakkını yiyen hayrını görmez” anlamında bir söz.

yoğurt tökülse izi kalır, ayranın tökülse nesi kalır Bir şeyin asıl olanı kıymetlidir, sahtesi değer görmez.

yüki daşıyan bülür Bir işin zahmetini onu yapan bilir.

-Z-

zırtnan pilav bişmez “Kişi çaba göstermeden bir işi başaramaz.” anlamında bir söz.

zorbaya sinor yoğdur “Zalim olan kişi sınır tanımaz.” anlamında bir söz.

zornan ava giden tazıdan bi şe behlenmez “İstmeden yapılan bir işten sonuç alınamaz.” anlamında bir söz.

zulümnən abad olanın, ahırı berbad olur Hak yiyerek ve zulmederek varlık sahibi olanın sonu kötü olur.

zügürtnen etme bazar, geçi verir koyun yazar, gün gelir çütün bozar Dürüst olmayan kişilerle alışveriş yapılırsa zarara uğranabilir.

3.2.1.1. Hayvan Adları ile Oluşturulan Atasözleri

-A-

aj tavuḡ diṣinde dari görer İnsanlar yokluḡunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller kurarlar.

at at olana ğede saḡabi mat olur Bazı şeylerin değeri ortaya çıkana kadar kıymeti bilinmez.

at ğaṣdi palan düṣdi Beklenmedik durumlar karşısında planların bozulması anlamında bir söz.

at igit altında aḡsar İnsanlar başlarında bulunan, onları yöneten kişinin tutumuna göre davranır.

at yıḡılmayınca nallanmaz “Her şeyin bir zamanı vardır” anlamında bir söz.

-D-

deve düṣdi bi pula sal ğetsin, çıḡdi bin pula al ğetsin Bir şeyin gerçek değerini bilmek gerekir.

diṣisinin yanında serçe deveye kafa tutar Kişinin yeteneklerinin yanında motivasyonun da önemli olduğunu vurgulayan bir söz.

-E-

êṣṣege ğüci yêtmiyi, palanını taptiye Birine gücü yetmediği için kızgınlığını olayla ilgisi olmayan kişilerden çıkarmak.

êṣṣek çamıra düṣende saḡabi ğüşli olur Bir kimsenin işi bozulduğunda,

durumunu düzeltmek için en büyük çabayı kendisi gösterir.

êṣṣek çamırdan bi kere geçer

Etkili birinin yanında güçsüz bir kişi bile kendine güvenip cesurca davranabilir.

êyyi mal puta verilmez “Değerli bir şey önemsiz bir şey için harcanmamalı” anlamında bir söz.

-G-

ġarġa başınnan ġavurma olmaz

Bir şeyin doğasının değişmeyeceğini bu yüzden ona göre davranılması gerektiğini ifade eden bir söz.

ġarġa deġil ġarnını vèrim, serçe deġil serini verim, men bi öküzün neyini verim Cimrilik ifade eden bir söz.

ġeçi can hayında, kasap piy hayında Bir kişi önemli bir kaybından dolayı sıkıntı yaşarken başka biri bu durumdan nasıl yararlanacağını düşünür.

geçinin ġoturi bulaġın ortasınnan su içer Değersiz kişiler, kendilerini değerli ve en güzel şeye layık görürler.

-İ-

iş êṣṣekdir sürsen gider, sürmesen ġetmez “İş eğer yapılırsa mutlaka biter, yapılmazsa hiçbir zaman bitmez” anlamında bir söz.

-K-

kor atın kor nalbandı olur Herkes dengiyle iş yapar.

-P-

piṣige diyipler poḡun dermandır, pisleyip ġuylayıp Kıymet verilen insanın

kendini naza çekmesi durumunda söylenen
bir söz

-T-

toy at kuvi olur Bir işte acemi
olanlar ürkek olurlar.

3.2.1.1.1. “İt (Köpek)” Sözcüğü ile Oluşturulan Atasözleri¹⁵⁵

it dişini göstertirse tutmaz Karşısındakini korkutmaya çalışan kimse eylemli bir saldırıda bulunmaz.

it iti dişlemez Aynı nitelikteki kötü kişiler birbirlerine zarar vermez.

it itin eyağını yere komaz Aynı kişilikte olan kötü kimseler birbirlerini korurlar.

it kursağı sade yağ kaldırmaz Kapasitesi yetersiz olan kişi kapasitesinden daha fazla talebi gerçekleştiremez.

it kuyruğı gelibe girmez Kötü bir kişiyi ne kadar uğraşsan da doğru yola getiremezsin.

it sahabını tutmaz deme Kişi en yakınından bile zarar görebilir. Kimseye güvenilmemeli.

it ürümesini bülme sürüye gurt gelir Bir gurubun lideri liderlik yapamazsa gurubuna zarar gelir.

it ürür, kervan yürür Gerçekleşmesi doğal olan işler engellenemez.

itden ac, ilandan çılpah Fakir kişiler için söylenir.

itden it törür Soy soya çeker.

itden post, gavurdan dost olmaz Köpeğin derisinin bir işe yaramadığı gibi gavurun da dostluğuna güvenilmez.

ite daş atarken, sahabından utanma Birine haksızlık yaparken sonuçlarını düşünerek hareket etmek.

ite gem vursan, özünü at sanar Değersiz kişiye çok kıymet verilirse kendisinin gerçekten değerli olduğunu zanneder.

iti an degenegi ko yanan Bahsi geçen kişinin konuşma sırasında ortama girmesi durumunda söylenen bir sözdür.

itin ağzınan deniz heram olmaz Küçük olumsuzluklar büyük işlere zarar veremez.

itin ahmağı odurki gayganahtan pay umar Aptal insan ulaşamayacağı şeyden kendisine medet umar. Olmayacak hayallere kapılır.

itin arhasi olsa kurdu boğar Kişinin güvendiği birileri olursa onlara güvenerek tek başına yapamayacağı şeyleri yapar.

itin beşini et, ağacı al elen Olumsuz anlamda bahsi geçen kişi konuşma sırasında ortama geldiğinde söylenen bir söz.

itin duvasi kabul olsa havadan gemih yağar Aşağılık kimsenin istediği olsaydı dünya, kendi istediği şekilde bir yer olurdu.

itnen alamete, gurtan gıyamete galmadan Kötülük içinde olmadan yaşama temennisi.

¹⁵⁵ “İt (köpek)” sözcüğü ile oluşturulmuş atasözlerinin sayıca fazla olması sebebi ile ayrı başlık altında verilmiştir.

itnen çuvala girilmez Saldırgan kişilerle bir konu üzerinde tartışmak doğru değildir.

itnen it olunmaz Saldırgan kişilerle kavgaya girmek doğru değildir.

3.2.2. Deyimler

-A-

acınnan barsahlari gohmaḥ Çok yoksul duruma gelmek.

acınnan ğarní ğuruldamaḥ Çok acıkmak.

acınnan köpüh ğusmaḥ Yoksulluktan perişan olmak.

acınnan ölmeh Açlıktan ölmek, çok acıkmak.

adam, adam deĝil sanki sel ehmegi Kırılgan hassas kimseler için söylenen bir söz.

aĝzın kürek, burnun kürek, ele gül ki biz de gülek “Başkasını yadırgayıp güleceğine önce kendi haline bak” anlamında söylenen bir söz.

aĝzında aş durmamaḥ Sır saklayamamak.

aĝli başınnan getmeh Sevinçten veya korkudan ne yapacağını şaşırarak.

aĝli çıhmaḥ Aşırı korkmak.

alav ataş düşüp yanmaḥ Kötü, sıkıntılı bir durumda olmak.

aldıĝı abdes, ürküttüğü kulbaĝaya deymemeh Sağladığı yarar, verdiği zararı karşılamamak.

ana baba yolu vermeh Oyunlarda ebenin sıkıştığı durumlarda bir çıkar yol açmak.

anan südü kimin Bir şeyin helal olduğunu anlatmak için söylenen bir söz.

anasını aĝlatmaḥ Bir kimseye sıkıntı çekertmek, eziyet etmek.

aş mı iştik, ayrı düşdük Kişinin arkadaşına eskisi gibi yakın olmadıklarını hissettiğinde söylediği sitemli bir söz.

avcunda ğayĝanaḥ bişirmeh Her türlü fedakarlığı yapmak.

ay arsızın gün arsızın göyni hoşdur tumansızın Vurdumduymaz, gamsız insanlar için kullanılan bir söz.

-B-

baĝri çaddamaḥ Ödö kopmak. Çok korkmak.

baĝdi baĝli olmaḥ 1. Talihi kapalı olmak. 2. Bekar kız için, evlenecek talibi çıkmamak.

başım gözüm üsdüne Belirtilen istekleri içtenlikle yapmayı kabul etmeyi anlatan bir söz.

başını alıp ğetmeh İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek.

başı belaya düşmeh Sıkıcı, üzücü bir durumla karşılaşmak.

başı duman atmaḥ Çok sinirlenmek.

başı şişmeh 1. Zihni yorulmak, 2. Gürültü veya gevezelik sonucu rahatsız olmak.

başına ... ğelmeh Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak.

başına çıharmah Şımartmak, çok yüz vermek.

başına çıhmaḥ Birinden yüz bulup ona karşı pek şımarıkça davranmak.

bêl bağlamak Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.

belayı satın almak Göz göre göre belayı üstüne çekmek.

bêli buhunı kırılma Çok yorulmak, sırtı ağrımak.

bêlinden zol çıkarmak Çok çalıştırmak.

bi etek yaş elemek Çok ağlamak.

bi terefde vay evi, bi terefde toy evi Bir yanda hüznün, diğer yanda mutluluk.

bosdanî hanav Keyfi yerinde.

boğaz otarmak Gördüğü her sofraya oturmak.

boyni keran kimin “Boynu kalın” anlamında bir benzetme sözü.

boynuna mindirmek Şımartmak.

boynuna minmek Şımartmak.

boynunun kökini görmek Çok zor zamanlar yaşamak.

bör bör börüldemek Dana gibi böğürerek konuşmak.

-C-

can çekişmek Ölmek üzere bulunmak.

can çürütmek Fedakârlık yapmak.

cani burnuna gelmek Usanmak, bıkmak.

cehnem olup getmek Defolmak.

cırığını çıkarmak Abartmak, aşırıya kaçmak.

cızlığa yatmak Verilen bir işi yapmayıp savsaklamak.

cıgarı kız gohma Çok üzülme.

cıgarına atış düşmek Çok büyük bir acı yaşamak.

cinine düşürmek Çok kızdırmak, çıldırtmak.

cinneri başına yıgma Öfkeliendirmek.

-Ç-

çiçek çıkartmak Çiçek hastalığına tutulmak.

çuluni sudan çıkartmak Güç olan bir işi, durumu yoluna koyarak rahatlatmak.

çüt başı tutmiyip İşten anlamaz, beceriksiz kişiler için söylenir.

-D-

dadi damağında galmak 1. Yenen bir şeyin tadını unutamamak. 2. Hoşa giden, zevk alınan bir şeyi unutamamak.

dadi duzi galmamak 1. Eski zevki kalmamak. 2. Yiyecek için lezzeti kaybolmak.

dağ kimin Dağ gibi. Çok büyük, çok iri, çok güçlü.

dağa daşa düşmek Amaçsızca dolaşıp durmak.

dağdan gelip bağdakini gavalamak Yerin esas sahibini taciz edip kaçırmaya çalışanlar için söylenir.

dara düşmek Sıkıntı yaşamak.

daş atıp göli yorulmamak Bir kazancı zahmetsiz elde etmek.

daşi eteginnen töhmek İnadından, ısrarından vaz geçmek.

degirmanı itirip, şakşağını aramah Büyük kayıpların yanında çok küçük ayrıntılarla uğraşmak.

dırri gedmeḥ, fissi kalmah Gücü bitmiş, işe yaramaz hale gelmek.

dışi ḡalayli, içi vayvayli “Dıştan güzel görünürken içi berbat halde” anlamında bir söz.

dil oti yemeḥ Çok konuşmak.

dilsiz ağızsız Sessiz, kendini savunamayan.

diyesen aladaḡdan qar baḡışliyi Kendisinden bir şey istenilen kişinin vermemek için uğraştığı durumlarda, “sanki çok kıymetliymiş gibi bir de saklıyor” anlamında kullanılan bir söz.

diyesen babasını öldürmüşem Suçu olmadığı halde kendisine tavrı yapan kişiler için söylenen bir söz.

dolaz dolaz dolaşmah İşsiz güçsüz, işsiz sapsız dolaşmak anlamında bir söz.

düz yolda yeri yemez, şohumda şılıḥ_ati Boyundan büyük işlere kalkışan kişiler için söylenen bir söz.

düze çıḡmah Zor durumları atlatıp rahatlamak.

-E-

eceli gelen meni buli Kişinin birilerine çok sinirlendiği durumlarda kullanılan bir söz.

edin verin elime, men de gösterim erime Başkasının yaptığı işi kendi yapmış gibi övünen kişiler için söylenen bir söz.

efferim kero Beğenilmeyen bir işi yapana karşı söylenen alaylı bir söz.

el başda şekal kışda Bir şey bulamadan, elde etmeden dönüp arkasını gitmek.

el deliye, biz aḡılliya hesret Dengesiz tavırlar sergileyen yakınlarla karşı hoşnutsuzluk belirten bir söz.

el elde baş başda Elde bulunan her şeyin tükendiği durumlarda kullanılan bir söz.

el goymah 1.Sahiplenmek, üstüne konmak. 2. Yetkili organ bir malı veya bir kuruluşu kendi yönetimine almak.

el yahşi biz yaman, el buḡda biz saman Yakınlarına kıymet vermesi gerekirken yabancıya daha çok kıymet verenlere karşı söylenen sitemli bir söz.

elden eyahdan düşmeḥ 1. Çok yorulmak. 2. Yaşlılık sebebi ile güçsüz duruma gelmek.

ele verir alma yanaḡ, ḡalem ḡaş, bize verir dabani yarış gözi şaş “Güzel şeyleri başkasına verirken kötülerini bize verir” anlamında kullanılan sitemli bir söz.

ele vermeḥ 1.Suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek. 2. Ortaya çıkarmak.

eli aḡzına yerişmeḥ Kimseye muhtaç olmadan yaşamak.

eli ḡahmamah Takati, gücü olmamak.

eli olmamah Fırsat bulamamak.

elini eyağını çekmek 1. Uğramaz olmak. 2. Uğraşmamak, ilgilenmemek.

elinnen gelmek Yapabilmek.

elinnen tutmak Yardım etmek, destek olmak.

er yetişti, pir yetişti Erken yaşta mevki, makam sahibi oldu.

ere gelipsen, eve gelipsen Madem evlendin, ev işlerini sahiplenip yapmalısın anlamında yeni gelinlere söylenen bir söz.

ete cana gelmek Canlanmak, güçlenmek, iyileşmek.

eyağı yer etmek Bir yere yerleşmek, alışmak, işini sağlama almak.

eyağıma yer edim, gör başan neler edim Bir yere alıştıktan sonra birilerine eziyet etmek için sinsice planlar kurmak anlamında bir söz.

eyağını galdırıp ... basıp İki kişinin birbirine çok benzerliğini anlatmak için kullanılan bir söz. (Mesela, “Babası eyağını kaldırıp oğlu basıp”)

-F-

fasilya da özünü nimetted sayı Kendine çok değer veren, kendini bir şey sananlar için kullanılan bir söz.

fışğı dizden Bir yerde ikramın bol olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz.

fışğı ğarıştırmak Halt karıştırmak, uygunsuz bir iş yapmak.

fıtesten atmak Çok kızmak.

-G-

ğabırğasına vurmağ inat etmek.

ğasılanan toplıyıp, çömçenen dağıtmağ Zorluklarla kazanılanı gereksizce harcamak.

ğebır ezabı çekdirmek Çok sıkıntı çektmek.

ğebır ezabı vermek Çok sıkıntı vermek.

ğêt nahıra gel aħura Gereksiz işlerle uğraşan başıboş kimseler için kullanılır.

ğetti bostan ğırası, ğaldi üzün ğarasi Her şey bitti, cimriliğin sana kaldı anlamında söylenir.

ğırğ ğarğa bi parça et ğoparamaz Bir kimsenin çok zayıf olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz.

ğıymete minmek Çok değerli duruma gelmek.

ğözi ğorhmağ Daha önce geçirdiği kötü deneyimden sonra birinden veya bir şeyden zarar gelebileceği kanısına varmak.

ğözi götürmemek Kıskanmak.

ğözi kesmek Bir işi yapabilme konusunda kendisine veya başkasına güvenmek.

ğözi yassı Kendisine yapılan haksızlık karşısında sessiz kalan.

ğözine perde çekilmek bk. gözine perde yenmek.

ğözine perde yénmek 1.Katarakt olmak. 2.mec. Etrafında olan bitenleri, gerçekleri fark edememek.

ğözine yuħi girmemek Uyuyamamak.

gözini (veya gözlerini) ağartmağ
Sinirli bakmak.

gözini tihmeğ 1. Başkasının malını elde etmek için fırsat kollamak. 2. Yardım bekleyerek bakmak.

gurğuşun kimi(n) (<<kurşun gibi)
1. Çok ağır. 2. Katlanması zor bir biçimde. 3. Sıkıntı veren.

gut gut gonusmağ Söylenip durmak.

ğutı ğurumağ Ürpermek, çok korkmak.

ğuyruğu ğapi arasında ğalmağ
İçinden çıkılamaz bir durumda kalmak.

-H-

ha keçel hasan, ha hasan keçel
Sonucu aynı olan iki durum için söylenir.

hem nalına vuri hem mıhına
Karşıt olan iki tarafı da desteklemek.

her yaradan ölmezdim, öldürdi yar yarasi Yabancıların yaptığı kötülükler insanı etkilemez fakat yakınlarının yaptıkları insanı çok üzer.

-İ-

içi bayılmağ 1. Çok acıkmak. 2. Çok beğenmek.

içi ğurtdi Kindar kimse.

işe kara yoh, mozalanmağa babadır Çalışmak yerine boş gezenler için kullanılan bir söz.

-K-

kar ğudurdi, sermiyeyi yedi Kâr beklenen işten zarar etmek.

karnına giden kardır Yediklerin kazançtır anlamında bir söz.

kaz evladı tez şişer Kız çocuğu nazik ve hassas olur çabuk küser, darılır.

keçel yağı bulsa öz başına çeker
Kendi işini halledemeyen kişiden yardım beklenmez anlamında bir söz.

keçelin ilacı olsa öz başına sürter
bk. keçel yağı bulsa öz başına çeker

kelbinin barını yemeğ İyi niyetinin karşılığını almak, faydasını görmek.

kırh küsğinen ğahmamağ Tembel kişiler için çok uyumak.

koltuğuna vermeğ Bir kişiyi pohpohlamak, övmek.

kor kora diyi cırtıdım gözen
Kendi ayıbını görmeyip başkasının ayıbıyla uğraşan kişiler için söylenen bir söz.

kor öğüne çıra yakmağ Kıymet bilmeyen, nankör insana görmeyeceğini bilerek iyilik yapmak.

-M-

men diyirem hasan ğazı, o diyi bardağ boğazi Bir şeyi anlamak istemeyen kişi, konuyla alakasız fikirleri ortaya atar.

menem men demeğ Böbürlenmek, kibirlenmek, bencilce davranmak.

menimki man yeti “Benim derdim bana yetiyor başka birinin sıkıntısı ile ilgilenemem anlamında” bir söz.

mennen ali, man satı Öğrendiği bilgileri kendisine öğretene karşı kullanan kişiler için kullanılan bir söz.

muncuḥ kimin Boncuk gibi, küçücük.

-N-

nabal atmaḥ Vebalini, günahını üzerinden kaldırmak.

ne güli gülesen ne aḡlyi aḡliyan Karşıdaki kişinin hareketlerinin belirsizliği sebebi ile nasıl davranacağını bilememek.

ne hoştur Ne kadar hoş/ Ne kadar güzel.

ne üznen Hangi yüzle, hiç utanmadan, sıkılmadan.

neyen gereḥ bk. *neyen lazım*.

neyen lazım Seni ne ilgilendirir. Seni ilgilendirmez.

niye biz caminin çulunu mu ḥısladıḥ? “Bizim ne eksikimiz var, yanlış bir şey mi yaptık” anlamında kullanılan bir söz.

niye benim surfam küllühdedir Kişinin evine gelmeyenler için söylediği sitemli bir söz.

-Ö-

ölüyi biraḥıp, diriye aḡlyi Ölüm yaşayan ailelerin, hayatta kalanlarının düştükleri zor durumlarına üzülme.

öz başan baş olupsan Başına buyruk olmak.

öz hemdinen gétmeḥ Kendi rızasıyla gitmek.

özi ölmekte, gözi çölmekte Hırslı, doyumsuz kişiler için söylenen bir söz.

özünü ele vèrmeḥ Kendini ele vermek, suçunu ortaya çıkarmak.

özünü savuḡa vèrmeḥ Üşütmek.

özünü temmize çıkarmaḥ

Suçsuzluğunu ortaya çıkarmak, kendisini aklandırmak.

-P-

pambuḥ kimin 1. Çok yumuşak. 2. İyi huylu.

par par parıldamaḥ Çok parlamak, ışıldamak.

perem perem olmaḥ Çil yavrusu gibi her biri bir yana dağılmak.

peşin seni ḡade oldum sora özüm ḡade Kendilerini üstün gören, böbürlenen kişilerin kullandığı bir söz.

pırpıtèr olmaḥ Telaşlanmak.

pişo pişo etmeḥ Suyuna gitmek.

-R-

remezani tutdi ḡaldi şekşekler Esas görevini ihmal edip başka işler peşinde koşanlar için söylenen bir söz.

-S-

saḡḡali ele vèrmeḥ Başkasının sözünden çıkmayacak hale gelmek.

saḡḡız kimin yapışmaḥ Birinin peşini bırakmamak, yakasını bırakmamak.

saḡḡızını çeyniyip, annına yapışdırıp Arsız ve utanmaz insanlar için söylenen bir söz.

sen kimin ḡapısının laḡınan bugüne geldiḡin bülisen Nankör, iyilik bilmezler için söylenen bir söz.

seni yukarida da gördüm, aḡşaḡida da “Kendini boşuna methetme, ne

olduğunu biliyorum” anlamında söylenen bir söz.

senin gurri ehmeğin, élin bali
“Dostun kuru ekmeği yabancının balından daha iyidir.” Dostunun küçük bir yardımı daha kıymetlidir anlamında kullanılır.

soydi soğana çevirdi Her şeyini alıp soymak.

sümügi sürme, iligi düyme olup
“İşi bitmiş, artık ondan bir şey olmaz” anlamında bir söz.

-Ş-

şaban çoğ güzeldi, bide çiçeğ çıhartdı Bir insanın yaptığı yanlışlar üst üste geldiğinde söylenen alaycı bir söz.

şerri şeytan, gurri bühitan
Şeytanın şerrinden ve iftiradan kurtulma temennisi.

şeytan atına minmeh Yaramazlık yapmak.

şıp diyip burnundan düşüp Bir kimsenin başka bir kimseye çok benzemesi durumunda söylenen bir söz.

-T-

teşi bacak Zayıf insanlar için söylenen bir söz.

tezzeden at olup guyruhmi salliyacağ “Vakti geçmiş, işe yaramayacak durumda” anlamında bir söz.

toğati üze göre vurmağ Kişiye göre tavır takınmak.

turpun sıh olanınnansa seyregi baş tutar “Biriyle çok sık görüşmek o kişi ile olan ilişki için iyi değildir. Seyrek

görüşmek daha doğrudur” anlamında bir söz.

-U-

uşağ kimin Çocuk gibi.

uşağ pisler bi yere, gelin yayar bin yere “Beceriksiz insanlar her şeyi yüzüne gözüne bulaştırır” anlamında bir söz.

-Ü-

üregi ağzına gelmeh Çok korkmak.

üregi yanmağ (<yüreği yanmak)
Çok üzölmek, felakete uğramak.

üz göz olmağ Biriyle gereksiz yere senli benli olmak, arada saygı kalmamak.

üze kara çalmağ Birine iftira etmek.

üzi görmemeh Herhangi birşeyden yoksun olmak.

üzi gülmeğ 1. Sevinci yüzünden belli olmak. 2. Rahata, feraha kavuşmak.

üzi yere geçmeh Utanmak.

üzi yere girmeh bk. üzi yere geçmek.

üzüne gülmeğ Dostmuş gibi görünmek.

üzüni ağartmağ Yakınlarının övünmesine sebep olacak, beğenilir bir iş yapmak.

üzüni gara etmeh Utanmak.

üzüni ... +a vermeh Yüzünü ... istikametine çevirmek, dönmek.

üzüni töhmeh Surat asmak.

-V-

vay meni, vay günümü Eski güzel günlerime de şimdiki halime de yanarım.

vay n cola “Nasıl olur,  ok da umrumda” anlamında alaylı bir ifade.

vay şivan koparma  Feryat figan etmek.

verin yim,  rt n yatım Uyuşuk ve tembeller i in s ylenen bir s z.

-Y-

ya  yerem ba  t kerem, ayran yerem b le bi erem İyi yemek yeseydim daha  ok iş yapardım anlamında s ylenen bir s z.

ya a  utarma  Yakasını kurtarmak, istemedi i bir işten kurtulmak.

yalvar ya ar etme   ok yalvarmak.

yanım yanım yandıрма  Canını  ok yakmak.

yani yervesi  o  olma  Yakınları, eşi dostu  ok olmak.

yarasını deşme  Acıyı,  z nt y  hatırlatmak.

yasa  eremete b r nme  Aşır   z lmek.

yaşa yaşa g r tamaşa Tasvip edilmeyen olaylar karşısında “Kim bilir daha neler g rece iz” anlamında bir s z.

yaşi ne başi ne Bir kimsenin yaşının ve deneyiminin yeterli olmadı ını anlatan bir s z.

yad_uzan, para kazan Kolay yoldan, emek vermeden para kazanmak.

yer  ati, g g  ra  Yapılması zor işlerde bahane uyduranlar i in s ylenir.

yetene y ti, y tmiyene bi daş ati Her tarafa saldıranlar i in s ylenen bir s z.

yoldan  ı ma  1. Taşıtlar i in yolundan ayrılmak. 2. *mec.* Do ru yoldan ayrılmak.

-Z-

zengin diye diye maldan, igit diye diye candan etdiler Başkalarının gazına gelenler i in s ylenir.

3.2.2.1. Hayvan Adları ile Oluşturulan Deyimler

atdan yenip eşsege minmeň Zenginliğini, makamını kaybetmek. İyi durumdan kötü duruma düşmek.

deve kimin Uzun boylu, iri yapılı.

deveyi çömçenen suvarmaň Cimrilik yapmak.

deveyi hamıdınan, eşsegi semerinen yemeň Vurgunculuk yapmak.

elini pişik çeynemeh Elinden iş gelmemek.

eşsege güci yetmiyip, palanını taptıyı Birine gücü yetmediği için kızgınlığını olayla ilgisi olmayan kişilerden çıkarmak.

gétti kebab goňusuna, baňdi eşşek dađliýilar Büyük beklentilere karşılık umulmadık şeylerle karşılaşılıp hüsrana uğramak.

ğurdun ğulağını gördi, gevşedi Güçlü birini görünce kendini geri çeken kişiler için söylenen bir söz.

ğurt girdi süriye, ğorħıram büriye Bir işe hile karışınca işlerin daha da kötüye gitmesinden endişe edildiği durumlarda söylenen bir söz.

ğurt ğurt ge meni ye Sorun çıkaran kişiye karşı “Belasını arıyor” anlamında söylenen bir söz.

ħalħa balık, özüne gulbağa tutmaň Başkası için uğraşıp kendisine faydası olmamak.

hele bizav ğabınan gezi Gelişmemiş çocuklara söylenen bir söz.

her ğuşı tuttuň ğaldi háci leylek Asıl yapılabilecek, yapılması gereken işler dururken daha yüksek hedeflerle uğraşmak.

ilan dili çıhartmaň Çok yalvarmak.

ölme eşşegim ölme bahar geleceň, yoncalar biçileceň “Bekle, sabret” diyenlere karşı söylenen umutsuzluk ifade eden bir söz.

serçe nedir, budi ola 1. Bir kişinin yaşının küçük olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz. 2. İmkanları kısıtlı anlamında kullanılan bir söz.

size verdiň bi dana, sizden aldıň bi sona, di kalın yana yana Gelin evden çıkarılırken söylenen bir söz.

3.2.3.4. İt (Köpek) Sözcüğü ile Oluşturulan Deyimler¹⁵⁶

-A-

acınnan it ırhımaḥ Yoksul, parasız kimse için söylenen bir söz.

-G-

gece gündüz it kırhımaḥ Sürekli olmayacak işler yapmak.

-İ-

it canı var Her türlü sıkıntıyı yaşayıp hiç etkilenmeyen kişiler için kullanılan bir söz.

it canni Çok dayanıklı, her türlü zorluğa, sıkıntıya katlanan kimse.

it doydi ğaldi heyder/ it doydi ğaldi heydo bk. *it yedi ğaldi heyder*.

it eyağı gibi saıvuh “Çok soğuk, buz gibi” anlamında kullanılan bir söz.

it eyağı yemiş kimi gezmeḥ Çok gezenler için söylenen bir söz.

it gibi sırtımaḥ Pis pis gülmek.

it gibi sırtımaḥ Pis pis gülmek.

it halnan bey kimi(n) geçinmeḥ Parası olmamasına rağmen zenginmiş gibi hareket etmek.

it ḥalınan bey kimin yaşamaḥ Fakir bir kişinin gösterişli bir yaşam sürmesi.

it ḥalınan bey kimin yaşamaḥ Fakir bir kişinin gösterişli bir yaşam sürmesi.

it kırhımaḥ İşsiz güçsüz, parasız olmak.

it kimin boğuşmaḥ Çok kötü kavga etmek.

it kimin boğuşmaḥ Çok kötü kavga etmek.

it kimin leḥlemeḥ Çok yorulup nefes nefese kalan için söylenir.

it kimin leḥlemeḥ Çok yorulup nefes nefese kalan için söylenir.

it tügünden yastıḥ koyup başının altına Birinin elde ettiği bir şeyin değersiz olduğunu vurgulamak için söylenir.

it tügünden yastıḥ koyup başının altına Birinin elde ettiği bir şeyin değersiz olduğunu vurgulamak için söylenir.

it yedi ğaldi heyder Başkasına yardıma gücü yetmeyenler için söylenir.

it yedi ğaldi heyder Başkasına yardıma gücü yetmeyenler için söylenir.

it yedi ğaldi heyder/ it yedi ğaldi heydo Kendisi yemeden başkalarını doyurmaya çalışanlar için söylenen bir söz.

it yese ğudurur Söylenen kırıcı sözlerle karşılık söylenen bir söz.

itden ac ilannan çılpaḥ Çok yoksul.

ite baḥ, yatdıġı yere baḥ Haddini aşan kimselere karşı kullanılan bir söz.

item evuldaram, pişigem mevuldaram, mevlaya yalvarıram Dileğim kabul olsun diye her şeyi yaparım anlamında söylenir.

¹⁵⁶ “İt (köpek)” sözcüğü ile oluşturulmuş olan deyimlerin sayıca fazla olması sebebi ile ayrı başlık altında verilmiştir.

iti azmaḥ Kudurmak, şımarmak.

itin ağzına çomaḥ soḥmaḥ Bir işin yolunda gitmesine engel olmak.

-S-

sizin it bizim baltayı getírip Eften püften bahanelerle bir yere gitmek için kullanılan bir söz.

3.3. Kalıp Sözler

3.3.1. Dualar (Alkışlar)

-A-

ābād olasan Varlıklı olasın.

āğbet(i) başan Genellikle düğünlerde bekar kişilere söylenen bir duadır. “Darısı başına olsun” anlamındadır.

ağ bahtlı altın tahtlı olasan Bahtın, şansın açık olsun.

aḥīrīn ḥer ola Sonun hayırlı olsun, güzel olsun.

Allah altın kekülli oğlan vère Güzel bir erkek evladın olsun.

Allah analı babalı böyüdsün Yeni bebeği olan ailelere söylenir. Bebeğin anne ve babası ile büyümesi için edilen bir dua.

Allah cümlesini bağışliya Allah hepsini korusun.

Allah ele éyağa düşürtmiye Kimseye muhtaç olmadan yaşama temennisi.

Allah kafırın başına vèrmiye Allah kimseye böyle bir dert vermesin.

Allah kimseyi gördüğünnen ayırmıya Allah kimseyi zenginken fakir duruma getirmesin.

Allah şirin akıldan etmiye Allah akıl sağlığını, doğru düşünme yetisini kaybettirmesin.

Allah tuttuğuni altın éde Allah malına, işlerine bereket versin anlamında bir dua.

Allah utandırmiya Allah kimseye karşı mahcup etmesin, işlerin olurunda gitsin.

Allah ümmeti muhammedi de seni de esirgiye Allah seni ve tüm Müslümanları korusun.

Allaha amanat olasan Allah kötülüklerden korusun.

analı babalı böyüdesen bk. Allah analı babalı böyüdsün.

anan duası yanında ola Annenin duaları seni kötülüklerden korusun.

az kazanasan çoḥ yesen Kazancın bereketli olsun.

-B-

baban goruna nur yağa Babası ölmüş olan kişiye söylenen dua. Mezarında rahat olsun anlamındadır.

başın darda kalmıya Hiç sıkıntı yaşamayasın.

berhudar olasan Mutlu günler göresin.

bi isdiyesen, rebbi bin vère Hayatında bereket olsun. “Allah çok versin” anlamında bir dua.

birin bin ola Malın bereketlensin.

biz yedik Allah artıra Misafirin yemek yendikten sonra ettiği bir dua. Allah sofranızın bereketini artırsın anlamındadır.

-C-

canın sadağasına Canının sadakası olsun.

cennetmekan_olasan Ölünce mekânın cennet olsun.

-D-

di hadê kalın sağlħn Hadi kalın sağlıcakla.

dilegin boş çıħmiya Dileklerin kabul olsun.

-E-

elin atasan daşa, altın gele Kazancın bereketli olsun.

emeli salih ola Çocuğu olan kişilere evlatları için edilen bir dua. “İyi bir evlat olsun” anlamındadır.

evün barħın şên_ola Yuvanda mutlu olasın.

-G-

gorun cennet bahçası ola Mezarın cennet bahçesi olsun.

gözün yamannıħ görmiye Kötülük görmeyesin.

-H-

ħêr(ini) göresen Hayır, iyilik, güzellik göresin.

ħızır imdadın yetiše Zor durumda kaldığında Hızır yardımına gelsin.

ħızırın eli belinde ola / ħızırın eli omzunda ola Hızır yardımcın olsun. İşlerin yolunda gitsin.

-İ-

iki cihan serverine yoldaş olasan Cennette Hz. Muhammed ile birlikte olasın.

işin gücün rast gele İşlerin yolunda gitsin.

-L-

lütfi ilahiye duçar olasan Allahın koruması altında olasın.

-M-

mevla afatını öz ħeznesinde saħliya, bize yollamiya Allah afetinden bizi korusun.

-Ö-

ölmüşleren reħmed_ola Ölmüşlerine Allah rahmet eylesin.

ömri uzun ola Uzun ömürlü olsun.

ömrün sular ħede uzun ola Ömrün uzun olsun.

-P-

peħembere ħomşı olasan Peygambere cennette komşu olasın.

-R-

rebbi (seni) saħliya Allah (seni) korusun.

rebbi esirgiye Allah esirgesin, korusun.

rebbi imanımızı koruya Allah imanımızı korusun.

rebbi mıradın vère Allah muradını versin.

rebbi utandırmiya Allah utandırmasın.

reħmed atan goruna Babanın mezarına rahmet olsun.

reħmed babaya Babana Allah rahmet eylesin anlamında bir dua.

reħmed goran Hayır duası sözü.

rehmed olsun koyup gidene Çoluk
çocuğuna mal mülk bırakanlara edilen dua.

-S-

sırtın yere gelmiye Sıkıntı
yaşamayasın.

-Ş-

şıpanan altın ola Varlıklı olasın.

-T-

telli duvahlı gelin olasan Mutlu ve
huzurlu bir şekilde evlenip gelin olasın.

-Ü-

üzün ağ ola 1. Utanacağın bir
durumun olmasın. 2. Kötü bir davranış
karşısında “sevinebilirsin, istediğin şey
oldu” anlamında bir serzeniş sözü.

-Y-

yaradan yar ve yardımcın ola
Allah yardım etsin işlerin kolaylıkla
hallolsun.

yeddi oğullan bi surfaya oturasan
Zürriyetin çok olsun.

3.3.2. Beddualar (Kargışlar)

-A-

‘âceb olasan “Ele güne karşı rezil olasın” şeklinde bir beddua sözü.

‘âlemin küli torpağı başan ola “Bütün kötülükler seni bulsun” anlamında bir beddua sözü.

adın ğala “Ölesin bir tek adın kalsın” anlamında bir beddua sözü.

ağ döşekde melul oturasan “Bahtsız, mutsuz olasın” anlamında bir beddua sözü.

ağış gire gödenen “Mide hastalığı geçiresin” anlamında bir beddua sözü.

ah diyesen baba evi diyesen “Mutsuz olup babanın evini özleyesin” anlamında bir beddua sözü.

allah meni göre seni ala “Allah benim yerime senin canını alsın” anlamında bir beddua sözü.

allahın kesgin kılıcına gelesen “Allah’ın gazabına uğrayasın” anlamında bir beddua sözü.

anasız ğalasan “Annen ölsün” anlamında bir beddua sözü.

araban ters döne “Araban takla atsın, başına kaza gelsin” anlamında bir beddua sözü.

ataş başan yağa “Kötü haberler alsın” anlamında bir beddua sözü.

arvad_üzi görmiyesen Erkekler için söylenen “Hiç evlenemeyesin” anlamında bir beddua sözü.

-B-

eyağın şişe “Ayakların hastalıktan şişsin” anlamında bir beddua sözü.

baba çıha üzen gözen “Yüzünde yaralar çıksın” anlamında bir beddua sözü.

baba tökesen “Vücudunda yaralar çıksın” anlamında bir beddua sözü.

baba tutasan “Hastalığa yakalanasın” anlamında bir beddua sözü.

bas bahım “Zıkkımın olsun, ye bakalım” anlamında söylenen bir söz.

başan dege Beğenilmeyen işi yapan kişiye söylenen bir söz.

başın dertten, yağan bitten kurtulmiya “Hep sıkıntı çekesin” anlamında bir beddua sözü.

başın duran yerde eyağan daş deymiye “Başına belalar gelsin” anlamında bir beddua sözü.

bê baht olasan “Talihin kötü olsun” anlamında bir beddua sözü.

bê mırad olasan “Muradın, dileğin olmasın, mutsuz olasın” anlamında bir beddua sözü.

beyaz köynek baş ucunda görmiyesen

bi dilim ehmege möhtaC olasan “Sefalet çekesin” anlamında bir beddua sözü.

boynun altan ğala “Kötü bir şekilde ölesin” anlamında bir beddua sözü.

boyun devrile “Ölesin” anlamında bir beddua sözü.

boyun ölçüle “Kefenin biçilsin” anlamında bir beddua sözü.

büldüğün ğade çekesen “Yaptıklarının cezasını çekesin” anlamında bir beddua sözü.

-C-

canın çıha “Canın çıksın” anlamında bir beddua sözü.

canın içeren aha “İç kanama geçiresin” anlamında bir beddua sözü.

canından hêr görmiyesen “Sağlıklı olamayasın” anlamında bir beddua sözü.

cigarımı yahtın cigarın yana “Benim canımı acıttın sen de çok büyük acılar yaşayasın” anlamında bir beddua sözü.

cigarın ağzınnan gele/ cigerin ağzınnan gele “Kötü hastalık geçiresin” anlamında bir beddua sözü.

cigarın şişe/ cigerin şişe “Kötü hastalık geçiresin” anlamında bir beddua sözü.

cinnerin gemíresen “Aklını kaybedesin” anlamında bir beddua sözü.

-D-

dilin lal ola “Konuşamaz hale gelesin” anlamında bir beddua sözü.

dizleren ğara su yene “Yürüyemez hale gelesin” anlamında bir beddua sözü.

-E-

ehmegin it belin bit ye “Açlık, sefalet çekesin” anlamında bir beddua sözü.

ehmegin davşan sırtında ola, sen tazí olasan “Rızık peşinde koşasın” anlamında bir beddua sözü.

elin atasan ehmege elen daş gele “Yiyecek ekmek bulamayacak kadar fakir olasın” anlamında bir beddua sözü.

elin yanan yapışa “Ölesin” anlamında bir beddua sözü.

er diyesen erik ağacına çıhasan (Kızlar için) “Evlenemeyesin” anlamında bir beddua sözü.

er üzi ellemiyesen/ görmiyesen (Bekar kızlar için) “Evlenemeyesin” anlamında bir beddua sözü.

esfele safiline düşesen “Cehennemin en dibine düşesin veya Cehennemin en aşağı tabakasındakilerden biri olasın” anlamında bir beddua sözü.

etegen oğlan işegi deymiye “Erkek evlat sahibi olamayasın” anlamında bir beddua sözü.

ettigin bulasan “Yaptıklarının cezasını çekesin” anlamında bir beddua sözü.

evin başan yihıla “Evin üzerine yıkılsın” anlamında bir beddua sözü.

evinde ölmiyesen “Evinde huzur içinde ölemeyesin” anlamında bir beddua sözü.

eyi gün görmiyesen “Rahat bir gün görmeyesin” anlamında bir beddua sözü.

-G-

ğada gurguşuna gelesin “Nerden geldiği belli olmayan kurşunla ölesin” anlamında bir beddua sözü.

ğan gusasan “Kötü hastalığa yakalanasın” anlamında bir beddua sözü.

ğanın içen aha “İç kanama geçiresin” anlamında bir beddua sözü.

ğanni köynegin kapan gele (kanlı gömleğin kapına gelsin) “Vurulup öldürülesin” anlamında bir beddua sözü”.

ğapi açmiyasan, gülmiyese “Kısmetin açılmasın, yüzün gülmesin” anlamında bir beddua sözü.

gezzebe gelesin “Allahın gazabına uğrayasın” anlamında bir beddua sözü.

ğıçın gırıla “Kıçın kırılsın” anlamında bir beddua sözü.

ğıran düşe içinze “Salgın hastalığa tutulasınız” anlamında bir beddua sözü.

ğıran gire içinze “Soyunuz tükensin” anlamında bir beddua sözü.

ğırri siyaha gidesen “Cehenneme gidesin” anlamında bir beddua sözü.

ğırri siyahda “Cehennemin dibinde” anlamında bir beddua sözü.

gidesen dönmiyese “Gittiğin yerde ölesin geri gelemeyesin” anlamında bir beddua sözü.

gidişin ola gelişin olmiya bk. gidesen dönmiyese.

gorbagor olasan “Ölesin, mezara giresin” anlamında bir beddua sözü.

gorunda tih oturasan “Mezarında rahat olamayasın” anlamında bir beddua sözü.

gotur olasan dırnağ bulamiyasan “Kaşıntılı hastalığa yakalanıp kaşıyamayacak halde olasın” anlamında bir beddua sözü.

gözen dizen dura Nankör insanlar için “Allah nankörlüğünün cezasını versin” anlamında söylenen bir söz.

gözen gire Beğenilmeyen bir şeye veya bir harekete karşı söylen bir söz.

gözen tite yene “Gözlerine tedavisi olmayan hastalık olsun” anlamında bir beddua sözü.

gözlerin avucuma gele “Kör olasın” anlamında bir beddua sözü.

gözün ağbırağ ola “Kör olasın” anlamında bir beddua sözü.

göl tutasan “Dertlere, hastalıklara uğrayasın” anlamında bir beddua sözü.

ğurredder “Zıkkım, zıkkımın kökü” anlamında bir beddua sözü.

ğurredder canan “Vücuduna zehir dolsun” anlamında bir beddua sözü.

gün ışığına hesret galasan “İyi, rahat, güzel bir gün görmeyesin” anlamında bir beddua sözü.

günde bi etek yaş eliyese “Günlerin ağlamakla geçsin” anlamında bir beddua sözü.

-H-

hanın harab ola “Evin harabe olsun” anlamında bir beddua sözü.

hınan göge savrula “Muradına eremiyenin, düğünün bozulsun” anlamında bir beddua sözü.

hınan tasda ğala “Düğünün yarım kalsın” anlamında bir beddua sözü.

-İ-

igit arhan yere gele “Genç yaşta ölesin” anlamında bir beddua sözü.

iki cihanda üzün ğara ola “Bu dünyada da öbür dünyada da utanç içinde olasin” anlamında bir beddua sözü.

ilan oya o gözlerin “Gözlerini yılanlar yesin” anlamında bir beddua sözü.

irin ğusasan “Kötü hastalıklara yakalanasin” anlamında bir beddua sözü.

ışgatan ğala *bk. ışgatin verile.*

ışgatin verile “Ölesin, eşyaların günahlarına kefareti verile” anlamında bir beddua sözü.

it kimin ğuzuldiyasın “Acınacak hale düşesin” anlamında bir beddua sözü.

itnen ‘âlemete, ğurdnan ğıyamete ğalasan “Kötülük içinde olasin” anlamında bir beddua sözü.

-K-

ķara bahthı olasan “Kötü talihli olasin” anlamında bir beddua sözü.

ķara habarın gele “Ölüm haberin gelsin” anlamında bir beddua sözü.

ķazandıĝın yemiyesen “Kazancını harcamak nasip olmasın” anlamında bir beddua sözü.

ķırtđi kırtđi olasan “Parça parça olasin” anlamında bir beddua sözü.

ķız gidesen, dul dönesen “Kocan ölsün” anlamında bir beddua sözü.

ķızılĝurt tutasan “Kızılķurt hastalığına yakalanasin” anlamında bir beddua sözü”

ķül başan ola *bk. ķül ķoyum halan*

ķül halan ola *bk. ķül ķoyum halan.*

ķül halli *bk. ķül ķoyum halan.*

ķül ķoyum başan *bk. ķül ķoyum halan.*

ķül ķoyum halan Beğenilmeyen işler yapan kişilere söylenen bir söz.

ķüllüklerin ķüli başan ola “Başına ķüller savrula” anlamında bir beddua sözü.

-M-

malamat olasan “Kimse tarafından sevilmeysesin, rezil olasin” anlamında bir beddua sözü.

malın itder, yaşan bitder ye “Malını mülkünü kaybedesin” anlamında bir beddua sözü.

meytin bu evden arħa üstü çıħa “Bu evden ölüne çıksın” anlamında bir beddua sözü.

mírat ķalasan “Uğursuz olasin” anlamında bir beddua sözü.

mıradın gözünde ķala “Dileĝin, muradın gerķekleřmesin” anlamında bir beddua sözü.

-N-

namusun paymal ola “Dile düşüp rezil olasin” anlamında bir beddua sözü.

nālet gele üzen gözen “Lanet gelsin üstüne” anlamında bir beddua sözü.

nālet ola şıllığına da bıllığına da
“Lanet olsun ona da ona akıl verenlere de”
anlamında bir söz.

-O-

oğunnuh! “Zıkkım olsun”
anlamında bir beddua sözü.

-Ö-

ölenlerin tikesi ağzan ola
“Ölenlerin akıbetine uğrayasın” anlamında
bir beddua sözü.

ölmiyesen, sürünesen
“Ölemeyesin, acı çekesin” anlamında bir
beddua sözü.

-P-

parçaların havadan gele “Parça
parça olasın” anlamında bir beddua sözü.

-T-

tabuta çıhasan “Ölesin” şeklinde
bir beddua sözü.

tekeren daş dege “Arabanla kaza
yapasın” anlamında bir beddua sözü.

teşennah yarası tökesen “Alerji
olasın” anlamında bir beddua sözü.

tike boğazında gala “Lokman
boğazında kalsın” anlamında bir beddua
sözü.

toh yedigin bayram günü ola
“Ancak bayramda karnını doyurabilesin”
anlamında bir beddua sözü.

toh yedigin evim ola “Bana muhtaç
olasın” anlamında bir beddua sözü.

torpağ başan ola “Ölesin” şeklinde
bir beddua sözü.

tufağın dağıla “Yuvan dağılsın”
anlamında bir beddua sözü.

-Ü-

üsden guma gele “Kocan ikinci
kadınla evlensin” anlamında bir beddua
sözü.

üzün gözün töküle “Yüzünde
yaralar çıksın” anlamında bir beddua sözü.

-V-

vaya batasan “Sıkıntılar içinde
olasın” anlamında bir beddua sözü.

vayamiyasan “İflah olamayasın”
anlamında bir beddua sözü.

vurucun atdi gele “Belan çok hızlı
gelsin” anlamında bir beddua sözü.

vücudun lahda lahda ola
“Vücudun yaralar içinde olsun” anlamında
bir beddua sözü.

-Y-

yaşın ilin gara gele “Yaşlandııkça
kötü olasın” anlamında bir beddua sözü.

yurdun beyurd ola “Evsiz barksız
kalasın” anlamında bir beddua sözü.

-Z-

zuğgum! *bk. zuğgumun köki.*

zuğgumun köki “Zıkkım, zehir
olsun” anlamında bir beddua sözü.

3.3.3. Yeminler

a bu cami Yakınlardaki bir cami işaret edilip şahit tutularak söylenen yemin sözü.

Allah hetîresi üçün Allah'ın aşkı için.

Allahan / Sen Allahan Allah'ını seversen.

Allahın hetîrine Allah aşkına.

bu nâğmet Yiyecek bir şey işaret edilerek “bu nimet çarpsın ki” anlamında söylenen bir yemin sözü.

ehd_ola Ant olsun ki, söz olsun ki.

ğuran / ğur'an (<Kur'an) Bir çeşit yemin sözü.

ğuran ayat Bir çeşit yemin sözü.

ğur'an-ı kerim Bir çeşit yemin sözü.

rızayî barî_şkına (<<rızâ-yı bâri aşkına) Allah aşkına.

ved_ola Vaad olsun ki, vaat ederim ki, söz olsun.

3.3.4. Akrabalar İçin Söylenen Sözler

bibi, çölmegin dibi çölmek kırıldı,
bibi dirildi Babanın kız kardeşi (hala) için söylenir.

dayi, ağzan vurum yayı,
dolaştırım düzi dünyayı Annenin erkek kardeşi (dayı) için söylenir.

emi, ağzan vurum gemi,
dolaştırım zemi zemi Babanın erkek kardeşi (amca) için söylenir.

enişte, şeyin koyum demir teşte
 Enişte için söylenir.

ezze tumani tezze Annenin kız kardeşi (teyze) için söylenir.

3.3.5. Kadınlar İçin Söylenen Sözler¹⁵⁷

-A-

arvad başlar ibadete, ev döner cennete Evin hanımı ibadet ederse o evde huzur ve bereket olur.

arvadın huysuzi, ceḥ'nem zebanisi, arvadın huylusi, cennet hurisi Kötü huylu kadın mutsuz ederken, iyi huylu kadın mutlu eder.

arvadın hünerlisi, erkeğin üz aḳidir Kadının becerikli olması kocasının gurur kaynağıdır.

-B-

bir arvad keremdir, iki arvad veremdir Tek eş mutluluk getirir, iki eş sıkıntı, mutsuzluk getirir.

-Ç-

çoḫ bağırان huysuz arvadi at ḡaç, az konuşan iyi huylu arvadi al ḡaç Çok konuşan huysuz kadından uzak dur, az konuşup iyi huylu olanı kaçırma.

-D-

doḡri kimi yalan söylemegi beceren arvad, en tehlikeli olanidir Çok iyi yalan söyleyen kadından uzak durmak gerekir. Ondan her türlü kötülük gelebilir.

-E-

er göbekli, arvad bebeḫli olmalı Erkek göbekli olmalı, kadın da bebek sahibi olmalı.

erini vezir eden de rezil eden de

arvaddır Erkeğin toplum içindeki itibarı karısına bağlıdır.

erkeğin başarısı, arvadın

desteginnendir Erkeğin başarılı olması karısı sayesinde.

erkek işe, arvad dögüşe Erkek işe

gidince kadın da mahalledeki diğer kadınlarla kavgaya gider.

erkek tıkanı daldır, arvat

üstünde güldür Kadın gül gibidir erkek ise üstündeki diken gibidir.

evi ev eden arvaddır Bir evi yuva

yapan kadındır.

eyyi arvad evüni abad eder, kötü

arvad evüni berbad eder İyi bir kadın evini çekip çevirir, kötü bir kadın ise evine zarar verir.

-G-

geveze, dögüşgen arvat kötülüh

marazidir Kavgacı çok konuşan kadın zarar verir.

-H-

huylu arvad yarıdır, huysuz arvad

ahuzardır İyi huylu kadın mutluluk sebebidir, kötü huylu kadın dert, hastalık sebebidir.

huylu arvadnan, huysuz arvad

farḳı, cennetnen ceḥ'nem kimidir İyi huylu kadınla kötü huylu, geçimsiz kadın cennet ve cehennem gibidir.

¹⁵⁷ Erkekler için söylenen sözler sayıca çok olmadığı için erkeklerle ilgili bir söz gurubu oluşturulmamıştır.

**huysuz arvad, kemala ermiş bi
iblisdir** Kötü huylu kadın şeytan gibidir.

-K-

**kadın pırlanta üzük, erkek
üstünde kaşdır** Kadın pırlanta yüzük ise
erkek yüzükteki pırlantanın konulduğu
oyuk bölümdür. Kadın ve erkek birbirini
tamamlar.

-Ö-

**özüme hatun aldım, cenneti satın
aldım** Evlendim büyük mutluluk ve sevap
kazandım.

-P-

peparri arvad, eve huzur getirir
Hünerli, becerikli kadın eve huzur,
mutluluk getirir.

pinti arvad, bitti arvatdır Cimri
kadın mutluluk vermez.

3.3.6. İyi Bir Kıza Söylenen Güzel Sözler¹⁵⁸

-A-

ağırınca altındır Kıymetlidir.

ağzi var, dili yoh Sessizdir.

altın üzügü, zümrüt kaşidir Paha biçilmez, çok kıymetlidir.

al evün şên êt Tereddüt etmeden al evin şenlensin.

ataş parçasıdır Çok hünerlidir.

ay parçasıdır Çok güzeldir.

aya, güne diyi siz çıhmayın men ayakta tutar.
çıhım Parlak yüzlüdür, güzeldir.

-Ç-

çoh bülgülüdür Çok bilgilidir.

çok jahaddidir Çok azimlidir.

-D-

diyesen dil oti yip Konuşkandır.

-E-

ev eline dolar Evin tüm işlerini yapar.

-G-

ğalem ğaşli, sırma saşlıdır Kalem kaşlı sırma saçlıdır.

-H-

her barmağında bin hüner var Çok marifetlidir.

huyuna, suyuna heç diyeceh
yohdur İyi huylu dur.

-İ-

iş önünnen ğaçi Çok becerikli.

işlidir, karlıdır Çok iyi iş bilendir.

-K-

kehlig gibidir Çok güzeldir.

kızlar padşahidir İtibarlıdır.

kotan kimindir Güçlü, kuvvetlidir.

-M-

maral kimindir Ceylan gibidir.

-S-

surati şumaldır Parlak yüzlüdür.

-Ü-

üzi yoladır Söz dinler, uysaldır.

-V-

veran evün diregidir Yıkılacak evi

¹⁵⁸ bk. dipnot 145.

3.3.7. Sevilmeyen Kızlar İçin Yerne Sözleri¹⁵⁹

-A-

adama pel pel baği Öküzün trene baktığı gibi bakıyor.

ağzi burni kürek, eli eyaği lapandır İri yarı, dev gibidir.

ağcığın tekidir İnançsızdır.

-B-

birez gijdir Biraz akılsızdır.

-Ç-

çoğ dızdızandır Çok mızımızdır.

çoğ tavgavadır Akılsızdır.

-D-

deli gıççenin tekidir Ukaladır.

diyesen ilancılıdır Hastalıklı gibidir.

-E-

eceveze-veceveze gonusur Anlamsız, saçma sapan konuşur.

ële bi tevürdür Değişik bir tiptir.

-G-

gıjjandır Saçı dağınıktır.

-H-

hüşdürüğün tekidir Vurdum duymazdır.

-K-

ğarrasadır İnatçıdır.

kellahın biridir Çok zayıftır.

köti dönükdür Çirkin yüzlüdür.

-S-

sanki çeşdelip Tipi bozulmuş gibi.

sevonun tekidir Aptal, yarım akıllıdır.

-Ü-

üzi, gözi bellinsizdir Suratsız, çirkindir.

-Y-

yellozun tekidir Hafif meşreptir.

¹⁵⁹ bk. dipnot 147.

3.3.8. Herhangi Bir Gruba Dahil Edilemeyen Kalıp Sözcükler

-A-

abème diyim/ abème söliyim
Kunuşurken gerekli kelimeyi bulamayan kimsenin kullandığı bir söz.

Allah inadın artıra Sinirli insana karşı “istediğin kadar kız, umurumda değil” anlamında bir söz.

ana ğurban Annelerin çocuklarına söyledikleri sevgi sözü.

anan vergilidir Annen bu işleri iyi bilir (alaycı bir ifade).

annamadan bannama “İyice anlayıp dinlemeden konuşma” anlamında bir söz.

arhamın şelesi Başımın belası.

az ğali çoğ ğali “Biraz zaman geçiyor” anlamında bir söz.

-B-

bacıma diyim / bacıya diyim
Konuşma sırasında gereken kelimenin hatırlanamadığı durumlarda kullanılan bir ifade.

bayro bişè dèmiyi, san noli “Asıl işin muhatabı tepki vermiyorken sana ne oluyor” anlamında bir söz.

be sen gelidin? “Hani gelecektin? Neden gelmedin?” anlamında bir söz.

beş barmağını ğana buliye, gösgüme vuri Karşıdaki kişinin iftira ettiğini anlatırken kullanılan bir ifadedir.

biz ğaçın ğurrasiyih “Kolay kolay aldanmayız” anlamında kalıp bir söz.

bizim herif Kocam, eşim.

boçcugu batmağ Kuyruk sokumunun darbe almak.

boran boğup Havanın çok soğuk olduğu durumlarda söylenir. Ayrıca vurgu ile soru yapılarak sıcak havada çok kalın giyinenler için “çok mu soğuk?” anlamında alaycı bir ifadedir.

bu ne ħabardır? Neler oluyor?

bura kafırısđannıħdır? Burası yabancı memleketi mi?

-C-

caan! Sevgi ifadesi.

canan yazıħdır “Sana, sağlığına yazık” anlamında söylenen bir söz.

ciğari kız ğohi Çok üzülen kişiler için söylenir.

-Ç-

çay nedir, say nedir “Çayın sayısı olmaz istediğin kadar içmelisin” anlamında söylenir. (Yörede çay çok sevildiği için bu ifade kullanılır.)

-D-

dağ daş duri, o durmiyi İnatçı, dik kafalı insanlar için söylenen bir söz.

den dögene hınk diyi Çalışıyormuş gibi görünen emek hırsızları için kullanılan bir söz.

dere lillo, maşalloo “Amma yaptın ha!” anlamında alaycı bir söz.

devünni peparridir “Sefalı şanslıdır” anlamında söylenen bir söz.

dırramaginan! “Gevezelik etme, çok konuşma” anlamında bir ünlem.

di durginan ha! “Dur artık!” anlamında bir ünlem.

dini mihemmed eşkere “Her şey açık aşikâr” anlamında söylenen bir söz.

-E-

elden ge! Tokalaşma isteği, teklifsiz konuşmada kutlamak amacıyla söylenen söz.

ële deme Öyle söyleme.

elim günüm odur “Bana sahip çıkan, beni koruyan odur” anlamında bir söz.

enkeyinin canı çıhsın! Hepsinin canı çıksın.

êşşek değilsen bizliyim Sürekli uyarılmaya gerek duyulan kişilere söylenen bir söz.

evüm olsun bi göz olsun Kişinin tek oda olsa bile bir ev sahibi olma isteğini belirten bir söz.

evümi tapdağ edip Sürekli gelip giden kişiler için söylenen bir söz.

ëyi atdi, tuttíramadi “Yalanlarına kimseyi inandıramadı” anlamında söylenen bir söz.

ëyi fışgí karıştırısan Uygunsuz davranan kişiye söylenen bir söz. “İyi halt ediyorsun” anlamındadır.

-G-

gamsız pilav yemedim, ona yanaram “Şimdiye kadar bütün işlerim

sıkıntılı oldu” anlamında kullanılan yakınma sözü.

ğani götura derman İçten pazarlıklı insanlara söylenir.

gezaya rıza Kadere razı olmak.

ğıymıyisan bahasan Bir şeyin veya bir kimsenin çok güzel olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz.

ğurban heyran “Hiç umrumda değil” anlamında bir söz.

ğurban oladım/ ğurban olam “Kurbanın olayım” şeklinde söylenen sevgi ifadesi.

-H-

hal mesele bële Konuşma sırasında konuşmacının anlattıkları bittikten sonra “işte konu, durum bu” anlamında söylenen bir söz.

hal mesele bëleken bële *bk. hal mesele bële.*

hardan gelisen, çinden maçinden?
ële bellidir ğolunnan ğıçınnan Kendini beğenmişlere söylenen alay yollu bir ifade.

haşa üzüzden Konuşma arasında “Sizden ayıp olmasın” anlamında kullanılan bir söz.

hava eyyam vèrmiyi “Havalar ısınmadı” anlamında bir söz.

hay lolo, töküpler orta “Amma yaptın ha, kolayca elde edebileceğini mi sanıyorsun” anlamında alaycı bir ifade.

hêç halım yohdur Çok yorgunum.

helal hoş olsun Yapılmış bir iyilikten bahsederken bundan pişman olunmadığını anlatmak için söylenen söz.

hemime değil Umurumda değil, beni ilgilendirmez anlamında bir söz.

hêrdir? / hêr ola? Hayırdır, hayrola?

hêrri olsun Hayırlı olsun.

heyif oladi “Tüh, yazık oldu” anlamında bir söz.

-İ-

insan ğıymıyî baħa bk. *ġıymıyisan baħasan*.

itin dıĝasi Küfür sözü.

itin doĝdıĝı Küfür sözü.

-K-

keçeden balta İşe yaramaz, umursamaz kişiler için söylenir.

kim usurdi, ĝarib Bir suç işlendiğinde masum ve savunmasız kişinin suçlandığı durumlarda kullanılan bir söz.

-M-

mecalım yohdur “Çok yorgunum” anlamında söylenen bir söz.

men Allahdan daha ne isdiyim Kendisi için iyilikte bulunan kişilere karşı söylenen bir söz.

men özüm yeke “Ben yalnız, kendi başıma” anlamında bir söz.

menem men diyi Kendini çok öven kimseler için söylenir.

menim başımnan gözüm üsdüne Bir ricada, istekte bulunan kişiye söylenen bir söz.

-N-

nabal boynan “Vebali, günahı senin boynuna. Ben karışmam, sorumluluk sana düşer.” anlamında kullanılan bir söz.

ne āz ... “ne kadar da az ...” anlamında imalı ve alaylı bir söyleniş. Tam tersi kastedilerek “çok” anlamında kullanılır. Mesela, “Ne az ĝorhi” (Gereksiz yere çok korkanlar için söylenir), “Ne az bülmüş” (Çok bilmiş, ukala kişiler için söylenir).

ne iş görisen “Mesleğin nedir? Ne iş yapıyorsun? Ayrıca “Ne yapıyorsun?” anlamında bir söz.

ne tevür işdir Nasıl, ne tür bir iştir?
nece gidi Nasıl gidiyor? Ne var ne yok?

nêdi nêtmıyî “Ne alemde, neler yapıyor” anlamında bir söz.

-O-

o neliħdir? “O ne işe yarar?” anlamında bir söz.

oĝurunnan geldi “Uğuruyla, bereketiyle geldi” anlamında söylenir.

olmiya olmiya “Sakın ha!” anlamında bir ünlem.

-Ö-

öküzi sattım, bizavını alamıram Pahalılık için söylenen bir söz.

özündesen? Vurgu ve tonlama ile soru anlamı katılan, “Kendinde misin, ne yaptığının farkında mısın?” anlamında kullanılan bir söz.

-P-

part partıza dayanıp Buğday ya da ot yığınlarının çok olduğunu belirten ifade.

pel camış kimin Boynuzsuz manda gibi.

-S-

sefa başan Mutlu, huzurlu, rahatı yerinde olan insanlara söylenen bir söz.

sen Allah/ sen Allahın “Allah aşkına” şeklinde istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü.

sen özünde ol “Sen rahat ol, için rahat olsun” anlamında bir söz.

senden artıhtır? “Senden kıymetli mi? Senden kıymetli değil” anlamında bir söz.

-T-

tas ğarannıĝ gösteri İşler iyi gitmiyor anlamında söylenir.

temam etdik “Sıkıntılar yetmezmiş gibi bir de bu çıktı, bir bu eksikti bununla birlikte tamamlandı” anlamında bir söz.

tepbigim ğarnan “Umurumda değil, beter ol” anlamında bir söz.

tepbigimin altında “Umurumda değil” anlamında bir söz.

-Ü-

üz benim üz onun “Gerçek neyse o, doğruya doğru” anlamında bir söz.

üzüm senden/sizden ğara(dır) (<<yüzüm senden/sizden kara) “Sana/size karşı çok mahcubum” anlamında söylenen mahcubiyet belirten bir söz.

-V-

vay ölene Ölmüş kişilerin arkasından “ölene yazık oldu” anlamında söylenir.

-Y-

yer ğati göğ irah (<<yer katı gök irak) Ulaşılması imkânsız olan durumlarda kullanılan bir söz.

yer ğanavlídır Toprak nemlidir anlamında bir söz.

yıhl ğeya bas meni gözüm görmesin seni Kibirli insana karşı söylenen bir söz.

yuĝi geldi bedene, gözler oldi çedene Uyuklayan, gözleri açılmayan kişilere söylenir.

3.4. Kaynak Kişiler

Kaynak Kişi 1

Adı-Soyadı: Nebahat Çevik
Eğitim Durumu: İlkokul 3 terk
Yaşı: 58
Mesleği: Ev Hanımı
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 2

Adı-Soyadı: Mustafa Çevik
Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu
Yaşı: 68
Mesleği: Emekli
Memleketi: Van/ Erciş/ Örene

Kaynak Kişi 3

Adı-Soyadı: Hasan Ergenç
Eğitim Durumu: İlkokulterk
Yaşı:56
Mesleği: Bakkal
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 4

Adı-Soyadı: Kazım Çevik
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 75
Mesleği: Çiftçi
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 5

Adı-Soyadı: Hayriye Çevik
Eğitim Durumu: Eğitimsiz
Yaşı: 73
Mesleği: Ev Hanımı
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 6

Adı-Soyadı: Fatma Karaoğlu

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 60

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Yukarı

Çınarlı

Kaynak Kişi 7

Adı-Soyadı: Melek Toprak

Eğitim Durumu: Lise

Yaşı: 42

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Yukarı

Çınarlı

Kaynak Kişi 8

Adı-Soyadı: Nurhan Bayraktar

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Yaşı: 50

Mesleği: Usta Öğretici

Memleketi: Van/Erciş/Camikebir

Kaynak Kişi 9

Adı-Soyadı: Veli Eskemen

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 80

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Çelebibağı

Kaynak Kişi 10

Adı-Soyadı: Nazime Eskemen

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 75

Mesleği: Ev Hanımı

Kaynak Kişi 11

Adı-Soyadı: Çiğdem Eskemen

Eğitim Durumu: İlkokul

Yaşı: 41

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Çelebibağı

Kaynak Kişi 12

Adı-Soyadı: Abdurahman Özörnek

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Yaşı: 66

Mesleği: Emekli Öğretmen

Memleketi: Van/Erciş/Salihiye

Kaynak Kişi 13

Adı-Soyadı: Sıtkı Gözütok

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 93

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Ören

Kaynak Kişi 14

Adı-Soyadı: Müzeyyen Yavuz

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 80

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/

Kaynak Kişi 15

Adı-Soyadı: İsmet Yavuz

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 84

Mesleği: Çiftçi

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 16

Adı-Soyadı: Zeynep Yavuz

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 68

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 17

Adı-Soyadı: Cemre Kaysı

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 92

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Purul

(Çınarlı)

Kaynak Kişi 18

Adı-Soyadı: Kadriye Ergenoğlu

Eğitim Durumu: Eğitimsiz

Yaşı: 75

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Çelebibağı

Kaynak Kişi 19

Adı-Soyadı: Türkan Kaysı

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 57

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 20

Adı-Soyadı: Raziye Kaya

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 67

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 21

Adı-Soyadı: Nuriye Dursun

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 75

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Çınarlı

Kaynak Kişi 22

Adı-Soyadı: Cahit Çalışkan
Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu
Yaşı: 74

Mesleği: Emekli Öğretmen
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 23

Adı-Soyadı: Şükran Çalışkan
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 62

Mesleği: Ev Hanımı
Memleketi Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 24

Adı-Soyadı: Çelik Çalışkan
Eğitim Durumu: Lise Mezunu
Yaşı: 70

Mesleği: Emekli
Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 25

Adı-Soyadı: Suna Çalışkan
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 68

Mesleği: Ev hanımı
Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 26

Adı-Soyadı: Kazım Çevik
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 80

Mesleği: Çiftçi
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 27

Adı-Soyadı: Süleyman Kahraman
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 82

Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 28

Adı-Soyadı: Mustafa Tanrıverdi
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu.
Yaşı: 83

Mesleği: Çiftçi
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak kişi 29

Adı-Soyadı: Sünye Tanrıverdi
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu.
Yaşı: 81

Mesleği: Ev Hanımı
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 30

Adı-Soyadı: Yücel Gözütok
Eğitim Durumu: İlkokul
Yaşı: 78

Mesleği: Şoför
Memleketi: Van/Erciş/Çınarlı

Kaynak Kişi 31

Adı-Soyadı: Seyfi Albayrak
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 79

Mesleği: Çiftçi
Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 32

Adı-Soyadı: Ahmet Gözütok
Eğitim Durumu: Lise Mezunu
Yaşı: 65

Mesleği: Memur
Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 33

Adı-Soyadı: Kahraman Dursun
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 78

Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 34

Adı-Soyadı: İsmet Dursun

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 82

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Yukarı

Çınarlı

Kaynak Kişi 35

Adı-Soyadı: Fikriye Dursun

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 78

Mesleği: Ev Hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Yukarı

Çınarlı

Kaynak Kişi 36

Adı-Soyadı: Enver Koçak

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 70

Mesleği: Çiftçi

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 37

Adı-Soyadı: Nevzat Aydın

Eğitim Durumu: Lise

Yaşı: 71

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Çelebibağı

Kaynak Kişi 38

Adı-Soyadı: Selahattin Aydın

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 78

Mesleği: Terzi

Memleketi: Van/Erciş/Çelebibağı

Kaynak Kişi 39

Adı-Soyadı: Kadri Bozdemir

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 68

Mesleği: Esnaf

Memleketi: Van/Erciş/Karpuztepe

Kaynak Kişi 40

Adı-Soyadı: Mustafa Dokumacı

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mezunu

Yaşı: 80

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Beyazıd

Kaynak Kişi 41

Adı-Soyadı: Burhan Bingöl

Eğitim Durumu: Öğretmen Okulu

Mezunu

Yaşı: 80

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Vanyolu

Mahallesi

Kaynak Kişi 42

Adı-Soyadı: Ahmet Dokumacı

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 72

Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Beyazıd

Kaynak Kişi 43

Adı-Soyadı: Necati Yılmaz

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 82

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Gölağzı

Kaynak Kişi 44

Adı-Soyadı: Muhyettin Dursun
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 83
Mesleği: Çiftçi
Memleketi: Van/Erciş/Gölağzı

Kaynak Kişi 45

Adı-Soyadı: Feriha Çalışkan
Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu
Yaşı: 43
Mesleği: Öğretmen
Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 46

Adı-Soyadı: Emine Muradoğlu
Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu
Yaşı: 38
Mesleği: Öğretmen
Memleketi: Van/Erciş/Latifiye

Kaynak Kişi 47

Adı-Soyadı: Evren Çalışkan
Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu
Yaşı: 40
Mesleği: Öğretmen
Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 48

Adı-Soyadı: Rıfat Çalışkan
Eğitim Durumu: Lise Mezunu
Yaşı: 65
Mesleği: Emekli
Memleketi: Van/Erciş/Toki

Kaynak Kişi 49

Adı-Soyadı: Veysel Çetinkaya
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 55

Mesleği: Çiftçi

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 50

Adı-Soyadı: Fatma Bağçeci
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 58
Mesleği: Ev hanımı

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 51

Adı-Soyadı: Hasan Çalışkan
Eğitim Durumu: Lise Mezunu
Yaşı: 58

Mesleği: Emekli

Memleketi: Van/Erciş/Örene

Kaynak Kişi 52

Adı-Soyadı: Veysel Çetinkaya
Eğitim Durumu: İlkokul
Yaşı: 58
Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 53

Adı-Soyadı: Mahmut Kaya
Eğitim Durumu: Üniversite Mezunu
Yaşı: 45
Mesleği: Öğretmen

Memleketi: Van/Erciş/Alkanat

Kaynak Kişi 54

Adı-Soyadı: Faruk Çakar
Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu
Yaşı: 68
Mesleği: Esnaf

Memleketi: Van/Erciş/Alkanat

Kaynak Kişi 55

Adı-Soyadı: İsmail Koç

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 60

Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

Kaynak Kişi 56

Adı-Soyadı: Faruk Koç

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Yaşı: 58

Mesleği: Şoför

Memleketi: Van/Erciş/Kışla

SONUÇ

Dilin dinamik ve değişken olması sebebi ile kullanılan kelimeler zamanla unutulur, anlam değişimine uğrar ya da başka dillerden etkilenecek yeni kelimeler alır.

Ağızların dış etkenlere karşı savunmasız olması; hızlı değişimlere uğraması ve yoğun kayıplara maruz kalması ağız çalışmalarının önemini artırmaktadır. Bu çalışmalar dilimizin tarihi gelişimini, zaman içinde gösterdiği değişimi ve söz varlığını ortaya koymaktadır.

Köklü tarihi ve söz varlığının zenginliği Türkçe'nin üstünlüğünü kanıtlar niteliktedir. Kelime hazinesi dışında deyimler ve atasözleri gibi kalıp ifadeler de toplumun anlatım gücünü ortaya koymaktadır. Yazı dilinde olmayan fakat ağızlarda yaşanan zengin söz varlığı unsurlarının zaman kaybedilmeden kayıt altına alınıp unutulma tehlikesinin önüne geçmek ağız çalışmalarının en büyük gayesidir.

Bu çalışmamızda Van İli Erciş İlçesi Ağız Söz Varlığı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ağız özelliğini koruyan yöre insanından belirlenen kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışma süresince yapılan derlemelerde kaynak kişilere sorulan sorulardan hareketle yöreye has kelimeleri derlemek önceliğimiz olmuştur. Ayrıca Van ili ve Erciş ilçesi ile ilgili kaynaklar, ağız çalışmaları incelenmiştir. Çevre il ve ilçelerle ilgili yapılan ağız çalışmaları da taranmıştır. Kars, Erzurum, Elâzığ gibi illerin söz varlıkları ile karşılaştırıldığında ortak kelimelerin çok olduğu görülmüştür. Özellikle Erzurum ili söz varlığı ile olan benzerlik oldukça fazladır. Mesela Erzurum ağzında kullanılan *ağu* “*zehir*”, *amarat* “*mücevher*”, *cêhez* “*çeyiz*”, *çalağan* “*yırtıcı kuş*”, *göyün* “*gönül*”, *ög* “*ön*” vb. kelimeler Erciş ağzında da kullanılmaktadır.

Ayrıca Türkmen Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi sözlükleri incelenmiş karşılaştırmalar yapılmıştır. Hem Türkmen Türkçesi'nde hem de Azerbaycan Türkçesinde ortaklıklar tespit edilmiştir. Özellikle Azerbaycan Türkçesi ile olan çok sayıda ortaklık ve benzerlik dikkat çekici boyuttadır. Mesela *şor* “*tuzlu*”, *suvarmak* “*sulamak*”, *sona* “*yaban ördeği*”, *sırtarmak* “*sırtmak*”, *otarmak* “*hayvanları otlatmak*”, *kelem* “*lahana*”, *erik* “*kayısı*”, *köynek* “*gömlek*” vb. kelimeler Türkmen Türkçesi ile ortak olan kelimelerdendir. Azerbaycan Türkçesi ile olan ortak kelimelerden bazıları da şöyledir: *karaçi* “*çingene*”, *iti* “*keskin*”, *kafdar* (Azeri) / *keftor* (Erciş) “*huysuz ihtiyar, cadı*”, *kar* “*sağır*”, *kef* “*köpük*”, *lengeri* “*büyük tepsi*”, *mürgülemeh* “*uyuklamak*”, *örken* “*urgan*”, *kere yağı* “*tere yağı*” vb.

Bilimsel kaynakların yansıra Erciş ile ilgili hazırlanmış olan yerel kaynaklardan ve amatör araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır. Tüm bu yöntemlerle elde edilen söz varlığı unsurları tek tek kaynak kişilere sorulup teyit edilerek kayıt altına

alınmıştır. Derlemiş olduğumuz söz varlığı unsurları Erciş ağzında yer alan halkın günlük yaşantısında kullandığı söz varlıklarıdır.

Günümüze kadar bu yöreye özgü yapılmış bir söz varlığı çalışması bulunmamaktadır. Hazırlamış olduğumuz akademik söz varlığı çalışmamız ile bu eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır. Türkçenin zenginliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca Erciş ağzında Derleme sözlüğünde yer almayan birçok kelime tespit edilmiştir. Bu anlamda da çalışmamızın Derleme Sözlüğüne katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Yapılan söz varlığı çalışması neticesinde derlenen söz varlığı unsurları Erciş'in gelenek ve göreneklerinin izlerini taşıdığı gibi köklü bir tarihinin olduğunu da göstermektedir.

Erciş merkez ve merkeze bağlı köylerden derlenen ve kavram alanlarına göre sınıflandırılan adlar “Alet- Eşya Adları, Hayvanlarla İlgili Adlar, Hayvanlarla İlgili Eylemler, Tahılların Yöresel Adları, Toprak Çeşitleri, Bitki Adları, Kişi İsimleri” başlıkları altında verilmiştir. Çalışmamızda kelime derlemesinin yanı sıra atasözü, deyim, dua ve beddua sözleri gibi kalıp ifadeler de derlenmiştir.

Bu çalışmada Erciş'in merkez mahalle ve köylerinden yapılan soruşturmalar sonucunda toplamda 3.307 sözcük, 596 kalıplaşmış söz (atasözleri ve deyimler) ve 356 kalıp söz (dualar, beddualar vd.) olmak üzere toplam 952 kalıp ifade derlenmiştir.

952 (%100) kalıp ifadenin 339'u (%35,60) atasözü, 257'si (%26,99) deyim, 59'u (%6,19) dua, 128'i (%13,44) beddua, 11'i (%1,15) yemin, 5'i (%0,52) akrabalar için söylenen sözler, 21'i (%2,20) kadınlar için söylenen, 23'ü (%2,41) sevilen kızlar için söylenen sözler, 19'u (%1,99) sevilmeyen kızlar için, 90' ı (%9,45) diğer kalıp ifadelerdir.

339 (%100) atasözünün 42 tanesi (%12,38) hayvan adları ile oluşturulmuş ve bunların sadece 22 tanesi (%6,48) “it (köpek)” sözcüğü ile kurulmuştur. 257 (%100) deyimnin 46 tanesi de (%17,89) hayvan adı ile oluşturulmuştur. Bunların da sadece 29 tanesi (%11,28) “it (köpek)” sözcüğü ile oluşturulmuştur. Bu verilerden yola çıkarak hayvanların; özellikle de köpeklerin yöre halkının hayatında önemli bir yeri olduğu düşünülebilir.

Erciş ağzında yaygın kullanımı olan bir kelime hakkında tespitimiz şöyledir: **kehlighi azmağ**, reflü, mide yanması gibi rahatsızlıklar sonucu boğazda oluşan yanma hissi için kullanılan bir kalıp ifadedir. Yörede *kehlighi azmak* fiili haricinde *kehligh* sözcüğü tek başına sadece “*keklik hayvanı*” için kullanılır. Başka bir kullanımı yoktur. Almanca'da kullanılan “*boğaz, gırtlak*” anlamına gelen *kehle* kelimesi ile benzerliği dikkat çekmektedir. İlişkili olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.

Çalışmamızda bölgenin ağız sözlüğü üzerine yapılan daha önceki çalışmalara ek olarak Derleme Sözlüğü de esas alınarak bazı sonuçlara varılmıştır. Tespit edilenler şu şekildedir:

Erciş ağzından derlenen **3.306 (%100)** kelimenin **636'sı (%19,2)** Derleme Sözlüğünde yer almaktadır. **2671'i (%80,7)** Derleme Sözlüğünde yer almamaktadır, **19'unun (%0,5)** Derleme Sözlüğünde anlamı farklıdır.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2009). “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar-I”. *Journal of Turkish Studies*.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi’nden Türkiye Türkçesi’ne Büyük Sözlük*. Beşir Yayınevi, İstanbul.
- Aksan, D. (1982). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yayınları, 3. Cilt, Ankara.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Engin Yayınları, Ankara.
- Atmaca, E. (2019). “Antalya Ağızlarında Dua ve Beddualar”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.19, s.42-80.
- Bakan, M. (2019). *Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bingöl, E. (2020). *Erciş Karakoyunlu Dönemi Tarihi ve Kültür Varlıkları*. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Bulut, S. (2018). “Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, XV/57, Bahar 2018, s.171-190.
- Buran, A. (1989). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Çavuşoğlu, R., Sürün, Y. ve Özgüner, E. (2019). “Urartu Krallığı’nın Van Gölü’ndeki Ulaşım ve Taşımacılık Faaliyetleri”. M. İnbaşı ve M.Demirtaş (Ed.), *Tarihi ve Kültürel Yönleri ile Bitlis(I. Cilt)*. Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları, Ankara, 31-47.
- Çeneli, İ. (1986). *Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 30-31 (1982-1983), 29-84.
- Çetin, Y. ve Bingöl, E. (2020a). “Erciş Tekler Mahallesi Mezarlığı’nda Bulunan Karakoyunlu Dönemi Mezar Taşları”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23: 219-245.
- Çetin, Y. ve Bingöl, E. (2020b). “Erciş’te Yeni Bulunan Ahlâşahlar Dönemine Ait Bir Mescit Kitabesinin Düşündürdükleri”. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Y:13, S.83, Kış 2020, s. 253- 264.
- Çiçek, A. (hızl.). (2016). *Erciş İlçe Analizi*. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (Erişim adresi: <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ercis.pdf> Erişim tarihi: 13.02.2024)
- Elmastaş, N. ve Polat, S. (2007). “Van Gölünde Seviye Değişiklikleri ve Erciş Şehri”. *Öneri Dergisi*, S.27, C.7: 383-393.

- Ercilasun, A.B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, S. (2023) “Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (Kitaplar ve Lisansüstü Tezler)”. *Karadeniz Araştırmaları*, XX/79: 683-700.
- Ergül, Y. (2022). *19.Yüzyılın İkinci Yarısında Erciş*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Eroğlu, E. (2014). “Ege Göçleri ve M.Ö I. Binde Anadolu”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, C.1, s.43-55.
- Gazioğlu, C. (2007). *Bütün Yönleriyle Tarih ve Kültür Hazinesi Erciş*.
- Gemalmaz, E. (1973). *Erzurum İli Ağızları*. Doktora Çalışması. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü Havzası Ağızları*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Gökçür, E. (2016). “Van Gölü Havzası Ağızlarında Kullanılan Eski Türkçe ve Orta Türkçe Menşeli sözcükler Üzerine”. *Diyelektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*, S.4, s.35-45.
- Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (hızl.). (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bağdad-Basra-Bitlis-Diyarbakır-İsfahan-Malatya-Mardin-Musul-Tebriz-Van*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, O. (2019). “Orta ve Yeniçağda Van Gölü’nde Gemi Yapımı, Taşımacılık ve Ticaret”. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S.V/2, s.1-24.
- Kılıç, O. (2021). “Van Tarihine Genel Bir Bakış”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. Van Özel Sayısı, s.19-42.
- Kılıç, S. (ed.). (2006). *Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri I Tarihsel Değerler*. Zeydanlı Turizm İnş. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (1976). “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 23-24 (1975-1976): 143-172.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2000). “Türkiye’de Ağız Sözlükleri”. *Türk Dili*, S.583, s.7-14.
- Okur, H. (2017). “Doğu Anadolu’nun Güçlü Krallığı: Urartular”. *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:10, S.XXIX: 313-355.
- Ölmez, M. (2006). “Türkiye’deki Ağız Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağız Sözlükleri”. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 16: 205-210.

- Sarıca, B. (2014). “Van Ağzının Oluşumu ve Bazı Özellikleri”. *İlmi Araştırmalar*,15: 71-90. İstanbul
- Steuerwald, K. (1966). *Langenscheidt Cep Sözlüğü Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe*. Langenscheidt KG, Germany.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları:170, Ankara.
- Taşçı, K. (2013). *Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tiryaki, S. (2015). “Asur-Urartu İlişkilerinde Yerel Politik Güçler”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:5, S.9, C.5, s.103-142.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (2023). *Van Savatlı Gümüş İşlemesi*, (Erişim adresi: <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/b61585f5-0145-42e2-aafe-418b5dceb570.pdf> Erişim tarihi: 13.02.2024).
- Umar, B. (1993). *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Uslu, N. (2022). *Tunç Çağında Batı Anadolu’daki Luvi Toplulukları*, Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- <http://cogrfyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-ilceler-haritasi.png> (erişim tarihi: 3.01.2024, 23:18)
- <http://www.ercis.bel.tr/cografya> (erişim tarihi: 17.10.2023, 01:49)
- <http://www.ercis.gov.tr/cografi-ozellikler> (erişim tarihi 17.10.2023, 00:44)
- <http://www.ercis.gov.tr/ercisin-tarihi> (erişim tarihi: 29.11.2023, 20:10)
- <http://www.ercis.gov.tr/urartu-yazitlari> (erişim tarihi: 24.10.2023, 00:39)
- <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri> (erişim tarihi: 5.01.2024, 03:03)
- <https://www.harita.gov.tr/urun/van-mulk-idare-il-haritasi/317> (erişim tarihi: 3.01.2024, 22:10)
- <http://lugatim.com>
- <https://sozluk.gov.tr/> (Güncel Türkçe Sözlük, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, Kişi Adları Sözlüğü, Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü...) *3
- <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3> (erişim tarihi: 4.01.2024 saat:01:09)
- <https://www.vanlinihathoca.com/van-sozlugu> (erişim tarihi: 1.11.2023-7.02.2024)

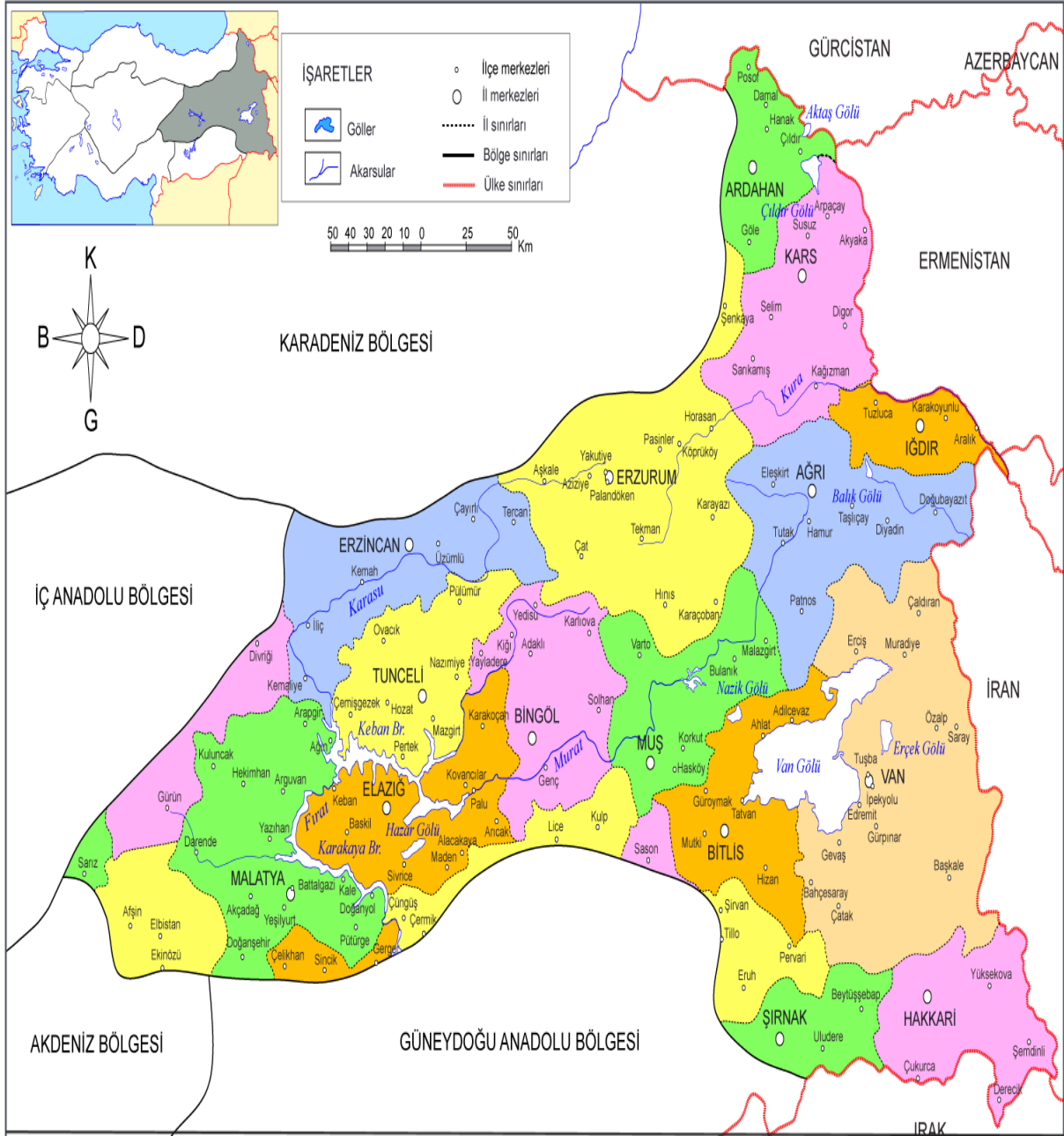
[https://van.tarimorman.gov.tr/Haber/787/Cografi-Isaret-Alan-Ercis-Uzumunun-2021-Yili-Ilk-Kontrolleri Yapildi](https://van.tarimorman.gov.tr/Haber/787/Cografi-Isaret-Alan-Ercis-Uzumunun-2021-Yili-Ilk-Kontrolleri-Yapildi) (erişim tarihi: 11.10.2023, 23:31)

<https://van.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=22> (erişim tarihi: 16.10.2023, 23:19)

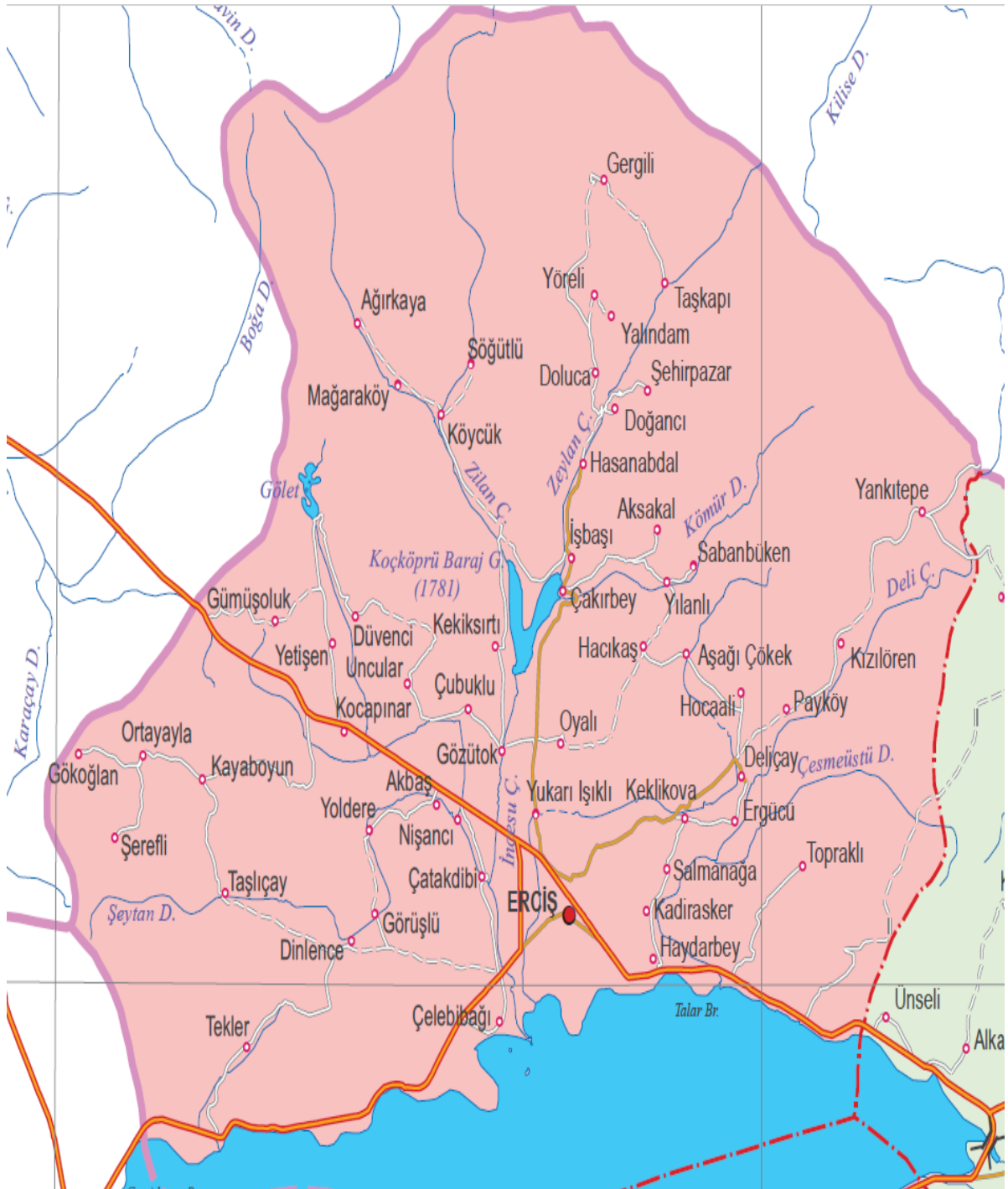
[https://www.vantso.org.tr/u/files/6 ERCIS_ILCESI-GDPAOAQ_998.pdf](https://www.vantso.org.tr/u/files/6_ERCIS_ILCESI-GDPAOAQ_998.pdf) (erişim tarihi: 24.12.2023, 20:15)

EK 1- HARİTALAR

Harita 1.1.Doğu Anadolu Bölgesi Haritası¹⁶⁰

¹⁶⁰ <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-ilceler-haritasi.png> (erişim tarihi: 3.01.2024, saat: 23.18)

Harita 1.2. Erciş İlçesi Haritası¹⁶¹

¹⁶¹ <https://www.harita.gov.tr/urun/van-mulk-idare-il-haritasi/317> (erişim tarihi: 3.01.2024, saat: 22.10)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Aslı ÇALIŞKAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gazipaşa Merkez Anadolu Lisesi, 2004.
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2019.
Yabancı Dil	İngilizce